

Szabolcs vármegye levele Széchényi Ferencnek

Nagykálló, 1808. február 28.

Nagyméltóságú Gróf, császári-királyi belső Titkos tanácsos és Főispány Úr!

Belső örömmel s háládatossággal értettük mind a közéleti országgyűlésen hozott törvények egyik cikkelyéből, mind Excellenciádnak hozzánk eljutott nagybecsű leveléből, hogy Excellenciád nagy költséggel s fáradtsággal szerzett könyvtárját, régi pénzekből s kézírásokból szerzett gyűjteményeit édes hazánknak s annak minden tagjainak ajánlani, s azt már valósággal által is adni méltóztatott.

Azt adjuk mi is Excellenciádnak, amit az ország egybegyűlt rendei eselekedtek, kik tudniillik a legnemesebb adóval adózván, Excellenciádnak ezen nagyszívú ajánlásának örök emlékezetét a legbecesebb emlékeztető oszlopra ragasztották, midőn azt törvénykönyvünkbe béiktatták, mert midőn a háládatosságnak ezen törvényét felolvastuk, Excellenciádnak örök emlékezetét és tiszteletét szíveinkbe béirtuk, és színmutatást nem esmérő magyar szívünkbe belső örömet éreztünk azon, hogy találtatik még ma is oly nagy hazafi, ki nemzetünk pallérozására, anyai nyelvünk virágzására s hazánk történeteinek igaz ösméretire vezető útnak feltalálására oly nagy áldozatokat tészon, — hogy találtatik oly nagy polgár, ki hazánknak azon nagy veszteségét, melyet a rabló török a néhai Mátyás király által felállított nemzeti könyvtárnak és ritka gyűjteményeknek kipusztításával okozott, pótolgatja, és annak teljes kipótolásának fundamentomát megvetette.

Bizonyságai lesznek ezek az Excellenciád igaz hazafiúságának, hazája szeretetének s a tudományok országába való jártasságának.

Éltesse tehát a mindenható felség ezekért Excellenciádat, édes nemzetünk javára, hazánk hasznának és dicsőségének előmozdítására, — adjon továbbá is erőt arra, hogy a hazához forró szeretetének jeleit tovább is kitündököltethesse, s nemzetünk fényét és boldogítását előmozdíthassa. Többire magunkat Excellenciádnak kegyességébe ajánlván, szokott tisztelettel vagyunk Excellenciádnak kész köteles alázatos szolgái:

Költ NKállóba, Böjtelő havának [februárnak] 28-ik napján, 1808-ik esztendőbe tartott közgyűlésből.

Szabolcs Vármegyének Rendei

Grimm Jakab¹⁶ Széchényi Ferencnek

Bécs, 1814. november 12.

Kegyelmes és jeles Gróf Széchényi Ferenc Úrnak Grimm Jakab köszöntését küldi.

Könyvtárad katalógusát, amelyet nemcsak a magyar, hanem az egész tudományos világ javának nagy szolgálatára közzétettél, igen nagy örömmel ma kaptam meg, s nem mulasztom el, nemes Gróf, hogy köszönetet mondjak azért az igen nagy bőkezűségért, amelyet irántam, akit alig ismersz, mutatál. A munkát futólag, mintegy felületesen szemügyre véve és megtekintve, hasznosságát és jelentőségét már felismertem, s nem tudom, mit dicsérjek benne inkább, kiváló tartalmát-e, vagy honszeretetedet, amely csak a legnagyobb lehet. Ami engem illet, a mű összes köteteit el fogom helyezettetni a Museum publicum Cassellanum [Kasseli nyilvános múzeum] könyvtárában, s méltán annak ritka könyveihez fogom soroltatni, mivel a magyarországi nyomtatványokból csak igen kevés van nálunk, azokból pedig, amelyek nem kerülnek rendszeres könyvtárusi forgalomba, jóformán egyetlen példány sem jut el hozzánk. Annál inkább van miért remélnem azt, amit már kegyesen megígértél, hogy ti. a munka hátralévő köteteit és hozzá a pótlásokat (amelyek közül a másodikat, a kéziratos könyveket tartalmazó részt különösen várom) adandó alkalmammal elküldeted nekünk.

(Eredetije latin nyelvű.)

VII. Pius pápa¹⁷ Széchényi Ferencnek

Róma, 1817. április 23.

V I I . P i u s p á p a .

Kedvelt Fiunk, üdvöletet és apostoli áldást.

Sok, bokros teendőnk okozta, amelyek örökösen lefoglalnak minket, hogy előzékeny leveledre csak ily későn válaszolhattunk. Mégis fájjaljuk, hogy így történt, mert a lehető leghamarabb tudomásodra óhajtottuk volna hozni, milyen kedves nekünk leveled, és mekkora tetszéssel fogadtuk, amint illet, magyar könyvtárad katalógusát, amelyet hozzánk ajándékuul küldtetél. Amint lehető volt, nyomban írunk neked; először azért, hogy kifejezzük neked hálánkat, amellyel ajándékuodat fogadtuk, azután azért, hogy nagy örömünket nyilvánítsuk a tudomány, a haza s az egész tudományos világ

iránti nemes szándékod felett. Te ugyanis, amint látjuk, nagy költségen és hihetetlen buzgósággal hatalmas könyvtárat gyűjtöttél, amelyben felhalmoztál mindent, amit a tudomány bármely területén Magyarországon, vagy magyarok csak írtak; ezt azután, hogy mindenkor megfelelőbben, mindenki rendelkezésére álljon, Pestre vitted át, és Magyarországnak és a nemzetnek ajándékoztad; végül pedig elkészíttetted igen bő és teljesen tökéletes katalógusát. Ezek honszeretetednek és bőkezűségednek ékes tanújelei, amelyet, úgy hisszük, soha nem lehet eléggé ajánlani a követésre. Ennek okából is kinyilvánítjuk irántad legkegyesebb szándékunkat, és atyai jóindulatunk különleges kifejezésével szívünkben apostoli áldásunkat adjuk rád. — Kelt Rómában, 1817. április 23., pápaságunk 18. évében.

VII. Pius pápa

(Eredetije latin nyelvből.)

Széchenyi Ferenc Horvát Istvánnak¹

Bécs, 1819. február 23.

Különleges tiszteletemre méltó, Tekintetes és Nemzetes Uram!

Tekintetes és Nemzetes Uraságodnak február 20-án kelt és kezemhez vett leveléből megkönnyebbüléssel tudtam meg, hogy Uraságod az előre tudott, nagyon nehéz és fáradtsággal terhes munkáján már az utolsó simítást végzi. Nagyon örülök annak a rám és soproni könyvtáramra váró – hogy úgy mondjam – megtiszteltetésnek, hogy Uraságodat nyerte meg értéke megállapítójának, akinek közismerten híres, nagy tudománya és szakismerete, hozzáértő eljárása, finom lelkiismeretessége és tisztébe vágó dolgokban a felek iránti elfogulatlansága ennek a csekély adományomnak, amelyet a haza oltárára tettem, meg fogja szerezni a megérdemelt jutalmat, és mindenkinél, aki méltányosan ítél, olyan megingathatatlan elismerést, amelyet – mint remélhető és méltán hihető – soha nem kezdhet ki az irigység mételye. Midőn tehát Uraságodnak a kiállt, oly súlyos fáradalmaiért megérdemelt köszönetet mondok, biztosítani kívánom, hogy Uraságod a könyvtár felbeesülésének megoldott feladata alapján, amelyet felsőbb helyen is jelentettek, s amelyet éppoly pontosan, mint az ehhez megkívánt tudományban való jártasságának bizonyosságaként teljesített, jogosan számíthat nagyobb és méltán megillető dicsőségre is, mint én, akinek egyedüli dicső-

sége annak birtoklása volt, s nem volt nehéz ama könyvgyűjteményre szert tennie, és semmi tekintetben nem írható érdemei közé. Uraságod ténylegesen bebizonyította, hogy oly különféle könyvekkel teli bibliotékám mind külső, mind belső értékének legmélyére hatolt, s tudós hozzáértéssel felbecsülte és megállapította igaz értékét. Ezért belső meggyőződésemből, szívesen engedem át ezt a pálmát Uraságodnak, hogy leszakítsa előlem. A továbbiakban eddig is tapasztalt érzéseimben maradva, a szokásos tisztelettel vagyok tekintetes Uraságod lekötelezett szolgálja és barátja:

Gr. Széchényi s. k.

(Eredetije latin nyelvből.)

A szövegközlés alapja: *Sebestyén Gyula: Gróf Széchényi Ferenc levelezése könyvtári ügyekben. Magyar Könyvszemle, 1891. 178–198. l. (Részletek.) (Latinból ford.: Gerics József, németből: Weger Imre.)*

1. *Széchényi Ferenc* (1754–1820) – gazdag főúr, az irodalom és a tudomány bőkezű pártfogója, a Magyar Nemzeti Múzeum s egyben a magyar nemzeti könyvtár megalapítója. Katona akart lenni, s a bécsi Theresianumban nevelkedett. Hazatérve közéleti pályára lépett, s magas tisztségekre emelkedett: valóságos belső titkos tanácsos, több megye főispánja, főkamarászmester s helyettes országbíró lett. Titkára volt Hajnóczy József, a Martinovics-mozgalom egyik vezetője, aki 1779-ben horpácsi könyvtárát katalogizálta. 1787-ben külföldi tanulmányútra ment, s számos német és angol könyvtárat meglátogatott. Hazatérése után, 1793-tól intenzív könyvgyűjtésbe kezdett, majd 1795-től igyekezett a teljes magyar és magyar vonatkozású könyvanyagot megszerezni. Széleskörű levelezést folytatott, könyvkereskedőket s könyvgyűnőköket vett igénybe hungarica-gyűjteménye gyarapítására, de legtöbbit Kovachich segített neki. A gyorsan gyarapodó könyvtár befogadására a nagycenki Széchényi-kastély hamarosan szűknek bizonyult, ezért csak magyar és magyar vonatkozású könyveit hagyta itt, a külföldi műveket Sopronba vitette át. A cenki magyar gyűjtemény katalógusát a család nevelője, Tibolth Mihály készítette el, először hajdani, Theresianum-beli tanára, a bécsi udvari könyvtár igazgatója, Michael Denis írt hozzá; 1799-ben jelent meg. Széchényi Ferenc családi könyvtárát már az 1790-es években megnyitotta az írók és tudósok előtt, majd 1802-ben, hogy teljes nyilvánosságát biztosítsa, magyar könyvtárát, továbbá kézirat-, érme-, címer- és térkép-gyűjteményét felajánlotta a nemzet számára. – Szemelvényeinkben Széchényi Ferenc gazdag levelezésének könyvtári ügyekkel foglalkozó darabjaiból közlünk néhányat. A magyar nemzeti könyvtár alapítója gyűjteményei gyarapításával és ezeknek katalógusaival kapcsolatban hazai és külföldi tudósokkal, írókkal, közéleti emberekkel, tanárokkal, egyszerű lógátus diákokkal stb. levelezett. A könyvtár alapításáról és további történetéről l. a 111. szemelvény 1. jegyzetét.
2. *Kovachich Márton György* (1744–1821) – jogtörténész, az oklevéltan (diplomatika) művelője. Széchényi Ferencnek nagy segítségé-

- gére volt könyv- és kéziratgyűjteménye gyarapításában, s a grófort a hungaricák gyűjtésére bízta. Saját gazdag kézirat-másolat-gyűjteményét a Nemzeti Múzeumra hagyta. L. még a 82. szemelvény 2. jegyzetét és a 122. szemelvény 1. jegyzetét.
3. 1797-ben Napóleon seregei Olaszország felől elérték Ausztriát. A bécsi udvar már az osztrák fővárost féltette a franciák támadásától. I. Ferenc fegyverbe szólította a magyar nemességet is.
 4. A *Majthényi*-család könyvtára ebben az időben eladásra került. Ezzel kapcsolatban ír Széchényi Ferenc Kovachichnak.
 5. *Horányi-kéziratok*. – Horányi Elek piarista irodalomtörténetíró (1736–1809) latinul írt életrajzi lexikonának összeállítására kapcsán számos kéziratot forrást gyűjtött össze és másoltatott le. Kézirat-gyűjteményét megvételre ajánlotta fel Széchényi Ferencnek, aki azt Kovachich Márton Györgynek mutatta meg, és véleményét kérte. Kovachich az oklevélgyűjtemény megvásárlásáról lebeszélte Széchényit, mivel saját gyűjteménye számára lemásolta lényegesebb részeit. Horányiról l. még 121. szemelvény 5. jegyzetét.
 6. *Budai Krónika* – az első magyarországi nyomtatvány, amelyet Hess András nyomtatott budai nyomdájában, 1473-ban. A latin nyelvű *Chronica Hungarorum* megjelenése helyéről kapta a *Budai Krónika* nevet. (L. a 29. szemelvényt.) Széchényi Ferenc megbízást adott Kovachich Márton Györgynek, hogy e művet szerezzé meg számára. Kovachich Jankovich Miklóstól akarta megvásárolni, majd amikor e törekvése sikertelen maradt, a nagyszombati káptalan könyvtárára gondolt, s Szabó András kanonokhoz, a könyvtár ügyeinek intézőjéhez fordult.
 7. *Szabó András* (1738–1819) – kassai püspök. A nagyszombati papnövédekéek aligazgatója, majd az érseki hivatal titoknoka lett. Később is számos egyházi fiztséget viselt, 1804-ben őt nevezték ki az első kassai püspökké.
 8. *Miller Jakab Ferdinánd* (1749–1823) – történet- és irodalomtörténetíró. 1782-ben cenzor, 1803-ban Széchényi Ferenc könyvtárnoka, majd 1808-ban a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója lett. Haláláig, 1823-ig vezette a múzeumot. Ő állította össze a Széchényi Könyvtár kéziratkatalógusát.
 9. *Miller Jakab Ferdinánd* 1800-ban megjelent latin nyelvű műve, amelynek eredeti teljes címe: *Consilium politicum praecavendi et extinguendi incendia in urbibus, oppidis et pagis Hungariae. Cassoviae 1800. Landerer.*
 10. *Révai Miklós* (1749–1807) – nyelvtudós és költő. L. még a 93. szemelvény 1. jegyzetét.
 11. *Denis, Michael* (1729–1800) – német költő és kiváló bibliográfus. A Theresianum tanára, majd a bécsi császári könyvtár igazgatója volt. A Széchényi Ferenc magyar könyveit tartalmazó katalógus elé, amelyet Tibolth Mihály könyvtáros állított össze, Denis írt előszót. E katalógust küldte el Széchényi Révai Miklósnak.
 12. *Mártonffy József* (1746–1815) – erdélyi püspök. Az irodalom és a tudományok bőkezű pártfogója volt Erdélyben, s az újonnan megalapított Nemzeti Múzeum könyvtárát is értékes könyvekkel gazdagította. Révai Miklóshoz meleg barátság fűzte. 1781-ben a cenzori teendők végzésével bízták meg. Batthyány Ignác halála után nevezték ki erdélyi püspökké.
 13. *Skolka András* (1778–1816) – evangélikus lelkész, mezőberényi tanár. Több ízben küldött ajándékkul különféle kiadványokat a nemzeti könyvtár részére.

14. *Mátyási József* (1768 k.–1849) – pesti ügyvéd, költő. Főként alkalmi költeményeket írt. Eredeti műveinek és fordításainak nagy része kéziratban maradt fenn. L. még a 97. szemelvény 1. jegyzetét.
15. *Goldoni, Carlo* (1707–1793) – kiváló olasz vígjátékiró.
16. *Grimm, Jacob* (1785–1863) – híres német filológus, az összehasonlító néprajz és mesekutatás úttörője. Ő vetette meg *Deutsche Grammatik* (1–4. köt. 1819–1837) című művével a történelmi német nyelvtan alapját. Egy ideig a kasseli fejedelmi könyvtárban működött. Ekkor küldte meg neki Széchényi Ferenc gyűjteménye katalógusát, amelyet elhelyezett a könyvtár könyvei között.
17. *VII. Pius* (1742–1823) – 1800-tól volt pápa.
18. *Horvát István* (1784–1846) – történész, egyetemi tanár. Miller Jakab Ferdinánd halála után, 1823-tól 1846-ig a Nemzeti Múzeum könyvtárának volt vezetője. Gazdag könyvtára és kéziratgyűjteménye 1846-ban, halála évében a Múzeum könyvtárába került. Mint egyetemi tanár a magyar függetlenség eszméjének szuggesztív hirdetésével és lelkes hazafiságával nagy hatást gyakorolt tanítványaira. Nyelvészettel is foglalkozott, „déliabos” szószármaztatásaival bizonyítani próbálta, hogy a magyarság a világ legrégebbi népe. Tudománytalan módszerét már több kortársa erősen bírálta.

*Kazinczy a korabeli könyvtárakról*¹

144

ESTERHÁZY KÁROLY² EGRY PÜSPÖK KÖNYVTÁRA

... Nagy tüzzel számlálá clömbe, mely áldozatokat leve a tudományokért; hogy itt ezt a pompás liceumot fundamentumából építette, hogy abban gazdag könyvtárt állíta, hogy Londonból hozata asztronómiai szereket, . .

Megparanesolá, hogy liceumába, bibliotékájába vezesenek el, s akará hallani észrevételeimet, kivált az architektúrára nézve, miben a püspök Rómában tanulván, leckéket veve, és a festésre. A bibliotéka mennyezetére Krakker³ festé a tridenti zsinat üléseit, hová mennykő csap alá, nem tudom kire és miért. Bibliotékába talán nem a tridenti zsinat ülése illett, d^c azt egy püspökiben elnézhetni, s dicséretére Krakkernek elmondhatjuk, hogy szerencsésen elkerülé a monotóniát; az a sokféle szabású s színű öltözet, az a sokféle pap, szakállal és szakáll nélkül, skapuláréval [váll-lepellel] és nem skapuláréval, nyírt fővel és baretummal [papi sapkával], mindent jóvá tesz.

A szövegközlés alapja: Kazinczy Ferenc: Pályám emlékezete. Bp. 1956. 114, 115–116. l.

1. *Kazinczy Ferenc* (1759–1831) a felvilágosodás nagy írója, a nyelvújítási harc vezére kora ifjúságától érdeklődött a könyvek és könyvtárak iránt. Már gyermekkorában nagy gyönyörűséggel olvasta nagyatyjának és az érsemjéni prédikátornak könyveit. Sárospataki diákoskodása idején egyik legnagyobb élményét a kollégium gazdag könyvtára jelentette. Maga is szép könyvtárat gyűjtött. Pesten jártakor gyakran látogatta az Egyetemi Könyvtárat, kapcsolatban állt Ráday Gedeonnal, s az országot beutazva, mindenütt megtekintette a híres gyűjteményeket (Esterházy Károly egri püspök könyvtárát, a pannonhalmi könyvtárat, Széchényi Ferenc könyvtárát stb). 1816-ban Wesselényi Miklós és más erdélyi barátainak meghívására Erdélybe látogatott. Június 10. és szeptember 10. között beutazta Erdély területének mintegy a felét, s többek között megtekintette a híres erdélyi könyvtárakat is. Nagy örömmel szemlélte a modern munkákat, de hozzáértéssel nyilatkozott a régi értékes és ritka könyvekről: kódexekről, ősnymtatványokról, metszetekről, illusztrációkról. Később szeretettel emlékezett vissza újra. Már a Tudományos Gyűjtemény 1817-i és 1818-i évfolyamában több mutatványt közölt az úti élményeit megörökítő Erdélyi levelek című írásából, de a teljes mű kiadására a költséghiány, s főként amiatt, hogy később többször átdolgozta, csak 1831-ben, halála után kerülhetett sor a Felsőmagyarországi Minerva című folyóirat hasábjain. A mű könyvalakban 1839-ben jelent meg első ízben. A Pályám emlékezetéből, az Erdélyi levelekből és magyarországi utazásainak leírásából közöljük az itt következő s az egyes korabeli könyvtárakkal foglalkozó szemelvényeket. Kazinczyról l. még a 96. szemelvény 1. jegyzetét.
2. *Esterházy Károly* (1725–1799) – váci, később egri püspök. Tanulmányait Rómában végezte, a Collegium Germanicum et Hungaricumban. Ő kezdte el a váci bazilika építését, s ő építtette az egri liceumot, amelyhez csillagászati obszervatóriumot is emeltetett. Terjedelmes könyvtárat gyűjtött, hogy a liceumban folyó oktatási és tanulási munkát ezzel is segítse. Könyvtárát a liceumban állította fel, s 1793-ban, amikor állománya kb. 16 000 kötetet tett ki, megnyitotta a nyilvánosság számára, majd végrendeletileg a liceumra hagyta. Kazinczy becsülte ezekért az érdemeiért, de az egyházpolitikai kérdésekben szemben állt vele. Esterházy ugyanis II. József felvilágosult reformjai ellenében a katolikus párt vezére volt. – Az Esterházy-gyűjtemény majdnem teljesen külföldi szerzők műveit tartalmazta, anyagának csekély hányada (1–2 %-a) volt csak magyar munka.
3. *Kracker (Kracker), Johann Lukas* (1717–1779) – morva-német festő. Magyarországon is hosszabb ideig működött. Esterházy Károly gróf egri püspök megbízásából számos freskót és oltárképet festett Egerben. Ő alkotta 1778-ban az egri liceum könyvtártermének barokk freskóit is. Egerben halt meg, szép síremléke ma is áll.

TELEKI SÁMUEL KÖNYVTÁRÁNAK LEÍRÁSA¹

A kancellárius épülete homlokkal délnek fekszik, s a két sorablakú épületnek keleti szárnyát foglalá el a bibliotéka. Azt egyfelől az udvar, másfelől kertecske veszi körül.

A custos [könyvtáros] lakától rövid folyosó viszen az előszoba ajtajához, mely felett e sorok olvastatnak:

MUSIS PATRIIS
GRATISQUE POSTERIS
D. D.
SAMUEL S. R. I. COMES TELEKI

[A honi múzsáknak és a hálás utókornak ajándékozta Teleki Sámuel római szent birodalmi gróf.]

A bibliotéka hajóját galéria veszi körül, hova a hajó ajtaja mellett az udvar felé esik a felmenetel. A könyvek nem állanak a hajóban, az egészen üres, hanem a hajót mind a négy oldala felől körülölelő felső és alsó karban; sárgarézből font drótajtók zárják el a könyveket, hogy címjeik láttathassanak, de a kincs meglopás veszélyének kitéve ne legyen. (Az almáriomokban, valamint az előszobában is és az ebből nyíló kabinetben [fülkében] nincs többé üres hely, sem a bibliotékába új almáriomok nem hozhatnák, hanemha az ásványok gyűjteménye más szobákba vitetnék.)

Az architectus [építész] értelemmel és nagy szerencsével tevő rajzolatját. A hajó oszlopfalai az ablakok irányában üreséget hagytak, s onnan vasrostély-könyöklők mögül lehet letekinteni a hajóba, mely így a felső és alsó ablakok által elég világosságot kap. Aki az ajtón belép, s a kar alatt megáll, magával általellenben látja a kancellárius képét, a Szent István nagykereszteseinek ünnepi öltözetökben; a kép igen hív, és szépen van festve. A művész rajt nem hagyá nevét, s így azt annál illőbb elmondanom: Tusch János, a cs. k. galéria [képtár] őrzője Bécsben . . . Bibliotéka tekintésére rövid idő fél nap; mi pedig itt sokáig nem mulathatánk, mindhogy gróf Gyulay-nénak² anyai rettegését eloszlathassuk, noha előnkbe küldött huszárját visszaküldénk a jó hírrel, hogy élünk s jövünk, mindhogy a szebeni szász ünnepen megjelenhessünk. Így meg kelle elégednem azon örömmel, hogy a klasszikusok vagy ritka, vagy királyi pompával készült kiadásait s a Piranesi³ Rómáját s a Múzeum Pio-Clementiumot⁴ végigforgathatánk . . .

A kancelláriusra őseiről semmi könyvek nem maradának. Maga fogott e kincs gyűjtéséhez 1759-ben, midőn Bázélbe, Párizsba, Hollandiába atyja testvérének fiával, a koronaőr Józseffel⁵ tanulás végett ment vala ki (s vásárlásaiban az a kívánság vezeté, hogy oly könyveket szerezhessen a hazájának, melyek a magok nemökben vagy legjobbak, vagy ritkaságuk miatt is becsesek, és amelyeket nagy áruk miatt magányos bibliotékákban hiába fognánk keresni. Katalógusainak három kötetei már kijöttek, s nemsokára a negyedik is sajtó alá megyen⁶). A könyvek száma aznap, melyen én itt valék, harminchatezer-kilencvenhat kötetet teve, ide nem számlálván azokat, melyek a kancellárius kezénél állanak, s azoknak naponkint szaporodjk száma. Hitvese⁷ osztozni akara férjének érdemében, s a magyar könyvek a grófné szerzeményei, az ásványok pedig fioknak, a meghalt Domokosnak⁸ köszönik lételöket (s a kancellárius nagyon megszorította. A numizmák [érmék] még nem érkeztek le Bécsből...).

A kincs fidei commissumként [hitbizományként] megyen által a kancellárius egyetlen fiára, Ferencre⁹, egy itt, a piacon álló roppant és ékes ház jövedelmeivel, honnan a bibliotekárius fizethessék, s a könyvek szaporíttathassanak.

Bibliotekárius Szabó András úr (tavaly még professzora báró Wesselényi Miklósnak¹⁰ a filozófiában) nem eléglé meg azon kedvezésit, hogy velünk itt korán reggel óta tizenegyig mulata, hanem elvezete a reform. kollégium bibliotékájába is. Mily kicsinynek tetszék ez most ama másik után! De ha ennek láthatását nagy nyereségnek most már nem tekinthetünk is, a prof. Tompa János¹¹ úr ismeretségét annak kelle tekintenünk. Jó fej, s nemcsak tudós, hanem szeretetre méltó is egyszersmind...

A szövegkölés alapja: Kazinczy Ferenc: Erdélyi levelek. K. F. Válogatott művei. I. Bp. 1960. 356–358. l.

1. Kazinczy Döbrentei Gábor és Gyulay Lajos társaságában érkezett Tordán és Radnóton át Marosvásárhelyre, ahol Teleki Sámuel híres könyvtárát és a református kollégium könyvgyűjteményét tekintette meg. — *Teleki Sámuel (1739–1822) — erdélyi udvari kancellár, királyi kamarás. Tiszteletbeli tagja volt több külföldi akadémiának. Húszéves korában Svájcban, Hollandiában, Franciaországban és Ausztriában hosszabb tanulmányutat tett. Ekkor kezdett könyveket gyűjteni, s a könyvgyűjtést egész életén át folytatta. 1799-ben Marosvásárhelyen könyvtárát építtetett, és sok anyagi áldozattal létrehozott, kb. 40 000 kötetes könyvgyűjteményét 1801-ben Bécsből Marosvásárhelyre szállíttatta. Ezt az ún. Teleki-tékát, amelyet 1800-ban kelt végrendeletében mint családi hitbizományt hagyott*

- örökösre, nyilvánosnak szánta. Az Erdélyben felépült és berendezett új könyvtárat ő maga sohasem látta, mert Bécsből öregkora miatt nem tudott elutazni. Csak a hamvait szállították haza, s temették el Sombereken. Halála után a könyvtár nem fejlődött tovább.
2. *Gyulay Ferencné* Kácsándy Zsuzsanna Kazinczy fiatalkori szerelme. Fia, Gyulay Lajos volt – Döbrentei Gábor mellett – Kazinczy kísérője erdélyi útján.
 3. *Piranesi, Giovanni Battista* (1720–1778) – olasz építész, rajzoló és rézkarcoló. Róma régiségeiről s a római romokról készült híres metszeteit 29 kötetben adták ki.
 4. A vatikáni múzeum, amelyet XIV. Kelemen pápa (1769–1774) alapított.
 5. *Teleki József* (1738–1796) – író, tudós és államférfi. Értékes könyvtárat és múzeumi anyagot gyűjtött. L. még a 73. szemelvény 2. jegyzetét.
 6. Teleki Sámuel maga készítette el könyvtára katalógusát, amely négy részben jelent meg: Bibliotheca Samuelis S. R. I. Com. Teleki de Szék. Pars I–IV. Bécs 1796., 1800., 1811., 1819.
 7. Iktári Bethlen Zsuzsanna.
 8. *Teleki Domokos* (1773–1798) – író, mineralógus, királyi táblai ülnök. Teleki Sámuel fia. Az erdélyi kulturális élet fejlődésén fáradozott, tagja volt az erdélyi nyelvművelő társaságnak.
 9. *Teleki Ferenc* (1785–1831) – erdélyi főúr, író. Teleki Sámuel fia. Bécsi tanulmányai idején annyira elnémetesedett, hogy német verseket írt. Hazatérése után Döbrentei Gábor a magyar irodalomra irányította figyelmét, s halála után verseit is kiadta. A Magyar Tudományos Akadémia 1831-ben tiszteletbeli tagjává választotta.
 10. *Wesselényi Miklós, ifj.* (1796–1850) – erdélyi politikus, a reformszék harcos képviselője. L. még a 80. szemelvény 1. jegyzetét.
 11. *Tómpa János* (1770–1834) – marosvásárhelyi, majd nagyenyedi teológiai tanár, író.

146

BATHYÁNY IGNÁC ERDÉLYI PÜSPÖK
GYULAFEHÉRVÁRI KÖNYVTÁRA¹

Gróf Batthyány Ignác erdélyi püspök, egykor egri nagyprépost fukar pazarló vala, s kincseinek nem adá meg az érdemlett fényt. Nem követé e részben Esterházy Károlyt², ki líceumát s speculáját [csillagászati megfigyelőtornyát] Egerben oly fényel építteté, ahogy azt egy Esterházytól s egy Rómát látott s Rómában architektúrai leckéket is vett gazdag püspöktől s gazdag magyartól várni lehete.

VI. Károly³, elhagyván a spanyol koronát, talán annak emlékére Catalóniából, 1711-ben trinitariusokat⁴ hozá ki, s ezeknek itt templomot és klastromot ada. Unokája, II. József eltörle a szerzetet, s a templomot és klastromot katonai iskolának s rakodónak használtatá. Ennek testvére, II. Leopold

azt és ezt visszaadá a püspöknek, a pesti nevelőből visszajött kispapság számára. Batthyány ezeket beszállítá a klostrom épületébe: a templomot a maga szép céljaira tartá meg. Áll a templom és klostrom a hely nyugat-éjszaki szegletében.

A templom felső és alsó sorra osztatott, s végéhez egy szobát ragasztottak. Templom és ragaszték hosszában tizenhat öl, szélessége hat. A felső sort a bibliotéka foglalta el, az alsót a természeti dolgok [ásványok] és a régiségek gyűjteménye. A torony teteje elhordatott, s a két torony köze ad lakást a bibliotekáriusnak. Ennek felette van a csillagnéző. Az egyik torony csigagrádcisnak van használva, s a másik a bibliotekárius hálója.

A homlokfalon ezen egyszerű, de talán hiányos felírást olvashatni:

VRANIAE.
POS.
C. IGN. BATTHYÁNI.
EPISC. TRANSILV.
MDCXCIII.

[Urániának⁵ állította 1794-ben gróf Batthyány Ignác erdélyi püspök], elmarada a MVSISQVE. SORORIBUS [és a testvér-múzsáknak]. Aszerint, amit az idegen itt olvas, ki keresne itt egyebet, mint csillagnézőt. Pedig a csillagnéző itt a legkisdedebb tekintetű kincs.

Batthyány Egerből nem hozza semmi könyveket, s Fehérvárnak a régibb püspökök bibliotékát nem hagyának. Legelőbb Löcséről és Bártfáról veve meg egyet, mely skolasztika teológiára⁶ s jus canonicumra [kánonjogra] tartozó munkákban gazdag. Azután kardinális bécsi érsek Migazzitól⁷ 12 000 forinton egy harmadikat. Továbbad kardinális Garampi által vásároltata sok jót az olasz és német földön. De legjobb az, amit Dániel Imre bibliotekáriusa, kit Rómába, Nápolyba, Velencébe kikülde, vásárolgatott. Vannak itt kéziratok, melyek ide Konstantinápolyból költöztenek által.

A könyvtár Erdélynek vagyon hagyva azon üdvösséges tilalommal, hogy azt sem egészen, sem darabonkint elidegeníteni szabad ne legyen. Áldás a Batthyány hamvaira, a szent tilalom azonban nem tartóztatá meg a különben tiszteletes s hazáját és tudományokat s minden jót szerető Mártonffit⁸, hogy Liviusnak⁹ első kiadását egy nagy vendégnek 1809-ben ajándékban adja, hiába protestálván hite szerint a bibliotekárius. Hogy az intézet szaporodhassék, harmincnyolcezer s

kétszáz forint árú fekvő jószágot hagyja mellé. A bibliotéka most tizenötezer darabnál többől áll, húszezeret még nem teszen.

Az igazi kincset a kisebb palota bírja. Itt állanak az inkunabulák [ősnymtatványok] (így nevezik a deltophilusok [íráskedvelők] az 1499-ig megjelent nyomtatványokat, s ezek egybecsüeknek tartatnak a kézírásokkal); itt állanak a magyar dolgok.

Bibliotekárius kanonok Cseresznyés András úr most dolgozza a katalógust nyomtatás alá . . .

[Most azon ősnymtatványok felsorolása következik, amelyeket Kazinczy a könyvtárban látott.]

Mutogatja a bibliotekárius némely vendégnek a Szent Máté és Márk evangéliumát is pergamenen, unciális¹⁰ betűkkel, folio¹¹, hasított oszlopokon, melyeket nagy gondú korlátozások [keretdíszek] vesznek körül. Aki előtt az efféle egészen újság, alig hiheti, amit lát. Minden lap korlátja más meg más rajzolat után van dolgozva, s a festés friss, mintha tegnapi volna. A kódex Kr. szül. után éppen 800-ban írva, és így 1016 (ezertizenhat) esztendő. Négyszáz aranyat adtak érte Rómában.

A magyar dolgokra tartozó kéziratok gyűjteménye magába foglalja valamit Dobai Székely Sámuel kapitány¹² gyűjtött volt, mely ha nagyobb részben apographon [másolat] is, nagy tekintetet érdemel. De mi mindez azon XVI folio kötetekhez, melyek az Erdély fejedelmeinek, sok uralkodóknak, császároknak, minisztereknek, követeknek, generálisoknak, tudósoknak tulajdon kezeikkel vagy írt, vagy aláírt leveleiket foglalják magokban! Kardinális Pázmánynak¹³ itt sok leveleit látám, s magyarul írottakat. Egy barátom állítása szerint azok csinatlanul vannak írva; amit megolvashattam, nem mutatja azt. Pázmány igen sebes kézzel tett frása bizonyosságul lehet, hogy ő e levelet nem igyekezett szépen írni, s nyelvünk akkor nem érte még el azt a korát, s még most sem érte, melyben a római vala, midőn Cicero¹⁴ öntötte a magáét. Bírja a bibliotéka ténatartóját és pozícióját [porzóját] a tálcával. Cseresznyés úr azt nekem átalva mutatá, nehogy mint némelyek, megfítéljem; én pedig sokért nem adnám, hogy e kicsinységet illethetém. Szent ereklye, s még azoknak is szent, akik ellen tűzzel harcolgata ténatájával; az a ténat sokszor igen jól írt.

E köteteket forgatván, mosolygám a Bethlen Gáborné¹⁵ aláírását. Férjéhez szól a levél, s embereinek kezével van írva;

de ami itt dőlt betűkkel következik, a fejedelemné kezeírása: „Az *Kegyelmes szolgáló Leánya. Az Felséges Bethlen Gábielné, Károli Susánna m. pr.*”

Rákóczi György, az elsőbb,¹⁶ a vizsolyi bibliának¹⁷ utolsó lapjára ezt írta: „Anno 1619. 4-ta die Augusti. Az én kegyelmes Istenemnek kegyes engedelmevel végeztem ez könyvvel együtt az egész Bibliának olvasását itt, Sárospatakon, 6 és 7 óra között, reggel, kiért legyen áldott és szent és dicséretes az én kegyelmes Istenemnek nagy neve, és engedje ezután is kegyes atyai gondviselését reám eredni. Amen. Amen. Amen. Non est currentis neque volentis, sed miserentis Dei. [Nem azé, aki fut, s nem azé, aki akarja, hanem a könyörülő Istené.] Rom. IX. 16. Scrips. [Írta] G. Rákóczi m. pr.” (Bár hát uralkodás alatt bizonyította volna be, hogy annak az ő erkölcsére s gondolkozására volt valamely hatása; de az a rút fősvénység, s az a sok igazságtalan, sőt kegyetlen cselekedet, amit véghezvive, egyébire mutatnak. Végigolvasta, hogy elmondhassa, hogy megvan, s hogy ez a kegyes foglalatosság elfedesse szemei előtt tetteinek gonoszságát.)

(Az erdélyi fejedelmek nagy bibliaolvasók voltak; Bethlen Gábor¹⁸ huszonhat ízben ment végig rajta; de Rákóczinak ide vetett sorai mutatják, hogy az csak szakmány volt, nem egyéb, s mérget szívtak a szent és tiszteletes könyvekből, nem mézet: — a szeretet vallása szent könyveiből fegyvert a gyűlölködésre; s így üdvösségesen cselekedtek volna, ha békét hagyának vala olvasásának. Apafi fejedelem¹⁹, pirító lelkiismerete furdalásai közt, leróvá a reggeli penzumot s egy-két fejezetet, azonfelül a Vendelinus theológiájából s más hasonló becsű grapsából, s végigvonogatván zsebbeli és asztali sok óráit, az egekre bizá az ország dolgát, hogy védjék és ótalmazzák, ha akarják, hogy fennálljon; s forgatá kupáit, míg önagyságát a csatlósnak kelle alvójába bevezetni, többére beemelni. Érzé Erdély, mi haszna volt a híres fejedelem áhíthatoskodásainak.) (Oly fonákságnak van kitéve az emberi gyarló nem, s olykor csak azért, mert az idő vétke a jókat is megszálja.)

Heltai Gáspárnak²⁰ magyar bibliája, Kolozsvárt, 1551. 4. nagyon elrongyolott állapotban tartatik. Ennek betűszedője a X. parancsolat cikkelyei közül kihagyta egyet, úgyhogy azt a könyv egykori birtokosa kénytelen vala tollal írni a sorok közé: Ne lopj, ne orozz. — A wolffenbütteli bibliotékának egy régi hálai [hallei] bibliájában a betűszedőnek kisebb, de gonoszabb vétke által, amit a Heltai felekezete a VI.

parancsolatban említ, nem tilalmaztatik, hanem parancsolatik, mert az ige szó előtt kimarada a tiltó nicht.²¹

Kanonok Cseresznyés úr megismertete egy magyar psalteriummal [zsoltároskönyvvel] is. A fordító ekként jegyzette fel nevét: – Bertalan pap²² beregvármegyei halabori faluból nemzett: ez Zoltárt írta Ziletés után ezer öt záz nolc esztendőben, a zsolttárok mellé van vetve az úgynevezett passió²³, a négy evangélista szerint. Bibliotékárius úr bizonyossá tevé, hogy a munka felől nyomtatásban még senki sem szóla, és így méltónak tartám azt megtekinteni, s én tevék róla szót a Tudom. Gyűjteményben (1817. IV. 35. l.), hogy a nyelv barátjai, ha Fehérvárt meglátják, erre is fordítsák gondjokat. . .

S most a Museum Napoleon²⁴ két első köteteit nézém végig, mely az asztalon ki vala terítve. Azt már ismertem, mert tavaly (1815) a képzőmesterségek akadémiájának bibliotékájában Bécsben végigforgatám XVI köteteit, de az ilyet mindennap látni sem esik nagy öröm nélkül. Franciák itt is valának fogva az utolsó háború alatt. Aki azoknak nemzeti büszkeségeket ismeri, de amellyel minden nemzetbeli katonának és nem katonának bírnia kellene, képzelheti a fogoly tisztek örömét, midőn a könyv, a tipo- és kalkographiának [nyomdászatnak és rézmetszésnek] egyik fő dísze, itt szemökbe tűnt, és mely magyar nem örvend, hogy a franciák ezt és ami a kisebb szobában áll, itt találák. Batthyánynk nagy árnyéka előtt áldva hódol minden magyar, mint a Bruckenthal²⁵ s Teleki Sámuelé²⁶ előtt. Őt fény ölelte meg, s örökre! . .

A szövegközlés alapja: Kazinczy Ferenc: Erdélyi levelek II. (Erdélyi Ritkaságok 17.) Kolozsvár 1944. 72–75, 77–80, 81–82. l.

1. *Batthyány Ignác* (1741–1798) – erdélyi püspök, a híres gyulafehérvári könyvtár, a Batthyáneum alapítója. A római Collegium Germanicum et Hungaricum-ban tanult. Egerben volt kanonok az egri érseki könyvtárat alapító gróf Esterházy Károly mellett, erdélyi püspökké 1780-ban nevezték ki. Igen sokat költött könyvekre, gyűjteményének értéke Széchényi Ferencével vetekedett. Könyvtára alapját azzal az 5000 kötettel vetette meg, amelyet még Rómában vásárolt. Egri kanonoksága idején tovább folytatta a gyűjtést, majd a gyulafehérvári püspökség nagy jövedelméből is sokat fordított könyvvásárlásra: nagyértékű könyveket szerzett meg Dobai Székely Sámueltól, az eperjesi plébániáról, a löcsei Szent Erzsébet székesegyházból, 20 000 forintért megvásárolta Migazzi Kristóf bécsi érsek és váci püspök kb. 15 000 kötetes könyvtárát. Sok könyvet szerzett meg a felozlatott jezsuita kolostorok könyvtáraiból; könyvtárosa, Dániel Imre Rómában másolta számára a magyar vonatkozású kéziratokat. Batthyány Ignác könyvtára

- igen gazdag volt kéziratokban (Codex aureus, Esztergomi missale stb.), köztük magyar nyelvemlékekben (a Gyulafehérvári glosszák tartalmazó ferences gyűjtemény, Döbrentei-kódex, Batthyány-kódex stb.), ösnyomtatványokban és egyéb régi könyvekben (aldinák, elzevirek, a Giunta-, Plantin- és Bodoni-nyomda kiadványai), de XVIII. századi magyar művekben is. A XVIII. századi magyarországi főpapok közül ő gyűjtötte össze a legtöbb magyar irodalmi ritkaságot. A könyvtárat még életében (1798) nyilvánossá tette. Halála után a gyűjtemény csak kis mértékben gyarapodott.
2. *Esterházy Károly* (1725–1799) – váci, később egri püspök. L. még a 144. szemelvény 2. jegyzetét.
 3. *VI. Károly* (1685–1740) – német-római császár, III. Károly néven magyar király. A spanyol örökösödési háborúban megszerezte a spanyol trónt és a spanyol királyi címet.
 4. *trinitárius* – a hasonló nevű szerzetesrend tagja.
 5. *Uránia* – a csillagászat műsája a római mitológiában.
 6. *skolasztika teológia* – az arisztotelészi és az egyházi filozófia rendszerbe foglalása, majd a középkor merev és formalista, szörszálhasogató filozófiája.
 7. *Migazzi Kristóf* (1714–1803) – váci püspök, majd bécsi bíboros-érsek, római birodalmi herceg. Ő építtette fel a váci székesegyházat, papnevelőt, árvaházat stb.
 8. *Mártonfi József* (1746–1815) – erdélyi püspök. L. a 143. szemelvény 12. jegyzetét.
 9. *Livius, Titus Patavinus* (i. e. 59–i. sz. 17) – római történétíró. Fő művében (*Resum Romanarum ab Urbe condita libri*) Róma történetét foglalta össze a város alapításától i. e. 9-ig.
 10. *unciális* – a római nagybetűs írásból, az ún. kapitálisból kialakult betű, ill. írás.
 11. *folto*, – ívrét alakú könyv vagy lap.
 12. *Széckely Sámuel, Dobai* (1701–1779) – kapitány. Élete végén diplomatikai tudományokkal foglalkozott.
 13. *Pázmány Péter* (1570–1637) – bíboros, az ellenreformáció vezetőalakja. L. a 41. szemelvény 1. jegyzetét.
 14. *Cicero, Marcus Tullius* (i. e. 106–34) – híres római szónok és államférfi, a római prózaírás legkiválóbb művelője. Írásait hosszú időn keresztül a művészi próza mintáinak tekintették.
 15. *Bethlen Gáborné Károlyi Zsuzsanna* (1585–1622). – A fejedelemsasszony pártolta a tudományokat, külföldi tanulmányútra küldött több erdélyi ifjút.
 16. *I. Rákóczi György* (1593–1648) – 1630-tól erdélyi fejedelem.
 17. *viszolyi biblia* – az első teljes magyar protestáns bibliafordítás, Károli Gáspár munkája. Viszolyban jelent meg 1590-ben, nevét innen kapta. L. róla a 40. szemelvényt.
 18. *Bethlen Gábor* (1580–1629) – 1613-tól erdélyi fejedelem. Uralkodása idején Erdély belső viszonyai és külső kapcsolatai rendezetté váltak.
 19. *Apafi Mihály* (1632–1690) – 1661-ben a török választotta erdélyi fejedelmé Kemény János ellenében. Tehetetlen, gyengekező uralkodó volt, felesége, Bornemisza Anna és Teleki Mihály kancellár intézték helyette a fejedelmi teendőket.
 20. *Heltai Gáspár* († 1574) – író, prédikátor és kiváló nyomdász. Említett magyar bibliaja: A bibliának első része, azaz Mózesnek öt könyve címen Kolozsvárott jelent meg, 1551-ben. L. még a 43. szemelvény 1. jegyzetét.

21. Azaz: ne paráználkodjál! helyett: paráználkodjál!
22. *Bertalan, Halábóri* (szül. a XV. sz. 2. felében) – szerzetes, lefordította a szentírás számos részletét, köztük a zsolttárokat. A fordításait tartalmazó, 1508-ból származó Döbrentei-kódex a gyulafehérvári Batthyány-könyvtár tulajdona.
23. *passió* – kinszenvedés; olyan irodalmi, különösen drámai mű, amely Krisztus szenvedését és keresztrefeszítését ábrázolja.
24. *Museum Napoleon* – I. a 147. szemelvényt.
25. *Bruckenthal Sámuel* (1721–1803) – erdélyi főkormányzó, szász politikus. Nagyszomben múzeumot alapított: képtárát, könyvtárát, érem- és régiséggyűjteményét hagyta a Bruckenthal-múzeum céljára.
26. *Teleki Sámuel* (1739–1822) – erdélyi udvari kancellár, a marosvásárhelyi Teleki-könyvtár, a híres „Teleki-téka” alapítója. L. még a 145. szemelvény 1. jegyzetét.

A NAGYENYEDI REFORMÁTUS KOLLÉGIUM KÖNYVTÁRA¹

A bibliotéka 1800-ban, midőn az iskola történeteit, akkori állapotát s ritkaságait az 1817. decemberben meghalálzott prof. Benkő Ferenc² úr Parnassusi Időtöltése VII. darabjában kiadá, négyezerkilencszázötvenöt kötetből állott. Most, minekutána a tiszteletes öreg a maga mintegy ezer kötetnyi könyveit ezer forint tőkepénzzel a kollégiumnak hagyá, hogy annak kamatja filozófiai újabb könyvek vételére fordíttassék, a bibliotéka nyolcezer kötetből állhat. . .

A főispán főkurátor engem prof. Hegedüs³ úrnak vezérlétére bízott, és ha a tudós s szeretetre nagymértékben érdemes férfiú kezén maradhaték vala, időm bármely kevés volt, nagy hasznomra folyhatott volna el; de ez másfelé szólíttatván foglalatosságai által, engemet prof. Benkő úrnak engede, azt pedig nagy kora annyira elgyengítette volt, hogy inkább akará lányommal⁴ a természeti dolgok szépségeit láttatni, mint velem, amiket látni óhajték. A Báróczy⁵ hagyományát tekintetem meg tehát, és amiket a kollégium Bod Péter⁶ és Benkő József⁷ után bír.

A Báróczy hagyománya a római és francia klasszikusok munkáikból állanak, és a teozófusok⁸ nyomtatott és kézzel írt dolgozásaikból. Rendes jelenés, hogy a haszontalan lomot az szeretheté, aki amazokat is szerette, s úgy szerette, hogy a római írók nevezetes helyeit még öreg éveiben is el tudta mondani. (A bibliotéka bírja Fuchs által már 1786 előtt olajban festett képét is, mely szobájában függött.)

A Bod Péter és Benkő József gyűjteménye valóságos kincs. Az elsőbb kéziratok közt nevezetes: 1. *Historia Literaria*

Hungarica, három kötetben. 2. Antiquitates Hungaricae, 1. köt. 3. A Magyar Ecclesiák Históriája.

Engem leginkább az vona magához, amit a bibliotéka Benkő Józseftől bír, az Erdély Kovachichától⁹. Valahol régi írásokat találta, nem lele nyugtot, míg azoknak megtekintésükhez nem eresztetett, s mint juta azon szerencséhez, hogy az illet nemesak láthassa, hanem magáévá is tegye, ajándékozá-e neki, vagy csak kölcsönkérte, s magánál felejtette, azt a jó istenek tudják. Ilyen az a foliókötet, melyben a legelső Teleki Mihály¹⁰ levelei, s az ehhez írottak együtt állanak; valóságos kincs és olyan, melynek csak együvékötteséért is Benkő polgári koronát érdemel. A régi házak tagjainak azt kellene örökké prédikálnunk, szóval és írva, hogy valami leveleik birtokok védelmére nem tartoznak, köttessék együvé, nehogy lánykaik rajtok pogácsákat süttessenek, s a ház egyéb szükségességére fordítsák. Én ily helyről bírom a Rabutin¹¹ aláírását, de csak aláírását. De midőn az intést a régi levelek iránt adjuk, a jobbak értik, hogy most írottak is régiek lesznek egykor. . .

A bibliotéka báró Bánffy Farkas kincstartónak¹² s gróf Bethlen Gergely guberniális¹³ tanácsosnak ajándékait érdemelt tiszteletben tartja; az elsőtől az 1462-ben pergamenre írt magyar chronicon, melyből Thuróczi¹⁴ szórul szóra vette által az elsőbb fejezeteket; magának az ajándékozonak autobiográfiáját [önéletrását] s iskolai köteteit, melyeket Hollandiában írogata; Bethlentől egy gazdag ásványgyűjteményt. . .

Báróczy a kollégiumnak hagyá minden könyveit, mert itt tanult; s tízezer forint tőkepenzt az enyedi kórháznak.

(Itt, mint már előbb Károlyfehérvárt¹⁵, örömem vala látni a Museum Napoleont, tudniillik a Louvre szobrainak és festéseinek részbe metszett másaikat, magyarázó textussal [szöveggel]. Autográfiai gyűjteményem püspök Mártonffinak¹⁶ egy jegyzését bírja, melyből látom, mely kevélykedve forgaták azt az ott fogva tartott franciák, s kevélykedésök igazságos vala. Mi azon kevélykedhetünk, hogy azt nálunk láták.)

A kollégium mostani kurátora el akarja törölni az idők rozsdáját az épületekről. Az új épület alapkövét 1819-ben tévék le. Előbb a bibliotéka kél fel, azután a múzeumok, az auditoriumok [előadótermek], végre a csillagnéző. Lesz botanikai kert is, antik szobrokkal, kemény masszából. Legszorgosb foglalatosságai között is feljárt a leckékre, az ifjakat

váratlanul kikérdezte, s olykor három óráig is, s őket mindegyüknekfelett a classica literatura [klasszikus irodalom] szeretetére gyúlasztja, mert ez valóban mindenekfelett való. — Áldás a gyönyörű kezdetre!

A szövegközlés alapja: Kazinczy Ferenc: Erdélyi levelek II. (Erdélyi Ritkaságok 17.) Kolozsvár 1944. 93–95, 97–99. l.

1. A nagyenyedi református kollégium egykor Gyulafehérvárott kezdte működését mint az unitáriusok iskolája. János Zsigmond alapította. 1580-ban a reformátusok szerezték meg maguknak. 1627-ben Bethlen Gábor újjászervezte. (Ezért nevezik Bethlen-kollégiumnak.) Tanárai között olyan híres külföldi professzorok voltak, mint Opitz, Alsted és Bisterfeld. II. Rákóczi György fejedelem idején a török elől az iskola diákjai és tanárai Kolozsvárra menekültek, az épületek és a könyvtár pedig leégtek. Az iskola 1662-ben kezdte meg újból működését Nagyenyeden.
2. *Benkő Ferenc* (1745–1817) – református lelkész, a nagyenyedi kollégium tanára. Ő írta az első magyar ásványtani munkát: Magyar Mineralógia (1786). 1793-tól 1800-ig minden évben egy-egy darabot adott ki a Parnassusi Időtöltések című mulattató és ismeretterjesztő folyóiratból.
3. *Hegedűs Sámuel* (1781–1814) – református lelkész, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. 1814-ben Nagyenyeden lett professzor, 1837-ben ő alapította az enyedi nyomdát.
4. Kazinczyt elkísérte erdélyi útjára Eugénia nevű leánya is.
5. *Báróczi Sándor* (1735–1809) – író. L. a 124. szemelvény 8. jegyzetét.
6. *Bod Péter* (1712–1769) – erdélyi református pap, a magyar irodalomtörténetírás egyik úttörő alakja. L. a 69. szemelvény 1. jegyzetét.
7. *Benkő József* (1740–1814) – erdélyi polihisztor. Erdély történetét, irodalmát, művelődési és természeti viszonyait kutatta. L. még a 121. szemelvény 7. jegyzetét.
8. *teozófusok* – a különböző misztikus vallási irányok képviselői, akik isten misztikus megismerésének szükségességét hirdették.
9. *Kovaichik Márton György* (1744–1821) – jogtörténész és az oklevéltan (diplomatika) tudósa. Fontos történeti források gyűjtője és közreadója. L. még a 82. szemelvény 2. és a 122. szemelvény 1. jegyzetét.
10. *Teleki Mihály* (1634–1690) – erdélyi politikus és államférfi. Kezdetben Habsburg-ellenes politikát folytatott, támogatta a Wesselényi-féle összeesküvést, majd a török beleegyezésével a Thököly-féle felkelést is. A császári győzelmek után, hogy Erdélyt megmentse, közeledett a bécsi udvarhoz, s a császári seregeket Erdélybe hívta. Erre a török Thököly vezetésével sereget küldött ellene s a harcokban Teleki életét vesztette.
11. *Rabutin, Jean Louis Bussy de* (1642–1717) – császári tábornok, Erdély katonai parancsnoka, a kurucoktól számos vereséget szenvedett.
12. *Bánffy Farkas* († 1794) – kinstartó, 1729-ben nyert bárói rangot. 1749–1750-i bécsi útjáról naplót írt.
13. *Bethlen Gergely* († 1698) – udvarhelyszéki, majd fogarasi főkapitány, 1691-től erdélyi főgenerális, később bécsi követ. I. Lipóttól 1697-ben grófi címet kapott.

14. *Thuróczi János* (1435 k.–1489) – történetíró, a budai királyi kancellária jegyzője. *Chronica Hungarorum* című művében Mátyás uralkodásáig mondja el az eseményeket. Munkája különösen Zsigmond és a Hunyadiak korára értékes forrás, az előző időszakokról szóló részeket különböző régi krónikák alapján írta meg. 1488-ban Brűnnben s még ugyanebben az évben Augsburgban jelent meg.
15. *Károlyfehérvár* = Gyulafehérvár. III. Károly idején (1715-től) Steinville generális újjáépíttette a gyulafehérvári várat, és a várost németül Karlsburgnak nevezte el. Ennek szabad fordítása a Károlyfehérvár.
16. *Mártonffy József* (1746–1815) – erdélyi püspök. L. a 143. szemelvény 12. jegyzetét.

118

A PANNONHALMI KÖNYVTÁRRÓL¹

1831

Negyedfél napot tölték a nekem felejthetetlen helyen, s a sok, hol vígan, hol bölesen töltött órák után ideje vala megtekintennem a monostor nevezetességit. Szeder², Guzmicsnak³ talán leginkább kedvelt társa, a keze alatt álló pénzgyűjteményt és a természeti dolgok múzeumát, a homonnai születésű könyvtárnok, Colomannus⁴ pedig a bibliotékát látatá velem, s ez reggel óta délig; egész öllel hordozgatván előmbé incunabuláit [ősnymtatványait] és a sok bibliát s arab kéziratokat. Egy török, sikárlott papirosra írt munkára egykori birtokosa ezt jegyzé: *Le Gulistan et le Bostan de Saadi*. – *Rosarium Muslahi Addini Saadi Siraschensis*⁵; – egy másikban a Hafiz⁶ ódája áll perzsa nyelven.

Nekem mindezeknél, és amiknek címjeit ott fél nap kijegyztettem, kedvesb vala a Denon⁷ aegyptusi utazása, melyet a gróf Teleki⁸ pesti könyvtárából ismertem ugyan már, s ott a csuda nagyságú táblákkal, de az ilyet mindig végig kell forgatni, mikor lehet. – Elragadtatva örömem által, ezt íram, míg a bibliotekárius a bibliákat előmbé hordá, a könyv táblájára: „Emberi nagy nagyság, mi volnál te ész, rény és honszeretet nélkül!” – A szót eljövetelem után megsejtették a könyv tábláján s értették és szerették!...

A bibliotéka palotája nagy és magas. Hossza 12 öl, szélessége 7, s ebből éjszakra s délre egy-egy kabinet nyílik. A palotának karja van, s az húsz oszlopon áll, a két kabinet kar nélkül. A palota, mely a monostor éjszaki szárnyát foglalja el, hármás ablaktól kap világítást nyugat felől, s a két kabinet felett három-három kisebből, s így éppen nem sötét.

Közel a hármaskövekhez, az ezzel átellenben megnyílt ajtón belépő maga előtt látja sz. Istvánt, az alapítót, és Ferencet⁹, a feltámasztót, márvány polcozaton... Mind a két szobor a bécsi képeleőakadémia direktorának, Klieber Józsefnek¹⁰ igen értelmesen gondolt, igen ügyesen dolgozott műve...

A honát szerető szerzet a plafond egyik felére kilenc boglárt, a másikkra ugyanannyit rajzoltata, s azok közül nyolc még nem kapa képet és nevet. A jobboldal boglárjaiban Nro 1. és 2., s 8. és 9. üres. Nro 3. áll Werbőczy István, szürkébe szürkén, 4. Hunyadi János (itt, az írók közt, helyén kívül), 5. Mátyás király, 6. Vitéz [János], a pécsi püspök, 7. Révai Miklós; — a baloldal boglárjaiban Nro 3. Szabó Dávid, 4. Zrínyi a költő, 5. [Könyves] Kálmán, 6. Pázmán[y Péter], 7. gr. Gvadányi József. —

Tiszteletünkre méltó s nagyon méltó szerzet, itt és leányházaiban, százezer kötet könyvnél többet bír.

A szövegközlés alapja: Kazinczy Ferenc utazásai. Pest 1873. 43–45. l.

1. Kazinczy 1831-ben Pesten járt, s részt vett az Akadémia első nagygyűlésén. Ezt az alkalmat használta fel arra, hogy ellátogasson Győrbe, Esztergomba s Pannonhalmára. Pannonhalmára 1831. április 9-én érkezett, s négy napot töltött ott barátja, Guzmics Izidor társaságában. Megtekintette a rendház könyvtárát. E könyvtár Magyarország legrégebb könyvtára; I. István alapította 1001-ben a bencés apátsággal együtt. I. Lászlónak a kolostor vagyonát tartalmazó 1090-es összeírása már 80 kódexet sorol fel. (L. az 1. szemelvényt és jegyzeteit.) 1786-ban, amikor II. József a bencés rendet feloszlatta, az állomány kb. 4000 kötetből állt: elsősorban teológiai, egyháztörténeti munkákból, bibliákból, de számos jogi, történeti, filozófiai, természetrajzi, filológiai stb. művet is tartalmazott. A feloszlátott könyvtár az Egyetemi Könyvtárba került, a könyvanyag értékesebb részét besorolták az állományba, a duplumokat árverés útján eladták. I. Ferenc 1802-ben, a rend visszaállításakor visszaadta a könyvtárat is. A mai könyvtárpéldet 1824 és 1826 között építették Engel József bécsi építész tervei szerint.
2. *Szedes Fábian* (1784–1859) — bencés paptanár, író. A Magyar Tudományos Akadémia 1831-ben levelező tagjává választotta. 1832-ben Pannonhalmán levéltárossá, 1838-ban könyvtárossá nevezték ki.
3. *Guzmics Izidor* (1786–1839) — bencés szerzetes, író. Pannonhalmán volt teológiai tanár. Kazinczyhoz meleg barátság fűzte, híve volt nyelvújító tevékenységének, osztotta nyelvészeti és költészeti elveit. Kazinczy elsősorban az ő látogatására utazott 1831-ben Pannonhalmára. A Magyar Tudományos Akadémia 1830-ban tagjává választotta. 1832-ben bakonybéli apát lett, szerzetestársai irodalmi műveltségét igyekezett emelni. Bakonybélben népiskolát állított fel.
4. *Klatz Kálmán* (1785–1839) — bencés pap. 1821-től haláláig Pannonhalmán volt tanár, könyvtáros és pénztáros.

5. A sirászi Muslah Addin Szadi Rózsáskertje. — *Szadi* (1184–1292) — perzsa költő volt. Sirászban született. Legismertebb műve a félig prózában, félig versben írt Gulisztán (Rózsáskert).
6. *Háfiz* (kb. 1300–1389) — a perzsa költészet klasszikus alakja.
7. *Denon, Dominique* (1747–1825) — francia festő és művészettörténész. Részt vett Napóleon egyiptomi expedíciójában, s egy illusztrált útleírást adott ki róla. Napóleon legfőbb múzeumigazgatójává nevezte ki. Nagy része volt a meghódított idegen területek művészeti kincseinek felkutatásában és Párizsba szállításában.
8. *Teleki József* (1790–1855) — történetíró, az Akadémia könyvtárának alapítója és első elnöke. L. a 149. szemelvény 2. jegyzetét.
9. *Ferenc* (1768–1835) — Habsburg uralkodó, I. Ferenc néven magyar király (1792–1835), II. Ferenc néven az utolsó német-római császár. A felvilágosult eszmék, a francia forradalom ellensége, a magyar jakobinus mozgalom elfojtója, a reakciós Szent Szövetség egyik létrehozója. Visszaállította a feloszlatott szerzetesrendeket, így a bencés rendet is.
10. *Klicber József* (1773–1850) — osztrák szobrász, festő és éremmetsző a bécsi Szépművészeti Akadémia igazgatója.

A Magyar Tudományos Akadémia könyvtáráról

149

AZ AKADÉMIAI KÖNYVTÁR ALAPÍTÓLEVELE¹

1826

Nyilatkozása Gróf Teleki Józsefnek² a felállítandó Magyar Nemzeti Tudományos Intézet számára ajánlott könyvtára eránt.

1826 Martius 17-ik napján.

Fenséges császári-királyi örökös Herceghez, ausztriai főherceghez és az ország nádorához, a Méltóságos Főrendekhez és az országnak országgyűlésileg összegyűlt Tekintetes Karaihoz és Rendeihez intézett legalázatosabb nyilatkozata gróf Teleki Józsefnek, egyszersmind az érdekelt feleknek nevében.

Fenséges császári-királyi örökös Herceg, ausztriai főherceg és Magyarország nádora! Méltóságos Főrendek, Tekintetes Karok és Rendek!

Hogy a nemzeti nyelv előmozdítására és ezáltal a tudományok művelésére felállítandó és az evégre kiküldött külön országos bizottság által kidolgozott munkálat szerint szervezendő Tudós Társaság a maga feladatának a rábízottakban óhajtott eredménnyel meg bírjon felelni, nagy mennyiségű irodalmi segítséggel, elsősorban pedig nagyobb könyvgyűj-

teményekkel látandó el. Nem tagadhatom ugyan, hogy a Nemzeti Múzeum, császári-királyi Fenséged védnöksége alatt, a haza polgárainak bőkezűségéből alapítva meg, és rövid időn csodamódon megnövekedve, valamint egyszersmind a pesti kir. tud. egyetem könyvtára ebben a tekintetben szép eszközökben bővelkednek; amaz azonban saját rendeltetésénél fogva kiváltképpen Magyarországra korlátozva, emez a szükséges pénzalap hiánya miatt szűkebb korlátok közé szorítva, az emberi ismeretek óriási mennyiségén mindmáig sok kívánni valót hagynak fenn. — Ennél fogva alólírott és érdekelt feleim főképp ettől a szemponttól, de egyszersmind a közjó előmozdításának vágyától indítva, és a Haza iránti legédesebb szeretettől lelkesítve, a mi jelentős könyvtárunkat, melyet kegyes emlékezetű atyánk, és illetőleg mint férj, hajdani Teleki László gróf³ nagy fáradsággal és tetemes költséggel összeszerzett, mi pedig növeltük és teljesebbé tettük, úgyhogy körülbelül 30 000 kötetet tesz, császári-királyi Fenséged jóváhagyásával a Nemzeti Múzeummal egyesítendőnek, a nevezett társaságnak és a haza összes polgárainak használatára szenteltnek és felajánlandónak határoztuk a következő feltételekkel:

1. Hogy ez majd a Nemzeti Múzeum és felállítandó Tudós Társaság tagjai által, kik evégre kiküldetnek, külön katalógus mellett, mely a mi költségünkön idővel kinyomtatandó, saját módja szerint átadandó.

2. Az átadás után a Nemzeti Múzeum és felállítandó Tudós Társaság igazgatósága által kijelölendő alkalmas helyiségben külön állíttassék fel, s közhasználatra megnyitassék.

3. A könyvek, kéziratok és térképek, melyek e gyűjteményhez tartoznak, akár a Nemzeti Múzeum, akár a Tudós Társaság más könyveivel, kézírataival és térképeivel összelegyíthetők, sem egyenként, sem tömegesen eladhatók, elcsereíthetők vagy más használatra fordíthatók soha se lehessenek, hanem külön bélyeggel láttassanak el, és nagy kegyelettel őriztessenek meg.

4. A Tudós Társaság rendes tagjaiból egy, akit mi vagy örökösünk kijelölünk, és császári-királyi Fenséged, mint a Nemzeti Múzeum és a Tudós Társaság védnöke megerősít, és annak az 5000 forint tőkének kamataiból, melyet bankópénzben a Tudós Társaság pénztárába befizetünk, évi 300 forint fizetést kap bankóban, őri minőségben, a Nemzeti Múzeum igazgatójának felügyelete alatt, viselje ennek a könyvtárnak külön gondját.

5. Ez a könyvtár a mi családunk nevét, ti. alapítójának, mint férjnek és illetőleg a mi nemzõnknek, néhai Teleki Lászlónak nevét viselje.

6. Az ehhez a könyvtárhoz tartozó könyveknek, kéziratoknak és térképeknek szabad használata, nemcsak magában a fölállítás helyiségében, hanem otthon is, mindazáltal a visszaadásra nézve kiadandó térítvény ellenében, nekünk és utódainknak érvényben maradjon.

7. Minden évben ennek a könyvtárnak pontos átvizsgálása szabassék meg a Tudós Társaság igazgatósága, a Nemzeti Múzeum, valamint általunk vagy utódaink által e célra külön kijelölt egyének által.

8. Abban a nem remélt esetben, ha idővel a Tudós Társaság vagy Nemzeti Múzeum intézménye megszűnnék, vagy Magyarország határain kívül kellene vinni, e könyvtárra nézve a szabad rendelkezés joga nekünk és örökösainknek épségben maradjon. Egyébként:

9. Magunknak és örökösainknek fenntartjuk a jogot, egyéb, minden ebből vonható kötelezettség nélkül, hogy ezt a könyvtárt a körülmények szerint gyarapítsuk és bővítsük, mely esetben a Tudós Társaság által ennek velünk kötött szükségleteit szem előtt tartani különös gondunk lesz.

Melyek után jóság, magas kegy és jóakarát iránt hálásan, egész alázattal marad császári-királyi Fenségednek, a Méltóságos Fõrendeknek s a Tekintetes Karoknak és Rendeknek legalázatosabb szolgája Teleki József gróf (m. p.), egyszersmind mostohaanyjának, néhai Teleki László gróf özvegyének⁴, valamint ugyane férjtõl való fiú természetes és törvényes gyámjának és gondnokának, úgyszintén fiverein, Ádámnak és Sámuelnek nevében.

Acta comitorum Regni Hungariae 1825–1827. Tom. I. 281. l. — A szõvegközlés alapja: Ferenczi Zoltán: A M. T. Akadémia Könyvtárának megalapítása. Akadémiai Értesítõ, 1926. 7–10. l.

1. Az 1825-ben alapított Akadémiának célkitüzései megvalósítása érdekében szüksége volt a legfontosabb tudományos segédeszközre, saját könyvtárra. A könyvtár alapítása majdnem az Akadémiával egyidõben történt. Az Akadémia alapítására vonatkozó tervezetet 1826. március 15-én tárgyalta és fogadta el az országgyûlés, március 17-én pedig gróf Teleki József a maga, valamint testvérei: Ádám és Sámuel s mostohaanyjuk, Mészáros Johanna (a kiskorú Teleki László gyámja) nevében felajánlotta a Tudós Társaságnak az atyjuktól, gróf Teleki Lászlótól örökölt és tovább gyarapított kb. 30 000 kötetes családi könyvtárat.
2. *Teleki József* (1790–1855) — történetírõ, Erdély kormányzója, a Magyar Tudományos Akadémia tervének kidolgozására felállított

bizottság elnöke, majd az Akadémia első elnöke. Széleskörű tudománypártoló tevékenységet és tudományos munkásságot folytatott. Fő műve: *A Hunyadiak kora Magyarországon* (Pest 1825–1863).

3. *Teleki László* (1764–1821) – író, költő, földbirtokos. Magas közéleti tisztségeket viselt. Drámai műveket, verseket s nyelvészeti munkákat írt. Gazdag könyvtára lett a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának alapja.
4. *Teleki László özvegye, Mészáros Johanna* – második felesége volt Teleki Lászlónak; házasságukból született Teleki László, a későbbi neves politikus és drámaíró, a *Kegyenc* című tragédia szerzője. Teleki László első felesége gróf Teleki Mária volt; gyermekeik: József, Ádám és Sámuel.

150

TOLDY FERENC

UTASÍTÁS A MAGYAR AKADÉMIAI KÖNYVTÁR
TISZTVEISELŐI SZÁMÁRA¹

Buda 1848

(Részletek)

I. fejezet

A M. Akadémiai Könyvtár rendeltetéséről

1. §. A Magyar Akadémia Könyvtára főképp az intézet tagjai használatára van szánva; mindazonáltal a tudományos közönségnek is meg fog helyben való használat végett nyitvatni, mihelyt lajstromainak állapotja azt megengedendi.

II. fejezet

Az Akadémiai Könyvtár alkatrészei s egymáshozí viszonyai

2. §. Az Akadémiai Könyvtár két fő részre oszlik: 1. A szorosan akadémiaira, mely egyes hazafiak ajándékaiból, az országos törvény rendeleténél fogva a kormány útján érkezett új nyomtatványokból, s az akadémia vásárlásaiból áll; s ehhez képest az akadémia bélyegét viseli; 2. a gróf Telekiek alapító ága által felajánlt könyvtárból, mely az alapítványlevél értelmé szerint külön szekrényekben van felállítva...

III. fejezet

A könyvtár fenntartásáról és biztosításáról

4. §. A könyvtári személyzet első, és soha szem elől nem tévesztendő gondja a könyvtár tartalmának elpusztulás, csorbulás, romlás és károsítás ellen biztosítása...

9. §. A könyvtárnak szám szerint épségben tartása tekintetéből először is minden, a könyvtár bármely részéhez tartozó könyvek, kéziratok, egyes abrosz-, rajz-, kép- és nyomtatott külön lapok, sőt az eredeti oklevelek is az akadémiai könyvtárbélyeggel, a Teleki-könyvtárhoz tartozók azonkívül a Teleki-bélyeggel is, a címlap hátulján, a könyv végén, az eddig divatos módon, megjegyeztetnek...

12. §. A szoros rendtartás egyik eszköze a könyvkinés biztosításának, mert enélkül az épségre felügyelés tetemesen nehezítették. Evégre *a)* minden könyv, használat után, még aznap a maga állandó helyére visszateendő. *b)* A kevésbé szembetűnő helyeken is szintoly rend uralkodjék, mint egybütt. — A vagy még beiktatandó, vagy kiselejtelt könyvek is illő rendben, az utóbbiak külön jegyzékbe is iktatva, tartassanak.

13. §. Fő eszköze az épségre ügyelhetésnek minden darabnak számtani helyhez-köttetése, s a felállítás rendét szorosan kimutató helylajstrom, mely leltáru és könyvtár-vizsgálati nélkülözhetetlen kalauzul szolgál...

IV. fejezet

A könyvtár hasznosításáról

15. §. Hogy a könyvtár biztosan és könnyen használathassék, a könyveknek *a)* célszerű felállítása; *b)* meglehetése; és *c)* lajstromozása kívántatik.

16. §. Minden felállítás jó, mely szerint a kívánt könyvet bizton és hamar meg lehet találni; legjobb az, mely egyszersmind némi áttekintetét is engedi a külön szakoknak. E két főtekinet a tudományosztály s némely külön szakok (pl. ösnyomatok, akadémiai iratok, magyar irodalom, atlaszok stb.) szerinti felállítást javasolja, de úgy, hogy az kellelténél részletesebb, vagy éppen szorosan rendszeres ne legyen. Ez osztályok és szakok meghatározása egyébiránt a könyvtár mivoltától függ...

19. §. A kéziratok gyűjteménye külön osztályt képez. Ide számítandók az oly kötetek is, melyekben kéziratok mellé nyomtatványok vannak kötve.

20. §. A jelölés három jegyből áll. Az első a szekrény számát, a második a polcét jegyzi kisbetűkkel, a harmadik a kötet számtani sorszámát, péld. 62. c. 16. . .

22. §. Bármely könyvtár használatának lényeges és így nélkülözhetetlen feltételei a jól szerkesztett Címtárak

(könyvcímSOROK, könyvcímLajstromok, katalógusok). Ezek készítése tehát fontosabb, egyszersmind pedig legnehezebb tisztét teszi a könyvtári személyzetnek.

23. §. Mindenekelőtt és minden igénybe vehető erővel egy alapcímTár (Grundkatalog) készítendő, mely külön lapokon (címmásolat, címmás, Titel-Copie) az állomás (Standort) s a tudományszak kijegyzése mellett minden munka címének lényeges részeit, úm. a vezérsorokat, szerző, s ha van, kiadó nevét, a kiadás számát (ha van), a kötetszámot, a rajzos mellékletek számát, helyét és évét, rétet és kötés minéműségét foglalja magában. A több vezérszó (Schlagwort) alatt kereshető cím ugyanannyi külön lapon forduljon elő, de csak a cím leglényegesebb szavaival s hivatkozással azon főcímmásra, hol a könyv teljes leírása található. Ezen alapcímTár szorgalmasan folytatandó, folyton minden közbejött változások beiktatásával kiegészítendő, és betűrendbe helyezve, saját tárcákban, arra készült külön fiókos szekrényben, és pedig egyedül a könyvtárhivatal belső használatára, a leggondosabban eltartandó.

24. §. Az alapcímTár valamint a könyvtár mindennemű részleteire, úgy a kéziratok gyűjteményére is kiterjedjen.

25. §. Az alapcímTár alapul szolgál minden egyéb címTárakhoz. Az első, mely ebből rovatos lapokon készítendő, s kötetekbe kötendő, az egyetemes névcímTár (Universal-Katalog), mely az alapcímTárnál rövidebb, de semmi lényegesnek ki nem zártával, szoros betűrendben, a szerző neve, s ilyennek nem létében a vezérszó sora szerint, minden, a könyvtárban és alapcímTárban létező egyes nyomtatott, metszett és kézirati munkák címeit terjeszti elő, akár önállóan, akár máshoz kötve vagy másba bekebelezve forduljanak azok elő, tehát, habár csak hivatkozással, az idéző lapokon találhatóakat is.

26. §. Az egyetemes névcímTár elkészülte után egy rendszeres címTár készítése fogja a tiszteket elfoglalni, mely ismét az alapcímTár nyomán, a könyvtárnak ebben előforduló minden címeit szorosán tudományos rendszerben terjeszti elő úgy, hogy bármely tudomány- és irodalmi szak minden egyes ágai s alágai, sőt nevezetesebb részei és főbb tárgyai a magok helyén külön rovatokban elő legyenek terjesztve. Az evégre megállapítandó tudományköri (enciklopédiai) rendszer mutatóként megelőzze a címTárt; s szerkesztésében a könyvtár sajátosságos mivolta s a használatbeli könnyűség legyen a két fő elv: minél fogva valamint egyfelől a nagy általánosság,

úgy másfelől nem kevésbé a szerfeletti feltagolás, mely az átnézetet, sőt a keresést is nehezíti, szorgalmasan kerülendő. Hogy itt is a teljesség kívánalma minél jobban kielégíttessék, az alapcímtár idéző lapjain találtató címek is, bár szintén csak hivatkozálag, illető helyeikre besorolandók.

27. §. Készen levén az imént tárgyalt három főcímtár, azoknak szakadatlan folytatása, javítása és kiegészítése mellett, a könyvtári tisztviselőket némely más, nem ugyan nélkülözhetetlen, de a könyvtár használatosságát tetemesen előmozdító, mellékes címtárak szerkesztése foglalandja el, melyenek különösen: α) egy egyetemes tárgymutató; β) kéziratok címtára; γ) ösnyomatok címtára; és δ) hazai könyvtár.

28. §. Mindenekelőtt egy teljes egyetemes tárgycímtár (allgemeiner Realkatalog) helyett, mely használatosságával arányban nem álló roppant munkát és időt kíván, s a szükséges egységet ritkán tünteti elő; azonkívül különféle meglevő könyvészeti munkák által az újabb időkben jóformán nélkülözhetővé lett: gondja lesz a könyvtár előjárójának, hogy a rendszeres címtárhoz (26. §) egy minél teljesebb, betűrendes tárgymutató készüljön, mely minél rövidebb szerkesztben a rendszeres címtárnak ne csak egyes címekre, hanem a tudományszakokra, s ezeknek a rendszeres címtárban előforduló ágai- s alágaira is utaljon. Hogy e tárgymutatóba nevek (személy- és helynevek) is felveendők, amennyiben nagyobb-kisebb munkák tárgyai gyanánt fordulnak elő, magában értetik.

29. §. A kéziratok címtára (catalogus codd. MSS.) az alapcímtár nyomán, szabatos teljességgel, betűrendben terjeszt elő a könyvtárban létező minden önálló kéziratot, akár kötetalakban forduljon elé, és pedig külön magára vagy mászhoz kötve, akár egyes levelekben, melyenek péld. a hártýára írt eredeti oklevelek, melyek arra rendelt tárcákban kötetlenül tartatnak. Használatosságát nevelné nyelvek, írók s leírók nevei, úgy tudományszak, tárgy és kor szerint készült, ugyanannyi mutatók hozzáadása.

30. §. Különös érdemet szerezhet magának a könyvtárnak, mind a könyvtár dísze, mind a tudomány érdekében, a kéziratár részletes, kimerítő és kritikai leírásával, mely célszerűen szerkesztve, közléteendő legyen.

31. §. Az ösnyomatok címtára (catalogus incunabulorum) minden, a nyomda feltaláltatásától 1536-ig [!] megjelent, s a könyvtárban létező munkákat foglaljon magában, szintén

az alapcím-tár alapján és szabatos teljességgel, de évröndben. Az év kitétele nélkül megjelentek második osztályként, egyedül betűrendben összeírandók. E cím-tár becsét is emelendi a nyelvek, írók és nyomtatók nevei, úgy tudomány-szak és nyomtatáshely szerinti mutatók hozzáadása.

32. §. A hazai könyvtár lajstroma (*Catalogus rerum hungaricarum*) legegyszerűbben tudományrendszeresen készül, s így nem egyéb az egyetemes rendszeres cím-tár kivonatánál, mely mindazon munkákat foglalja magában, mik vagy (széles értelemben vett) Magyarországon jelentek meg, vagy magyarok által írtak, vagy végre Magyarországot illetik: ide értve a külföldi munkákban előforduló, s hazánkat illető nagyobb vagy érdekesb önálló értekezéseket s egyéb cikke-lyeket is. E cím-tárhoz egy teljes névmutató szükségképp hozzácsatolandó. . .

V. fejezet

A könyvtár szaporodásáról

37. §. Az akadémiai könyvtár szaporodásának forrásai a következők: *a)* Az ország törvénye, mely szerint minden, Magyarországon megjelenő nyomtatványokból a kormány útján egy-egy ingyenes példány az Akadémia könyvtárát illeti. *b)* Egyesek hagyományai és ajándékai. *c)* A gróf Teleki-család alapító ágának könyvvételei. *d)* Az ülések javaslatai nyomán tett vásárlások. *e)* A könyvesere.

38. §. A hivatalos példányokat illetőleg, a könyvtár-noknak tisztében áll őrszemmél kísérni a havi irodalom meneteletét, s minden a szokott úton be nem érkező hazai nyomtatványokról koronként jelentést tenni, hogy azok a kormány által beköveteltethessenek. Ide pedig nemesak minden könyvek és röpiratok, de a nyomtatott hivatalos irományok, végre a, bár szöveg nélkül megjelenő, mindennemű acél-, réz- és kőnyomatok is értetnek, és pedig, ha valamelyike ezeknek színezve is jelennék meg, színezett példányban.

39. §. Ha valamely hagyomány vagy ajándék feltétlenül jutna a könyvtárnak, az akadémiai titoknak azt előleges feljelentés nélkül is, illő nyugtatvány és ellen nyugtatvány mellett átveheti, és a könyvtárnoknak átszolgáltathatja; ellenben, ha azokhoz bizonyos feltételek kapcsoltnának, melyek felállítás és kezelés körül teherrel járnának, vagy jövődre alkalmatlanságot, sőt aggodalmat szülhetnének: az átvétel csak a kisgyűlés hozzájárultával történhetik. A dara-

bonkénti ajándékokat a titoknak veszi át, s miután azokat a legközelebbi összes akadémiai kisgyűlésben bemutatta, a könyvtárnoknak átadja.

40. §. A könyvvételt illetőleg, minthogy e könyvtár fő rendeltetése az Akadémia és tagjai tudományos szükségait pótolni, a kisgyűlés vagy könyvtárnok csak oly munkák vásárlását fogja az elnökségnek ajánlani, melyek megvétele valamely tag által kéretik, s ha e munka más pesti könyvtárban nem léteznék. Régi kéziratok (kódexek), kivéven ha nagybecsűek s egyszersmind igen jutányosak, csak akkor vétessenek meg, ha Magyarországra nézve különös, vagy történeti, vagy nyelvi és irodalmi értékkel bírnak. Újabb, kiadatlan kéziratok is, ha a hazai érdekekkel tudományos becs és egyszersmind jutányosság párosul, a pénzerő úgy engedvén, megszerezhetők . . .

42. §. A könyveserét illetőleg, a könyvtárnok minden egyes esetben a kisgyűlésnek teszen jelentést, illetőleg javaslatot, melytől függ a cserét elhatározni. Ha a kieserélendő könyv a Teleki-könyvtárnak részét tenné, a kisgyűlés határozata a Teleki-család képviselőjével fog a szükséges beleegyezés kinyerése végett közölni. A kieserélendő könyv bélyegére ugyanazon bélyeg megfordítva reá ütendő.

VI. fejezet

A könyvtár használásáról

43. §. A könyvtárt tagok s más, a kisgyűléstől erre engedéllyel felruházott tudósok, helyben vagy otthon használhatják. A könyvtárnokok szoros kötelessége minden erre feljogosított olvasót megelőző szívességgel fogadni, neki a kellő felvilágosításokat teljes készséggel megadni, a kívántakat halogatás nélkül kézhez szolgáltatni.

44. §. Felütő munkák, mikre a helyben dolgozásra folytonos szükség van, ki nem adhatnak a könyvtárból. Így ritka munkák sem, mik elveszés esetén nehezen lennének visszapótolhatók; és végre kéziratok. A két utóbbi rendbeliek mindazáltal kisgyűlési engedelemmel kiadhatók.

45. §. Egyébféle munkát a társaság mindenik tagja kivehet, nyomtatott térítvény aláírása mellett, de mindenkor csak egy hónapra, melynek eltöltével azt visszaküldeni tartozik, szabadságában állván azt vagy azokat, ha időközben más tag nem jelentkezett reájok, ismét egy hónapra magához venni. Egyébiránt a kölcsönző a kivett könyveknek ép és

sértetlen állapotban visszatérítésére, ellenkező esetben kárpótlásra köteles. A hírlapokat és folyóiratokat illetőleg: az új számok mindenkor egy hónapig maradnak a folyóirati szekrényben kitéve, melynek elmúltával azok is kikölcsonözhetők.

46. §. A kölcsönzésekről egy külön kölcsönkönyv viendő, melyben a kiadott könyv pontos bejegyzésén kívül a kölcsönadás napja, a kölcsönvevő neve s a visszatérítés ideje szorgalmasan beírandó. Ezenkívül egy, a kölcsönvevő kötelezettségét (a 45. § értelmében) előterjesztő, nyomtatott térítvény, a kölcsönvevő által aláírva, saját arra rendelt helyen gondosan őrzendő, és csak vagy a könyv visszaadásakor, vagy a netalán ejtett kár megtérítése után az aláírónak visszaadandó . . .

49. §. A könyvtár az akadémiai szünhavakban egyedül hétfőn és pénteken áll nyitva 11-től 12-ig; az év többi részeiben vasár- és ünnepnapokat kivéve, mindennap 9-től 1 óráig.

VII. fejezet

A könyvtár belső kezeléséről

50. §. Mihelyt valamely munka a könyvtár birtokába jutott, az mindenekelőtt átvizsgálendő: teljes-e, vagy hiányos és csonka; az utóbbi esetben, ha a könyv vétel vagy csere útján érkezett, azonnal visszautasítandó, ha legfelsőbb kegyes adomány, rögtön jelentés teendő; ha hagyomány vagy ajándék útján érkezett, s a kiegészítés költségeit megérdemli, egy külön lajstromba (hiányosak lajstroma) veendő és félre- teendő, míg kiegészített; ha ezt nem érdemelné, a kiselejtezendők közé teendő, s ezek lajstromába iktatandó leszen.

51. §. Minden, a könyvtárba iktatandó példány előbb a járulványi naplóba (Accessions-Journal) íratik be. E jegyzőkönyv rovatai a baloldalon: *a*) a vétel napja; *b*) a vétel tárgya, a címnek leglényegesebb szavai szerint, a szükséges könyvészeti adatokkal s a megérkezett kötet vagy füzet száma kitételével; *c*) a forrás, melyből a könyvtárba került; *d*) az ár, azon cikkeknel ti., melyek pénzen vétettek, vagy melyekre, bár csere alkalmával, ráfizetések történtek. A jobbik oldal megfelelő hézagján feljegyzendő: mi történt a könyvvel, s hova tétetett el akár ideiglenesen, akár állandóan.

52. §. Mihelyt valamely könyv a könyvtár állandó része lett, azonnal a divatos bélyeggel ellátandó, ha szükséges, bekötendő, midőn bekötöttet, az alapcím tárba, s ennek nyomán valamennyi egyebekbe beírandó, s használás végett a könyvtárba iktatandó. Kötetlen vagy állandó kötést még

nem nyert munkák se a rendes címtárakba, se magába a könyvtárba be ne iktattassanak, hanem ideiglenesen saját szekrényben elteendőek, s így mindaddig csakis a járulványi naplóban jelennek meg . . .

57. §. A könyvtárnak épségben és rendben maradása végett a kisgyűlés évenként legalább egyszer vizsgálatot rendel, s evégre bizottmányt küld ki, melynek elnöke a titoknok, s mely a vizsgálat eredményéről a kisgyűlést tudósítja. Ennek szükséges feltétele egy pontos helymutató (Standorts-Katalog), mely egyszersmind leltárul is szolgál, s a könyvtár minden egyes darabjait szorosan a felállítás rende szerint, röviden és csak lényeges könyvészeti adataival, terjeszti elő. Vizsgálatkor *a)* minden netalán tapasztalendő felállítási rendtelenségek orvoslandók; *b)* a lelt hiányok a részletes vizsgálatok alkalmakor tudomásul feljegyzendőek, és csak ha az egyetemes vizsgálatkor sem kerülnének elő, a leltárba beírandók, s ehhez valamennyi címtárak kiigazítandók.

58. §. A könyvtárnál előforduló minden ügyekről egy rendes hivatali jegyzőkönyvnek kell vitetni, melybe minden, a könyvtárhivatalhoz érkező írásbeli ügyek bejegyzendőek, valamint azok is, mikre írásbeli ellátás következett. Különösen a szaporodás- és fogyásra vonatkozó nevezeteseb történetek, a nevezeteseb és terjedelmesebb könyvtári munkálatok menetele, a személyzetben történő változások, s mindenek, mik a könyvtár történetére nézve némi érdekléssel bírnak, beiktatandók . . .

VIII. Fejezet

A könyvtári személyzetről

61. §. Az akadémiai könyvtár a gr. Teleki-család alapító ága által kinevezett könyvtárnok gondjaira van bízva, ki az akadémiai elnökség által kinevezett alkönyvtárnokkal egyetemben a könyvtár épsége felett közös felelősség mellett örökdi, a könyvtárnoki munkálatokat intézi, s az alkönyvtárnokkal együtt teljesíti; a 49. §-ban kikötött napokon és órákon ezzel együtt jelen van; a jegyzőkönyveket viszi, és az évenkénti jelentést felteszi és aláírja.

62. §. Midőn a szükség kívánja, a könyvtárnokok mellé a titoknok egy írnököt rendel, ki az ezek által neki kiszabott munkálatokban s tisztázásokban gondosan és lelkiismeretesen eljárni köteles.

63. §. A könyvtár szorgalmas seprése, szellőztetése s az évenkénti könyvtisztogatás az akadémiai szolgálta kötelessége,

ki e részben a könyvtárnokoknak teljes engedelmességgel tartozik . . .

A szövegközlés alapja: A M. T. Akadémia Könyvtárának régi szabályai. – Schedel Ferenc: Utasítás a M. Academiái Könyvtár tisztviselői számára. Magyar Könyvszemle, 1887. 185–199. l.

1. *Toldy Ferenc (1805–1875)* — irodalomtörténetíró, a „magyar irodalomtörténetírás atyja”, egyetemi tanár. Orvosi tanulmányainak elvégzése után az egyetem orvosi karán tanított, de érdeklődését korán az irodalom kötötte le. Pályája kezdetén családi nevét (*Schedel*) használta. A magyar irodalom történetének rendszeres feldolgozásával úttörő munkát végzett, de kritikai, szerkesztői és tudományszervező tevékenysége is kiemelkedő: az Akadémiának hosszú időn át főtájkára, a Kisfaludy Társaság egyik kezdeményezője volt. Számos magyar író életművét rendezte sajtó alá. — Toldy a magyar könyvtártörténetnek is kimagasló egyénisége, foglalkozott a könyvtártörténet elméleti és gyakorlati kérdéseivel egyaránt. Az Akadémiai Könyvtár működésének első szakaszában az ő tevékenysége a legjelentékenyebb. A Tudós Társaság szűkös anyagi helyzete s megfelelő épület hiánya miatt a Teleki-család felajánlott könyvtárát nem tudta átvenni, még kevésbé volt képes rendszeres könyvgyűjtésre, feldolgozó munkára s a tagok könyvigényének kielégítésére. 1830-tól, s főleg 1835-től, mikor az Akadémia titkárává választották, Toldy Ferenc igyekezett biztosítani a feltételeket a könyvtár szervezett működéséhez. Megindította a külföldi vásárlást, széles külföldi cserekapcsolatokat létesített, s az új hazai munkák megszerzése érdekében 1836-ban rendeletesen, 1840-től törvényhozási úton is sikerült biztosítani a kötelezpéldány-jogot a könyvtár részére, majd 1839 és 1842 között egy írónk segítségével használhatóvá tette az így beérkezett könyvanyagot. 1843-ban az Egyetemi Könyvtár vezetője lett, de munkáját az Akadémiai Könyvtárban is folytatta. Ennek eredményeként 1844. nyarán sor kerülhetett a Teleki-könyvtár átvételére, s 1844. dec. 23-án ünnepélyesen megnyílt az Akadémiai Könyvtár a Trattner-Károlyi-házban. 1848-ban az Akadémia könyvtári bizottságának megbízásából Toldy készítette el a könyvtár első kezelési és rendtartási utasítását, amely a bizottság és az Akadémia kisgyűlésének jóváhagyása után nyomtatásban is megjelent: Utasítás a M. Academiái Könyvtár tisztviselői számára. Buda 1848. A részletesen kidolgozott, mindenre kiterjedő utasítás első formája az Egyetemi Könyvtár számára készült — valószínűleg német nagykönyvtárak szabályzatai alapján —, s ezt alakította át Toldy az Akadémiai Könyvtár szükségletei szerint.

B) AZ 1848–49-ES POLGÁRI FORRADALOM ÉS NEMZETI SZABADSÁGHARC IDŐSZAKA

Sajtó alá rendezte és a bevezetést írta:

BABICZKY BÉLA

*A sajtó, a könyv és a könyvtár
az 1848–49-es forradalom
és szabadságharc idején*

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc a magyarországi felvilágosodás, a Martinovics-féle köztársasági mozgalom és a reformkor küzdelmeinek betetőzése és legfőbb eredménye volt. Egyúttal kezdetét jelentette hazánkban – a szabadságharc bukása ellenére – a polgári fejlődés erőteljes megindulásának, gazdasági és kulturális téren egyaránt.

A harmincas és a negyvenes évek első felében uralkodó liberális nemesi reformpolitika válsága után, 1846–47 folyamán az Európa-szerte folyó polgári forradalmi mozgalmak egyik láncszemeként forradalmi helyzet alakult ki Magyarországon is, és előtörttek a radikális forradalmi irányzatok.

E radikális irány plebejusi szárnyának volt az egyik képviselője Petőfi Sándor. Ő és néhány társa már 1847-ben felismerte, hogy Európában forradalmi helyzet érlelődik. Figyelemmel kísérték a külföldi eseményeket. A magukat Fialat Magyarországnak nevező írók csoportjának tagjai a külföldi forradalmakat forró hangú versekben köszöntötték, és ugyanakkor egyre élesebben bírálták a hazai liberális nemesi politika bizonytalankodásait (pl. Arany János az Eldorádó című költeményében).

Petőfi 1848. március 11-én írta meg a Dicsőséges nagyurak című versét, melyben választás elé állítja a rendeket: vagy a forradalmi útra lépnek, vagy a népforradalom fog végezni velük. Ez a cenzúra miatt kéziratot röplapokon terjesztett vers a Rákos mezején táborozó parasztság hírével együtt érkezett meg Pozsonyba, és nagy szerepe volt abban, hogy az országgyűlés március 15-én reggel egyhangúlag elfogadta a jobbágyfelszabadításra vonatkozó indítványt.¹

Szintén március 11-én készült el Petőfi, Vasvári, Irinyi, Jókai és Bulyovszky a Tizenkét ponttal, a forradalom programjának megszövegezésével. Ennek kezdeményezője tulajdonképpen Kossuth volt. Kossuth március 3-i felirati javas-

latának megtétele után az Ellenzéki Párt pesti klubjához, az Ellenzéki Körhöz fordult, és felszólította őket, hogy a legfontosabb reformköveteléseket foglalják írásba, és terjesszék ezt kérvény formájában az országgyűlés elé. (Ezzel az ingadozó országgyűlésre alulról akart nyomást gyakorolni.) Az Ellenzéki Kör március 9-én a Fiala Magyarországi csoportját kérte fel a pesti nép követeléseinek megszövegezésére. Petőfi és társai vállalták a feladatot, de az általuk megszövegezett Tizenkét pontban lényegesen tovább mentek annál, mint amit Kossuth, illetve az Ellenzéki Kör kívánt tőlük. A követelések lényegesen radikálisabbak voltak Kossuth felirati javaslatánál, és több olyan pontot tartalmaztak, melyekkel az országgyűlés később, a bécsi forradalom kitörésének hírére, kiegészítette a felirati javaslatot. Ezek között van a jobbagyfelszabadítás mellett a *sajtószabadság* követelése is.²

Pár napra a Dicsőséges nagyurak megírása és a Tizenkét pont megszövegezése után, március 13-án készült el a Nemzeti dal is, melyet Petőfi eredetileg a Rákos mezején március 19-re tervezett népgyűlésre szánt.

A Dicsőséges nagyurak, a Tizenkét pont, majd a Nemzeti dal ékesszólóan bizonyítják az irodalom és a nyomtatott betű erejét, a nyomtatásban közölt forradalmi tartalom hatását az adott történelmi pillanatban.

Petőfi helyes érzékkel állította a sajtószabadság kérdését a forradalmi követelések középpontjába. A sajtószabadság kivívása tette lehetővé, hogy a széles néprétegek felismerhették gazdasági és kulturális elmaradottságukat, elnyomottságukat, és azt, hogy milyen célok érdekében kell a tettek mezejére lépniök.³

Ez a szemlélet eredményezte, hogy a forradalom és a szabadságharc törekvéseiben olyan nagy szerephez jutott a nép felvilágosítása, művelése, hogy egyszerre megszapordtak a nép számára írt könyvek, újságok, s hogy ez az irodalom valóban az egész nép érdeklődését magára vonta. Ekkor igazolódott be, hogy a város és falu legszélesebb néprétegei olvasóká válnak, ha a könyvek és újságok olyan mondanivalót tartalmaznak, amely valóban a népnek szól, a nép érdekeit képviseli.

A sajtószabadság egyúttal lehetőséget nyitott arra, hogy a forradalom és a szabadságharc idején a magyar társadalomban meglevő és különböző árnyalatú haladó és ellenforradalmi erők a vélemények sfkján megütközzenek.

A sajtószabadság kivívásának következményeként a nyomdatulajdonosok és kiadók szabadságai megszűntek

szabadon lehetett nyomdát nyitni, lapot indítani és olyan könyveket is kiadni, melyeket korábban szabadalom védett. Egy csapásra úrrá lett a nyomdák között – legalábbis elvben – a korlátlan verseny. Ennek ellenére a nyomdák általában helyeselték a sajtószabadságot. Ha voltak is eleinte aggodalmaik, azokat egyelőre eloszlatta az, hogy a nyomdai munkák a sajtószabadság és a forradalmi igények következtében rendkívüli mértékben megszorodtak: új lapok egész sora indult meg, röpiratok, felhívások, buzdító versek, falragaszok százai jelentek meg. Volt bőven munka minden régi és új nyomda számára. Sőt, csakhamar hiány támadt a képzett nyomdai szakmunkásokban.⁴

A sajtószabadság kivívása azonban aggodalmat is keltett. Magát a felelős minisztériumot és a hatóságokat, de különösen a konzervatív köröket nyugtalanította: mi lesz, ha cenzúra híján az újság- és röpirat-írók leplezetlenül belegázolnak a magán- és közérdekbe? A helytartótanács gyorsan intézkedik is: március 17-i rendeletében⁵ megerősíti, hogy a sajtó minden megelőző cenzúra nélkül, szabadon működhet, de egész sor szabályozó rendelkezést hoz. Mindennemű kiadványért szerzője vagy szerkesztője tehető felelőssé, ezért a nyomda csak a szerző által aláírt kéziratot fogadhatja el sokszorosításra. A nyomdatulajdonos köteles még a legkisebb nyomtatványon is nevét és nyomdája székhelyét feltüntetni. Ha ezeket elmulasztja, felelősségre vonható. Ezenfelül a nyomda köteles minden kiadványból egy példányt azonnal a helyi közhatóság vezetőjének eljuttatni. Ezzel az intézkedéssel egyidejűleg a sajtó útján elkövetett visszaélések megbírálására 25 tagú bizottságot neveztek ki. Ennek volt feladata, hogy vétség esetén a nyomtatványokat véleményezze, és az illetékes bírósághoz továbbítsa. Ez az intézkedés előreveti a későbbi sajtótörvény megkötő intézkedéseinek szellemét. A sajtó korlátlan szabadsága miatt ugyanis több esetben kellemetlen helyzetbe került az új felelős kormány is, mert nyilvánosságot láttak olyan közlemények, melyek a kormány további intézkedéseit megnehezítették. A forradalom főerői érdekeinek védelmére szövegezte meg Kossuth és Szemere Bertalan az új sajtótörvényt, melyet az országgyűlés 1848. március 20-án elfogadott, és a király április 11-én szentesített. Az 1848: XVIII. tc. végrehajtása azonban sokáig késett: csak a május 1-i és 2-i Pesti Hírlapban jelent meg Deák Ferenc igazságügyminiszter rendelete az esküdtszékek felállításáról és eljárási szabályairól, a törvényhatóságokkal pedig Szemere belügyminiszter csak

május 7-én közölte a végrehajtási utasítást. A sajtótörvény elvben kimondja: „Gondolatait sajtó útján mindenki szabadon közölheti, és szabadon terjesztheti.” De a további pontokban felsorolja a sajtóvétségeket, és büntetésként 300-tól 3000 forintig terjedő pénzbírságot és 6 hónaptól 6 évig terjedő börtönbüntetést helyez kilátásba. A sajtópereket esküdszék elé utalja, hogy az esküdtek útján a közvélemény is megnyilvánulhasson az ítéletben. A sérelmezett nyomtatványokat a vizsgálat megindulásakor zár alá lehet venni, és elmarasztaló ítélet esetén meg kell semmisíteni őket. Nyomda létesítése, időszakos lap indítása csak előzetes bejelentés és jelentős készpénzbiztosíték (5000–10 000 Ft) letétele mellett lehetséges. A nyomtatványokon fel kell tüntetni a nyomdatulajdonos nevét és lakását. A nyomdák nyomtatványaikról kötelesek nyilvántartást vezetni, s minden termékükből a hatóságnak, valamint a Nemzeti Múzeum könyvtárának egy-egy kötelezpéldányt kell küldeniök. A könyvkereskedéshez külön engedély nem kell, de a zugkönyv-árusokat és házalókat rendőri felügyelet alá helyezik. A könyvkereskedők csak olyan nyomtatványokat árulhatnak, melyeken a nyomdász neve stb. fel van tüntetve, és amelyek ellen nem hoztak marasztaló ítéletet. A sajtószabadság korlátozása tehát a terjesztés megkötésével történt.⁶

Az 1848-as sajtótörvény a forradalmi baloldalnak, a teljes sajtószabadság híveinek, Táncsicsnak, Petőfinek, Vasváriknak stb. nagy csalódást okozott. Az előzetes cenzúra megszűnése következtében a közlendő szövegen az író szándéka ellenére most már nem történt változás, de a szerző utólag felelt munkájáért, és sújtotta a büntetés a kiadót és a nyomdát is. Mindezt sokan a sajtószabadság megsértésének és a gondolat- szabadság gúzsbakötésének fogták fel, és március 22-én Pesten, a városház előtti téren a tüntető diákok a törvényjavaslat szövegét máglyán elégették.⁷ Ennek hatására az országgyűlés bizonyos enyhítésekkel fogadta el a javaslatot. Petőfi a Radical Kör (az Ellenzéki Kör elnevezése 1848. április 16 után) megbízásából június végén tiltakozik ellene. A törvényt azonban nem változtatták meg. Sőt, a független kormány időnként szükségességnek látta, hogy a sajtót azon túlmenően is megfenyítse a veszedelmessé váló fecsegés elfojtása érdekében.⁸

A nyomdák száma a sajtószabadság és a nyomtatványok iránti fokozott érdeklődés következtében megnőtt. 1848-ban csupán a fővárosban az 5 régi mellett 5 új nyomda keletkezett.

Az ország 53 városában 82 nyomda működött. Ebből 2 Budán, 8 Pesten, 4 Pozsonyban, 4 Debrecenben (ezek közül 3

csak 1849 néhány hónapjára költözött oda a kormányhoz, s azután távozott), 4 Szebenben, 3 Kolozsvárott, 2–2 Aradon, Temesvárott, Vácon, Sopronban, Újvidéken, Kassán és Brassóban, 1–1 a többi városban.

Három tábori nyomda is működött, mely követte a hadseregparancsnokságokat.

A 82 nyomda közül könyvtermelés csak 45 város 66 nyomdájában folyt. 16 nyomda sem könyvet, sem hírlapot nem adott ki, csak kisebb nyomtatványokat.⁹

Egyes nagyobb nyomdák már szépszámú gyorsajtóval és félszáz főnyi személyzettel dolgoztak, a kicsinyek viszont olykor csak egy-két kezdetleges fasajtóval és néhány munkással.

A szabadságharc hadi eseményei nyomán egyes nyomdák megsemmisültek. A megszállásoknál néhány vidéki nyomda betűkészletéből a császári seregek puskagolyót öntöttek. Ahová a császári hadsereg bevonult, a nyomdákban a megkezdett munkát abba kellett hagyni, új pedig nemigen akadt, mert az osztrák cenzúra minden szabadabb megnyilatkozást elfojtott. A nemzeti kormány uralma alatt álló területen viszont a nyomdák mindenütt fellendültek. Hogy a gondolat- és véleményszabadság a nyomdászat élető eleme, bizonyítják a forradalom és szabadságharc kiadványai: a magyar területen a nyomdák termékeinek szelleme friss, bátor, a császári seregtől megszállt területeken viszont nyomott a hang és óvatos.¹⁰

Termelékenység tekintetében első helyen állt Pest 445 könyvvel és 103 hírlappal és folyóirattal, utána következett Buda 122 könyvvel és 18 hírlappal, majd Pozsony 91 és 13, Kolozsvár 37 és 15, Szeben 34 és 8, Brassó 26 és 8, Debrecen 31 és 8, Nagyszombat 18 és 3, Szeged 13 és 5, Győr 11 és 5, Kassa 10 könyvvel és 5 időszakai sajtótermékkel.¹¹

A nyomdai munkásság szerepe és jelentősége a megváltozott sajtóviszonyok következtében megnőtt. A nyomdák számának és a nyomdai munkáknak a megszorodása következtében hiány támadt a szakképzett nyomdai munkásokban. Ezért sok nyomdász vándorolt be külföldről, elsősorban Ausztriából. Meggyorsult a nyomdákban a munka üteme. És bár új, korszerű nyomdagépeket is beszerettek, még így sem győzték a munkát. A munkaidő napi 11 óra, de sok a túlórázás is, amit kétszeres bérrel fizetnek. A bérek ellen 1848 márciusa előtt a nyomdákban nincs kifogás. Áprilistól azonban a pesti nyomdászmunkásság — a bécsi szaktársak áprilisi bérharcának sikereitől is indítatva — hasonló követelésekkel lép fel,¹²

s májusban a nyomdatulajdonosok és a nyomdai munkások között egyezség jön létre az egyes nyomdai munkák bérezése tekintetében. Ez hazánkban az első kollektív szerződés.¹³ A bérkövetelésekben természetesen szerepe volt az árak drágulásának is, de döntően a munkásság ekkoriban legforradalmibb részének öntudatra ébredéséről van szó. A nyomdász munkások alakítják meg az első betegséglíró egyesületet is 1848-ban.¹⁴

A *könyvkiadás* feladatát elsősorban a könyvkereskedők vállalják. Ők tulajdonképpen a hivatásos kiadók. A nyomdászok csak elvétve nyomtatnak könyvet saját költségükön, hírlapokat és hangjegyeket már szívesebben. Az írók egy része 1848–49-ben is még maga adja ki műveit. Ők fizetik a nyomdaköltséget, és a példányokat elszámolásra adják a könyvkereskedőknek, akik részint maguk árúsítják, részint vidéki bizományosaik útján terjesztik. Ez a módszer az író számára rendszerint rossz üzlet, mert költségei csak évek múlva térülnek meg. A könyvkiadás tekintetében a legvállalkozóbb író Tánics Mihály, aki még nyomdát is alapított, hogy műveit kinyomtassa. Nyomdáját azonban néhány hónap múlva megszüntette, és ismét hivatásos kiadót keresett.¹⁵

A könyvkereskedők és nyomdászok azonban ebben az időben egyre inkább hivatásos kiadókká válnak: megvásárolják a szerzőtől a kéziratát, s a könyv előállításával és terjesztésével járó minden költséget magukra vállalnak.

A legjelentősebb két kiadó Heckenast és Emich volt. Heckenast érdemei közé számíthatjuk, hogy német fordítások útján több magyar író tette külföldön ismertté. 1848-ban 21 magyar, 8 német és 1 latin kiadványt bocsátott ki, 1849-ben 5 magyar és 3 német könyvet. Emich Gusztáv 1848-ban 23 könyvet adott ki. A harmadik jelentős kiadó, Geibel Károly 1848-ban 15 magyar és 4 német, 1849-ben pedig 7 magyar és 4 német könyvet nyomattatott ki. A többi kiadó lényegesen kevesebbet adott ki.¹⁶

Az *írói tiszteletdíj* igen különböző volt, kiadók és írók szerint. Egyedül a tiszteletdíjából az írók aligha tarthatták volna fenn magukat. Ezért főfoglalkozásként lapot szerkesztettek, drámát írtak a színház számára, vagy pedig közhivatalt vállaltak. A fiatal írók közül 1848–49-ben számosat neveztek ki bizalmi állásokba.¹⁷

A szerkesztők lapjuk jövedelméből vagy a kiadótól kapott fizetésből viszonylag túrhetően meg tudtak élni. A segédszerkesztőket és a munkatársakat azonban nem a kiadó, hanem a szerkesztő fizette — úgy-ahogy. A külső munkatársak

többnyire csak a becsületért dolgoztak. A vidéki íróknak még azért is sokat kellett küzdeniök, hogy legalább tiszteletpéldányokat kapjanak. Vezércikkért vagy fontosabb megyei tudósításért egy huszast (20 krajcárt), a tekintélyesebb írók néha egy tallért (2 forintot) kaptak. Vahot Pesti Divatlapjában a szerzői tiszteletdíj ívenként 25 forint volt, Heckenast ívenként 30 forintot fizetett. Petőfi verseit a szerkesztők eleinte 4 forintjával fizették, de 1848-ban pl. a győri Hazánk minden verséért 2—2 aranyat adott.¹⁸

A forradalom és a szabadságharc korában megváltoztak a kiadványok *terjedelem és műfaj* tekintetében is. Az akkor megjelent nagyobb lélegzetű írói alkotások jobbára még a márciusi események előtt készültek. Márciustól az írók rövidebb írásműveket, verseket, röpiratokat alkotnak, és mindenekelőtt újságot szerkesztenek, cikkeket írnak. Jellemző, hogy ebben az időben nem jelent meg egyetlen regény sem, holott az előző években a regények aratták a legnagyobb sikert. A 48-as szépirodalomban ötször annyi a verskötet, mint az elbeszélés és színdarab együttesen. A két év leggazdagabb és legértékesebb műfaja a hazafias, forradalmi és katonai költészet. Nagyszámúak továbbá az emlékiratok, a hadtudományi munkák és a rövid terjedelmű közgazdasági, pénzügyi, műszaki és orvosi kiadványok, füzetek.¹⁹

A szépirodalmi és tudományos munkák mellett számbeli leg a legnagyobb csoport a *röpiratoké*. Közjogi, politikai, közgazdasági és művelődési kérdésekkel foglalkozó egyaránt akad közöttük. Jellemzőjük, hogy mind a forradalmi gondolat szemszögéből vizsgálja pl. az alkotmányosság kérdését, a köztársaság fogalmát, a szabadságeszmék érvényesítésének módjait, a politikai pártokat, az egyházi reform és az alkotmány viszonyát, a nemzetiségi kérdést stb. stb.²⁰

A forradalom és a szabadságharc hazai *nyomatványainak statisztikája*, annak ellenére, hogy hiányos — mert sok nyomatvány veszett el, vagy maradt ki belőle a bibliográfiák fogyatékosága következtében —, mégis képet nyújt a megjelent nyomatványok nyelvi, tartalmi és műfaj szerinti megoszlásáról.²¹ A magyarországi nyomdák területi megoszlásáról már korábban szóltunk.

Meg kell jegyeznünk, hogy a ponyva csoportjában nemcsak a népies versek és történetek szerepelnek, hanem a nép gazdasági ismereteit gyarapító füzetek is. Az „egyéb” rovatba vannak sorolva többek között a *kották* is. Ezekről az adataink nem teljeseek, mert a Petrik-féle könyvészetben nincsenek

Kinek írták?	Tartalom, műfaj	Magyar		Német	
		1848	1849	1848	1849
Gyermekeknek	Mesekönyv, ifj. regény	15	5	1	2
	Tankönyv	61	20	13	7
A népnek	Ponyvairodalom ...	43	23	15	6
	Ájtatossági könyvek	7	3	–	–
	Naptár	16	13	12	5
Művelteknek	Szépirodalom	37	13	38	19
	Almanachok	7	–	–	–
	Emlékirat, útleírás..	9	1	3	1
	Tudományos művek	85	20	18	8
	Szótár és lexikon ...	12	–	–	–
Mindenkinek	Politikai röpirat ...	132	12	68	8
	Szónoklat	30	15	7	6
	Törvény, alapszabály	34	8	14	3
	Katonai utasítás ...	34	8	–	–
	Egyéb	25	16	3	–
	Összesen	547	157	192	65

fölvéve, pedig jelentőségük igen nagy volt, és képet adnak a kor hangulatáról. Sokszor kiadták Petőfi Nemzeti dalát Egressy Béni dallamával. Közkedveltek voltak az indulók és más harci dalok is.

A forradalom és szabadságharc kiadványai között legnagyobb jelentőségük mégis a *hírlapok*nak volt. 1848 elején az országnak még csak hat magyar politikai napilapja, öt szépirodalmi lapja, néhány hetilapja és szaklapja volt. A márciusi forradalom után egy csapásra megváltozik a helyzet: az addigi harminchárom magyar és tizenkilenc német lap mellé 1848 folyamán még további nyolcvanhat lap sorakozik, ebből harminckettő magyar és negyvenhárom német nyelven. A magyar sajtószabadság elősegítette a német nyelvű lapok megjelenését is, de nagy számukat csupán kérészéletük magyarázza. A német nyelvű lapok ugyanis gyakran kéthárom szám után megszűntek. Néha meglehetősen rövid életűek a magyar lapok is. A régi, maradi irányzatú lapok már-

cius 15-e után nem kellene az előfizetőknek. Április végétől július közepéig 19 szűnik meg. Nem segít rajtuk átkereszte-lésük sem. A politikai küzdelmek kiéleződésével tehát a lapok átalakulnak, megszűnnek és egész sor új lap indul. Az egyes pártok, csoportok igyekeznek saját lapra is szert tenni. Az újságok hangja élessé válik. Nagy változások következnek be időről időre az előfizetők számában. 1848 december vége a vészes lapbukások hónapja: 17 lap tűnik el. Az ellenséges csapatok közelednek a fővároshoz, a papírhány nő, és a lapok kénytelenek példányszámukat csökkenteni. A 48-ban kiadott magyar lapok közül mindössze 15 éli túl az évet. Ekkor kevesebb van, mint 1831 óta bármely esztendőben. De a német lapok közül is csak 20 marad fenn. A magyar sajtó helyzete 1849-ben az első hónapokban látszólag kedvezőre fordult. Sok új lap keletkezett ismét. Áprilisban 4, júniusban 3, júliusban 4 új lap indul, de ugyanakkor áprilisban 4, júniusban 6 és júliusban 9 megszűnik. A legismertebb lapok közül Kossuth politikáját támogatta a Kossuth Hírlapja, melyet Bajza József szerkeszt. A megalkuvást hirdető békepárt mellett foglalt állást a Budapesti Híradó, az Eötvös szerkesztésében megjelenő Pesti Hírlap és az Esti Lapok (1849. február 22-én indult Jókai szerkesztésében). De címével ellentétben megalkuvóvá válik a Nép Barátja is, melynek szerkesztője, Vas Gereben nem volt a parasztság őszinte érdek-képviselője. A következetesen forradalmi irányzatot a Petőfi köréhez tartozó Pálffy Albert szerkesztésében megjelenő Márczius Tizenötödike, és Tánescsics lapja, a Munkások Ujsága képviselte, valamint az 1848 áprilisában újjászervezkedő radikális ellenzék lapjai: a Radical Lap, a Népelem és a Reform. Ezek a lapok augusztusban egyesültek. A két utolsó forradalmi lap, a Közlöny és a kolozsvári Szabadság 1849. augusztus 11-én jelent meg utoljára.

A szabadságharc bukását csak hét lap éli túl, és 1849 végén kevesebb lapunk van, mint 1820 óta bármikor volt. A lapok élete visszatükrözte a két esztendő minden változását, nagy nekilendüléseit és abbamaradásait. De a német lapok sem voltak sokkal szerencsésebbek. A régebbiek közül csak 9, az 1848–49-ben keletkezettek közül csak 5 élt tovább.²²

Külön említést kell tenni a *bankjegynyomda* működéséről, mely nélkül Kossuth a szabadságharcot oly hosszú időn keresztül nem vezethette volna. A hadviseléshez szükséges pénz megteremtése végett Kossuth 1848 május közepén érintkezésbe lép Landerer Lajossal, és megállapodik vele egy bank-

jegynyomda létesítésében. Kossuth május 23-án bejelenti az új bankjegyek kibocsátását. Landerer bámulatós gyorsasággal, hat hét alatt szerzi meg a szükséges külföldi nyomdagépeket, a különleges papírt, szervezi meg és indítja el a munkát. Az eredetileg 200-ra tervezett létszám helyett 100 munkással is végrehajtja a feladatot. Pest eleste előtt a bankjegynyomdát Debrecenbe telepítik, majd 1849. május 29-én visszaszállítják Pestre. Innen azonban hamarosan ismét menekülnie kell. Előbb Szegedre, majd Aradra és Lugosra viszik a berendezést. A sok szerelési munka és szállítási idő a bankjegy nyomtatásában pótolhatatlan kieséseket okozott. Ebből is keletkeztek zavarok a hadsereg ellátásában, és ez is hozzájárult a szabadságharc bukásának siettetéséhez.²³

Az írók, a könyvkiadók és a sajtó tevékenysége nyomán Magyarországon a forradalom és a szabadságharc idején minden korábbit felülmúló, széles olvasórétegek alakultak ki.²⁴ Ennek összetételét a megjelent művek jellegéből és példányszámából állapíthatjuk meg. Az országban a legelterjedtebb könyvek már korábban is a kalendáriumok voltak. Ezek közt is leginkább a Komáromi Kalendárium, melyet Mikszáth Kálmán szerint több százezer, idősebb Szinnyei József szerint is százhuszezer példányban nyomtattak ki. De a naptárkiadás más nyomdáknak is jó üzletet jelentett. Grün János Szegedi Naptára ötvenezer, Bagó Márton Budai Népnaptára tizenöt-ezer példányban kelt el. A naptár a falu számára az volt, ami a városnak az újság.

A naptárak mellett 1848-tól népi olvasmánynak szántak egyes hírlapokat (néplapokat) is, így a Nép Barátját és a Munkások Ujságát. A parasztmozgalmakat lefékező tevékenységben sorompóba lépett a kormánytámogatással megindított néplap, a Nép Barátja, mely főleg arról igyekezett meggyőzni a szegénységet, hogy amint egyenlőség a múltban nem volt, úgy a jövőben sem lesz soha. Egyes földesurak maguk rendelték meg jobbágyaik számára a lapot, a belügyminiszter pedig ingyen hordatta a községekbe, a legtöbb megye is nagyobb példányszámban fizette elő.

Különösen nagy kelendősége volt 1848-ban a ponyvának, az országos és heti vásárokon olesón árult népies kiadványoknak. Jeles költők is írtak ilyen kiadások számára. Sárosi Gyula híres verses krónikája címe szerint is „Ponyvára került Arany trombita”.

Ponyván terjed a hazafias költészet, a verses haditudósítások, Kossuth életírása, szónoklatai stb., de itt jelentek

meg a népszerű gazdasági és politikai tanácsadók is, pl. Tán-
csiestől a Vasárnapi Egyesület, vagy Segítsünk egymáson, és
az 1848-as újabb törvények magyarázata.

A népies kiadványok után példányszámban az ifjúsági
és gyermekkönyvek vezetnek, és természetesen a tankönyvek.
A régiek mellé egyetlen esztendőben 50 új tankönyvet adnak
ki, pedig ezek a tankönyvek még nem tükrözik a forradalmi
átalakulást.

A felnőtt művelt olvasóknak szánt művek példányszáma
ezzel szemben meglehetősen csekély. Még a legelterjed-
tebb hírlap, a Közlöny, a kormány hivatalos lapja sem érte
el a tízezer példányt. Kossuth Hírlapjából és a Pesti Hírlapból,
olykor a Márczius Tizenötödikéből 4–5000 példány is elég.
A könyvek között Petőfi összegyűjtött költeményeinek 3000
példányos kiadása vezet. Más kedvelt szépírók művei jó
esetben 1000–2000 példányban fogynak el. De a tudományos
könyvek néhány száznál többre nem viszik. A művelt olvasó-
réteg főleg az értelmiségiekből került ki, tanárok, ügyvédek,
hivatalnokok, gazdatisztek, papok és a felsőbb osztályokat
járó tanulóifjúság vásárolták a magyar könyveket.

A *könyvtárak* életében e viszonylag rövid, alig másfél
esztendő számottevő változást nem hozott. Különösen nem
a nagyobb tudományos könyvtárak fejlődésében. A közvetlen
forradalmi feladatok, a szabadságharc változatos hadi ese-
ményei között a könyvtárak ügye háttérbe szorul. Kár annál
több esett. A háborús zavarokban nem egy könyvtár érzékeny
károkat szenvedett vagy teljesen el is pusztult, a nagyenyedi
Bethlen-könyvtár például egészében elégett.²⁵ A népkönyv-
tárak és kölesönkönyvtárak viszont gyors fejlődésnek indul-
nak. Pesten és vidéken egyre több keletkezik és működik.
Általában havi 1 ezüstforint volt a kölesönzés díja.

A szabadságharc bukása után az írók zöme bujdosóvá vált,
a nyomdák nagy része megszűnt, s elnémult a legtöbb újság
is. A forradalom és a szabadságharc által elért eredményeket,
így az olvasás és a könyvek iránti érdeklődést azonban már
nem lehetett a nép igényei sorából kitörölni. 1848 emléke
nemesak politikai törekvéseiben vált maradandóvá népünk
szívében, hanem műveltségélményei révén is.

-
1. SPIRA GYÖRGY: A magyar forradalom 1848–49-ben. Bp. 1959.
2. Uo. 71–79. l.
 2. Vö. Vörösmarty Mihály „Szabad sajtó” c. epigrammáját.
 4. FITZ JÓZSEF: A magyar nyomdászat 1848–1849. Bp. 1948.

5. FIRTINGER KÁROLY: Ötven esztendő a magyarországi könyvnyomtatás közelmúltjából. Bp. 1900. 137–138. l.
6. Az 1847–48. évi sajtótörvény szövegét közli KENEDI GÉZA: A magyar sajtójog . . . Bp. 1903. 49–56. l. (L. a szemelvények közt).
7. SPIRA: i. m. 106. l. és FITZ i. m. 45. l.
8. FITZ: i. m. 48. l.
9. Uo. 62. l.
10. Uo. 171. l.
11. Uo. 63. l.
12. A könyvnyomtató munkások kérelme. Munkások Ujsága, 1848. 6. sz. 88–91. l. — SPIRA: i. m. 186–187. l.
13. MÉREI GYULA: Munkásmozgalmak 1848–49. Iratok a magyar munkásmozgalom történetéhez. Összegyűjtötte és bev.: —. Bp. 1948.
14. NOVÁK LÁSZLÓ: A nyomdászat története V. 1801–1867. Bp. 1928. 93. l.
15. FITZ: i. m. 91–103. l.
16. Uo. 96–97. l.
17. Uo. 92. l.
18. Uo. 93. l.
19. Uo. 119–128. l.
20. Uo. 130–132. l.
21. Uo. 71. l. — REIZNER JÁNOS: Adalékok a szabadságharc és az emigráció könyvészetéhez. Magyar Könyvszemle, 1882. 114–121. l.
22. FITZ: i. m. 135–157. l. — FERENCZY JÓZSEF: A magyar hírlapirodalom története 1780-tól 1867-ig. Bp. 1887. — DEZSÉNYI BÉLA—NEMES GYÖRGY: A magyar sajtó 250 éve I. Bp. 1954.
23. FITZ: i. m. 185–197. l. — FARAGÓ MIKSA: A Kossuth-bankók kora. Bp. 1911.
24. FITZ: i. m. 104–118. l.
25. KACZIÁNY GÉZA: Könyvtáraink károsodása 1849-ben. Könyvtári Szemle, 1915.

A sajtószabadság kivívása

151

PETŐFI SÁNDOR A SAJTÓSZABADSÁGRÓL¹

(Részletek Petőfi naplójából)

Pest, 1848. március 15.

Szabad sajtó! . . .

Ha tudnám, hogy a hazának nem lesz rám szüksége, szívembe mártanám kardomat, s úgy írnám le haldokolva, piros véremmel e szavakat, hogy itt álljanak a piros betűk, mint a szabadság hajnalsugárai.

Ma született a magyar szabadság, mert ma esett le a sajtóról a bilincs. . . vagy van olyan együgyű, ki azt képzelje,

hogy szabad sajtó nélkül lehet bármely nemzetnek szabadsága? . . .

Pest, március 17. 1848.

Logikailag a forradalom legelső lépése és egyszersemind fő kötelessége szabaddá tenni a sajtót. . . azt fogjuk tenni! a többi istenre bízom és azokra, kik rendelve vannak, hogy a kezdetteket folytassák; én csak arra vagyok hivatva, hogy az első lökést tegyem. Holnap ki kell vinnünk a sajtószabadságot! és ha lelövődöznek? isten neki; ki várhat ennél szebb halált?

E gondolattal aluttam el. Korán reggel az ifjak kávéházába siettem. Az úton Vasvári Pállal² találkoztam, mondtam neki, hogy menjen Jókaihoz, s ott várjanak meg együtt engemet. A kávéházban még csak néhány fiatalember volt, kik nagy búsan politizáltak. Bulyovszky Gyulát,³ ki közöttük volt, meghíttam Jókaihoz, a többieknek meghagytam, hogy az érkezőket tartsák itt, míg vissza nem jövünk.

Hazamenvén, előadtam szándékomat a sajtó rögtöni föl-szabadításáról. Társaim beleegyeztek. Bulyovszky és Jókai proklamációt⁴ szerkesztettek, Vasvári és én föl s alá jártunk a szobában. Vasvári az én botommal hadonászott, nem tudva, hogy szurony van benne; egyszerre kiröpült a szurony egyenesen Bécs felé anélkül, hogy valamelyikünket megsértett volna. . . .

. . . — Most menjünk egy cenzorhoz, és vele írássuk alá a proklamációt és a Nemzeti dalt! — kiáltott valaki.

— Cenzorhoz nem megyünk — feleltem —; nem ismerünk többé semmi cenzort, el egyenesen a nyomdába!

Mindjárt beleegyeztek és követtek.

Landerer nyomdája⁵ legközelebb volt hozzánk, oda mentünk. Jókait, Vasvárit, Vidácsot⁶ és engem neveztek ki küldötteknek, hogy a sajtót lefoglaljuk. Mi megtettük azt a nép nevében, s a Tizenkét pontot és a Nemzeti dalt rögtön nyomni kezdték. Ezalatt kinn lelkesítő beszédek tartottak Egresi Gábor,⁷ Degré,⁸ Vasvári, Jókai stb. Délfelé elkészültek a nyomtatványok, s ezrenként osztattak szét a nép között, mely azokat részeg örömmel kapkodta. Délután három órára gyűlést hirdettünk a múzeum terére, s a sokaság eloszlott.

A szakadó eső dacára mintegy 10 000 ember gyűlt a múzeum elé, honnan a közhatározat szerint a városházához mentünk, hogy a Tizenkét pontot magokénak vallják a pol-

gárok is, és velünk egyesüljenek. A tanácsterem megnyílt, s megtelt néppel, először. Rövid tanácskozás után a polgárság nevében aláírta a polgármester a Tizenkét pontot, s az alatt álló sokaságnak az ablakból lemutatta. Óriási kitörése a lelkesedésnek! . . . Egyszerre az a hír szárnyal, hogy katonaság jön. . . körülnéztem, hogy az arcokat vizsgáljam, egyetlenegy ijedt arcot sem láttam . . . minden ajkon e kiáltás: fegyvert! fegyvert!

Ezen, különben alaptalan hír oly fölindulást okozott, hogy Nyári Pál⁹ és Klauzál¹⁰ tovább beszéltek egy óránál anélkül, hogy beszédeikből egy-egy töredékmondatnál többet hallottunk volna.

— Budára, Budára! . . . a helytartótanács! . . . nyitassuk meg Stancsics¹¹ börtönét! . . . Budára! . . .

Ezek voltak a nép leginkább és legtöbbször hallható kiáltásai. Végre választmány nevezetett ki, Budára menendő, s a helytartótanácsot fölszólítandó, hogy a cenzúrárt rögtön eltörölje, Stancsicsot szabadon bocsássa, s a katonaságnak rendeletet adjon, miszerint ügyeinkbe semmi szín alatt be ne avatkozzék. A választmány tagjai: Egresi Sámuel,¹² Gyurkovics Máté,¹³ Irányi Dániel,¹⁴ Irinyi József,¹⁵ Kacs Kovics Lajos,¹⁶ Klauzál Gábor, Molnár György,¹⁷ Nyári Pál, Petőfi Sándor, Rottenbiller Leopold,¹⁸ Staffenberger István,¹⁹ Tóth Gáspár,²⁰ Vasvári Pál.

A választmány legalább húszezer ember kíséretében fölment Budára, a helytartótanácsra, és előadta kívánatait. A nagyméltóságú helytartótanács sápadt vala, és reszketni méltóztatott, s öt percnyi tanácskozás után mindenbe beleegyezett. A katonaságnak kiadatott a tétlenség iránt a rendelet, a cenzúra eltöröltetett. Stancsics börtönajtaja megnyílt. A rab író diadallal hozta át a töméntelen sokaság Pestre.

Ez volt március tizenötödike. Eredményei olyanok, melyek e napot örökre nevezetessé teszik a magyar történetben. Események folytatásának ez közönséges volna, kétségkívül, de tekintve annak, ami volt, kezdetnek nagyszerű, dicső. Nehezebb a gyermeknek az első lépést megtennie, mint mérföldeket gyalogolni a meglett embernek. . .

A szövegközlés alapja: Petőfi Sándor Összes prózai művei és levelezése. Bp. 1960. 401–409. l.

1. Petőfi naplórészlete megmutatja, hogy az 1848 márciusi forradalomban a sajtószabadság központi kérdés volt. A napló hangulata jól érzékelteti, hogy az adott történelmi pillanatban a forradalmi helyzet kialakításában milyen szerepe lehet az írott szónak.

2. *Vasvári Pál* (1827–1849) – tanár, a márciusi fiatalok egyike. Részt vett a Tizenkét pont megszövegezésében. A közszendbi bizottmány tagja, pénzügyminiszteri titkár, majd 1849-től szabadsapat vezére. Erdélyben mint őrnagy harcolt, és ott esett el az utolsó napokban, 1849. július 13-án.
3. *Bulyovszky Gyula* (1827–1883) – író, hírlapíró. A márciusi napok egyik főszereplője. Kossuth Hírlapjának munkatársa. A szabadságharc bukása után csak az irodalomnak élt.
4. A Tizenkét pontra vonatkozik.
5. *Landerer Lajos* (1780–1854) – a pesti Landerer és Heckenast-nyomda társtulajdonosa. Jelen volt a szabad sajtó első termékeinek kinyomtatásánál. A Landerer-nyomda dolgozói voltak az első munkások, akik 1848. március 15-én a forradalomhoz csatlakoztak.
6. *Vidács János* (1826–1873) – joghallgató, a márciusi fiatalok egyike, a pesti közbiztonsági választmány tagja, a szabadságharcban önkéntes, majd hadnagy. A szabadságharc bukása után halálra, majd kegyelemből várfogságra ítélték.
7. *Egressy Gábor* (1808–1866) – színész, a magyar színészet egyik legjelesebb alakja, a Nemzeti Színháznak megnyitásától kezdve tagja. A márciusi fiatalok barátja volt. Részt vett a szabadságharcban mint nemzetőr-százados. Világos után Kossuthtal Törökországba menekült. 1851-ben távollétében halálra ítélték, de kegyelmet kapott. 1854-ben lépett újra színpadra. Írásaival is a magyar színházi kultúra fejlesztéséért munkálkodott.
8. *Degré Alajos* (1820–1896) – ügyvéd, elbeszélő és drámaíró. Tagja volt a Tizek Társaságának, s egyik vezetője a márciusi ifjakkak. Tagja volt a pesti és Pest megyei közbiztonsági választmányoknak.
9. *Nyári Pál* (1806–1871) – földbirtokos, ellenzéki politikus, Pest vármegye másodalispánja, majd 1848 áprilisától alispánja. Szeptember 16-tól a honvédelmi bizottmány tagja, majd helyettes elnöke. A szabadságharc bukása után halálra, majd kegyelemből tízévi várfogságra ítélték. Hét évig raboskodott.
10. *Klauzál Gábor* (1804–1866) – földbirtokos, politikus, a nemesi ellenzék egyik vezetője. 1848-ban a Miniszteri Országos Ideiglenes Bizottmány tagja, a Batthyány-kormány földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztere. 1848 végén visszavonult a politikai tevékenységtől.
11. *Táncsics (Stancics) Mihály* (1799–1884) – a sajtószabadságot követelő munkái miatt börtönözték be 1847 márciusában, és a nép 1848. március 15-én nagy lelkesedéssel szabadította ki. L. még a 89. szemelvény 1. jegyzetét.
12. *Egressy Sámuel* – földbirtokos, az 1840–1860-as években több zenedarab szerzője. Egressy Gáborról emlékiratot készített.
13. *Gyurkovics Mátéról* nem találtunk közelebbi adatokat.
14. *Irányi Dániel* (1822–1892) – ügyvéd, politikus, a márciusi fiatalok egyike. L. még a 107. szemelvény 11. jegyzetét.
15. *Irányi József* (1822–1859) – ügyvéd, író és hírlapíró, a márciusi fiatalok egyike, a Tizenkét pont egyik szövegezője.
16. *Kacsóviks Lajos* (1806–1891) – törvényszéki bíró, a Tudományos Akadémia levelező tagja, 1848-ban képviselő lett, részt vett a debreceni országgyűléseken. Világos után bujdosott, majd kegyelemben részesült, és gazdálkodott.
17. *Molnár György* (1830–1891) – színész, a szabadságharcban honvéd, utána 12 éven át vándorszínész. 1861-ben ő nyitotta meg a budai népszínházat, majd 1870-től a Nemzeti Színház tagja.

18. *Rottenbiller Lipót* (1806–1870) — a szabadságharc idején Pest alpolgármestere, a pesti közbiztonsági választmány elnöke; 1848. június 17-től Pest polgármestere.
19. *Staffenberger István*ról nem találtunk közelebbi adatot.
20. *Tóth Gáspár* — szabómester, Pest egyik tekintélyes polgára. L. még a 107. szemelvény 3. jegyzetét.

152

JÓKAI MÓR A SAJTÓ FELSZABADÍTÁSÁRÓL

1848. MÁRCIUS 15-ÉN

...Ekkor jön a híre a Bécsben kitört forradalomnak. Nem lettünk volna méltók az ifjúkor hevére, ha ez a hír fel nem villanyozott volna bennünket.

Négyen voltunk együtt Dohány utcai szobámban: Petőfi, Vasvári,² Bulyovszky³ és én. Társaim rám bízták, hogy fogalmazzam a pesti Tizenkét pontot a néptől érthető alakban; *Petőfinek* egy költeménye volt készen e napra. És aztán előre! — kiáltá Vasvári, s amint a törbotjával előre sújtott, a tör kirepült pálcahüvelyéből, mintha mutatni akarná az utat.

Siettünk a Pilvax-kávéházba, hol írotársaink szoktak összegyűlve lenni. Engem feltoltak az asztalra, hogy olvassam fel: „Mit kíván a magyar nemzet”. Valami villanyos melegség állta el akkor minden tagomat: érzem, hogy végzetes szó az, amihez kezdek; de el voltam rá szánva, ha áldozatul esem is. Ki lett mondva. Utánam Petőfi olvasá fel halottföltámasztó költeményét: „Talpra magyar, hí a haza! itt az idő, most vagy soha.”

S most hová innen? Oda, ahol ifjú tűz van: az egyetemre.

Ugyanazon villanyárasztó jelenet, de már a csoportosult ifjúság buzdító riadala mellett, kinek nevében a vállakra emelt Vidács János⁴ felelt a felhívásra.

S hová innen?

A nyomdába! Nem ismerünk cenzort többé, kinyomatjuk a nemzet követelését és Petőfi buzdítóját.

Landerer⁵ nyomdája előtt már valamennyi írotársunkat mind együtt találtuk; itt csatlakozott hozzánk Irinyi⁶ is, és a Nemzeti Színház tagjai, férfiak, nők.

Esős, sáros idő volt, a közönség esernyőket tartott kalapjai fölé.

— Ej uraim! — kiálték a közönségre —, lehet, hogy egy óra múlva a golyók hullanak ránk eső helyett: akkor elfutunk-e?

S arra minden esernyő eltűnt a fejek fölül.

De eltűntek még a kalapok is abban a pillanatban, amidőn Irinyi az első példányát a nemzeti követelésnek felmutatá e szóval: „Íme, a szabad sajtó legelső nyomtatványa!”

A nyomtatógépet mindjárt legelső ragadta meg Irinyi, a második nyomást Petőfi, a harmadikat én tettem vele, hogy ha a merénylet szerencsétlenül üt ki, minket érjen a csapás, ne az ártatlan nyomdai személyzetet. Így lett kinyomtatva Magyarországon a szabad sajtónak legelső terméke. Így született meg a sajtószabadság, ifjú pályautódim! . . .

. . . A sajtót még aznap szabadnak nyilvánítá a helytartótanács, s a lapok már cenzúra nélkül jelentek meg, de nagy óvatossággal . . .

A szöveghöklés alapja: Jókai Mór: Írások életemből. Bp. 1960. 90–92. l.

1. Jókai Mór – 1848. március 15-én a forradalmi fiatalok köréhez tartozott. Visszaemlékezéseiben drámai erővel eleveníti meg a cenzúra eltörlését és a szabad sajtó első termékeinek a kinyomtatását.
2. Vasvári Pál – l. a 151. szemelvény 2. jegyzetét.
3. Buljovszky Gyula – l. a 151. szemelvény 3. jegyzetét.
4. Vidács János – l. a 151. szemelvény 6. jegyzetét.
5. Landerer-nyomda – l. a 151. szemelvény 5. jegyzetét.
6. Irinyi József – l. a 151. szemelvény 15. jegyzetét.

KISZABADÍTÁSOM A BÖRTÖNBŐL MÁRCIUS 15-ÉN, 1848-BAN¹

Azon szokott órákon kívül, mikor a porkolábnak reggelivel, majd ebéddel be kellett hozzám jönnie, majd egész nap az ablak vasán csüngtem, keserves, de másrészt mégis isteni mulatságot lelve ebben. Oly dolgot láttam, melyet azelőtt soha. Az eső szünet nélkül esett, de azzal senki semmit sem gondolt. A sürgés-forgás óráról órára nagyobb lett: főképp pedig a börtönkaszárnya udvarán, honnét a fegyvercsörgés behallatszott; egyik csapat kivonult, a másik bevonult, s ez így tartott egész nap. A szegény katonagépek mozogtak előrehátra, természetesen nem tudták, mi fog történni. Én, mint említém, az ablakon csüngtem, minden, amit láthattam, nagymértékben magára vonta figyelmemet. Ha két-három ember egymással találkozott, megállt, s titkolózva suttogott, és sebesen ment tova: csak a kézjárásukból lehetett következtetnem, hogy fontos dolog fölött váltottak szót egymással. A börtön-

őr ebéd után többször betekintett hozzám, mi azelőtt nem történt; azt várta-e, hogy valamit kérdezzek tőle, vagy más célból jött, nem tudom, de kérdezni nem kérdeztem tőle semmit; azonban nagy zavarát nem bírta elpalástolni. Egész magaviseletével elárulta, akarata ellen, tudtán kívül is, hogy odakint rendkívüli dolog van készülöben.

Délután, jelesen már estennen, a tanórák múltával, az iskolai ifjúság zsibongott, lótot-futott előre-hátra, s valamely kaptárból kiköltözött méhraj képét tüntette fel; a tompa morajból azonban egy értelmes szót sem vehettem ki. Kevés-sel 4 óra után, éppen börtönöm ablaka alatt, talán valamit értésemre akartak adni, fennszóval mondják: „Átjönnek Budára!” Kevés ember van, kinek füléhez valaha ily üdvözítő hangok jutottak volna el, mert én e percben átértettem, hogy szabadulásom órája ütött.

Néhány perc múlva láttam a térparancsnokot lefelé ablakom alatt elhaladni, s újra kevés perc múlva visszatérni. Halálsápadtan lépett be hozzám jelenteni, mi történik, hogy forradalom van, hogy a teméntelen népsokaság Pestről már a várban van, engem kiszabadítani. Akadozva, hebegve kért, rimánkodott, hogy valami beszéddel a közelgető sokaságot ellene ne ingereljem, mert hiszen ő — mondá — csak alárendelt személy lévén, a felsőség parancsa szerint járt el, és teljesítette kötelességét. Megvigasztaltam, hogy nincs oka bántalmazástól tartania. Alig lépett ő ki fogságomból, már hallatszott a forrongó sokaság moraja. Istenem, mily fennen dobogott szívem édes nemzetünk történelmének e nagyszerű órájában.

A népsokaság már börtönöm elé érkezett, s megállapodott.

A börtönöm ajtaja feltárult, és beléptek Nyári Pál², Klauzál Gábor³ és mások is többen, de ezek élén kedves feleségem, ki e szavakat hangoztatva borult keblemre: „Nincs többé cenzúra!” Én, a nagy meglepetésem miatt, hogy a feleségem is jelen van, nem bírtam szólani. Nem volt még a földön oly szónok, ki akkora jelentésű kevés szót intézett volna hallgatóihoz, mint amilyenek voltak azok, mikkel engem üdvözölt.

Kiszabadításomat főképp az ifjúság kezdeményezte, hozzá kiválóan a munkásnép csatlakozott; az ifjúság önzetlenül, a honszeretet tiszta lángjától hevítve; a munkásnép inkább hálából, mert minden iratomban különösen az ő érdekeit védtetem, jogaiért küzdöttem. A munkásnép természetes ösztönénél, igazságérzeténél fogva mindig megismerte és

Nemzeti dal.

Talps, magyar, hi a' haz!
It az idő, most vagy soha!
Bulok legyünk vagy szabadok?
Ez a kérdés, válaszzatok! —
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.

Rabok voltunk mostanáig,
Korhosított fegyverünk,
Kik szabadon éltek halak,
Szolgaföldben nem nyughatnak
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.

Selennai litang ember,
Ki most, ha kell, halni nem mer,
Kinek dragább rongy ciete,
Mint a borszerezete,
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.

Fenyved a léczani a' kard,
Jobban ékesül a' kart,
Ez mi meg is léczet kardunk!
Ide veled, régi kardunk!
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.

A magyar név megint szép lesz,
Mélto régi nagy hírehoz,
Mit rá keretek a' századok,
Lemossuk a' gyászátot.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.

Hol serjünk domborúlnak,
Unokánk teborúlnak,
Ez aida imádság mellett
Mondják el szent nevirtek.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.

Petőfi Sándor.

*A 1848. március 15-én levélben megírták a
hazig utáni legelőzettségi megállapítást
példányt egy a hazig utáni legelőzettségi megállapítást*

MIT KIVÁN A'

MAGYAR NEMZET.

Legyen béke, szabadság és egyetértés.

1. Kivanjuk a' sajtó szabadságát, censura eltörlését.
2. Felelős minisztériumot Buda-Pesten.
3. Ezenkénti országgyűlést Pesten.
4. Törvény előtti egyenlőséget polgári és vallási tekintetben.
5. Nemzeti őrsereg.
6. Közös teherviselés, képviselet egyenlőség alapján.
7. Urbeli viszonyok megszüntetése.
8. Esküdszék.
9. Nemzeti Bank.
10. A katonaság esküdjék meg az alkotmányra, magyar katonáikat ne vigyék külföldre, a' külföldieket vigyék el tőlünk.
11. A politikai statusfogylok szabadon hoasztáttassanak.
12. Unio, vagy is Erdélynek Magyarországgali egyesítése.

EGYENLŐSÉG, SZABADSÁG, TESTVERISEG!

A SZABAD SAJTÓ ELSŐ TERMÉKEI 1848. MÁRCIUS 15-ÉN

A NEMZETI DAL ÉS A TIZENKÉT PONT SZÉTOSZTÁSA

PEST LAKOSSÁGA ÁTNYÚJTJA A TIZENKÉT PONTOT
A VÁROSI TANÁCSNAK

megismeri, ki az ő igaz barátja, s az iránt háláját minden körülmények közt le szokta róni.

Én összeszedve irományaimat, s azokat zsebkendőmbe kötve, magamhoz vettem; azután feleségemmel s Nyári Pállal kocsiba ültünk, s alig foglaltunk helyet, a lovakat kifogták, s a kocsis férfiak, ifjak húzták. Eközben mindinkább beesteledett, s Budavár házainak ablakait, amerre elvonultunk, kivilágították; a szabadító sokaság tömegéhez perceről perere mindig több-több nép csatlakozott; kik a kocsit húzták, azokat időnkint mások váltották föl, hogy minél többen elmondhassák, hogy e munkában ők is részt vettek. Így haladt a menet Budáról a hídon át Pestre, a Nemzeti Színház elé, hol a töméntelen sokaság közül hangok zajlottak fel, hogy a színházban a fejedelmi család (nádori) páholyában foglaljak helyet. De e kívánság teljesítését azon nyilatkozattal mellőztem, hogy nem mehetek a színházba, mert a városházhoz kell mennem, hogy az ott üléselő új kormány bizottmányának magamat bemutassam, miszerint meggyőződhesék arról, hogy kiszabadítottak.

Oda is az emberek húzták kocsimat. Megjelenvén az ideiglenes új kormány előtt, annak jelen volt tagjait „Kendtek” címen szólítám. Ők elszörnyűködtek, néma csönd állott be, mert önkéntelenül mindenkit azon gondolat fogott el, hogy én vagy már előbb a börtönben, vagy a kiszabadítás órájában megőrültem. Azt természetesen senki sem tudta, hogy már a börtönben megérlelődött azon eszmém, hogy ha boldogulni akarunk, minden más címet a kenden kívül el kell törölnünk.

Egyszerű természetességemnél fogva másoktól, igaz, sokban különbözöm, de azért megtévelyedve mégsem vagyok. Azoknak, kik magukat művelteknek tartják, előbb-utóbb be kell látniuk, hogy a nagy népsokaság címezését kell elfogadniuk, mi a legősibb, legeredetibb.

A szövegekölés alapja: Táncsics Mihály: Életpályám. Bp. 1949. 239–241. l.

1. *Táncsics Mihály* (1799–1881) – kiszabadítása 1848. március 15-én szimbolikus jelentőségű volt. Táncsicsot ugyanis egy évvel korábban sajtóvétség miatt börtönözték be. Kiszabadítására való visszaemlékezésében megeleveníti a márciusi eseményeket, melyek középpontjában ez a jelszó állott: „Nincs többé cenzúra!” L. még róla a 89. szemelvény 1. jegyzetét.
2. *Nyári Pál* (1806–1871) – ellenzéki politikus. L. a 151. szemelvény 9. jegyzetét.
3. *Klauzál Gábor* (1804–1866) – politikus. L. a 151. szemelvény 10. jegyzetét.

A SAJTÓTÖRVÉNY
(1848: XVIII. törvénycikk)¹

Az előző vizsgálat [é.: előzetes cenzúra] eltöröltetvén örökre, s a sajtószabadság visszaállítatván, ennek biztosítékául ideiglenesen rendeltetnek:

1. §. Gondolatait sajtó útján mindenki szabadon közölheti és szabadon terjesztheti.

2. §. Sajtó útoni közlés alatt értetik: minden olyan közlés, mely vagy szavakban, vagy ábrázolatokban, nyomda, könyomda s metszés által eszközöltetik, és amelynek közzététele, a példányok akár ingyen kiosztásával, akár eladásával, már megkezdődött.

I. fejezet

Sajtóvétségekről

3. §. Ki valamely bűn avagy vétség elkövetésére egyenes és határozott felhívást tesz sajtó útján, és a bűn avagy vétség valósággal el is követtetik, a felhívó, mint bűnrészes tekintetvén, a köztörvények súlya szerint büntettetik.

4. §. Ki valamely bűn avagy vétség elkövetésére egyenes és határozott felhívást tesz sajtó útján, de annak nem lőn semmi következménye, mint bűnkísérő tekintetvén, a köztörvények súlya szerint fog büntettetni.

5. §. Ki a nyilvános köz- és vallásos erkölcsiségből s a tisztességes erkölcsökből csúfot űz, egy évre terjedhető fogsággal és 400 forintig emelkedhető pénzbírsággal büntettetik.

6. §. Ki a magyar szent korona alá helyezett terület tökéletes álladalmi egységének, ki a sanctio pragmaticánál² fogva megállapított s az uralkodóház közösségében létező birodalmi kapcsolatnak tetteles felbontására izgat; ki az alkotmány erőszakos megváltoztatására s a törvényes felsőség elleni engedetlenségre lázít, s bűnök elkövetésére hív fel és buzdít, négy évig terjedhető fogsággal és 2000 forintig emelkedhető büntetéssel fog büntettetni.

7. §. Ki a felség személyének sérthetetlensége, a királyi székbeli örökösödésnek megállapított rende ellen kikel, avagy a királynak magas személye ellen sértést követ el, hat évig terjedhető fogsággal és 3000 forintig emelkedhető pénzbírsággal büntettetik.

8. §. Ki az uralkodóház tagjai ellen követ el sértést, négy évig terjedhető fogsággal és 2000 forintig emelkedhető pénzbírsággal büntetetik.

9. §. Ki a közbéke és esend erőszakos megzavarására lázít, két évig terjedhető fogsággal és 1000 forintig emelkedhető pénzbírsággal büntetetik.

10. §. Ki a törvény által alkotott valamely hatóságot vagy testületet rágalmakkal illet, két évig terjedhető fogsággal és 1000 forintig emelkedhető pénzbírsággal büntetetik.

11. §. Ki valamely köztisztviselőt vagy közmegbízatásban eljárót hivatalos tetteire vonatkozólag rágalmakkal illet, egy évig terjedhető fogsággal és 600 forintig emelkedhető pénzbírsággal büntetetik.

12. §. Ki magánszemélyt rágalmakkal illet, hat hónapig terjedhető fogsággal és 300 forintra emelkedhető pénzbírsággal büntetetik.

Egyszersmind a panaszkodónak okozott pörlekedési költségekben és a közzététel által reánézve előidézett károkból is a panaszkodó részére el fogván marasztalni.

13. §. Sajtóvétségért büntetetik a szerző; ha ez nem tudatnék, a kiadó; ha ez sem tudatnék, a nyomda vagy metszde tulajdonosa.

14. §. Ki az országgyűlés, a törvényhatóságok, mindenféle törvényszékek és törvény által alkotott egyéb testületek iratait és azok nyilvános üléseit hív szellemben és igazán közli, ellene a közlöttök tartalma miatt kereset nem indíthatatik.

15. §. A fogság és pénzbüntetés, a körülmények szerint, külön is, együttvéve is alkalmaztathatik.

Minden pénzbüntetések és elkobzások az országos pénztár javára fordíthatnak.

16. §. Ki ugyanazon vétséget, melyért már egyszer büntetve volt, ismét elköveti, azon büntetésnél, melyre első ízben ítéltetett, felével súlyosabban büntetethetik.

II. fejezet

A bírói eljárásról

17. §. A sajtóvétségek fölött nyilvánosan esküdtszék ítél. A minisztérium felhatalmaztatik, hogy szorosán a büntető eljárásról szóló múlt országgyűlési javaslatnak elvei szerint, az esküdtbíróóságok alakítását rendelet által eszközölje.

18. §. A jelen törvény 3. 4. 5. 6. 7. 8. §-ai eseteiben az illető közvádoló hivatalos kívánatára történik a vizsgálat és közkeresetalávétele.

19. §. A jelen törvény 9. és 10. §-ai eseteiben csak az illető testületek által hozott határozat folytában indíthatja meg a közvádoló a megtorló keresetet.

20. §. Egyéb esetekben a kereset csak az illtőnek panaszára indíthatatik meg.

21. §. Úgy a közvádoló, mint a panaszló fél vádlevelében tartozik szabatosan és világosan kifejezni azon izgatást, felhívást, sértést, meggyalázást, megbecstelenítést, melyet megtoroltatni kíván, különben a bűnvizsgáló bíró által kívánattól egyszerűen elmozdítatik.

22. §. A bűnvizsgáló bíró a vád feladása után a nyomtatványokat vagy metszvényeket, ha szükségesnek ítéli, tüstént zár alá veheti, mely eljárásáról rendes jegyzőkönyvet készít.

Ha a vád alól a bepanaszlott feloldoztatik, a lezároltakat a vizsgálóbíró köteles, 200 forint büntetés terhe alatt, azonnal kiadni.

23. §. Midőn a keresetet a közvádoló hivatalból indítja meg, az ugyanazon hatóság esküdtbírósága által ítéltetik el, melynek kebelében a vádlott lakik, vagy hol a mű megjelenvén, az aláírt példány beadása történt.

Midőn pedig a kereset a panaszló fél folyamodására indíttatik meg, amely hatóságban a panaszló fél lakik, az ügy abban is elítélhetetik.

24. §. A megbecstelenítő, meggyalázó, sértő állítások bebizonyítása nem engedtetik meg, kivévn, ha valaki mint tisztviselő vagy közmegebízott cselekedett, és a felhozott tények e körbeli eljárására vonatkoznak.

Ez esetben, ha a tény bebizonyíttatik, a vádlott tette számítás alá nem jöhet, kivévn azon megbecstelenítést, mely annak folytában megtörtént, anélkül, hogy magából a tetteből szükségképpen következett volna.

25. §. A meggyalázott, megbecstelenített panaszló fél erkölcsi magaviselete mellett tanúkat hallgattathat ki, de a vádlott, annak erkölcsisége ellen, tanúk kihallgatását nem követelheti.

26. §. Az elmarasztó ítélet meghozatván, azonkívül, hogy ez az elmarasztott költségén közzététetik, egyszersmind a lefoglalt darabok elnyomása vagy megsemmisítése egészen vagy részben elrendeltetik.

27. §. Ki az ekképpen elmarasztó ítélet által sújtott elméművet sajtó útján újra közzéteszi vagy árulja, a szerzője ellen hozathatott legnagyobb büntetéssel fog illetetni.

28. §. Minden olyan sajtóvétség, mely ellen hivatalbóli megtorlásnak van helye, hat hónap múlva; amely ellen pedig csak magánkereset indítható, két év múlva idősül el.

29. §. Minden sajtóvétség, mely a jelen törvény országgyűléseni kihirdetése után követtetik el, jelen törvény szerint fog elítéltetni.

III. fejezet

Az időszaki lapokról

30. §. Újság vagy időszaki lap, melynek tartalma akár részben, akár egészen politikai tárgyak körül forog, és havonként legalább kétszer jelenik meg, csak a következő feltételek teljesítése mellett adathatik ki:

Először: Mely hatóságban a lap megjelenend, annak alispánjához, főkapitányához, grófjához, polgármesteréhez benyújtatik a nyilatkozat, melyben ki leendő téve a tulajdonos vagy felelős kiadó, vagy felelős szerkesztő neve, laka és a nyomda, melyben a lap nyomtatni fog, s a hatóság elnöke ezt a minisztériumnak bejelenteni köteles.

Másodszor: Ha a lap naponként jelenik meg, biztosítékul 10 000 forint, ha ritkábban jelenik meg, 5000 forint tétetik le készpénzben vagy fekvő birtokra kettős biztosítékkal betáblázott kötelezvényben; első esetben a tőke az illető hatóság felügyelése s jóállása alatt 5 % kamattal, a letevő részére jövedelmez.

Az eddig megjelent lapok az 1. pontban foglalt föltételnek e törvény kihirdetése után tüstént, a 2. pontbelinek két hónap alatt tartoznak eleget tenni.

Harmadszor: Sajtóvétségérti elmarasztás esetében a pénzbüntetés a biztosítékból vonatik le; ha belőle ki nem telnék, azonkívül, hogy a szerző együtt-jótállónak tekintetik, a foglalás a felelős tulajdonos, kiadó vagy szerkesztő egyéb javaira is kiterjesztetik. Az ekként támadt hiányt az elmarasztaló ítélet után 10 nap múlva ki kell pótolni, különben annak megtörténteig a lap nem fog megjelenhetni.

Negyedszer: Mely időpontban a lap vagy füzet szétküldöztetik, annak egy példánya, a bejegyzett felelős személy aláírásával, a helybeli hatóság elnökénél tétetik le.

Csupán ennek nem teljesítése miatt a lapok szétkül-
dözését megtiltani nem szabad, hanem ki e szabály ellen
vét, 200 forintig terjedhető pénzbüntetéssel fog megbüntet-
tetni.

31. §. Ki az előbbi §-ban elősorolt föltételek betöl-
tése nélkül időszaki lapot kiad, egy évi fogságig és 500 forintig
terjedhető büntetéssel sújtatik. Úgy e büntetés, mint a 30.
§ 4. sz. alatt foglalt, a köztörvényszék által rövid úton, föl-
lebbvihetés és ellenállhatás nélkül fog kimondatni.

32. §. Mely közleményeket a kormány s a törvény-
hatóságok és egyéb törvényes testületek a szerkesztéshez
küldenek, minden lap tartozik azokat, a szokott díjért,
számába beiktatni.

33. §. Minden cikkekért, melyek valamely lapban meg-
jelennek, ha a szerző felelősségre nem vonattathatók, a
nyilatkozatban kijelölt felelős személyek is felelettel
tartoznak. E felelősség kiterjed azon cikkekre is, melyeket
más lapból vagy könyvből kölcsönöznek; ilyen átvételi
esetben a büntetés a szerzőénél vagy első közlőénél min-
dig kisebb levén, s a maximumig sohasem terjedhetvén.

34. §. Minden sajtóvétségek, melyek időszaki lapban
követetnek el, ugyanazon törvények szerint büntettetnek,
mint egyéb sajtóvétségek.

35. §. Az elmarasztaló ítélet meghozatván, az illető
tulajdonosok vagy kiadók tartoznak azt lapjuk legközelebbi
számában közzétenni, a 31. §-ban megírt módon megveendő
100 forint büntetés terhe alatt.

36. §. Midőn a 30. § értelmében bejelentett felelős
személy ítélet folytában fogságot szenved, az ítélet kihirde-
tése után három nap alatt más felelős személyt kell bejelen-
teni, és a lap csak annak neve alatt jelenhetik meg.

IV. fejezet

A nyomdákról és könyvárusságról

37. §. Nyomdát és nyomdát felállíthat minden, aki
az 1840:XVI. törvénycikk 1. és 2. fejezetében foglalt rende-
leteknek eleget tevén, melyben lakik, azon törvényhatóság elnö-
kének szándékát bejelenti, aki erről a belügyek minisz-
terét értesíti; és a fővárosban 4000, egyebütt 2000 forintot,
részére 5 %- tel kamatozandót, letesz.

38. §. Ki titkolt nyomdát s nyomdát bír, tudniillik
mely nincs bejelentve, műszereinek kobzásán túl egyévi

fogsággal és 2000 forintig terjedhető büntetéssel fog büntetni.

39. §. Minden nyomdabirtokos lakát és sajtóinak helyét az illető törvényhatóság elnökének bejelenteni tartozván, ezenkívül köteles egy átszinórozott és elnökileg lepecsételt könyvet tartani, melyben mindenféle kis és nagy nyomtatvány elkészültének ideje, továbbá alakja, címe vagy ismerető tartalma, a kötetek, példányok, ívek száma bejegyeztessék.

40. §. Úgy a nyomtatványokból, mint az ábrázolatokból két (2) példány a helybeli hatóságnak átadandó, egyik a hatóságé, másik bekötve a Nemzeti Múzeumé lesz.

41. §. Mely nyomdatulajdonos bármely nyomtatványra nevét és lakát ki nem teszi vagy álnevet tesz ki, ha a nyomtatvány sajtóvétséget foglal magában, büntársnak tekintetik; ellenkező esetben 100 forintig terjedhető büntetésben marasztaltathatik el.

42. §. A könyvárusság semmi különös engedelemtől nem föltételeztetik, hanem azt, a kereskedőkre nézve fennálló törvényes szabályok megtartása mellett, mindenki gyakorolhatja.

43. §. A könyvárusok mindazon elmeműveket, melyek elmarasztó ítélet által nem sújtják, szabadon árulhatják.

44. §. Ki olyat árul, melyben a nyomdatulajdonosnak neve s laka kitéve nincs, a nála találtatott példányok elkobzásán felül 50 forintig terjedhető büntetéssel fog büntetni.

45. §. Az úgynevezett házaló vagy zug-könyvárulók az illető hatóság rendőri felügyelése alá helyeztetnek.

A szövegközlés alapja: Kenedi Géza: A magyar sajtójog ügy, amint életben van. Bp. 1903.

1. A március 15-én kivívott sajtószabadság kérdésében hamarosan megoszlottak az erők és a vélemények. A helytartótanács néhány nap múlva egész sor szabályozó intézkedést hozott. Az új sajtótörvény a teljes sajtószabadságot követelő radikális baloldalnak nagy csalódást okozott. (L. a 155. szemelvényt: Nyári Pál levelét Kossuthnak 1848. március 22-én.)
2. *Pragmatica Sanctio* – I. a 91. szemelvény 8. jegyzetét.

155

NYÁRI PÁL LEVELE KOSSUTH LAJOSNAK¹

Pest, 1848. március 22.

Édes barátom!

A sajtótörvény-javaslat Pesten a legnagyobb ingerültséget okozta, és úgy hiszem, hogy amidőn ezeket olvasod, a pestvárosi közösség futárja, Pulszky Feri² már mindent

körülményesen elbeszél. Nagy nehezen lehetett visszatartani a felingerült pestvárosi közgyűlést attól, hogy a javaslatot közhatározatból nyilvánosan meg nem égette: de mégis sikerült, s néhányunk javaslata, hogy e részben az országgyűlés módosításra szólíttassék fel, elhatároztatott. Azonban mindemellett is néhány fiatalember most privátim csakugyan véghezvitte a műtételt, de ennek, miután az nem határozatból történt, semmi fontossága nincs. Az istenért, hozzátok helyre a hibát, mit elkövettetek, ezek valóban hasonlítanak a szeptemberi törvényekhez,³ s ily törvénnyel hazajönnötök nem szabad, – ily törvénnyel a felelős minisztérium nem működhetik.

Isten veled, vagyok

igaz híved
Nyári Pál

A zavarban majd elfelejtém az idezárt, bennünket érdeklő két iratot megemlíteni.

A szöveggözlés alapja: V. Waldapfel Eszter: A forradalom és szabadságharc levelestára III. Bp. 1955.

1. *Nyári Pál* (1806–1871) – ellenzéki politikus (l. még a 151. szemelvény 9. jegyzetét) ekkor Pest vármegye másodalispánja, Kossuth Lajos pedig az Ellenzéki Párt vezéralakja volt. A pozsonyi országgyűlés a pesti forradalom utáni napokban a sajtótörvény kidolgozásához fogott. Az országgyűlésen az „óvatosak” álláspontja érvényesült: a törvényjavaslat, mely 22-én érkezett a fővárosba, messze-messze elmaradt a helytartótanács ideiglenes rendelkezéseitől. A napilapot alapítani akaró kiadótól pl. 20 000 Ft biztosítékot követelt, s a sajtóvétségekre hozott büntetések is túlzottak voltak. A fővárosban a közveséni bizottmány oly élénken tiltakozott e javaslat ellen, hogy az országgyűlés is jónak látta engedni, és így a megszületett törvény lényegesen enyhébb az első javaslatnál.
2. *Pulszky Ferenc* (1814–1897) – publicista és régész, a Nemzeti Múzeum igazgatója. L. még a 117. szemelvény 2. jegyzetét.
3. A nagy párizsi forradalom 1791 szeptemberében létrejött első alkotmánya a burzsoázia alkotmánya, melyben – hangzatos szavak mögött a nép érdekében lényegében nem történik semmi.

156

VAS GEREBEN
A SAJTÓSZABADSÁGRÓL¹

1848. augusztus 13.

Régen hallott szó ez a sajtószabadság, de magyarázat nélkül csak annyit értünk belőle, mint a kíváncsi gyermek,

kinek azon kérdésére: mi ez? azt felelték: macskanadrág! De szívesen beszélek én a sajtószabadságról, oly kedves ez nekem, mint mikor a cigány az én nótámat húzza. Szeretem ezen szót, mert benne van a *szabadság*, de szeretem azért is, mert a Krisztus után a sajtószabadság a népek, az elnyomott népek megváltója!

Hadd kezdjem elejéről, hisz a számolást is az egyen kezdik, pedig minő kevéssel több a semminél az egy, aztán egymás után milyen szépen elmegy utána az ember a milliómókig. De hol is jár az eszem? mikor a sajtószabadságról akarok beszélni.

Az ember egy könyvet vesz a kezébe, például az álmoskönyvet vagy a kalendáriumot, s amint rátekintünk, az első táblán rajt áll: Nyomtatott Komáromban vagy Debrecenben, vagy akárhol; egyszersmint az is ott van, hogy nyomtatott ennek vagy annak a betűivel. Ebből tehát röviden azt tudjuk, hol és kinek betűivel nyomták.

Miért mondják, hogy a könyvet nyomták? Csak azért, mert a betűkre, midőn már egymás mellé vannak rakva, vizes papirost tesznek, s a betűket papirossal együtt *sajtóba* helyezvén, így erős nyomás után készen van a nyomtatás. Amit egy ember hosszú időig tudna leírni, az itt készen van egy pillanat alatt.

Az előbb mondottakból világos, hogy a könyvnyomtatásnál nevezetes szerszám a *sajtó*. S hogy a sajtónak *szabadsága* miben álljon? azt is megmondom.

A könyvíró kigondol valamit, és azt leírja, azután pedig elviszi egy könyvnyomtatóhoz, kinél a könyvet több ezer darabban kinyomtatja, mert ha maga akarná leírni annyi ezer darabban, úgy akár háromszáz esztendeig éljen, mégsem végzi el: holott így két-három hét alatt boltba állíthatja munkáját!

A könyvben lehetnek olyanforma igazságok, melyek nemesak a főbírónak vagy viceispánynak, de még magának a királynak is megmondanak az igazat!

Hát szabad a királynak is az igazságot szemébe mondani? Itt van a *süsd el!* itt van az a kérdés, melyet csak úgy, lopva mond az ember magának, hogy ki szabad-e nyomtatni azt a könyvet, mely még a királynak is meg meri mondani az igazat?

Azaz rövidebben: van-e olyan szabadság, minél fogva mindent ki szabad nyomtatni; azaz van-e nyomtatási, vagyis sajtószabadság?

Van!... és hála a magyarok istenének, megértük valahára, hogy *sajtószabadság van!*

De volt idő, ez az idő pedig még március hónapban volt, mikor a leírt szavakat egy ember vizsgálta meg előbb, s aminek nem tetszett, téntával kitörölte, ha még olyan igazság volt is, és ezen kitörölt szavakat nem volt szabad kinyomtatni.

Volt eset, hogy az egész írást kitörölte, amiből aztán egy betűt sem lehetett kinyomtatni; pedig ezen könyvekben volt leginkább megírva az özvegyeknek és árváknak nyomorgatása, ugyanezekben volt megírva a sok igazságtalanság, melyet a szegény jobbágyember szenvedett; de mind ezt nem volt szabad kinyomtatni. Miért? mert a királynak rossz tanácsadói voltak még az urak, ezek parancsoltak, és aki igazat mondott, betörött annak a feje; aki igazságot írt, gyakran tömlöcbe fogták, az írásait pedig tűzre hányták!

Ábelnek ártatlan vére felkiáltott az istenhez, de a szegény emberek védelmezése nem tudott eljutni a királyhoz, mert a gonosz tanácsadók olyan sűrűn állták körül a királyt, hogy azt csak a levegő és a halál érthette, de nem az igaz szó! Aztán egy ember kiálthat-e akkorát, hogy minden ember meghallja? Nem! De a nyomtatás ezerek kezébe jön, ezerek tudják meg a nem tudott gatszót, és ezerek akkorát tudnak kiáltani, hogy még a trónuson ülő király is meghallja.

A szegény embert sokszor azért is megverték, ha panaszolkodott; azt pedig, aki könyvbe írta meg a panaszt, a könyvvizsgálók a király rossz tanácsadóinak titkon elárulták és befogatták. A könyvnyomtatók kenyérvesztés és nagy büntetés alatt nem nyomtathattak addig, míg a könyvvizsgáló rá nem írta a kinyomtatandó munkára: *Kinyomtatása megengedtetik!*

Ilyen vámon ment keresztül a könyv, s mire napvilágot látott, a legjava hiányzott belőle! Féltek a rossz tanácsadók, hogy a könyvek felvilágosítják a népet, mely a könyvekből megtanulná, kik az ellenségei, kik nyomorgatják. S utóbb olyan fennhangon kezdene panaszolkodni, hogy a király is meghallaná, ki akkora gonosz tanácsadókat bizonyosan elkergetné. Azért a gonoszak nyakára hágtak a könyvnek és a könyvíróknak; az ország népe pedig tudatlanságban maradt, egyéb olvasnivalója nem volt, mint az imádságos könyv, amelyben csak az Istenre bízta magát a szegény ember; de a királyhoz nem hathatott el a megnyomorodott népnek panaszos szava!

A nép számára újságot kiadni Isten kedvéért sem engedték meg, innét van az, hogy sokan szinte csudálkozva mond-

ják: *Mi lelle ezeket az újságrókat, most úgy öntik ránk a sok újságot, mint a Dunát; azelőtt pedig egy betűt sem írtak!* Dehogy nem írtak, írtak, bizony, de a gaz könyvvizsgálói rendszer nem hagyta kinyomatni. Olyan haszontalan ostobaságokat, mint Zöld Marci, és amolyan égbekiáltó hazugságokat, mint Árgirus királyfi, bátran kinyomtathatott akárki, mert éppen azt akarták, hogy a nép buta maradjon: de jó könyvet, mely az igazságot tanítsa; újságot, melyből saját hazánk sorsát ösmerjük, melyben ha szükség, Isten és emberek előtt elmondhassuk, hol fáj, az ilyent kinyomatni nem engedték; ott volt a könyvvizsgáló, aki a könyvnek kinyomatás előtt nyakát tekerte!

Ilyen igazság volt azelőtt, szánkon lakat volt, még csak az sem volt szabad, hogy vigasztaljuk a népet, mert tudták, hogy aki vigasztalja a népet, az annak sebeit is ösmeri, és fájdalmainak okát is megírná a rossz tanácsosok gyalázatára. Ezért nem volt sajtószabadság, ezért uralkodtak azon zsványok által, kiket könyvvizsgálóknak neveztek.

A medvét, majmot, madarakat, sőt még a vizslakutyát is szabad volt tanítani, csak a magyar embert nem, mert félték, hogy egyszer csak meglátja, mennyire csalták a királynak most már elcsapott rossz tanácsadói.

Mit tehetett eddig a szegény ember? Vasárnapon elment a szentegyházba, s a tisztelendő úr szavain iparkodott megvizsgáztatni azon keserűségért, mit az elmúlt egész héten szenvedett; maradt még egy vasárnapi délutánja, s minthogy egy darabka újsága vagy könyve nem volt, melyből neki frött, hasznos vagy mulattató dolgot olvashatott volna, az öregebbek bundán heverészve aludták el az üres időt, míg a fiatalabbak a kocsmapad mellett részegedték el a fiatal erőt, s néhanapján rútol meg is verték egymást.

Pedig de hasznosabb és örvendetesebb lett volna olvasni valamit a világjárásáról; miként gondolkoznak rólunk más nemzetek? Holott így más nemzetekről csak annyit tudtunk, hogy az olasz medvét táncollat, az anglus vasutat csinál, a német fúr-farag, a muszkát és törököt ellenségnek hit-tük, – de okát semminek sem tudtuk, mert öregapánk is csak annyit tudott, mint mi; mert a régi zsarnok kormány elzárta a tanulásnak útját.

Még a világnak is vége leend egykor, valamint vége lett ez istentelen zsarnokságnak, mert márciusban megugrott a régi kormány, s utána pusztulásnak indult a könyvvizsgálóknak gyalázatos népe.

Most *sajtószabadság van!* alig néhány hónap, és az elnyomott nép máris többet tanult, mint az egész familiája valaha tudott. Csak egy pár hónap is nyomot hagyott, hát még mennyit fogunk tanulni idő jártával!? Mert nincs könyvvizsgáló, aki azt mondaná: *ez nem parasztnak való, – az kellene még, hogy a paraszt okosabb legyen az uraknál!* Így beszéltek ezek az alávaló istentagadók, így ölték meg a szegény ember lelkét.

Ebben az életben minden boldogság a tudásból ered, és éppen ezen tudástól fosztottak meg bennünket a könyvvizsgálók, kiket Isten büntessen meg ezen és a másik világon.

Minő baj volna az, ha az ország sérelmeit úgy akarná valaki tudatni minden emberrel, hogy faluról falura, házról házra járna, s minden embernek külön mondja el. Hisz ekkor nem győzne lótni-futni, sőt a tüdője sem bírná ki a sok beszédet; tehát alkalmasabb módhoz nyúl, és leírja a panaszát, kinyomatja, s egy pár hét alatt minden ember olvassa. Ezen móddal az egész ország tudja a sérelmet, és az egész ország panaszolkodik az igazságtalanság ellen. És hol van olyan ember, aki egy országnak a száját be tudná dugni? Holott ha nem volna sajtószabadság, akkor a könyvvizsgáló nem engedi a panaszt kinyomatni, és mielőtt még az országban elszélyedne, az első panaszosnak befogja a száját, s sérelmét alig tudja két-három ember, ez pedig annyi, mintha senki sem tudná!

Pesten amint megvolt a sajtószabadság, tüstén és először is azt nyomatták ki, hogy *mit kíván a magyar nemzet.* Erre aztán olyan lárma lett az országban, hogy amit kívántunk, a király nem tagadta meg! Pedig mi volt az egész? csak egy árkus nyomtatott papiros!

Bajainkból ugyan még nem fogytunk ki, de annak idejében, tudniillik ha a békesség egészen meglesz, tele torokkal mondjuk el hátralevő bajainkat is. Van Pesten elég sajtó, megbírja még a sok mondanivalót.

A sajtószabadság olyan, mint a harang, melyet csak egy, néha két ember húz, aztán az egész falu, de gyakran a szomszéd falu is meghallja. De nem mondok nagyot, ha azt mondom, a sajtószabadság olyan, mint az ítéletnapon az arkangyal trombitája, melyet minden ember meghall, mert az igazság szavára ébreszti fel az embereket.

A sajtószabadságtól úgy fél a gonosz ember, mint fél az ördög a szenteltvíztől, mert tudja a gonosz ember, hogy vétkei kimondja, és nem fárasztja vele az Úristent, hogy az vesződjék vele, hanem a gonosz cselekedetekre figyelmeztet.

teti a földi bírót, hogy büntessen az ő bírói hatalmának erejével.

Most csak kezdetén állunk azon haszonnak, melyet a sajtószabadság okvetlenül szerezni fog; iparkodjunk igazságosak lenni, hogy másoknak bátran megmondhassuk, ha vétkesek; a vétket pedig nem szabad eltitkolni, mert a nyilvánosság azért nyilvánosság, hogy jó és rossz cselekedet napvilágra jöjjön; a sajtószabadság pedig azért van, hogy a jónak dicsérője, a gonosznak pedig gyalázója legyen.

Minő szép dolog, ha a jó ember nevét és jó cselekedeteit egész ország tudja; és minő gyalázat, midőn egy gonosz embernek nevét és gaztettét az egész ország tudja.

Ez a sajtószabadság munkája.

Nép Barátja, 1848. augusztus 13.

1. *Vas Gereben* (Radákovics József, 1823–1868) – ügyvéd, író, szerkesztő, a márciusi fiatalok egyike. Népies, anekdotázó, a szabadságharc előtti idők nemesi világát rajzoló művei a múlt században igen népszerűek voltak. 1848. június 1. és 1849. június 30. között a *Nép Barátja* című újság szerkesztője. A lap célja eredetileg az egyszerű néprétegek tájékoztatása volt, de *Vas Gereben* lebecsülte a nép érettségét, és szerkesztésében a lap nem olyanná lett, mint ahogyan azt Arany és Petőfi elképzelték. *Vas Gereben* fenti, sajtószabadságról írt erősen népieskedő és terjengős cikke is mutatja ezt.

157

BIRÁNYI ÁKOS A SAJTÓSZABADSÁGRÓL¹

1848 május vége

Közlársaság

emelője a tudományok és művészeteknek; virágoztatója a földművelés, műipar és kereskedésnek; nemesítője a közerkölcsnek.

Mit remélhet a tudomány és művészet a közlársaságtól?

A közlársaság az eszmék világát hasonlóan tekintvén a külső, látható világhoz, hol bizonyos cél és haszon nélkül semmi nem létezik, hol a teremtés szüleményeiből semmi sem vész el, hol a mérleghez ellenmérleg kívántatik: kimondja mindenekeleltl, hogy mint a madár a légtérben, szabad minden eszme, minden gondolat, s emélfogva kimondja a tökéletes sajtószabadságot.

Mit értünk a tökéletes sajtószabadság alatt?

A tökéletes sajtószabadság alatt azt értjük, hogy sem a nyomtatás előtt, sem utána semmiféle vizsgálat ne létezzék; vétség-esetül egyedül és csupáncsak a személyes rágalom, melynek megítélése rendes esküdtszéki úton történjék, állíttassék föl, s ennek következtében a hírlapokra vetett pénzbeli biztosíték minden foka s faja megszüntetendő.

Hisz a könyv és röpiratban, mire semmi biztosíték nincs rendelve nálunk, akár elvileg(!), akár személyes megbántással csak úgy véthetni, mint hírlapokban, mire való tehát a biztosíték?

Előfizetés-födözésül?

Akkor ez nem kizárólag politikai tartalmú lapokra szoríthatnák.

Milyen sajtóvétséget ismer el a köztársaság?

Csupán személyes rágalmat. (Egyedül a természeti személy értetik, mert az erkölcsi – testület – mint olyan, bölcsészeti elv szerint megbántás alá nem esik. Kik részt vesznek valamely tett vagy határozatban, amiért sértetnek, csak azok vehetők s vehetők illetőleg a megbántót felelősség alá.)

Micsoda hivatása van a tökéletes sajtószabadságnak a tudomány és művészet körében?

Olyan, mint a bányamunkásnak a bércek aknájában: kikeresi a szent igazság fénylő drágakövét, s napvilágra hozza fel azt; ha salak akad kezébe, eldobja; ha kétség támad benne a kő valódisága iránt, a boncolgató ész éles kalapácsával szét-töri, s ami rossz, haszonvehetetlen, elveti; ami jó, hasznos, megtartja.

Ekképp tisztulnak az elvek, erősbülnek a vélemények, fejlődik, alakul és ragyog a szent igazság, mint egy örökkévaló nap.

Ekképp művelődik, halad és tökélyesbül az emberiség, mely a tudomány által istápot nyer kezébe a pályán végcélja felé, művészet által megkoszorúztatik s örökíttetik, ha célját érte...

Birányi Ákos: Köztársasági Káté. Pesten 1848. (Magyar Mihály könyvkereskedésében.)

1. *Birányi (Schultz) Ákos (1816–1855)* – hírlapíró, a Jelenkor munkatársa, a Köztársasági Káté és más politikai röpirat szerzője.

A márciusi fiatalok egyike, a szabadságharcban honvédfőhadnagy. 1848 októberében és novemberében a Köztársasági Lapok szerkesztője. 1849 januárjában a hadügyminisztérium fogalmazója. — Amint fenti röpirata, a Köztársasági Káté mutatja, a sajtótörvény körül folyó vitában a teljes sajtószabadság mellett foglalt állást.

Sajtóviszonyok a forradalomban

158

PETŐFI SÁNDOR LEVELE ARANY JÁNOSNAK¹

Pest, 1848. május 5.

Kedves aranyom. Barát János! Röviden írok, de fonto- és pontosan. A néplap ügyében tennap tartott gyűlést az erre kinevezett választmány, melynek tagja: Vörösmarti, Stancsics², Sükei³, Nyári Pál⁴, Fényes Elek⁵, Petőfi stb. Mindenekelőtt tudnod kell, hogy e lapot nem könyvtáros adja ki, hanem kiadja a Pest megyei középponti választmány, a minisztériumnak pénzbeli segítségével. E lapnak főszerkesztője lesz egy magyar ember, amellet lesz négy vagy öt segédszerkesztő, akik ugyanazt, ami a magyarban megjelenik, lefordítják németre, tótra, oláhra, ráera, s így ezen újság öt nyelven fog megjelenni. Most nyisd ki mind a hat füledet, hogy megérts, mert különben is rossz magyarázó vagyok. A megyei választmány, a minisztérium segítségével, fizet ezen szerkesztőnek évenként hatszáz pengőforintot, és nyomat 1000 példányt ingyen a lapjából a maga számára, azaz a szerkesztő számára, ami, ha csak két pengő is az előfizetés évenként, már 2000 pengő, hozzá adva a hatszáz készpénzt, 2600 pengő évenként. Ennyi a biztosíték, de ha 1000 példánynál több elkel, a nyomtatási költségen felül minden haszon egy fillérig a szerkesztőé, ha ötven ezer előfizetője lesz is. Azonfelül kap a szerkesztő évenként 2000 pengőt a cikkek honorálására, mert díjazni kell minden cikket, ami a lapba bejön; egy ívre, gondolom, 40 pengő honorárium esik... hetenként egyszer, és egy íven fog megjelenni. Magában értetődik, hogy amit a szerkesztő maga ír, azért szinte 40 pengőjével fizet magának, megírhat egy év alatt balkézzel is tíz ívet, ami 400 pengő, s így a szerkesztőnek összes bizonyos fizetése évenként 3000 pengőforint... két annyi is lehet, de ennyi bizonyos. Ücsém,

Jankó, midőn a szerkesztőválasztásra került a dolog, mindenekelőtt én emeltem szót, mondván: ajánlom Arany Jánost. — Nem kellett ajánlatomat ismételnem, nem kellett magyaráznom, az egész választmány beleegyezett, egyetlenegy tag sem szólott ellene. Ezt azért írom meg, hogy azt ne gondold, hogy én isten tudja, mennyit fáradtam, izzadtam, szónokoltam s tán veszekedtem, míg téged megtehettek szerkesztőnek. Az efféle kitelik a kend számar fejétől. Én nem tettelek szerkesztőnek, tetteid magad magadat, azért ha nekem valaha hálálkodni mersz (amit már múlt leveledben megkezdeni elég szemtelen voltál), én agyonütlek. — Egy pillanatig sem kételkedem, hogy ott hagyod Szalontát. De rögtön kell jönnöd, mert már most kezdhetsz a lapot, ha itt volnál. Amint leveleimet megkapod, ülj tüstént kocsióra vagy a la Zajtay István uram, lóra⁶, s rohanj. Rögtön egész pereputtyostul felzarándokolnod bajos lenne, már csak a szállásra nézve is. Hagyd rendben otthon dolgaidat, jöjj magad, s itt aztán elvégezzük, mikor és hogy jöjjenek utánad a többiek. Barátom, vannak alkalmak, melyeket ha elmulaszt az ember, az isten sem teremti meg újra... úgy hiszem, ez olyan; nem teszem föl rólad, hogy ezt elszalaszd. Siess, siess, siess! ölelünk, csókolunk benneteket! barátod

Petőfi Sándor

A szövegközlés alapja: Petőfi Sándor Összes prózai művei és levelezése. Bp. 1960. 419–421. l.

1. Arany János, aki ekkoriban nagyszalontai jegyző volt, Petőfinek a néplap ügyében hozzá intézett e leveléhez a következő jegyzetet írta: „Ily fényes ígéretek — a szellemi nyereséget, mivel irókkal társalgást stb. — is hozzá tudva, csaknem elszédítettek. Fölmentem a levél folytán Pestre, de nem látván a dolgokban elég állandóságot, nem akartam kockáztatni családomat (bár később settem volna), hanem egyszerűen vissza akartam vonulni, s a szerkesztést Vas Gerebennek hagyni, ki szinte aspirált ez állomásra. De Petőfi okai rábírtak, hogy ha már Szalontán maradok is, ne váljak meg a laptól s annak jövedelmétől végképpen; így Vas Gerebennel oly szerződésre léptem, hogy ő lesz ugyan a sajátképi felelős szerkesztő, de nem is ott áll a lapon, mint szerkesztőtársé, s ezért a tiszta jövedelem ketten osztozunk. A részemre eső tiszta jövedelem végül 1200 forintra rúgott (Gereben úgy számolt, amint ő akarta), ennek is nagy része magyar bankjegyekben veszett el.”
2. *Táncsics Mihály* (1799–1881) — l. a 89. szemelvény 1. jegyzetét.
3. *Sükei Károly* (1824–1854) — hírlapíró, a márciusi ifjak egyike, a szabadságharcban Perczel Mór tábornok hadsegéde. 1850 után ismét hírlapíró.
4. *Nyári Pál* (1806–1871) — ellenzéki politikus. L. a 151. szemelvény 9. jegyzetét.

MUNKÁSOK UJSÁGA

Először megjelent Budapesten 1848-ban a Magyarországi munkások újságjaként.

Időpont.

Éves díj: 12 forint. Féléves: 6 forint. Hónapos: 2 forint. A postaköltséget a feliratkozó fizeti. A kézbesítést a postai hivataloktól kell megrendelni.

Az újság minden hétfőn megjelenik, kivéve a pihenőnapokat. A feliratkozók a postai hivataloktól kaphatják meg az újságjukat. A kézbesítést a postai hivataloktól kell megrendelni.

Az újság minden hétfőn megjelenik, kivéve a pihenőnapokat. A feliratkozók a postai hivataloktól kaphatják meg az újságjukat. A kézbesítést a postai hivataloktól kell megrendelni.

1848. évi előfizetők névszája	1849. évi előfizetők névszája
1. Károlyi Mihály	1. Károlyi Mihály
2. Károlyi Mihály	2. Károlyi Mihály
3. Károlyi Mihály	3. Károlyi Mihály
4. Károlyi Mihály	4. Károlyi Mihály
5. Károlyi Mihály	5. Károlyi Mihály
6. Károlyi Mihály	6. Károlyi Mihály
7. Károlyi Mihály	7. Károlyi Mihály
8. Károlyi Mihály	8. Károlyi Mihály
9. Károlyi Mihály	9. Károlyi Mihály
10. Károlyi Mihály	10. Károlyi Mihály
11. Károlyi Mihály	11. Károlyi Mihály
12. Károlyi Mihály	12. Károlyi Mihály
13. Károlyi Mihály	13. Károlyi Mihály
14. Károlyi Mihály	14. Károlyi Mihály
15. Károlyi Mihály	15. Károlyi Mihály
16. Károlyi Mihály	16. Károlyi Mihály
17. Károlyi Mihály	17. Károlyi Mihály
18. Károlyi Mihály	18. Károlyi Mihály
19. Károlyi Mihály	19. Károlyi Mihály
20. Károlyi Mihály	20. Károlyi Mihály

NÉP SZAVA ISTEN SZAVA.

—HÖZVEGÉS—

Iris

TÁNCSICS MIRA!

BUDAPEST,

Nyomtatott a szászörököl.

1848.

TÁNCSICS ÚJSÁGA ÉS RÖPIRATA 1848-BÓL

TÁNCSICS KISZABADÍTÁSA

LANDERER LAJOS

HECKENAST GUSZTÁV

EMICH GUSZTÁV

5. *Fényes Elek* (1807–1876) – a statisztika tudományának egyik első hazai művelője, a társadalmi haladás lelkes sürgetője. L. még a 107. szemelvény 10. jegyzetét.
6. Hivatkozás Gvadányi József hősére, a peleskei nótáriusra, aki lóháton utazott Pest-Budára.

159

ARANY JÁNOS LEVELE PETŐFI SÁNDORNAK¹

Szalonta, 1848. augusztus 12.

Kedves barátom! Ha valaha valamit megbántam az életben, nem egyéb az, mint hogy a néplap szerkesztését ki engedtem csúszni kezeimből. Nem azért, mintha talán a kész haszon felé kacsintgatnék, és számolgatnám: $3+3=6$, sőt ellenkezőleg, az anyagi állása a lapnak lever, lesújt, kétségbe ejt. Soha píróságosb kenyeret nem ettem, mint ez. Óhajtanám nevemet visszavonni a szerkesztésből, de már késő, benne vagyok. Viselnem kell a pénzesalói tisztas nevet.

Magadnak köszönd, mosolygasz most, nem fogadtad jó tanácsomat. Igaz. De, barátom, nem ily néplap szerkesztése volt az, mit én felvállalni *nem mertem*. Nem számítottam én ilyenformán: hetenkint egy kis ív, nagy címmel s széles szélekkel, minél ritkább s öregebb betűkkel nyomva, egy kis tárgy parány homoeopathiai² adagban, feleresztve pimasz beszédek allopathiai³ özőnében, vidéki levél akárhonnán jó, akármí van benne, csak az ívet kitöltse stb.

Én a népnek valóságos politikai és szépirodalmi lapot készültem kezébe adni, saját erőteljes nyelvén, de nem pimaszkodva; politikait, mely szerint a hon jelen állását, ahol szükséges, múltjából is világosítva, felfoghassa, külfországhozí viszonyát megismerhesse, s dolgainak kifejlését, idő szerint folytonosan kísérhesse, szépirodalmít, mely a népköltészet művészi orgánuma legyen, mely által a nép romlatlan kedélyére művészi hatás gyakoroltassék. Egy lapnak, tagadhatlan, hogy kevés hetenkint egy ívnyi terjedelem, s legkevesebb két ív lenne szükséges, de gazdaságosb nyomtatás mellett egy íven is lehetne adni kétannyit, mint a *Nép Barátjában* jelenleg adatni szokott.

Efelőli nézeteimet már régebben közöltem a főszerkesztővel, de amint látom, siker nélkül: azért-e, mert javaslatom szerint a lap módosítása költség tekintetében nem kivihető, vagy azért-e, mert így is jól van; a közönség nem panaszkodik, sőt, amint Gereb⁴ írja, rettenetesképp dicséri a lapot! Én nem tudom. A dicséretet nem mások szájában, hanem

önérzetem tisztaságában szoktam keresni, s következő módosításokat ajánlottam a lap belsejére s külsejére nézve:

1. Nyomassa úgy, hogy kétannyi tartalmat befogadhasson.

2. Az ív első levelére jöjjön politikai vezércikk, ti. rövid értekezés, melyben akár a törvények, akár a napi események, szóval bármely, a népet érdeklő* politikai kérdések, népies nyelven ugyan, de hosszadalmas komázás nélkül, fejtegettesenek.

3. A vezércikk után, változatosság kedvéért, jöhet vers, ez után népies beszély vagy valami. A szépirodalomnak, ökonómia tekintetéből, az ív második lapját adja. Holmi mondvascsinált poézisokkal s épületes kereszttyén tanításokkal a versék rovátát el ne foglalja, hanem adjon avatott kezekből. Miután megkezdted, remélem te is fogsz adni ottan-ottan, magam is iparkodom, hogy e rovattal ne valljunk gyalázatot, minek tehát azt holmi sületlenséggel, csak azért, mert ingyen adják, elfoglalni?

4. Az ív két utolsó lapján, írásm Gerebennek, kísérje a napi eseményeket, a hazában és külföldön. Vegye fel az események fonalát – rövid magyarázat után a múlttól – a jelenben, adjon népies, de hű tudósításokat az országgyűlésről, a fővárosi s vidéki mozgalmakról, a csata színhelyéről. Érintse meg a külföldi eseményeket, kivált amelyek honunk sorsára befolyással vannak, csupán annyi magyarázatot adván melőlők, amennyi a tárgynak egyszerű, de ép természeti ész általi felfogatásához okvetlenül szükséges. Általában nem kell a népet oly ostobának tartani, mint a *Nép Barátja* felteszi róla.** A nép fontosabb dolgot is megért, csak nyelvén adják elő anélkül, hogy egy szóért lapokra terjedő magyarázatokat kívánna. Egyszerűen, néhány szóban megmondani neki valamit; ez a dolog veleje. Tapasztalásból mondom, hogy sok

* Szerintem pedig minden politikai kérdés alapvonalaiban illeti a népet, mert a nép többé nem a misera plebs contribuens [nyomorult adófizető nép], hanem a kormányzó és törvényhozó hatalom. Azért a népnek ismerni kell, folytonos figyelemmel kísérni kell a politikai dolgokat.

** Ábrányi^s a Honderű^s 1847. évi 8. számában „Futó nézetek a magyar irodalom fölött” című cikkében a magyar nép szellemi műveltségét a többi között így írja le: „Népünk nagyobb része alig bír emelkedettebb szellemmel, mint ökre, melyet őriz, vagy kuttyája, mely vele egy táliból falatoz. Az egész természet ismeretlen csoda előtte, s egyetlen tanítója az ősi babona. Csak testtel él egészen, s hogy lelke ura, csak néha sejtí homályosan – a templomban.”

földművelő polgártárs megalacsonyítva érzi magát lapunknak veszettül magyarázó mondora által. – Füleimmel hallottam mondani: „Csak olyan ez, komám, mint mikor a gyermek az álmoskönyvből mesél, nincs ebben az országról semmi okos dolog.” Tisztelni kell a népnek e komoly kedélyét, nehogy gúnynak vegye az örökös komázást, s megbosszankodjék.

Azt is megírtam Vas Gerebennek, hogy ne féltse a népet elrémüléstől, balmagyarázatoktól s isten tudja mitől azért, ha vele események igaz hírért, az ország állapotát közli.

Mindig az volt baja népünknek, hogy titkolóztunk előtte, nem fedeztük fel a dolgok valódi állását, s ezáltal nem engedtük kifejlenni a *közérzést*. A népnél közvélemény nincs, nem is lesz soha, míg az ország politikai életét csak néhány tudákos ember, az úgynevezett intelligencia kísérheti figyelemmel: de terjedjen el csak közötté oly lap, mely őt a politikába, a napi események hű közlése által, mintegy *praktice* belévezesse, azonnal fel fog lángolni romlatlan keblében a hazaszeretet, s nem kellend őt bottal kényszeríteni a hon védelmére.

Hozzájárul, hogy ily lap, felingerelvén s kielégítvén az egyszerű ember újságkívánását, kedvesebb olvasmánnyá válik előtte, mint az, amelyből három héten át sem bír egy árva újdonságot kihalászni. Kivált jelen időben, bizony, egy sem azért fizetett elő, hogy sületlen elméncségek halljon s olvasson, hanem azért, hogy a hadihírekről s kószáló mendemondákról valami igazat tudjon *nyomatásból*: ha tehát ezekről hírlapjában semmit sem olvashat, természetesen azon gondolatra jön, hogy bizonyosan valami igen rossznak kell történni, mert azt az urak s újságírók a parasztembertől eltitkolják stb. stb.

Eleget írtam arra nézve, hogy beleunhass levelem olvasásába. Nem akartam ezt tenni, mert tudom, semmi haszna, s legfőllebb annyit mondhatsz rá: „*már késő*”, de ha a közönség előtt nem tehetem, előtted legalább ki akarnám menteni lelkiismeretemet, némileg *salvare animam meam* [igazolni magam].

Elvárom, mit tesz V. G. mézeshetei után, s ha nem fogadja tanácsomat, ám lássa az újabb előfizetés alkalmával.

Mostani előfizetőit a pesti választmány s az ő neve, talán az én nevem is szerezte *ab invisis* [látatlanban]; megteszik-e majd a *látoltra*? nem tudom. Mindenesetre sajnálnám, ha az oly részvétellel támogatott, oly szép reményeket gerjesztett néplap félévli rövid élet után sínylődésbe esnék vagy szinte elenyészne, s ezáltal minden ezután keletkezhető néplapok hitelét a *nép előtt*, mely ilyen lapnak legtermészetesb, legbiztosabb közönsége, huzamos időre lerontaná.

Tekintetes szerkesztő és táblabíró úr! Ide mellékelve van szerencsém egy verset küldeni, kérvén, hogy azt becses lapjába, az *Életképekbe*⁷ kegyesen felvenni méltóztatnék, az érte járandó kiadási díjt jövő alkalommal felküldeni emberi s világpolgári kötelességemnek tartandom.

Hogy vagy, te komisz kutya? hányszor kérdezem még tőled lakásodat? Megállj, mert bosszút állok, hogy még az unokád is (?) megkeserüli.

Avval a *Toldi Estéjével* meg azt gondoltam, hé, hogy a másik *Toldival* együtt kinyomatom Váradon, népies kiadásban, elannyira, hogy a kettőt egy huszasért árulni lehessen, s akkor megindulok vele vásárról vásárra. Mit mondasz hozzá?

Megvan-e még a Kisfaludy Társaság, s nem tartja-e már jogát *Toldi*hoz? Írj erről legközelebb. *Toldi* kéziratát, azaz hogy *Toldi estéjét* kéziratban küldd haza valamiképp, meg a négy arcképet.

Emichtől⁸ pedig tudd meg, mikor fogja azon ezer váltóforintot leküldeni, mely engem *Murány ostromából* illet. Ausztriai bankjegyekben ne küldje.

Isten áldjon meg, kedves Sándorom. Ölelünk, csókolunk téged is, a tie(i)det is. Nálunk még sem sáska, sem kolera nincs, csak nemzetőri handabandák, melyeknek rezultátuma [eredménye] az lesz utoljára is, hogy itthon maradunk mind. Mi, a Bihar megyei tizenötezer nemzetőr.

Szeressen isten minden jóval.

Arany János

Appendix [függelék] 1. Édes öcsém, be vagy-e te avatva azon titokba: miképp van részemre a szerkesztőségi osztalék biztosítva? s van-e abból most jogom valamit követelni, amint V. G.-nek írtam száz frt küldése iránt?

Appendix 2. „János pap országát” olvasd el, azért küldöm . . .

Appendix 3. Kedvem volna inkább Pesten vagy Pest közelében, mint Szalontán, az isten és minden becsületes ember háta megett lakni.

Appendix 4. De ez csak úgy félkomolyan, s négyszemközt volt mondva.

A szövegközlés alapja: Arany János Válogatott Művei. Bp. 1953. 404-407. l.

1. Arany levele Petőfihez a Nép Ba rátja szerkesztésének bírálata. Ennek kapcsán Arany a nép számára ra készülő lap népiességének

- helyes értelmezéséről és a nép valódi művelődési igényéről tesz hitvallást.
2. *homoeopathia* – görög eredetű orvosi kifejezés: hasonszenvi gyógy-mód. Lényege, hogy minimális mennyiségben olyan anyagot juttatnak a szervezetbe, mely nagy mennyiségben az egészséges emberben a gyógyítandó betegséghez hasonló jelenséget hoz létre.
 3. *allopathia* – görög eredetű orvosi kifejezés: a betegség tüneteivel ellentétes hatású gyógyszerek alkalmazásán alapuló gyógy-mód.
 4. *Vas Gereben* (1823–1868) – író, szerkesztő. L. a 156. szemelvény 1. jegyzetét.
 5. *Ábrányi Emil* (1820–1850) – földbirtokos, író. 1848 előtt az ellenzéki párt híveként vett részt a megyei küzdelmekben. Szemere belügyminiszter titkárává nevezte ki. Kossuth Lajos lapjának munkatársa volt, majd 1848. december 1-én Jövő címmel saját neve alatt, szélsőbaloldali elveket valló lapot indított, melyből december 28-ig 32 szám jelent meg. Lapja Pest elestével megszűnt. A későbbiekben mint kormánybiztos működött. Világos után Ábrányban visszavonultan élt, betegsége miatt nem érte bántódás.
 6. *Honderű* – Petrichevich Horváth Lázár konzervatív szépirodalmi lapja az előkelőbb körök számára, amelyben gyakran támadták a népies írókat.
 7. *Életképek* (1844–1848) – a reformkor egyik fontos irodalmi lapja. L. a 109. szemelvény 10. jegyzetét.
 8. *Emich Gusztáv* (1814–1896) – könyvkereskedő, nyomdász. Petőfi és Arany kiadója. L. a 100. szemelvény 3. jegyzetét.

160

TÁNCSICS MIHÁLY

A MUNKÁSOK UJSÁGA KIA DÁSÁRÓL¹

Dobrossy István² ügyvédem, Keresztesyvel³ szövetkezve, kézisajtót szereztek volt már a forradalom kezdete előtt, melyen titokban Kölcsey „Naplóját”⁴ nyomtatták. Ezt bevégezve, sajtójukat megvásároltam, és azon folytattam, a magam lakásán, a Munkások Ujságát kiadni; úgyisztint egyéb kisebb munkáimat is. Azonban különféle okoknál fogva, mik részint mindjárt fölmerültek, részint pedig utóbb következtek be, kénytelen voltam a sajtót eladni. A mindjárt jelentkezett okoknak egyik legfőbbike az volt, hogy magam a nyomdászathoz nem értettem, minek következtében nyomdász-segédeim, ezt fölhasználva, minden oldalról csaltak, megkárosítottak.

Ismervén az emberi gyarlóságot, jó eleve útját akartam szegni a történhető visszaélésnek, károsításnak, de csalódtam; tudniillik nyomdászaimnak jobb fizetést adtam, mint más nyomdászok; ennek híre terjedt a fővárosi szedők között, bennök is tehát fölébredt a vágy főnökeiktől nagyobb fizetést követelni. Hozzám fordultak, hogy fognám pártjukat; tennék a minisztériumnál lépéseket, hogy az ő fizetésük is emeltessék.

Kívánságukat teljesítettem. A Munkások Ujságában szólaltam fel ügyökben; föllépésemet érdekükben siker koronázta; mert Klauzál Gábor⁶ ipar- és kereskedelmi miniszter a nyomdászokat és segédeiket értekezletre hívta össze, mi a városházi teremben tartatott meg. Én is megjelenvén, itt is a nyomdász-munkások érdekében, az ő javukra szólaltam fel; annak következtében fizetésük javítása határoztatott el. Ezek ügyének védelme miatt a gazdag nyomdatulajdonosok ellenségeimmé lettek: de az összes munkás-személyzet irántam viselhető hálából „a nyomdamunkások atyja” díszes címével tisztelt meg. Ennek dacára saját nyomdász-segédeim csaltak, károsítottak.

Most, midőn saját nyomdám volt, a sajtószabadság is megszületett, s fölöttem a rendes bírák helyett a nép mondotta ki szabadító ítéletét, a börtön ajtaja kitárult előttem, tehát nem volt arra szükségem, hogy magamat védjem: mégis lelkiismeretem ösztönzött, hogy nyomtassam ki „Önvédelem” című kis munkámat; de nagy sajnálatomra, védőügyvédem Dobrossy nem oltalmazta azt meg, s okát nem tudta adni miként, hová tévedt el kezei közül. Ő azt vallá, hogy „Önvédelem” c. iratomból csak újabb, terhelő vádat emelhetnének ellenem, tehát valószínű, hogy éppen ennél fogva maga semmisítette meg; de nekem nagy meglepédesemre szolgál vala, ha ekkor közölhettem volna, vagy közölhetném a jövőben is, mert abban a Józánész által szolgáltatott fegyvert nemcsak ügyesen, de merem mondani, hatalmasan forgattam.

Mind sajtómmal, mind pedig újságommal nagyon meggyűlt a bajom; ezek együtt oly súlyos teherként súlyosodtak nemcsak vállaimra, hanem lelkemre is, hogy a kettőt nem sokáig bírtam elviselni; tudniillik a Munkások Ujságáért 5000 a sajtóért is 5000 fr biztosíték volt a teher; egyiktől menekülni kellett, hogy alattuk le ne roskadjak, ez volt egyik fő ok, hogy a nyomdát eladtam.

Általánosan az hangzott ugyan ekkor, hogy mostantó fogva egyenlő jogúak vagyunk; egységes nagy néppé, nemzetül olvadtunk össze; de ez csalódás, önámítás volt, mert a szőlő dézsma, korcsmáltatás, mézszárszéki, malomi, halászlati előjog nem töröltetett el, az előbbi szabadalmas nemesi osztállyal megmaradt ez a birtokában: nekem tehát nagy teendőm volt újságomban ezek fennmaradása ellen küzdeni.

Mínt hogy én különösen a tanulatlan nagy sokaság érdekében írtam és adtam ki a Munkás Ujságot: és mivel ezen aránytalanul nagyobb osztályba igen sokan tartoztak; tovább

bá, mert én, dicsekvés nélkül merem állítani (annál inkább, mivel még ellenségeim is kénytelenek voltak rólam ezt elismerni), hogy világosan, érthetően szoktam írni: az úri mívelt osztálybeliek, kik a köznép életébe nem tudtak kellőképpen betekinteni, azt hitték, hogy előfizetőim száma talán 10–15 ezerre is rúg; és ebből következtetve azt is hihették, némelyek hitték is, hogy újságomban hatalommal bírok, s a köznépet tetszésem szerint vezetem arra, amerre akarom, innét magyarázhatni meg, hogy mindent elkövettek a más érdekűek arra nézve, hogy újságom terjedését tehetségük szerint akadályozzák. Azt azonban más részről nem gondolták meg, hogy a volt jobbágyok legnagyobb része mostoha viszonyok közt, s józan nevelés, hiányos oktatás folytán olvasni sem tudott, s akik tudtak is olvasni, nem hírlap volt amit olvastak, hanem imádságos-, énekeskönyv és ponyvai história, az én előfizetőim száma a 900-at csak megközelítette, de meg nem haladta.

Az eddig mondottak után is megíthatják olvasóim, hogy mindazok, kik nem a szoros igazság utain jártak, hanem csak a hozott, életbe lépett törvényekhez (minden hiányai mellett) ragaszkodtak; mindazok, kik nem voltak határozott demokraták, szabadelvű törekvésemnek ellene szegültek, ez úgyszólván magától értetik, hanem azért jónak látom itt négy pontban följegyezni azt, hogy mi módon igyekeztek a Munkás Újságot vagy egészen megszüntetni, vagy ha ezt tenni képesek nem lennének, legalább elterjedését meggátolni.

Először: a postások nem fogadták el rá az előfizetést, míg nekik a belügyminisztertől külön felhatalmazás nem érkezik: ez pedig nem érkezett, mert a belügyér nem viseltetett irántam, illetőleg elveim iránt rokonszenvvel, azon oknál fogva, mit föllebb előadtam.

Másodszor: azt terjesztették felőlem, hogy én nem a népnek vagyok barátja, hanem a zsidókat pártolom, hogy én talán nem is keresztény, hanem zsidó vagyok; mert a pesti zsidók mellett szólaltam fel, követelvén, hogy azok is nemzetőrök lehessenek.

Harmadszor: hogy én a „kend” címzést akarom általánossá tenni, minélfogva én a mívelődés terjedését akadályozni akarom, s odatörekszem, hogy barbárságba essünk vissza; ugyanis a „kend” címezés, ha általánossá válnék, odasüllyesztene.

Negyedszer: a belügyér más újságot alapított a nép számára e címen: Népbarát, melynek szerkesztésére és kiadására Vas Gerebent* szólította fel. Maga a belügyér, a Népbarátból

államköltségen 10 ezer példányt rendelt meg, s ingyen küldeté a falusi községeknek.

Ily viszonyok, s rám nézve mostoha körülmények közt nem azon csodálkoztam, hogy a Munkások Ujságának előfizetői többé nem szaporodnak, hanem inkább azt, hogy száma ennyire is emelkedhetett.

A szövegközlés alapja: Táncsics Mihály: Életpályám. Bp. 1949. 247–250. l.

1. *Táncsics Mihály* (1799–1884) – a szabadságharc idején röpiratokat ad ki és a Munkások Ujságát szerkeszti. Ezzel kapcsolatos emlékeiről *Életpályám* című munkájában számol be. – Még a szabadságharc előtt írt műveiben (*Népkönyv, Nép szava – isten szava*) következetesen szót emelt a jobbágyság felszabadítása mellett. 1848. április 2-án megindított *Munkások Ujsága* című lapjában pedig a hűbéri maradványok teljes felszámolását követelte. A parasztság benne látta érdekeinek legkövetkezetesebb védelmezőjét. Szószólója az ébredező ipari munkásságnak is. Megalkuvást nem ismerő népszerűsége, forradalmisága és egyházellenessége miatt a megalkuvásokra hajló forradalmi kormány a Munkások Ujságát 1848 végén betiltotta. Táncsicsról l. még a 89. szemelvény 1. jegyzetét.
2. *Dobrossy István* († 1854) – ügyvéd, Kossuth kedves embere. Pozsonyban az Országgyűlési Tudósításokba dolgozott. Táncsics védője volt.
3. *Keresztessy* – valószínűleg azonos Keresztessy Ambrussal, a Nemzeti Színház sugójával, aki 1841-re, 1842-re és 1843-ra kiadta a Nemzeti Színházi Zsebkönyvet. Feltehetően nyomdász is volt.
4. *Kölcsey Ferenc* naplója 1832–1833. Bp. 1848. Dobrossynál. – A Széchényi Könyvtár példányára írt jegyzet szerint: készült 1847–48-ban egy földalatti titkos nyomdában, cenzúra nélkül. (Ism.: *Figyelő*, 1874. 6, 7. sz. Vajda Viktor.)
5. *Klauzál Gábor* (1804–1866) – politikus. L. a 151. szemelvény 10. jegyzetét.
6. *Vas Gereben* (1823–1868) – író, szerkesztő. L. a 156. szemelvény 1. jegyzetét.

161

HÍRLAPOK¹

1848. december 1.

Két új hírlap keletkezik; egyik e hónap elsején indul meg, a „*Jövő*”, szerkeszti *Ábrányi Emil*. Hisszük, hogy új szabadságunk bajnokait látjuk majd benne.

Másiknak címe: „*Forradalom*”, szerkeszti *Hatvani Imre*, szerkesztőtárs *Magos Ernő*. Ezen lap újévre indul meg. A cím még magában ugyan nem elég kezesség arra, hogy aztán a munka is szükségképp jó legyen, de nekem e forradalom cím

Cikkek

1848

Terjedt 37. szék.

PESTI HIRLAP.

Feljegyzések!
E lap a magyar nemzetiség
Tudományi körök a Magyar
Lapok
Közvetlen átvételre. E lap
személyes átvételre.
E gyalogosan a Magyar
Lapok a Magyar nemzetiség
széles körben.

Budapest, június 2. 1848

3. szék.

NÉP BARÁTJA.

KIADJA A PESTI KÖZPONTI TÁRSASÁG.

1848

I. sz.

Cikkek, június 9. 1848.

Lapok

Árnyékban állva a Magyar
Lapok

KÖZLÖNY,
hivatalos lap.

KOSSUTHI HIRLAPJA.

I. szék.

Pro. Magyar B. ENK.

1848

Magyar B. ENK.
Közvetlen átvételre.
E lap a Magyar nemzetiség
széles körben.

Magyar B. ENK.
Közvetlen átvételre.
E lap a Magyar nemzetiség
széles körben.

1848

Nepvezetkedik az.

NEMZETI UJSÁG.

Magyar B. ENK.
Közvetlen átvételre.
E lap a Magyar nemzetiség
széles körben.

1848

MUNKÁSOK UJSÁGA.

Magyar B. ENK.
Közvetlen átvételre.
E lap a Magyar nemzetiség
széles körben.

Felirás.

Ez az újság az 1848. június 2. napján
Közvetlen átvételre.
E lap a Magyar nemzetiség
széles körben.

Ez az újság az 1848. június 2. napján
Közvetlen átvételre.
E lap a Magyar nemzetiség
széles körben.

Magyar B. ENK.

Magyar B. ENK.
Közvetlen átvételre.
E lap a Magyar nemzetiség
széles körben.

Magyar B. ENK.
Közvetlen átvételre.
E lap a Magyar nemzetiség
széles körben.

Magyar B. ENK.
Közvetlen átvételre.
E lap a Magyar nemzetiség
széles körben.

Magyar B. ENK.
Közvetlen átvételre.
E lap a Magyar nemzetiség
széles körben.

Magyar B. ENK.
Közvetlen átvételre.
E lap a Magyar nemzetiség
széles körben.

Magyar B. ENK.

Magyar B. ENK.
Közvetlen átvételre.
E lap a Magyar nemzetiség
széles körben.

Magyar B. ENK.
Közvetlen átvételre.
E lap a Magyar nemzetiség
széles körben.

Magyar B. ENK.
Közvetlen átvételre.
E lap a Magyar nemzetiség
széles körben.

Magyar B. ENK.
Közvetlen átvételre.
E lap a Magyar nemzetiség
széles körben.

Magyar B. ENK.
Közvetlen átvételre.
E lap a Magyar nemzetiség
széles körben.

Pesti Hírlap!
Ez az újság az 1848. június 2. napján
Közvetlen átvételre.
E lap a Magyar nemzetiség
széles körben.

Magyar B. ENK.
Közvetlen átvételre.
E lap a Magyar nemzetiség
széles körben.

KÖZTÁRSASÁGI KATÉ.

BIRÁNYI ÁKOSTÓL.

OLVASSÁTOK és GONDOLKOZATOK.

PESTEN, 1848.

Magyar Mihál könyvnyomdá.

NÉPKIVÁNATOK.

KÖZLI

IC. SZACSVAI IMRE.

N. VÁRADON,

Tichy Alajos' nyomdájában.

ROBESPIERRE

BESZÉDE

AZ

ALKOTVÁNYRUL.

FORDITÓTTÁ

S A MAGYAR NÉP FIGYELMÉBE ALASLTJA

GREGUS ÁKOS.

Ára öt pengő egyfelvél.

SZARVASON.

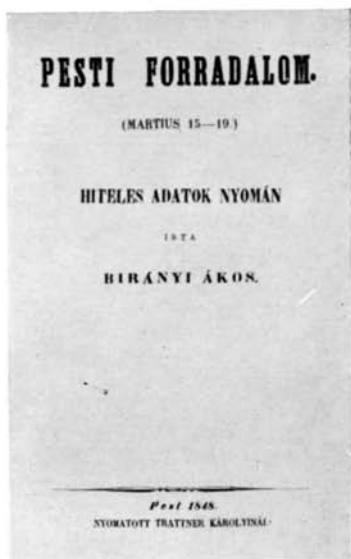
Bethy Lipót sajátja s betű.

1848.

FORRADALMI RÖPIRATOK

A MÁRCIUSI FIATALOK SAJTÓORGÁNUMA

EMLÉKEZÉSEK A MÁRCIUSI FORRADALMI NAPOKRA

nagyon tetszik; mert ez 1848. év új időszakot alkot a históriában, és azt én forradalmak időszakának nevezem.

Figyelmező. Ezen újságnak november 26-i számában az mondatik, hogy még a néplapok is *fosztogatási* tanokat hirdetnek. Figyelmező, térj eszedre, míg nem késő, ha ugyan van eszed; mert ha te azt szemtelenkedel állítani, hogy a néplapok *fosztogatást*, tehát rablást hirdetnek, úgy készen légy, mert kedvük kerekedhetik legelőször is a te *bőrödöt lefosztani*.

Kossuth Hírlapja összeszámította a budapesti lapok előfizetőit, mi ekképpen áll:

A pesti postán következő mennyiségű példányok küldetnek szét a budapesti hírlapokból:

Pesti Hírlapból	2554	Oláh Néparát	596
Nemzeti	759	Német "	80
Pester Zeitung	2811	Opposition	275
Radical lap (megszűnt) ...	255	Orvosi tár	170
Divatlap és Nemzetőr	395	Protestáns lap	316
Életképek	431	Reform (megszűnt)	87
Dongó (megszűnt)	82	Religio és nevelés	911
Magyar Gazda	430	Szerb néplap	275
Márcezius Tizenötödike	733	Ungar	696
Munkások Ujsága	738	Kath. néplap	1399
Magyar Néparát	2719	Kossuth Hírlapja	4214
Tót "	534	Összesen	21487 ²

A „*Nép Barátját*” megyék s a boldogult minisztérium igen pártolták, százanként rendelték meg belőle a példányokat, s ingyen küldék a községeknek, mit jól tettek; tehát szép számmal vannak eszerint az előfizetők; én jó lélekkel merem vallani, hogy a Munkások Ujsága is megérdemlette volna az ily pártolást.

Munkások Ujsága, 1848. 18. sz. 74–75. l.

1. A Munkások Ujsága tájékoztatja olvasóit az újonnan indított lapokról, polemizál a Figyelmezővel, és Kossuth Hírlapja nyomán közli a budapesti lapok előfizetőinek számát. A statisztika közlése maga is mutatja, hogy milyen jelentőséget tulajdonítottak a sajtónak.
2. Az összeadás az eredetiben hibás.

A DEBRECENI VÁROSI NYOMDÁBAN 1848-BAN
A VÁROS KÖLTSÉGÉN MEGJELENT NYOMTATVÁNYOK¹

- márc. 3. Kérelem a középponti vasút tárgyában Magyarország Karaihoz és Rendeihez (500 példányban).
- márc. 3. Rögtönítélési (statarium) hirdetés.
- márc. 14. Hirdetés a bankjegyek tárgyában (3000 péld.).
- márc. 19. Örvendetes tudósítás a Nemes Város részére (1250 péld.).
- márc. 20. Tudósítás a Népgyűlés határozatáról a Nemes Város részére (4350 péld.).
- márc. 23. Felszólítás a polgárokhoz (4000 péld.).
- márc. 26. Petíció az Országgyűléshez Farkas Károly Úr által a Nemes Város részére (2000 péld.).
- márc. 26. Tudósítás a Bátorsági Választmány részére (2000 péld.).
- ápr. 15. Egyházi beszéd, a Nagytiszt. Úré a Bátorsági Választmány részére (12 000 péld.).
- ápr. 20. Honfi szózat a Bátorsági Bizottmány rendelkezésére (2000 péld.).
- ápr. 25. Polgári felszólítás a bankjegy tárgyában (4000 péld.).
- máj. 2. Választók összeírási rovata (1 kötet, 18 konc, 16 ív).
- máj. 10. Nemzeti őrsereg összeírási rovata (4 konc, 4 ív).
- máj. 30. Nyugtatvány a haza felsegélésére (4000 péld.).
- jún. 18. Hirdetés a Nemzetőrökhöz fegyverek átvételére (3000 péld.).
- jún. 18. Felszólítás a haza részére adandó kölcsönről (4000 péld.).
- jún. 18. Nyugtatvány a haza részére adandó kölcsönről (300 péld.).
- júl. 10. Újonc önkénytesek összeírási rovata (6 konc).
- szept. 4. Honvédi rovat a város részére (6 konc, 6 ív).
- szept. 4. Honvédek orvosi megvizsgálási rovata (1 konc).
- szept. 20. Biztosítási kötelezvény az önkénytes nemzetőrök számára (700 péld.).
- szept. 27. Hirdetmény a bujtogatókra nézve (4000 péld.).
- szept. 28. Hatósági felszólítás eskütételre (4000 péld.).
- okt. 1. Képviselőháznak a nemzetehzi proklamációja (3000 péld.).
- okt. 13. Proklamáció a Jellasics² és Récsey Ádám³ ki-neveztetésök irányában, a képviselőház elnökétől (4000 péld.).

okt. 21. Hirdetés Simonics és társai elfogatásáról (100 péld.).

okt. 31. Halottak jegyzőkönyve (5 konc).

Ingyen nyomtatványokra elfogyott összesen 27 kötés, 11 konc és 22 ív papiros.

A szövegközlés alapja: Csűrös Ferenc: A debreceni városi nyomda története. Debrecen 1911. 273–274. l.

1. 1848–49-ben, a forradalom és a szabadságharc idején nagy változások történtek Debrecen és nyomdája életében is. A március 15-i pesti forradalom hatására március 19-én a városi közgyűlésen – többek között – elfogadták a Tizenkét pontot, szabadnak és cenzúrától mentesnek nyilvánították a városi nyomdát. A nyomda ettől kezdve elsősorban kiáltványokat, röpiratokat, felhívásokat, a forradalmat köszöntő verseket és beszédeket, hivatalos irományokat nyomtatott nagy számban. Amikor 1849 januárjában a kormány és az országgyűlés Debrecenbe tette át székhelyét, az országgyűlési iratok, a Debrecenben megjelenő számos lap, a katonai és hivatalos rendeletek, felhívások stb. nyomtatása annyira igénybe vette, hogy emelni kellett a személyzet létszámát, s más városokból (Pestről, Kolozsvárról) kellett sajtókat szállítani Debrecenbe. Tóth Endre művezető itt közölt számadása a nyomda 1848. évi termékeinek azon csoportját tartalmazza, amely a város költségén, ingyenes szétosztás céljából készült.
2. *Jelačić, Josef* (1801–1859) – császári és királyi tábornagy, horvát bán. 1848-ban seregével betört Magyarországra, de Pákozdnál vereséget szenvedett a honvédseregtől. A király 1848. június 10-én felfüggesztette, majd szeptember 4-én visszahelyezte báni méltóságába.
3. *Récsey Ádám* (1775–1852) – testőrkapitány. 1848. október 3-án a kamarilla őt nevezte ki magyar miniszterelnökké Batthyány után, hogy ellenjegyzésével törvényesítse az önkényes magyar-ellenes intézkedéseket.

163

SZEMERE BERTALAN LEVELE ISMERETLENNEK¹

Debrecen, 1849. május 13.

Barátom!

Kérlek arra, gondod legyen, hogy hírlapunk legyen, s eszerint Hecken² ne szerződjék befolyásunk nélkül. Alapított lap jobb, mint kezdődő lap.

Ez az egyik.

A másik az, hogy írd meg nekem, kik itt a civis kapacitások [a tekintélyes polgárok], de mint rendező kapacitások. Bugát³, Bólya⁴, Halász⁵, Kovács⁶? Tudakozódjál. Félek a kasztszellemtől.

Harmadik, a községi rendszerrel, sőt a megyei rendszer szerinti alakulásának módosításával siess. Mi több – jöjj le, Pestre mi nemigen fogunk sietni. Végre, ha szíves leszel elvállalni tanácsosságot, foglalkozva cikkírásokkal. Ha igent mondasz, mire kérlek, sietve jöjj ide, hozva minden könyvet, mi az organizációban segíthet.

Igaz b[ar]ájtod
Szemere Bertalan

A szövegközlés alapja: V. Waldapfel Eszter: *A forradalom és szabadságharc levelestára III. Bp. 1955. 341–342. l.*

1. Szemere Bertalan (1812–1869) – földbirtokos, politikai közíró, a Tudományos Akadémia levelező tagja, az Ellenzéki Párt egyik vezetője, a Miniszteri Országos Ideiglenes Bizottmány tagja, a Batthyány-kormány belügyminisztere, a honvédelmi bizottmány tagja. 1849 májusától miniszterelnök és belügyminiszter. Ebben a minőségben – amint szemelvényünk tanúsítja – rendkívül nagy jelentőséget tulajdonított a sajtónak. Szemere a szabadságharc bukása után külföldre ment. 1851-ben, távollétében halálra ítélték. Az emigrációban, 1862-ben elméje elborult. Barátai közbenjárására 1865-ben hazahozták, 1869-ben a pesti elmeógyógyintézetben halt meg.
2. Heckenast Gusztáv (1811–1878) – nyomdász és kiadó. L. a 89. szemelvény 3. jegyzetét.
3. Bugát Pál (1793–1865) – híres orvosprofesszor. 1831-ben megindítja az első magyar orvosi folyóiratot, az Orvosi Tárt, 1841-ben pedig megalapítja a Magyar Természettudományi Társulatot, amelynek első elnöke. 1849-ben a forradalmi kormány országos főorvosa. A szabadságharc után megfosztották tanszékétől. Előbb szülővárosában, Gyöngyösön rejtőzködött, majd budai házában húzódott meg, és sokáig rendőri felügyelet alatt élt.
4. Bólyáról nincsenek adataink.
5. Halász Boldizsár (1806–1888) – a Pest megyei Közbiztonsági Választmány tagja, radikális politikus.
6. Kovács Lajos (1812–1890) – ellenzéki politikus, akadémiai levelező tag, a békepárt egyik vezetője.

A nyomdászmunkásság mozgalmái

164

A KÖNYVNYOMTATÓ MUNKÁSOK KÉRELME¹

1848. április 30.

Lapom a munkások nagy osztályának érdekében adatik ki, tehát kötelességemnek ismerem a budapesti könyvnyomó munkások a minisztériumhoz beadott kérelmét is benne közzétenni, mi ekképpen következik:

„Tisztelt minisztérium!

Ha valaki az egyenlőségre törekedik, úgy kivált a nyomdák tulajdonosai ismerhetik kötelességük gyanánt azt gyakorlatban mutatni, mert általuk terjednek az emberek közé a gondolatok, elvek, melyek az egyenlő jogokat életbe léptetni segítik, és mi, könyvnyomó segéd-munkások ezennel ki is nyilatkoztatjuk, hogy teljesen egyenlő jogunk van a törvények korlátai közt azt követelni, hogy a nyomdatulajdonosok fáradságunknak illő gyümölcsét adják; mert mi, munkások adjuk a sajtótulajdonosoknak minden nyereségüket; és mert mindazon szép és jó, mi a szívet nemesíti, a lelket felvilágosítja, kezeinken megy keresztül, s belőle ránk is ragad.

Ennélfogva munkabérünknek megjavítását igazságosan kérni, sőt követelni is jogunknak tartjuk, annál is inkább, mert semmi túlságost nem kívánunk, hanem csak méltányosságot óhajtunk. Okaink, hogy mért tesszük e lépést, a sajtótulajdonosok előtt eléggé ismeretesek, csak hogy ők készakarva behunyták erre szemeiket, hogy ne lássák; és éppen azon zsarnoki önkény némított el eddig, mely a sajtót magát is hallgatásra kárhóztatta. De elmondjuk röviden okainkat, hogy a tisztelt minisztérium azokat megfontolhassa, s hogy az olvasóközönség is méltányolhassa.

1. Minden másféle munkásnak inkább van jövődöbe való jobb kilátása, hogy a maga kezére kezdhet valamit, s önállóságra vergődhetik: de mi (ritka kivétellel) örökös alárendeltségre vagyunk kárhóztatva, mert nincs tehetségünkben saját nyomdát állítani.

2. Mivel pedig vénységünkben nem akarhatunk másoknak terhükre lenni, a meghatározott díj pedig kevesebb, mint hogy abból öreg napjainkra annyit megtakaríthatnánk, mennyit talán vénkori gyámoltalanságunk kívánna: tehát ifjúságunkban kettőztetett megerőltetés által tehetünk csak félre valamit, de az meg gyakran az egészséget teszi korán tönkre.

3. Rendszerént családapák is levén, a mostani csekély fizetés mellett nemigen lehetünk képesek családunk fenntartására két kezünk keresetéből a szükségeseket kiteremteni, mi az előbbiekből világosan folyik.

4. Foglalatosságunk olyan, hogy több ismeretekre, nagyobb műveltségre van szükségünk, mint sok más munkásnak.

5. A mi iparostársaink más országokban, kivált pedig Németországban magosabb munkadíjt követeltek, mint mi, és kívánságuk teljesült, pedig ott a sajtótulajdonosoknak aránylag nincs annyi tiszta nyereségük, mint nálunk.

Ezen okoknál fogva kívánjuk, hogy munkadíjunk úgy állapítassék meg, miként előterjesztjük:

[Itt részletesen felsorolják a szedők és a nyomtatók számára fizetendő díjakat.]

Ha hiányzik a munka, azaz kevés dolog van, a nyomdatulajdonos principálisok [cégfőnökök] akkor ne használják a gépeket, hanem a közönséges sajtókat foglalatostkodtassák, hogy a munkások keresetökben ne szenvedjenek; tehát csak akkor alkalmaztassanak gyorsajtók, mikor a munkások nem győzik, s a sürgetősség megkívánja. — Midőn új nyomda állíttatik, a nyomdatulajdonos minden gyorsajtónál egyszermind kézisajtót is állítson fel, mi elsőséggel bírjon. Éppen ez történjék a már most fennálló gyorsajtókra nézve is, hogy mindenik mellett közönséges sajtó is működjék, és az *szükségképpen* használatban legyen.

Oly munkások, kik hosszabb idő óta foglalatostkodnak valamely nyomdában, de már nem képesek munkájokat úgy folytatni, mint előbb: a principálisok által a gépeknél alkalmaztassanak, vagy pedig a nyomdának egyéb munkakörében alkalmazást nyerjenek.

A munkaidő naponként 10 óra hosszát tartson.

Ekképpen a munkások kötelezik magokat minden tőlük kitelhető módon a principálisok kívánságának eleget tenni, és rendkívüli esetekben egyesült erővel minden munkát kiállítani, mit a principális sürgöl.

Minden háborgatás és viszály elhárítására, mi a principális, faktor [művezető] és munkások közt előadhatná magát: a munkások magok közül két egyént válasszanak (egy szedőt és egy nyomtatót), kikben a személyzetnek bizodalma központosul, s kik a tunyát munkára serkentésék, szorítsák, s általában köztük támadható minden ügybajt jószerével elintézni törekedjenek. Ha azonban oly munkás is találkoznék,

ki korhelységre adta volna magát, vagy más kicsapongásra vetemednék, azt – ha kötelességének teljesítésére bírni többé nem lehetne – magunk közül kirekesztjük, mert mi hív, szorgalmas és jóra való munkások akarunk lenni.

A két választott egyének kötelessége arra figyelni, hogy minden munkásnak foglalatossága legyen; azon esetben, ha munka nem volna, a principális tartozzék a munkást elbocsátani, vagy ha ezt tenni nem akarná azon reményben, hogy majd nemsokára lesz munka, minden órára 8 kr-t fizetni tartozzék, ha csak a választott két előljáró más nyomdában azon üres időközre munkát nem szerez. Egyébiránt a felmondás mindkét részről két héttel korábban történjék.

A kifizetés minden szombaton estve történjék; a felszámítással reggel 7 órakor a munkások már készen legyenek, hogy azt az illető faktor átnézhesse, s hogy délután 3 órakor kiadathassék, s estve 7 órakor a kifizetés megtörténhessék.

Reméljük, hogy a tisztelt minisztérium ezen kérelmünket méltányosnak, igazságosnak megismervén, kívánatinkat teljesíti, mi által köztünk, nyomdamunkások és principálisok közt barátságos viszonyt, kölesönös jó egyetértést eszközölni; mert hiszen e csekély áldozatot a nyomdatulajdonosok részéről, ami tulajdonképpen nem is áldozat, csak annak látszik, nekik kettőztetett szorgalmunk által bőven kipótoljuk; ugyanis mindenképp azon leszünk, hogy egymás fölött örködve, kit-kit arra bírni iparkodunk, hogy hivatásának becsületesen megfeleljen.

Ezt pedig annál inkább reméljük a tisztelt minisztériumtól megnyerhetni, mivel már másutt is, Ausztriában, Németországban, Franciaországban, a nyomdamunkásoknak hasonló kérelme teljesített.

Végről pedig azon kérelmünket hagytuk, hogy a tisztelt minisztérium méltóztatassék határnapul két hetet megállapítani, hogy addig jó reményben folytathassuk munkánkat, azután pedig tudhassuk, hányadán vagyunk, s odamehessünk, hol méltányosan fizetnek.

Hogy pedig kérelmünk igen méltányos, mutatják az ide mellékelt bizonyítványok és az élet, miszerént a nyomdatulajdonosok igen nagy, 100–130 procentet is nyernek.

Éljen a szabadság, egyenlőség és testvériség.

Budapesten, april. 30-án, 1848. *Budapest nyomdászatainak összes személyzete*

Munkások Ujsága, 1848. április 30.

1. A magyar munkásmozgalom történetében az elsők közt találkoznak a nyomdász munkásság fellépésével. A sajtószabadság kivívásával együtt igen jelentős mozzanat a nyomdászok 1848-as munkabérkövetelése.

165

A MINISZTERIUMI EGYEZTETŐ BIZOTTSÁG JELENTÉSE
A BUDA-PESTI NYOMDÁSZOK ÉS SEGÉDEIK KÖZÖTTI
EGYEZTETŐ TÁRGYALÁSRÓL¹

1848. május 19.

Miniszter Úr!

A buda-pesti könyvnyomdák összes személyzete által a folyó évi 48/17. szám alatt beadott kívánatok tárgyában Öntől azon megbízatást nyervén, hogy igyekezzünk a panaszló nyomdamunkások és a panaszlott nyomdatulajdonosok közt egyeztetést kísérteni meg, e meghagyás következtében jelentjük:

Folyó hónap 13-án Önnek egyenes meghagyásából és nevében, a Pest városi polgárnok által a városháznál termet nyitattunk meg, melyben az egyeztető értekezés megtörténhessék. Ugyanazon napon magánúton írásbeli meghívást intéztünk a buda-pesti nyomdatulajdonosokhoz, az Egyetem nyomdájának igazgatójához, végre a Beimel József-féle nyomda bérnökéhez – továbbá a buda-pesti könyvnyomdák munkásaihoz aziránt, hogy a tulajdonosok ugyan, illetőleg az igazgató és bérnök személyesen, a személyzet pedig képviselőleg, ti. minden nyomda után egy segéd társuk által az értekezési helyen este 6 órakor megjelenjenek.

Meghívásunk szerint történt minden, kivéven, hogy a nyomdák munkásai egy küldött helyett kettőt-kettőt, egyet ti. a szedők, s egyet a nyomók közül választottak.

Ezt – miután magában a beadott kérelemben is külön voltak a szedők és a nyomók érdekei választva, s miután a folyamodáshoz mellékelte bécsi árlapon is külön láttuk a szedők és nyomók munkabérét választva – részünkről helyesen történtnek jelentettük ki.

Eszerint azon egyének, kik hivatalos meghívásunk folytatában az egyezkedésen jelen voltak, következők valának:

1. A nyomdatulajdonosok részéről:

Károlyi István, a Trattner és Károlyi-féle nyomda főnöke.

Landerer Lajos és Heckenast Gusztáv, a Landerer és Heckenast-féle nyomda tulajdonosai.

Tressinszky Ferenc, az Egyetemi nyomda igazgatója.
Bagó Márton, a Bagó és Gyurian-féle nyomda egyik tulajdonosa.

Lukáts László, a Beimel-féle nyomda bérnöke.

2. A szedőmunkások részéről:

Károlyi József, az Egyetemi,

Pfarrer Antal, a Bagó-féle,

Szabó József, a Beimel-féle,

Prohászka Ferenc, a Landerer és Heckenast-féle,

Frivaldszky István, a Trattner-Károlyi-féle nyomdákából.

3. A nyomók részéről:

Müller Antal, az Egyetemi,

Buschmann Gusztáv, a Bagó-féle,

Lorenz Venczel, a Landerer és Heckenast-féle,

Kocsi Sándor, a Beimel-féle,

Fritscher József, a Trattner-Károlyi-féle nyomdákából.

Ezeken kívül, miután minden érdeklettek számára megnyitottuk az értekezési termet, még igen sokan voltak jelen a folyamodó személyzet tagjai közül, s velök különösen Tánicsics Mihály úr, ki saját nyilatkozata szerint a folyamodók bizodalmaival megajándékozta, kérelmeket németből magyarra tévé, s a minisztériumhoz is beadá.

Mind e jelenvoltak pedig az értekezésben élénk s folytonos részt vettek, nemcsak a helyeslés vagy nem helyeslés egyetemes kifejezésével, hanem a főnnforgott kérdések tárgyalásához önálló nyilatkozatokkal, szóval, tanácskozólag is járulva.

Följegyezvén azoknak neveit, kik mint az értekezéshez hivatalosan meghívottak valának jelen, első kérdésünk volt a panaszlók küldötteihez: valjon úgy vannak küldöik által megbízva, miszerint az egyezkedések természetéhez képest a benyújtott kérelmekre nézve alkut is tehessenek a panaszlótakkal, — valjon az általuk netalán elfogadandó egyezséget kötelezőnek akarandják-e küldöik elismerni?

A válasz, melyet a jelenvolt, nem hivatalos panaszlók egyhangú helyeslése mellett a küldöttek e kérdésre adának, az lön: miképpen küldöik, mindent elvállalni kötelezék magokat, mit küldötteik ez értekezésben elfogadandának.

Ezek után fölolvastatók a beadott folyamodvány kérelmi pontjait.

Azokra nézve, mik a nyomdatulajdonosok és munkásaik közötti egyezkedés tárgyai lehettek, az egyezés aszerint kötött meg, mint az ide / . alá rekesztett, ott az értekezési ülés-

ben mindnyájan alkudozók előtt megkészített, az érdekllett tulajdonosok, igazgató és bérnök, valamint a küldöttek által szinte aláírt oklevelen láthatók.

Egyezségnek mondjuk ez oklevél tartalmát: mert ámbár a pesti nyomdatulajdonosok a f. é. sz. a. beadott nyilatkozatuknál fogva kötelezték is magokat, hogy Önnek a munkabérekre nézve is megállapítandó szabályzatát elvállaladják – mégis, ismervén Önnek, Miniszter Úr, elhatározott szándékát: nem avatkozni status [állam] hatalommal oly viszonyok elintézésében, mik magányérdekből alakulnak, úgy vezetők az értekezést, miszerint tartózkodva minden parancsolatszerű nyilatkozástól, minden közbeszólásaink csak a fölvilágosítás, jóakaratos tanácsadás, inproscriptivus [szabad] véleményezés hangján történtek, ellenben az érdekelettekre nézve kinyilatkozattuk, hogy magánviszonyaink tekintetében alakulandó megállapodásaik, mint két kölcsönösen alkuvó fél egyezménye, szerződéses szabályok gyanánt fognak Önnek, Miniszter Úr, e leibe terjesztetni.

Örömmel jegyezzük meg az egyezésre nézve, miképpen a segítők józansága leszállítani segített bennünket a kérelemben követelt magas munkabéreket. Magasabban voltak ugyanis ezek a bécsiéknél, s pedig tetemesen magasabban állítva. De midőn a folyamodók előtt megemlítettük azon lehetőséget, hogy ha magasabbak, s pedig oly aránytalanul magasabbak lesznek az itteni munkabére a bécsiéknél, akkor szükségképp következni fog, hogy a magyar kiadók (Verleger) Bécsben fognak nyomatni, s a magyar typographia [nyomdászat] munkássága csökkenend, a magyar irodalomnak nem csekély veszélyével, s a magyar nyomdászoknak pedig bizonyos veszteségével, s a külföldi nyomdászat általi lenyűgöztetése leghihe-tőbb bekövetkezésével. Midőn, mondjuk, mindezeket megemlítettük, a fiatalok felfogta a veszély lehetőségét, s bár a fizetések ezúttal is magasabban vannak megállapítva, mint ahogy Bécsben vannak, mivel az arány eddig is így állott, az igen magasra csigázott követelésektől mégis elállottak.

A kérelmi pontok fölött, mint a $\frac{1}{2}$ alatti egyezésben nem érintettek, szinte kimerítő volt a tárgyalás, de mivel azok egy vagy más oknál fogva a kérelmezők által el lőnek ejtve, az egyezségi szerződésben meg nem említettek.

E pontokat azonban tanácsosnak véljük e jelentésünkben különösen elsorolni.

A tanítványok számának megszorításától a kérelmezők elállottak. A tulajdonosok jogának korlátozásán kívül a szülők

is nagyon bilincseztetnének szabadságukban, melynél fogva gyermekeiket szabadon választott pályákra vezérelhetik, s szabadságukat a status sem veheti el tőlük. De különben is, a tulajdonosok felvilágosítása szerint, a nyomdák személyzetének egyharmada még mindig idegenekből áll, világos tanulságul annak, hogy a magyar nyomdászat még most sincs túlnépesítve, s nemcsak belföldiekből nem, hanem a külföldiek közül sem, minthogy magok a munkások elismerése szerint sincs e két városban egy nyomdamunkás sem, ki nem állana munkában. S ha még most sincs a túlnépeség ellen panasz, ezentúlra még kevésbé félhető, azért, mert a sajtó szabad munkálkodásának legközelebbi jövődjéje, remélhetőleg, sőt óhajtandóan, mind a fővárosokban, mind a vidéki városokban alkalmasint teteme en fogja megszorítani az újabb munkahelyeket, a nyomdákat. Ezen s hasonló nézetektől indítatva, a segédek, mint megjegyzők, nem sürgeték e kívánatukat.

A kérelmezők továbbá elállottak a gépek számának a munkásokéhoz arányosítandó szabályzatától is. Megmagyarázóknak, hogy a kézisajtók is csakúgy gépek, mint a gyorsajtók, tehát a gépek elleni harcban amazok ellen is csakúgy kellene küzdeni, mint emezek ellen. Mi ha nem történik, akkor csak a gyorsajtók ellen követelni intézkedéseket, miveltebb osztályhoz, minő a nyomdászoké, egyáltalán nem illő következetlenség volna. Mondók azután, hogy az egész typographia oly találmánya az emberi ész hatalmának, mely a kézi munkát az írást ismeretterjesztési mezejéről teljesen kiszorította. Következéleg a gépek elleni harc elvinél fogva az egész sajtóügy ellen volna joga az írőéakságnak kikelni. Mondók, miként az ismeretterjesztés igényei még a mostaninál olcsóbb kiállítását követeli a nyomtatványoknak, nemhogy az annyira olcsító gyorsajtók kevesítését lehetne tanácsosnak itélni. Mondók végre, miképpen amint általában a typographia, tehát a mechanikának alkalmazása [azaz a gépesítés], hasonlíthatatlanul megszorította az olvasmányok tömegét meg az olvasmányok kiállításával foglalkozó munkások számát azon akár írástömeg, akár leíró-munkások arányához képest, melyet a hajdani írást mutathatott elő: úgy megint nem lehet alapos aggodalom, hogy a mechanika hathatósabb segédeszközeinek alkalmazása az illető iparágnak csökkentését s az illető iparosztályok keresetének kevesebbességét okozhatná, sőt inkább a nyomdászati iparág és osztály eddigi, a mechanika segítsége mellett és által történt kifejlődése és növekedése azon bizonyosságot nyújtja a jövődre, hogy a növekedés a nyomdászat

mechanikai előhaladásával egyiránt mindig és mindig emelkedendik.

A kérelemnek azon pontjára nézve, melyben az elaggott munkásoknak ellátását kívánják elrendeltetni, — minthogy az ellátási kötelességet nem véltük jogosan kimondhatónak, következésképp intéztük el:

Mindenekelőtt örvendetes tudomásul vettük: miként a segédeknek elismerése szerint is, a nyomdatulajdonosok eddig is szívesen gyakorolták a felebaráti szeretet s talán a méltánylás kötelességét, miszerint az elaggott munkások közül többeket tartanak könnyebb alkalmazásokban nyomdáikban.

Továbbá igen helyeselve vettük a tulajdonos urak részéről megpendített azon javaslatot, hogy igyekeznének a nyomdai munkások önmaguk között segélytárt állítani föl, s még kedvesebb értesülésünk lön abban, hogy a segédek az eszmét már felfogták, s éppen most tesznek lépéseket létesítése iránt.

Részünkről lelkesítő szavakkal buzdítottuk őket a tervök valószínűsítése körül minden lehető áldozatkészségre. Mert hiszen az önszegélyezés a leglélekemelőbb módja az ellátásnak, mely mástól várva szégyenítő, mástól véve keserítő lehet vajmi sokszor!

Ez eszmét, mint mondtuk, a tulajdonosok is ajánlották, s tartozó, egyszersmind kedves teendők Önt, Miniszter Úr, ezennel értesítenünk, miként a tulajdonosok nemcsak szép szavakkal ajánlották az üdvös tervet, hanem azonnal áldozatkészséggel is járultak annak életbeléptetéséhez.

Landerer és Heckenast urak	100 pengőforintot
Trattner—Károlyi	100 pengőforintot
Tressinszky Ferenc az Egyetemi nyomda részéről az illető minisztérium jóváhagyásának reménye alatt szinte Lukáts László a Beimel-nyomda részéről	100 pengőforintot
Bagó Márton	50 pengőforintot
ígyérték az alakítandó segélytárba fizetni.	50 pengőforintot

Alulírott tanácsos, Fadgyas Pál saját részéről 20 pengőforinttal igyekezett e segélytárhoz járulni.

Fölszólítottuk tehát a jelenvolt segédeket: igyekezzenek tervezetükkel mielőbb elkészülni, miszerint az iménti ajánlatoknak is hosszabb haladék nélkül élvezhessék segedelmét.

A segédek végül nem ragaszkodtak abbéli kívánatukhoz sem, miszerint meg vala nekik engedendő, hogy mindenik

nyomda munkásszemélyzete saját kebeléből válasszon két főfelügyelőt, ki a nyomdai rendet fönntartani, helyreállítani, a segídséget a faktorok [művezetők] ellenében képviselni volna hivatva. Belátták, miként a nyomdatulajdonos saját ügyvitelében nem vállalhat el más rendezőket, mint akiket ő maga szemel ki bizalma szerint.

Ekként intéztetvén el a nyomdai személyzet kérelmezése, bátorkodunk az Ön részéről tovább teendők iránt igénytelen véleményt mondani el:

Az egyezségnek letisztázott egyik példánya itt, a minisztérium irattárában lenne elhelyezendő. A másik két példányból egy-egy a helybeli két városi hatósághoz volna azonos utasítással küldendő, hogy ha az illető felek azt bírni óhajtanák, számukra hiteles alakban kiadják, az előforduló netaláni panaszoknál pedig, mik az ezen egyezségben tartalmazott szabályzat pontjaira vonatkozandának, sinórmértékül használják.

Továbbá, az oktatásügyi minisztérium fölszóllítandó leszen, hogy amidőn az Egyetemi nyomda igazgatósága részéről a segélytárba ajánlott száz – 100 pengőforint kiutalványozása iránt fog felkéretni, azt a nemes és jótékony cél tekintetéből megadni szíveskedjék.

Rombauer Tivadar s. k.
osztály igazgató

Fadgyas Pál s. k.
tanácsnok

Csanddy Ferenc s. k.
titnok

A szövegközlés alapja: Mérei Gyula: Munkásmozgalmak 1848–49. Bp. 1948. 209–213. l.

1. A jelentés, hivatalos jellege ellenére is, élénken dokumentálja a nyomdatulajdonosok és a nyomdászsegédek közti ellentétek és kapcsolatok, a termelőeszközök és termelési viszonyok alakulását a szabadságharc idejében.

166

A NYOMDATULAJDONOSOK ÉS NYOMDÁSZSEGÉDEK
KÖZÖTT LÉTREJÖTT KOLLEKTÍV SZERZŐDÉS¹

1848. május 13.

Az 1848. május 13-án a buda-pesti könyvnyomdatulajdonosok, illetőleg igazgatók között egyrészt és a nyomdászszemélyzetek megbízott küldöttei között, küldőiknek nevé-

ben, másrésről, az iparügyi minisztérium iparosztályi hivatalnokai előtt tartott egyeztető értekezés alkalmával.

A nyomdák személyzetének küldöttei, megkérdezettvén, kinyilatkoztatták, miképpen küldöik mindent elvállalni kötelezték magokat, mit küldötteik ez értekezésben elfogadandanak.

Ennek folytában, a benyújtott petícióban a munkabérekre nézve előadott kívánatok pontonként fölvetvén, a munkabérek kölcsönös megvitatása után következőleg állapítottak meg:

1. A perlbetű-szedésért (1000 n-t véve²): 18 kr [krajcár] kéretvén: ez szabad egyezkedésre hagyatott.

2. Nonpareille-ért (1000 n-t véve) 11 kr e. p.

3. Colonelért 10 kr e. p.

4. Garmond, petit és ciceró 8 kr e. p.

5. Mittel 9 kr e. p.

6. Tercia és text 10 kr e. p.

7. Zsidó sima szedésért 2 kr-ral több.

8. Zsidó pontolt szedésért 4 kr-ral több.

9. Zsidó troppal szedésért 6 kr-ral több.

10. Görög szedés duplán fizettetik.

11. Szerb, illir és oláh 1 kr-ral több.

12. Egyházi vagy vonásos betűk 2 kr-ral több.

13. Nehezebb tabellák, ha a munkában fordulnak elő, duplán.

14. Könnyebb tabellák 2 kr-ral több.

15. Vegyes szedésért: minden külön karakter [azaz: betűfajta] után egy kr-ral több, azonban a szövegben előforduló egyes szavak tekintetben nem jönnek; a szöveg 1/16-án alól e külön karakterek nem jönnek számításba. Csak 1/16-tól kezdve vétetik e kalkulussal.

16. Üres hasábcím egy sornak vétetik. Teljes hasábcím két sornak számítatik. Az alsó üres sor semmibe tekintetik.

17. A helypótló (Durchschuss): egy n.

18. A napi munkaidőnek 10 óra vétetik. Esti 8 órától kezdve az éjjeli munka kezdődik. Az éjjeli és vasárnapi munkánál minden órára 6 kr fizettetik, minden szedésnél, tehát az újságok szedésénél is.

19. A vákát [üres oldal] fizettetik.

20. A javításoknál: az első, házban történő javításért nem jár fizetés. A második, oly javításért, mely nem a szedő által okoztatott, óránként 8 kr fizettetik. Ellenben minden szedő, ki a javítás megtételére felszólíttatik, vonakodás nélkül tartozik e munkát teljesíteni.

A nyomtatási árakra nézve így történt a megállapodás az előmutatott bécsi árak szerint:

- I. osztály: az első 500 48 kr, a következő 100 ívtől 5 kr.
 II. osztály: az első 50 kr, a következő 100 ívtől 6 kr.
 III. osztály: az első 1 ft, a következő 100 ívtől 7 kr.
 IV. osztály: az első 1 ft 12 kr, a következő 100 ívtől 8 kr.

Az akcidentiáknál³: az első száztól 24 kr, a következő száz-
 tól 6 kr.

Ezen árak a fekete nyomásra értetnek.

Különösebb és nehezebb munkák kölcsönös egyezkedésre hagyatnak.

Minden kétségek elhárításául egyébiránt minden revizionális [ellenőrző] ívre rá fog iratni, hogy melyik osztály szerint legyen fizetendő.

A napi munkaidő óraszám: az éjjeli és vasárnapi munkák óradíjai úgy értetnek a nyomóknál, mint föllebb a szedőknél.

A fölmondási idő kölcsönösen 14 napban állapított meg.

Azon esetben, ha a nyomdatulajdonos munkát nem tud adni: a segédeknek szabadság adatik a nyomdából kiállani; ha azonban a nyomdatulajdonos elereszteni nem akarná, a munkaüres napokon minden órájára a napi munkaidőnek 8 krajcárt fizetend.

A kifizetés ideje minden szombaton este történik: a föl-számítással reggel 7 órakor a munkások már készek legyenek, hogy azt az illető faktor [művezető] átnézhesse, s hogy délután 3 órakor kiadathassék, és este 7 órakor a kifizetés megtörténhessék.

A gépnymás kölcsönös egyezkedés szerint fizettetik. Kelt mint fentebb.

Trattner és Károlyi s. k.
 pesti könyvnyomtatók
Tressinszky Ferenc s. k.
Landerer és Heckenast s. k.
Lukáts László s. k.
Bagó Márton s. k.

Wenzel Lorenz s. k.
Prohászka Ferenc s. k.
Miller Antal s. k.
Kocsi Sándor s. k.
Károlyi József s. k.
Frivaldszky István s. k.
Gustav Buschmann s. k.
Pfarrer Antal s. k.
Szabó József s. k.

A szövegközlés alapja: Mérei Gyula: *Munkásmozgalmak 1848–49. Bp. 1948. 207–208. l.*

1. Ez az első magyarországi kollektív szerződés.
2. Az *n* a nyomdászatban a szöveg szedéséhez felhasznált betűk,

írásjelek és szóközők mennyiségének jele. Ha például 1 sorban 50 betűhely van, akkor egy 40 soros szövegoldal terjedelme 2000 n. – A perl, nonpareille, colonel, petit, garmond, ciceró, mittel, tercia, text különféle nyomdai betűnagyságok:

CICERÓ CICERÓ CICERÓ CICERÓ CICERÓ
CICERÓ CICERÓ CICERÓ CICERÓ

3. *akcidencia* – alkalmi, kereskedelmi nyomtatvány, amely kéziszessel készül.

Népi olvasókörok szervezése

167

SALLAI PÁL

KÉT GARASOS OLVASÓKÖR A NÉPNEK¹

1848

Most, midőn az anyagi és szellemi szabadság fényes napja tündököl fölöttünk; most, midőn e hon minden fiának e szent jelszóra: „közérdek” a pangás s aluszékonyság lágy pamlagáról felébredni, s önrédeke mellett egy nemes célra, a közjó elővitelére szilárd akarattal s kitűréssel tette indulni nem csak szabad, sőt mellözhetlen polgári legszentebb kötelessége; reményelem, korszerű leend szózatom, s a jó mag jó földbe hintve megtermendi a remélt gyümölcsöt!

A márciusi napokban megnyert alkotmányos szabadság az egész magyar nemzet nagyszerű jövőjének drága oklevele. Ez oklevél által nyert az egész nemzet, de nyert leginkább az eddig kiváltságtalan, szabadság nélküli szegény néposztály, nyert leginkább a falusi jobbágnép, mely e nemzetnek legnagyobb részét képezi.

Örül e nyereségnek az egész hon, az egyszerű jobbágy, mint a művelt jobblelkűek; de e váratlan öröm – fájdalom! – a legtöbbet nyert félnek, az egyszerű földműves osztálynak okozott legtöbb bajt; mert a minden műveltség nélküli lelkeknek úgy tűnt fel e nagyszerű öröm, mint Noénak az azelőtt soha nem látott szivárvány, míg annak megjelenését isten neki meg nem magyarázá.

Nem tudta a szegény földműves, míg ekéjével szántogatott, mi történik Párizsban, Bécsben, Budapesten, sőt miről suttog lelkéze a tanítóval s jegyzővel falujában, csak midőn hazament, érzé a villanyerejű útést kebelén, hallván az eddig átok-

ként rajta nehezült tömérdek terhek alóli felmentését s szabad polgárrá emeltetését. — Mi természetesebb ily körülmények közt, mint az, hogy a nép egyszerű esze rögtöni engedmény, s több más történetesen füléhez jutott események híre által megzavarodott, s a neki kellően meg nem magyarázott szabadságról maga csinált magának fogalmat.

Az egyszerű népnek természete: mindig végleteknél szédelegni. A szabadság fogalmánál is végletekbe ment.

Az elnyomott állapotban önsorsáról gondolkozva, rögeszméjévé vált birtokfelosztás volt legelső, s véleménye szerint legjobb gondolata, mihelyt az egyenlőségről s közteherviselestről hallott; s e gondolatnál állapotott meg mint célnál, melynek, török szakad, létesülnie kell; mert hiszen hogyan lehetne másképp egyenlőség? E célróli ferde gondolatait a népnek segíté vakmerő akarattá érlelni a bújtotatók gyalázatos föllépése.

Nem említem itt azt, hány helyen és hol történtek a legközelebbi örömnapiokban apró verekedések a lázadók között. — Nem számlálom elő, mely helyeken akarta a nép szent szabadságát véres áldozattal köszönni meg a magyarok istenének, csak ezen szomorú tények okát nevezem meg: a nép butaságát, növeletlenségét és míveletlenségét. — Nem akarom itt a pulyaság lágy párnáin henyélve, nyomorú tétlenségben, túnyaságban élni szokott némely falusi lelkészre, iskolatanítókra és jegyzőkre háritani — bár bőven érdemelnék — a legközelebb lefolyt szomorú események okait; nem akarom rájuk világosan kimondani, hogy helyökre érdemetlenek, s nyomorult terhei a földnek: de céloom csak az, hogy jelen szózatom rájuk mennydörgés, — a jókra s hivatásuknak megfelelni tudókra kövér harmat s csendes eső legyen, mely által a honszerelem éltető napjainál egy szelíd növény pompás reményszínben nőjön fel a hon határain: — a *népnövelés* kedves virága!

Igen, atyámfiain! polgártársaim! ügyfeleim! jókeblű lelkészek, tanítók és jegyzők! a népnövelés szelíd virágát ápoljátok nemes honszerelmetek élesztő harmatával, mert sóvárog a nép tudás, ismeretek után, s reátok vár, hogy eszközöket mutassatok előtte, mint testvérek, melyeknek segítségével a növeltség és műveltség küszöbén átléphessen.

A középponti választmány gondoskodott Nép Barátja² című népi lapról, — Tánicsics, a nép embere Munkások Ujságát³ szerkeszt, — Boros Mihál⁴ és Fekete János⁵, az ügyes tollúak, röpiratokat bocsátanak közre a nép nyelvén: ezeket szerezték meg közös költségen, s munka-szünidőkben, vasárnapo-

kon ezeket olvassátok a nép előtt! – Népszerű természettan és történet, mik a nép szellemét leginkább megragadják és szívét nemesítik; ezekből tartsatok nyilvános magyarázatokat a nép előtt, mert a nép nemcsak vallás, de természet és történelem alanya, s a népműveltség nemcsak a vallás, de a természet és történelem bölceletét is igényli.

Parányi részvényekre olvasóköroket alapítsatok a nép számára. Megköszöni ezt a nép, megköszöni az állam, mert millióknak üdvét ernyedetlenül munkálni honszerelem lelkesít benneteket.

Próbáljatok példámra két garasos olvasókört alakítani; és a „két garas” szót ne szégyeljétek kimondani, mert gazdálkodási helyes tapintat: mentül kevesebből mennél többet kiállítani, – s ha e lapok hasábjain olvasandjátok, hogy két garas mellett háromszázan hallgatják a közkölségen szerzett népi lapok és könyvek tanait lakóhelységemben; győződjétek meg, hogy egyeseknek parányi áldozatával is igen sokat tehet egy egész testület, melyből minden egyes százszor annyi kárpótlást talál parányi áldozatáért!

Felvirradt a nap, polgártársaim! melyben mindenikünk sokat tehet áldozatul a hon oltárára, csak akarat és kitartás legyen fő jelleme.

Fölvirradt a nap, melyben a legcsekélyebb hivatalnok is több üdvet és boldogságot eszközölhet hatása körében, mint a volt kormányok századokon át.

Óhajtom, polgártársaim! hogy e szerény szózatocska ne olyan legyen előttetek, melyet valaki haszontalan erőlködésnek vagy fitogtatásnak kereszteljen: de olyan legyen ez, melyben mindenki saját keble sugallatára ismerjen, s önmaga által indítványozottnak tartson. Nem fitogtatás, nem kitűnni akarás, nem érdemhajhászat ösztönzött engem e szerén nyilvánítására gondolatimnak s érzelmeimnek; de mint népnevelőt a hon és nép boldogságán s a közérdek előmozdításán olyan szerelemmel és lelkesedéssel függés, melyben – adja isten – ne engedjem magamat soha senki által is fölülmulatni!

Pesti Divattlap, 1848. 27. sz. 741–743. l.

1. *Sallai Pál* – sárbogárdi református tanító. Mint a nép körében élő értelmiségi az 1848-i márciusi napok után a szabadságot egyedül nem tartotta elégségesnek, s a nép műveltségének emelését is szükségesnek vélte. A falusi értelmiséget buzdítja e cikkében olvasókörok szervezésére, a nép művelése érdekében.
2. *Nép Barátja* – 1848–49-ben megjelent politikai hetilap, ún. néplap.

- A kormány adta ki, előbb Pesten, majd Debrecenben, a nép tájékoztatására. Szerkesztője Vas Gereben, társszerkesztője Arany János volt. L. még a 158. és 159. szemlévényt.
3. *Munkások Ujsága* – Táncsics Mihály radikális hangú néplapja. 1848-ban adta ki a felszabadult jobbágyok politikai öntudatának erősítésére. A forradalom és a köztársaság vívmányaiért s a feudális, reakciós erők ellen harcolt. L. még a 160. szemlévényt.
 4. *Boross Mihály* (1815–1899) – ügyvéd, tanár, író. Számos írásával szolgálta a népművelés ügyét. 1848-ban megjelent röpiratai: *Eke, kard és könyv, Istennek szövetsége a magyar nemzettel*, *Politikai kis káté a nép számára*.
 5. *Fekete János, Galánthai* (1817–1877) – író, ügyvéd. A reformkor politikai küzdelmeiben a szabadelvű párt tagjaként vett részt. 1849-ben, mint Fejér megye főjegyzője, a megye megbízásából ő írta a kormányhoz intézett s a függetlenségi nyilatkozatot üdvözlő feliratot, melyet több ezer példányban kinyomtattak és terjesztettek. Költeményeket, elbeszéléseket, röpiratokat írt.

BIBLIOGRÁFIA

Összeállította: SZELLE BÉLA

Az írásnak és olvasásnak, a könyvnek és könyvtárnak a magyar társadalom életében betöltött szerepét tisztázni óhajtó érdeklődő egyelőre nem támaszkodhatik a forrásokat és a vonatkozó szakirodalmat egyaránt összefoglaló, tudományosan rendszerezett bibliográfiára. Még egyes kérdésekről vagy korszakokról is alig jelentek meg teljességre törekvő irodalomjegyzékek. Az érdeklődő tehát az egyes kérdéseket, korszakokat feldolgozó monográfiák, tanulmányok jegyzet- és bibliográfiai apparátusát, a könyvtártudományi (Magyar Könyvszemle, Könyvtári Szemle, Magyar Bibliofil Szemle stb.) és számos rokonterületi (történelmi, irodalomtörténeti, művészettörténeti, nyelvészeti, egyháztörténeti stb.) folyóirat vastkos köteteit, könyvtáraink évkönyveit, továbbá a nagyobb történeti és irodalomtörténeti bibliográfiákat, a határterületi feldolgozások irodalomjegyzégeit kényszerül ismételtlen áttekinteni ahhoz, hogy az irodalom akár csak egy részének is birtokába jusson. A könyv- és könyvtártudományi szakirodalom nagymértékű szétszóródottsága (iskolai értesítők, nem rokonterületi szakfolyóiratok, évkönyvek, emlékkönyvek, naptárak, a korabeli forrásokra vonatkozó levéltári jegyzékek, illetve korabeli napi sajtó, útleírások stb.) a vonatkozó forrásoknak és irodalomnak egyéni munkával történő teljes felkutatását szinte lehetetlenné teszi, különösen akkor, ha a téma a külföldi szakirodalomban is visszhangra talált. A teljességre törekvő könyv- és könyvtártudományi szakbibliográfia előkészítő munkálatait — tudomásunk szerint — három legnagyobb könyvtárunk munkaközösségei évek óta folytatják. Az Országos Széchényi Könyvtár hungarica-bibliográfiájának (kódex és RMK), a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára könyvészetének (a szakirodalom 1945-ig) és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapestre korlátozódó összeállításának lezárása, illetőleg publikálása azonban még évekig elhúzódhat. A negyedik bibliográfia az 1945 óta megjelent szakirodalomról csak ezután láthat napvilágot.

E kötet bibliográfiájának összeállításánál a teljességről eleve nem lehetett szó. Egy válogató, de lehetőleg bő anyagot tartalmazó áttekintés elkészítését tűzhattük ki célul, remélve, hogy a jobb művek mellett felsorolt kisebb jelentőségű, tudományos értékű anyag közlésével a kereső munkáját megkönnyítjük. A témába vágó önállóan megjelent művek minél teljesebb összeállítására törekedtünk. A szakfolyóiratokban közlített tanulmányok közül a fontosabbakat igyekeztünk felsorolni. Feldolgoztuk az önállóan megjelent és rejtett könyvtártudományi bibliográfiákat, irodalmi jelentéket, az idevágó fontosabb folyóiratok név- és tárgymutatóját, továbbá a jelentősebb irodalmi és történelmi bibliográfiákat s az éves magyar könyvészeteket. Felvettük bibliográfiánkba a korabeli dokumentumok egy részét is. Forrásunk ehhez az Országos Széchényi Könyvtár újkori kötetes kézíratainak s a XVIII–XIX. századra vonatkozó újabb levéltári feltárásoknak az anyaga volt. A korabeli sajtóban megjelent közlemények tekintetében elsősorban Szinnyei repertóriumára támaszkodtunk.

A feldolgozott anyag határait, arányosságát, a bibliográfia szerkezeti megoldásait erősen befolyásolta a szűk terjedelem. A papírra, a sajtóra és a

cenzúrára vonatkozó összeállítás helyhiány miatt csak az összefoglaló tanulmányokat tartalmazza. A korabeli dokumentumanyagnak is csak elenyésző részét tudtuk közölni.

A bibliográfia korszakbeosztása követi a kötetét. Az egyes korszakok élén a társadalmi és művelődési viszonyokat bemutató művek erősen válogató jegyzéke áll. A kéziratosság korának sajátos beosztású fejezetén kívül a további részek sorrendje lényegében egységes: a korszak kiadványainak bibliográfiái, a könyv előállításával és a könyvtárakkal kapcsolatos irodalom. Az egyes kérdéseken belül a tételek sorrendje: általános, összefoglaló jellegű művek, részletfeltárások, illetve időrend. A római számok a kötetet, a folyóiratoknál az évszám utáni arab számok pedig a füzetszámot jelzik. A □ a rokon, de nem azonos tárgyú irodalmat választja szét.

A keresésnél az adott korszakon kívül az előző és a következő korszak azonos jellegű címanyagát, valamint a bevezetések jegyzetapparátusát is célszerű áttekinteni.

Az idegen nyelvű címanyagban nyomdatechnikai okokból néhány idegen betű – megközelítő hangértékű – magyar betűvel helyettesítettünk.

Ezúton mondok köszönetet az összeállítás lektorainak – Bogdán Istvánnak, Borsa Gedeonnak, Csapodi Csabának, Hajdú Helgának, Koroknay Évának és Mezey Lászlónak – valamint a kötet munkatársainak önzetlen segítségükért.

Társadalmi és művelődési viszonyok. — *A források és az irodalom részletes feltárása:* KOSÁRY DOMOKOS: Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába I. Bp. 1951. 480 p.; III. 1958. 1–82. p. — *Az újabb publikációké:* ÉTUDES historiques. Bp. 1960. 2. Appendice: Bibliographie d'oeuvres choisies de la science historique hongroise. 1945–1959.; Bibliografija izbrannuh... Recueillie sous la direction de E. Niederhauser. 765 p. — *Különösen az írásbeliség kérdésére vonatkozólag:* MAKKA LÁSZLÓ—MEZEY LÁSZLÓ: Árpád-kori és Anjou-kori levelek. XI–XIV.sz. Bp. 1960. 451 p. (Nemzeti Könyvtár.) [379–384. p.: Történelmi bibliográfia.] — TÖRTÉNELEM. — A MAGYAR nemzet története I–IV. Szerk. Szilágyi Sándor. Bp. 1895–1898. — HÓMAN BÁLINT—SZEKFÜ GYULA: Magyar történet I–III. Bp. 1935–1936. — MOLNÁR ERIK: A magyar társadalom története az Árpádkortól Mohácsig. Bp. 1949. 370 p. — MAGYARORSZÁG története. I. Magyarország középkori története a honfoglalástól 1790-ig. I. Elekes Lajos—Léderer Emma—Székely György: — a korai és virágzó feudalizmus korszakában. (1526-ig.) Bp. 1957. 359 p. — LÉDERER EMMA: A feudalizmus kialakulása Magyarországon. Bp. 1959. 208 p. — MŰVELŐDÉS ÉS IRODALOM. — FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ: Szellemi élet az Árpádok alatt. Figyelő 1877. 29–39. p. — VARJU JÁNOS: A magyar művelődés története vegyes házbeli királyaink korában, 1301–1526. Vác 1902. 61 p. — ERDÉLYI LÁSZLÓ: Magyar művelődéstörténet I–II. Kolozsvár 1915–1919. — THIENEMANN TIVADAR: Városi élet a magyar középkorban. Minerva 1923. 41–69. p. — DOMANOVSKY SÁNDOR: Magyar művelődéstörténet I–IV. Bp. é. n. — BALLAGI ALADÁR: Buda és Pest a világ-irodalomban. 1473–1711. I. Bp. 1925. 481 p. — PINTÉR JENŐ: Magyar irodalomtörténet I. Bp. 1930. 769 p. — HORVÁTH JÁNOS: A magyar irodalmi műveltség megoszlása. Bp. 1935. 307 p. — HORVÁTH JÁNOS: A magyar irodalmi műveltség kezdetei. Bp. 1944. 330 p. — HORVÁTH JÁNOS, IFJ.: Árpád-kori latin nyelvű irodalmunk stílusproblémái. Bp. 1954. 400 p. — MEZEY LÁSZLÓ: Irodalmi anyanyelvűségünk kezdetei az Árpád-kor végén. Bp. 1955. 133 p. — BÓKA LÁSZLÓ—PÁNDI PÁL: A magyar irodalom története 1849-ig. Bp. 1957. 492 p. — KLANICZAY TIBOR—SZAUDER JÓZSEF—SZABOLCSI MIKLÓS: Kis magyar irodalomtörténet. Bp. 1961. 494 p. — OKTATÁSÜGY. — ÁBEL JENŐ: Egyetemünk a középkorban. Bp. 1881. II, 97 p. — BÉKEFI REMIG: Árpád-kori közoktatásügyünk és a veszprémi egyetem létkérdése. Bp. 1896. 60 p. (Köny. Sz. 1896.) — BÉKEFI REMIG: A népoktatás története Magyarországon 1540-ig. Bp. 1906. — BÉKEFI REMIG: A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig. Bp. 1910. XXIX, 598 p. — FINÁCZY ERNŐ: A középkori nevelés története. Bp. 1914. VIII, 334 p. — RENDTÖRTÉNETEK. — DEDEK CRESCENS LAJOS: A karthauziak Magyarországon. 2. kiad. Bp. 1889. III, 254 p. — KARÁCSONYI JÁNOS: Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970–1900-ig. 2. kiad. Kolozsvár 1915. 499 p. — ERDÉLYI LÁSZLÓ—SÖRÖS PONGRÁC: A pannonhalmi Sz. Benedek-rend története I–XIII. Bp.

1902–1916. — KISBÁN EMIL: A magyar Pálos rend története I–II. Bp. 1938. — MÁLYUSZ ELEMÉR: A pálosrend a középkor végén. Egyház-történet 1945. 1–53. p. — HUMANIZMUS. — Az előbbieken kívül I. még: FRAKNÓI VILMOS: Hunyadi Mátyás király élete. 1440–1490. Bp. 1891. 416 p. — ELEKES LAJOS: A központosító politika belső erőforrásai a XV. sz. második felében. Sz 1955. 1–33. p. — FINÁCZY ERNŐ: A renaissance-kori nevelés története. Bp. 1919. VII, 289 p. — HUSZTI JÓZSEF: Platonista törekvések Mátyás udvarában. Pécs 1925. 106 p. (Minerva-könyvtár 1.) — KARDOS TIBOR: A magyar humanizmus kezdetei. Pécs 1936. 73 p. (Pannónia könyvtár 20.) — KARDOS TIBOR: Deákműveltség és magyar renaissance. Sz 1939. 317–328. p. — MÁTYÁS király emlékkönyv I–II. Szerk. Lukinich Imre. Bp. 1940. — TRENCSENYI-WALDAPFEL IMRE: Erasmus és magyar barátai. Bp. 1941. 110 p., 6 t. (Officina képeskönyvek 30–31.) — KARDOS TIBOR: A magyarországi humanizmus kora. Bp. 1955. 463 p. — KLANICZAY TIBOR: Reneszánsz és barokk. Bp. 1961. 7–38. p.

Az írás, a könyv és a könyvtár. — ÖSSZEFOGLALÁSOK. — HOFFMANN EDITH: Régi magyar bibliofilek. Bp. 1929. 304 p. — HAJDU, HELGA: Lesen und Schreiben im Spätmittelalter. Pécs 1931. 64 p. (Schriften aus dem Deutschen Institut 1.) — FITZ JÓZSEF: A magyar könyv története 1711-ig. Bp. 1959. 201 p. (Fitz József–Kéki Béla: A magyar könyv története. I. r.) — FITZ JÓZSEF: A magyar nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedelem története. I. A mohácsi vész előtt. Bp. 1959. 258 p. — GULYÁS PÁL: A könyv sorsa Magyarországon a legrégebb időktől napjainkig. I. A középkor. MKSzle 1923. 27–52. p. — GULYÁS PÁL: A könyv sorsa Magyarországon. I. r. Bp. 1961. 209 p.

FORRÁSOK. — I. JELENLEGI KÓDEXÁLLOMÁNYOK. — Kéziratgyűjtemények Magyarországon. Kódexkatalógusok. — BIBLIOTHECAE Samuelis S. R. I. Com. Teleki de Szék. Pars 1–4. Bécs 1796–1819. — KNAUZ NÁNDOR: A magyar egyház. . . 2. Régi szerkönyvek. M. Sion 1867. 1–20, 81–85. p. — KNAUZ N.: A magyar egyház. . . 7. Régi misekönyveink. M. Sion 1868. 801–812, 881–891. p. — KNAUZ N.: A magyar egyház régi mise- és zsolozsmakönyvei. Esztergom 1870. 114 p. — KNAUZ N.: A pozsonyi káptalanok kéziratai. Esztergom 1870. 324 p. — BEKE ANTAL: Erdélyi egyházmegyei Batthyány-könyvtár kéziratainak névsora. . . Gyulafehérvár 1871. 56 p. — FABRITIUS, KARL: Aus den alten Messbüchern und Brevieren. Archiv d. Vereins f. Siebenb. Landesk. 1872. 373. pp. — CSONTOSI JÁNOS: A „Farkas Lajos”-féle gyűjtemény codexei a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárában. MKSzle 1876. 134–140, 183–189. p. — KÓHN SÁMUEL: A M. N. Múzeum héber kéziratai. MKSzle 1877. 16–27, 90–105. p. — KONCZ JÓZSEF: A marosvásárhelyi helv. hitv. főtanodai könyvtár ismertetése. Marosvásárhely 1877; MKSzle 1879. 215–233, 313–332. p. — CSONTOSI JÁNOS: A pozsonyi Szt. Ferenciek tartományi könyvtárának codexei. MKSzle 1878. 41–54. p. — HARMATH KÁROLY: A pozsonyi ev. lyceumi könyvtár régi nyomtatványai s kéziratgyűjteménye. Pozsony 1879. 63 p. — CSONTOSI JÁNOS: A sárospataki református collégium könyvtárának kéziratai. MKSzle 1881. 248–255. p. — CSONTOSI JÁNOS: Az Aquinói Szent Tamás-féle codexek bibliográfiájához. MKSzle 1881. 76–77. p. — HENZLMAJN, E.: Die Kunstschätze Grans. Ung. Rev. 1881. 171–185. p. [Az esztergomi könyvkincsekről.] — CSONTOSI JÁNOS: Az esztergomi főegyházi könyvtár kéziratai. MKSzle 1882. 306–335. p. — CSONTOSI JÁNOS: A bars-

szent-keresztii püspöki könyvtár kéziratai. MKSzele 1882. 128–141. p. – [CSONTOSI JÁNOS közleményei:] Kalaúz az orsz. magy. Iparművészeti Múzeum részéről rendezett könyvkiállításához. 2. bőv. kiad. Bp. 1882. II, 266 p. – KÖNYVKIÁLLÍTÁSI emlék. Bp. 1882. 60 p. – FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ: A németújvári Ferenc-rendi zárda könyvtára. Bp. 1883. 37 p. (Klly. MKSze.) – CSONTOSI JÁNOS: A kalocsai főegyházi könyvtár kéziratai. MKSzele 1883. 271–308. p. – CSONTOSI JÁNOS: A zágrábi érseki és egyetemi könyvtárak kéziratai. MKSzele 1885. 92–126. p. – DANKÓ JÓZSEF: Simor János bíbornok érsek könyvtárának kéziratai. MKSzele 1886. 107–118. p. – VÁGNER JÓZSEF: A nyitrai egyházmegyei könyvtár kéziratai s régi nyomtatványai. Nyitra 1886. 222 p. – A BESZTERCEBÁNYAI, libetbányai, korponai és selmeczbányai városi levéltárak kéziratai. MKSzele 1887. 153–178. p. – CSONTOSI JÁNOS: A Nemzeti Múzeum kézirattára. M. Salon 1888. 519–528. p. – PÁLINKÁS GÉZA: A szombathelyi könyvtár régi kéziratainak és ősnymtatványainak jegyzéke. (Vasmegeyi Régészeti Egylet évk. 1891–1892.) – RÉCSEY VIKTOR: A kassai püspöki könyvtár kódexei s incunábulumainak jegyzéke. Bp. 1891. 108 p. – Az EGERI érsekmegyei könyvtár szakszerű címjegyzéke I–II. Eger 1893. 1–2. pótlékfüz. Eger 1894, 1900. – ZÁLKA LÁSZLÓ: A győri püspöki papnevelő-intézet könyvtárának címjegyzéke. Győr 1893. VIII, 950 p. – FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ: Középkori kéziratok a szombathelyi papnevelde könyvtárában. MKSzele 1894. 13–17. p. – A BUDAPESTI Egyetemi Könyvtár kéziratainak címjegyzéke I–II. Bp. 1889, 1894. – HORVÁTH CYRILL: Világiak régi magyar imádságos könyvei. ITK 1895. 257–281. p. – VARGA ELEMÉR: A gyulafehérvári Batthyányi Könyvtár. Bp. 1899. 271 p. – SEBESTYÉN GYULA: Középkori kéziratok. (A M. Nemzeti Múzeum Orsz. Széchényi Könyvtára. 1802–1902. Szerk. Fejérpataky László. Bp. 1902. 31–38. p.) – CATALOGUS librorum omnium conventus S. Martini de S. Monte Pannoniae anno 1658. Ed. et praefatione illustravit Victor Récsy. Bp. 1902. 59 p. – TIMÁR KÁLMÁN: Premontrei kódexek. Kalocsa 1924. – MORIN, GERMAIN: Manuscrits Liturgiques Hongrois des XIe et XIIe Siècles. (Jahrbuch für Liturgiewissenschaft VI. 1926. 54–67. p.) – HOFFMANN EDITH: A Nemzeti Múzeum Széchényi-könyvtárának illuminált kéziratai. Bp. 1928. 140 p., 15 t. (Az OSZK tud. kiadv. 1; korábban: MKSzele 1926. 1–23, 207–245. p., 1927. 1–43. p.) – TIMÁR KÁLMÁN: Domonkos-rendi magyar kódexek. ITK 1930. 265–276, 397–412. p. – BERKOVITS ILONA: A budapesti Egyetemi Könyvtár festett kéziratainak egy csoportja. MKSzele 1931. 1–22. p. – TIMÁR KÁLMÁN: Győri vonatkozású magyar kódexek. Győri Szle 1931. 235–236. p. – BERKOVITS ILONA: A pécsi püspöki könyvtár kéziratai, ősnymtatványai. Pécs 1937. 17 p. – BARTONIEK EMMA: Codices Latini Medii Aevi. Bp. 1940. XVII, 528 p. (Catalogus Bibliothecae Musei Nationalis Hungarici XII. Codices Manuscripti Latini I.) – RADÓ POLIKÁRP: Középkori liturgikus könyvek és bibliák maradványai a soproni ev. liceum könyvtárában. MKSzele 1940. 362–372. p. – RADÓ POLIKÁRP: Index Codicum Manuscriptorum Liturgicorum Regni Hungariae. Bp. 1941. 62 p. (Klly. Pannonhalmi Főapátsági Főisk. évk. 1940–1941.; Az OSZK tud. kiadv. 14.) – GÁBRIEL ASZTRIK: A debreceni könyvtár középkori kéziratai. MKSzele 1942. 345. pp. – JÁVOR EGN: Hét kéziratos pozsonyi missale a Nemzeti Múzeumban. Bp. 1942. 126 p., 4 t. (Az OSZK tud. kiadv. 15.) – FEHÉR MÁTYÁS: A kassai püspöki könyvtár kódexei és ősnymtatványai. Kassa 1943. 80 p. – GÁBRIEL ASZTRIK: A premontrei kódexirodalom. Kassa 1943. 23 p. (Klly. Új M. Muz. IV.) – RADÓ POLIKÁRP: Répertoire hymno-

logique des manuscrits liturgiques dans les bibliothèques de Hongrie. Bp. 1946. 59. p. (Az OSZK tud. kiadv. 21.) — RADÓ POLIKÁRP: Libri liturgici manuscripti bibliothecarum Hungariae. Tom. I. Libri liturgici manuscripti ad missam pertinentes. Bp. 1947. 223 p. (Az OSZK tud. kiadv. 26.) — BERKOVITS LONA: Főzkesegyházi könyvtár. (Magyarország műemléki topográfiája. Szerk. Gerevich Tibor. I. Esztergom műemlékei. 1. Múzeumok, kincstár, könyvtár. Összeáll. Genthon István. Bp. 1948. 291–371. p.) — SZENTIVÁNYI RÓBERT: Catalogus concinnus librorum manuscriptorum Bibliothecae Batthyanianae Albae in Transsylvania. Szeged 1947; ed. 2. adaueta. Szombathely 1949; ed. 4. Szeged 1958. 366 p., 3 t. — KUBINYI MÁRIA: Libri manuscripti Graeci in bibliothecis Budapestinensibus asservati. Bp. 1956. 91 p., 4 t. — SCHEIBER SÁNDOR: Középkori héber kéziratok Magyarország könyv- és levéltárainak bekötési tábláiban. MKSZle 1957. 105–115. p. és klny.; 1962. 25–40. p. — SOLTÉSZ ZOLTÁNNÉ: Az esztergomi Bibliotéka anyagából rendezett kódex-kiállítás. Papírpapír és M. Grafika 1958. 72–74. p. — Az ESZTERGOMI Főzkesegyházi Könyvtár anyagából rendezett kódexminiatúra-kiállítás katalógusa. Esztergom 1958. 68 p. — CODICES LATINI MEDII Aevi Bibliothecae Universitatis Budapestinensis. Rec. et intr. L. Mezey. Bp. 1961. 391 p. (Bibliotheca Universitatis Budapestinensis. Catalogus manuscriptorum 1.) — Magyar és magyar vonatkozású kéziratok külföldi könyvtárakban. — A SZTAMBULI szeraiban európaiak által látott, nyugati nyelveken írt codexek. MKSZle 1877. 153–157. p. — A KONSTANTINÁPOLYI Eszki Szerail könyvtárban őrzött nyugati codexek. MKSZle 1878. 92–98. p. — CSONTOSI JÁNOS: A müncheni könyvtár hazai vonatkozású kéziratai. MKSZle 1882. 202–240. p. — CSONTOSI J.: A krakkói könyvtár hazai vonatkozású kéziratai. MKSZle 1882. 373–398. p. — CSONTOSI J.: A velencei könyvtár magyarországi vonatkozású latin kéziratai. MKSZle 1883. 164–203. p. — CSONTOSI J.: A bécsi udvari könyvtár hazai vonatkozású kéziratai. MKSZle 1884. 157–308. p. — CSONTOSI J.: A bécsi császári udvari levéltár hazai vonatkozású kéziratai. MKSZle 1885. 182–231. p. — CSONTOSI J.: A drezdai királyi könyvtár hazai vonatkozású kéziratai. MKSZle 1886. 251–258. p. — CSONTOSI J.: A berni városi könyvtár hazai vonatkozású kéziratai. MKSZle 1887. 242–248. p. — CSONTOSI J.: Emlékirat a müncheni Hunyadi-levéltár visszaszerzése tárgyában. MKSZle 1889. 252–310. p. — HODINKA ANTAL: Hazai vonatkozású kéziratok olaszországi könyvtárakban és levéltárakban. MKSZle 1889. 45–83. p. — CSONTOSI JÁNOS: Jelentés városi könyvtár-búvárlataimról. M. Ak. Ért. 1890. 441–451. p. — CSONTOSI J.: A gróf Trivulzio család milánói könyvtárának magyarországi vonatkozású kéziratai. MKSZle 1891. 144–149. p. — FRAKNÓI-GOTTLIEB: Manuserit enluminé d'un prélat hongrois à la Bibliothèque Beatty à Londres. Wien 1920. 22, 2 p., 12 t. — ZALÁN MENYHÉRT: Árpád-kori magyarországi vonatkozású kéziratok az osztrák kolostorok kéziratáraiban. Pannonhalmi Szle 1926. 1. sz. 46–62. p. és klny. — MISKOLCZY I.: A nápolyi Biblioteca Nazionale magyar vonatkozású kéziratai. MKSZle 1927. 146–154. p. — KATALOG WYSTAWY rekopisow i drukow Polsko-Wegierskich XV. i XVI. wieku. Krakow 1928. 39 p., 19 mell. — KNIEWALD, DRAGUTIN: Zagrebacki liturgijski kodeksi XI–XV. stoljeca. Croatia Sacra 1940. — CORVINÁK katalógusai. — A corvinák összes jegyzékét közli, az egyes kódexek legteljesebb felsorolását tartalmazza a rájuk vonatkozó irodalommal: ZOLNAI KLÁRA—FITZ JÓZSEF: Bibliographia bibliothecae regis Mathiae Corvini. Bp. 1942. 68–117. p. (Az OSZK tud. kiadv. 10.) — CSONTOSI

JÁNOS: Latin Corvin-codexek bibliográfiai jegyzéke. MKSzele 1881. 137–176. p. — WEINBERGER, WILHELM: Beiträge zur Handschriftenkunde I. Wien 1908. 89 p. (Sitzungsberichte der Akademie in Wien. Philosophisch-Historische Klasse. 159. 6.) — HEVESY, ANDRÉ: La Bibliothèque du roi Matthias Corvin. Paris 1923. 59–93. p. — BIBLIOTHECA CORVINA. Mátyás király budai könyvtára. Írták Fraknói Vilmos, Fögel József, Gulyás Pál, Hoffmann Edith. Bp. 1927. 59–82. p. — HOFFMANN EDITH: Régi magyar bibliofilek. Bp. 1929. 96–103. p. — WEINBERGER, WILHELM: Erhaltene Handschriften des Könige Matthias Corvinus und des Graner Erzbischofs Johann Vitéz. ZfBw 1929. 6–13. p. — HUNYADY JÓZSEF: A Vitéz- és Corvin-kodexek és ősnymotványok kötéseinek bibliográfiája 1938-ig. Bp. 1939. 56–97. p. (Könyvtörténeti bibl. 1.) — SZABÓ, GEORGE: Corvinus Manuscripts in the United States. A Bibliography. New York 1960. 20 p. (Hungarian Bibliography Series 2.)

II. KÖZÉPKORI KATALÓGUSOK. — I. még a könyvtáraknál. — *A nevezetesebb katalógusokat közli:* MEZEY LÁSZLÓ: Forrásszemelvények a kéziratosság korának könyvtörténetéhez. Egyet. segédkönyv. Bp. 1956. 252 p. — *Szamos XIV–XV–XVI. századi könyvjegyzék kiadása:* IVÁNYI BÉLA: Könyvek, könyvtárak, könyvnyomdák Magyarországon, 1331–1600. Bp. 1937. 135 p. (Az OSZK kiadv. 4.); és MKSzele 1929–1934. 6 közl. — *Egyes középkori gyűjtemények katalógusai:* IPOLY ARNOLD: A pozsonyi káptalan XIV. századi könyvtára. Új M. Muz. 1856. I. 161–191. p. — IPOLY A.: Egy középkori magyar plébános könyv ára. MKSzele 1876. 229–241. p. — FRANKÓI VILMOS: Esteri Hippolyt esztergomi érsek könyvtárának jegyzékei 1490 és 1520-ból. MKSzele 1878. 144–153. p. — FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ: A zágrábi káptalani könyvtár XV. századi könyvrajstroma. MKSzele 1880. 363–368. p. — CSÁNKI DEZSŐ: Magyarországi bencések egy bibliográfiai becsű inventariuma 1508-ból. MKSzele 1881. 289–299. p. — CSONTOSI JÁNOS: Adalék Porpáczi Lukács érdeák könyvtárához 1441-ből. MKSzele 1881. 87. p. — HORVÁTH IGNÁC: Négy hazai könyvrajstrom 1471, 1520 és 1522-ből. MKSzele 1883. 67–69. p. — FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ: A veszprémi káptalan könyvtára a XV. század első felében. MKSzele 1885. 136–151. p. — A VESZPRÉMI KÁPTALAN KINESÉINEK ÖSSZEÍRÁSA 1429–1437. Évekből. Közli: Fejérpataky László. Tört. Tár 1886. 533–576. p.; 1887. 173–192. p. — A CSÁSZLÓCZI SZENT MÁRTONRÓL NEVEZETT EGYZHÁZ (Ung megyében) könyvei 1444-ből. MKSzele 1887. 320–322. p. — ADALÉK A XV. SZÁZADBELI KÖNYVTÁRAKHOZ. MKSzele 1887. 326–327. p. — VISITATIO CAPITULI e. m. Strigoniensis anno 1397. Közli: Kollányi Ferenc. Tört. Tár 1901. 71–106, 239–272. p. — IVÁNKA ENDRE: Két magyarországi plébánai könyvtár a XV. században. Sz 1938. 137–166, 220–334. p. — *A felsoroltakon kívül a további könyvjegyzékeket a MKSzele, a társudományi folyóiratok közül főleg a Tört. Tár, Sz, EPhK, ITK, ill. a könyvtártörténeti és határterületi monográfiák tartalmazzák.*

Az írás. — ROVÁSÍRÁS. — ÁLLÍTÓLAGOS hun írat-töredék, fahéjra írva. 1 f. OSZK Oct. II. 339. — TUDTAK-E a magyarok írni, mikor mostani hazájokba bejöttek, vagy sem? Sz. N. Társ. I. 1830. 293. p. — SZABÓ KÁROLY: A régi hun-székely írásról. Bpi Szle 1866. V. 114–143. p., VI. 106–130, 233–277. p. — HÓDOLY L.: A székely vagy régi magyar írás eredete. Pozsony 1884. 16 p. — DÉSY F.: Magyar ősrás. Auróra 1902. aug.–sept. 1–20. p. — DÉSY F.: A hunok írása. Auróra 1902. okt. 8–28. p. — SZILY KÁLMÁN: A rovásírás é-le a magyar nép között. Bp. 1903. 51 p. — KATONA LAJOS: A rovásírás ügyében kiküldött bizottság jelen-

tése. Ak. Ért. 1904. 348–354. p. — SZÁDECZKY LAJOS: A csíki székely krónika. Bp. 1905. 252 p. — SEBESTYÉN GYULA: ROVÁS ÉS ROVÁSÍRÁS. Bp. 1909. XV, 325 p. (M. néprajzi könyvtár 2.) — SZÁDECZKY LAJOS: Még egyszer a csíki székely krónikáról. Bp. 1911. 44 p. — SEBESTYÉN GYULA: Újabb glosszák a konstantinápolyi rovásírás magyar nyelvemlékeihez. Ethnographia 1914. 14–65. p. — KEMENES A.: A székely rovásírás és a tulajdonjegyek. Bp. 1914. 47 p. — SEBESTYÉN GYULA: A magyar rovásírás hiteles emlékei. Bp. 1915. 173 p., XVIII t.; Ism. Németh Gy. I:PhK 1916. 560–570. p. — MÉSZÁROS GY.: A nagyszentmiklósi lelet kun és rovásos feliratainak megfejtése. Bp. 1915. 21 p. — ERNYEY JÓZSEF: Sebestyén Gyula: A magyar rovásírás hiteles emlékei. Sz 1917. 165–176. p.; vö. Sebestyén Gyula válaszával: Kritikai tévedések a rovásírás korában. Sz 1917. 318–324. p. — ERNYEY JÓZSEF: A rovásírás kritikája. Sz 1917. 406–408. p. — NÉMETH GYULA: A régi magyar írás eredete. Nyelvtud. Közl. 1917. 21–44. p. — SEBESTYÉN GYULA: Rovásírás emlékek. (Emlék Szily Kálmánnak. . . Bp. 1918.) — WLA-DÁR R.: A nagyszentmiklósi kincslelet feliratainak megfejtése. Bp. 1921. 20 p. — LIGETI LAJOS: A magyar rovásírás egy ismeretlen betűje. MNY 1925. 50–52. p. — MELICH JÁNOS: Néhány megjegyzés a székely írásról. MNY 1925. 153–159. p. — MÓRA FERENC: Rovó Somogyi. M. Bibl. Szle 1924. 82–86. p. — LIGETI LAJOS: A kazár írás és a magyar rovásírás. MNY 1927. 473–476. p. — JAKUBOVICH EMIL: A bögsői székely rovás betűs felirat. MNY 1931. 81–84. p. — JAKUBOVICH EMIL: A székelyderzsi rovásírásos téгла. MNY 1932. 264–274. p.; önállóan: Bp. 1932. 14 p. — NÉMETH GYULA: A nagyszentmiklósi kincs felirata. MNY 1932. 65–85. p.; önállóan: Bp. 1932. 33 p. — NÉMETH GYULA: A magyar rovásírás. (A magyar nyelvtudomány kézikönyve II. 2. Bp. 1934.) — JAKUBOVICH EMIL: A székely rovásírás legrégebbi ábécéi. MNY. 1935. 1–17. p.; önállóan: Bp. 1935. 16 p. — MUSNA LÁSZLÓ: Székely rovásírásos emlékek. MNY 1936. 229–233. p. — KUN BÉLA: Egy XVIII. századi rovásírásos ábécé. MNY 1937. 251. p. — MÉSZÁROS GY.: A nagyszentmiklósi kincs egyik áltörök felirata. Szeged 1938. 19 p. — NÉMETH GYULA: A székely rovásírás egy új emléke: a homoród-karácsonyfalvi felirat. MNY 1945. 11–16. p. — SEBESTYÉN KÁROLY, Cs.: A székelyderzsi rovásírásos téгла kora. MNY 1952. 86–89. p. — VÁRKONYI NÁNDOR: A magyar rovásírás. Dunántúl 1955. 12. sz. 71–79. p. — KÖNYV-, OKLEVÉL- ÉS LEVÉLÍRÁS. — FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ: A pannonhalmi apátság alapító oklevele. Bp. 1878. 220 p. — FEJÉRPATAKY L.: A királyi kancellária az Árpádok korában. Bp. 1885. 149 p. — FEJÉRPATAKY L.: „Paleographia.” 20. sz. Egyetemi előadás. 33 f. OSZK Qu. H. 2542. — FEJÉRPATAKY L.: „Az írás eredete és fejlődése.” 31 f. OSZK Oct. H. 772. — SZENTPÉTERY IMRE: Oklevéltani naptár. Bp. 1912. 135 p. — GÁBOR GYULA: Adatok a középkori magyar könyvírás történetéhez. MKSze 1910. 6–24. p.; 1912. 302–315. p. — HAJNAL ISTVÁN: Írástörténet az írásbeliség felújulása korából. Bp. 1921. 173 p., XXIII t. — KUMOROVITZ BERNÁT: A leleszi konvent oklevéladó működése 1569-ig. Bp. 1928. 40 p. — HAJNAL ISTVÁN: Írástörténet az írásbeliség felújulása korából. (1933 körül.) 121 f. OSZK F. H. 1823. — HAJNAL ISTVÁN: Le renouvellement du rôle social de l'écriture et le développement de la formation universitaire en France jusqu'en Hongrie aux XIIe et XIIIe siècles. Bp. 1947. 16 p. — BÁRCZI GÉZA: A tihanyi apátság alapítólevele mint nyelvi emlék. Bp. 1951. 231 p. (Nyelvészeti tanulmányok 1.) — JAKÓ ZSÓMOND: Les débuts de l'écriture dans les couches laïques de la société féodale en Transylvanie. Considérations sur l'étude de la paléographie

sur de nouvelles bases. Nouvelles études d'histoire. Bukarest 1955. 209–223. p. — HAJNAL ISTVÁN: L'enseignement de l'écriture aux universités médiévales. Bp. 1954. 187 p.; 2. ed. Bp. 1959. — MEZEY LÁSZLÓ: L'écriture et chancellerie. (Hajnal I.: L'enseignement de l'écriture aux universités médiévales. 2. ed. Bp. 1959. 261–279. p.) — KUMOROVITZ, B. L.: Die erste Epoche der ungarischen privatrechtlichen Schriftlichkeit im Mittelalter. (XI–XII. Jahrhundert.) Études historiques. Bp. 1960. I. 253–290. p. — KOMJÁTHY MIKLÓS: Quelques problèmes concernant la charte de fondation de l'abbaye de Tihany. Bp. 1960. 34 p. (Klny. Études historiques. Studia historica Academiae Scientiarum Hungaricae 36.) — CODICES latini medii aevi Bibliothecae Universitatis Budapestinensis. Rec. et intr. Ladislaus Mezey. Bp. 1961. 7–18. p. — *A paleográfiai ismeretek rövid összefoglalása*: MEZEY LÁSZLÓ: Paleográfia. Egyetemi jegyzet. Bp. — *Az irodalom bővebb, értékelő feltárása*: MAKKAI LÁSZLÓ–MEZEY LÁSZLÓ: Árpád-kori és Anjou-kori levelek. XI–X V. sz. Bp. 1960. 379–384. p. — MÁSOLÁS, MINIÁLÁS, KÖNYVKÖTÉS. — A humanista jellegű kódexekkel kapcsolatos irodalmat külön adjuk. L. még az egyes kódexek irodalmánál. — RÓMER FLÓRIS: A győri káptalan antiphonaleja. Arch. Közl. 1877. I. 16–26. p. — CSONTOSI JÁNOS: Adalék a magyarországi XIV–XV. századi könyvmásolók és betűfestők történetéhez. 1–3. közl.: MKSze 1879. 42–59, 134–149, 297–305. p. és klny.; 4. közl.: Ismeretlen magyarországi könyvmásolók és betűfestők a középkorban. MKSze 1880. 247–254. p.; 5. közl.: Magyarországi könyvmásolók és betűfestők a középkorban. MKSze 1881. 205–214. p. — CSONTOSI JÁNOS: Magyarországi könyvmásolók és könyvfestők által készített latin kéziratok 1228–1500-ig. (Kalauz a m. orsz. Iparműv. Muz. . . könyvkiállításához. Bp. 188. 7–22. p.) — MISKOVSKY VIKTOR: A művészi ipar a Felvidéken. Művészi Ipar 1885–1886. 5–11. p. — CSONTOSI JÁNOS: II. Endre és Gertrud királyné arcképei egy XIII. század elejéről való stuttgarti codexben. Sz 1886. 54–58. p. — MISKOVSKY VIKTOR: Régi könyvkötések Bárfán. Művészi Ipar 1890. 76–80. p. — [UTASÍTÁS könyvek írására, 1334.] MKSze 1891. 33–34. p. — ZSÁK J. ADOLF: Szegedi Gergely, egy ismeretlen scriptor és miniátor. MKSze 1907. 145–148. p. — VARGA ELEMÉR: Egy eperjesi könyvfestő [Henckel György] levele 1483-ból. MKSze 1907. 91–93. p. — KEMÉNY LAJOS: Adalékok a kassai könyvmásolók, könyvkereskedők és könyvnyomtatók történetéhez. MKSze 1910. 188–191. p. — HOFFMANN EDITH: Pálóczy György esztergomi érsek két könyvéről. M. Bibl. Szle 1925. 32–36. p. — HOFFMANN EDITH: A Nemzeti Múzeum Széchényi-könyvtárának Magyarországon illuminált kéziratai. MKSze 1927. 1–43. p. — HOFFMANN EDITH: Henrik csukárdi plébános miniátor. (Az Orsz. M. Szépm. Muz. Évk. 4. 1924–1926. Bp. 1927. 74–90. p.) — JAKUBOVICH EMIL: Nagy Lajos király oxfordi kódexe, a Bécsi Képes Krónika kora és illuminátora. MKSze 1930. 382–393. p. — BERKOVITS ILONA: A budapesti Egyetemi Könyvtár festett kéziratának egy csoportja. MKSze 1931. 1–22. p. — HOFFMANN EDITH: Die Bücher Ludwigs des Grossen und die ungarische Bilderchronik. ZfBw 1936. 653–666. p. — BERKOVITS ILONA: A pécsi Püspöki Könyvtár festett kéziratai és ösnyomtatványai. MKSze 1937. 35–49. p. — DERCSÉNYI DEZSŐ: Nagy Lajos kora. Bp. 1938. 137–149, 169–170. p., 63–64. t. — BERKOVITS ILONA: A Képes Krónika és Szent István királyt ábrázoló miniatúrái. MKSze 1938. 1–20. p. — KARDOS TIBOR: Kálti Márk képes krónikája. Bp. 1938. 77 p., 2 t. (Officina képeskönyvek.) — DERCSÉNYI DEZSŐ: Nekesei Dömötör Bibliája a washingtoni Library of Congressben.

- MKSzle 1942. 113–125. p. (A bibliát kiadta HARRSEN, META: The Nekesei-Lipócz Bible... Washington 1949. 99 p.) – BERKOVITS ILONA: A magyar miniaturafestészet kezdetei. *Magyarástudomány* 1942. 485–519. p. és klny. – BERKOVITS ILONA: Kolostori kódexfestészetünk a XIV. században. MKSzle 1943. 347–362. p. – BERKOVITS ILONA: Főszékesegyházi könyvtár. (Magyarország műemléki topográfiaja. Szerk. Gerevich Tibor. I. Esztergom műemlékei. 1. Múzeumok, kincstár, könyvtár. Összeáll. Genthon István. Bp. 1948. 291–371. p.) – BERKOVITS, [ILONA] E.: La miniatura ungherese nel periodo degli angioini. *Janus Pannonius* 1947. 82–83. p. és klny. – MOSTRA storica nazionale della miniatura. Firenze 1954. 528 p., 104 t., 5 kép; vö. MKSzle 1956. 91–93. p. – KOROKNAY ÉVA, B.: Magyar könyvkötészet a mohácsi vészig. A Könyv 1955. 368–371. p. – SOLTÉSZ ZOLTÁNNÉ: Blutfogel Boldizsár miniátor. MKSzle 1957. 247–264. p. – AZ ESZTERGOMI FŐSZÉKESEGYHÁZI KÖNYVTÁR ANYAGÁBÓL RENDEZETT KÓDEX-MINIATÚRA KIÁLLÍTÁS KATALÓGUSA. Esztergom 1958. 68 p. – KOROKNAY ÉVA, B.: A lövöldi karthausi kolostor kötéseiről. (*Annales Strigoniensis. Az esztergomi múzeumok évkönyve* 1. Debrecen 1960.) – A *kötésekre vonatkozó irodalom teljességre törekvő összeállítása*: HUNYADY JÓZSEF: A magyar könyvkötés művészet a mohácsi vészig. Bp. 1937. 111 p. (A Bpi. . . Tud. egy. Művtört. és Keresztényrégészeti Intézet dolg. 43.) – *Képzőművészeti bibliográfiát ad*: MAKKA LÁSZLÓ–MEZEY LÁSZLÓ: Árpád-kori és Anjou-kori levelek. XI–XIV. sz. Bp. 1960. 394–414. p. – A HUMANISTA JELLEGŰ KÖNYVEK ELŐÁLLÍTÁSA. – *A rávonatkozó, jóformán teljes irodalmat közli a Corvinával kapcsolatban*: ZOLNAI KLÁRA–FITZ JÓZSEF: *Bibliographia bibliothecae regis Mathiae Corvini*. Bp. 1942. 18–23, 53–5. p. (Az OSZK tud. kiadv. 10.) – *Kiegészítések, újabb irodalom*: RÓMER FLÓRIS: Cimertani kérdés. Sz 1869. 201–203. p. [Kálmáncsehi.] – RÓMER F.: Középkori miniature-ök és a Corvinának egy eddig ismeretlen maradványa. Arch. Ért. 1870. 277–286, 297–305. p. – NAGY IVÁN: Cimertani kérdések. (Kálmáncsehi.) Arch. Ért. 1870. 260–262. p. – RÓMER FLÓRIS: [Kálmáncsehi] Domokos fehérvári prépost breviáriuma. M. Sion VII. 50, 124.; Arch. Ért. 1870. 276. p.; Arch. Közl. 1870–1871. 142. pp. – RÓMER FLÓRIS: Kalmanczai Domokos székesfehérvári prépost codexe. MKSzle 1876. 169–173. p. – FRANKÓI VILMOS: Pruisz János váradi püspök pontificaléja. MKSzle 1884. 1–4. p. – FRANKÓI VILMOS: Debrenthei Tamás zágrábi püspök codexe a párisi nemzeti könyvtárban. MKSzle 1889. 24–25. p. – RÁTH GYÖRGY: Magyarországi könyvtárlák a történelmi kiállításon. (Az iparművészet 1896-ban. Szerk. Ráth Gy. Bp. 1897.) – FIRTINGER KÁROLY: *Vespasiano da Bisticci*. M. Nyomd. 1902. 68–69. p. – GOTTLIEB, THEODOR: *Katalog der Ausstellung von Einbände*. Wien 1904. [Corvinák: 16–19. sz., magyar kötések: 141–179. sz.] – RÉCSEY VIKTOR: Gazius Antal... kéziratoss munkája, melyet Thurzó Zsigmond váradi püspöknek ajánlott. (Hegedüs István: *Analecta recentiora ad historiam etc.* Bp. 1906. 144. pp.) – WEINBERGER, WILHELM: *Beiträge zur Handschriftenkunde*. I. Die Bibliotheca Corvina. Wien 1908. 89 p. – FRANKÓI VILMOS: Beckensloer váradi miscskönyve és esztergomi kódexe. MKSzle 1913. 289–293. p. – HOFFMANN EDITH: A Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtárának Magyarországon illuminált kéziratai. MKSzle 1927. 1–43. p.; önállóan: Bp. 1928. – *KATALOG wystawy rekonisow i drukow Polsko-Wegierskich XV. i XVI. wieku*. Krakow 1928. 39 p., 19 mell. – BERKOVITS, ELENA: *Un codice Dantesco nella Biblioteca della R. Università di Budapest*. Bp. 1931. 31 p. (Klny. Corvina 1930.) – Régi magyar könyvkötések Végh Gyula színes rajzaiban. Bp. 1936.

40 p., 8 t. (A MNM OSZK címjegyzéke 11.) — GILLET, LOUIS: Les artistes et Mathias Corvin. Nouvelle Revue de Hongrie 1940. 433–444. p. — GULYÁS PÁL: Mátyás király állítólagos miniátorai. MKSze 1942. 11–17. p. — BERKOVITS ILONA: Mátyás király „állítólagos miniátorai”. (Válasz Gulyás Pálnak.) MKSze 1942. 153–161. p. — BERKOVITS ILONA: Várady Ferenc Pontificaléja Bécsben. MKSze 1942. 259–266. p. — BALOGH JOLÁN: Az erdélyi renaissance I. 1460–1541. Kolozsvár 1943. 408 p. — BERKOVITS ILONA: Egy Corvin-kódex származása. MKSze 1945. 22–37. p. — SCHUNKE, ILSE: Vom Stil der Corvineneinbände. Gutenberg Jahrbuch 1944–1949. 209–227. p. — HELLMUTH, HELWIG: Handbuch der Einbandkunde. Maximilian Gesellschaft I–III. 1953–1955. Gruppe 10. Frühe Renaissance. Einbände in Italien und Ungarn. 55, 60–65. p. — LESKIEN, ELFRIEDE: I. in Ostdeutscher Frührenaissance-Einband im Corvinenstil. Gutenberg Jahrbuch 1956. 297–300. p. — ROSS, D. J. A.: A Corvinus manuscript recovered. Scriptorium 1957. XI. — GEREVICH LÁSZLÓNÉ: Vásári Miklós két kódexe. Művtört. Ért. 1957. 133–137. p. — SOLTÉSZ ZOLTÁNNÉ: Garázda Péter, Nagylucei Orbán és Szatmári György ismeretlen könyvei. Művtört. Ért. 1958. 120–123. p. — KNEWALD, DRAGUTIN: Sitnoslikar Dubrovanin Feliks Petančić. Der Miniaturmaler Felix Raguzanus Petantius. Zagreb 1958. (Posebni otisak iz Tkalčićevog zbornika II. 55–92. p., 5. t.) — BERKOVITS ILONA: Egy Korvina-miniatúra. Bp. 1959. 250–259. p. (Klly. Művtört. Ért. 1959.) — HAMANOVÁ, PAULINA: Z dejin knizni vazby. Praha 1959. 69–72. p., I–II. t. — KOROKNAY ÉVA, B.: A vaknyomások Corvina kódexéről. (Az Iparműv. Muz. Évk. 3–4. Bp. 1959.) — CSAPODINÉ GÁRDONYI KLÁRA: Mátyás király könyvtárának scriptorai. Petrus Cenninius. MKSze 1958. 327–344. p. és klly. Bp. 1959. 18 p. (Az OSZK kiadv. 45.); Az OSZK Évk. 1959. Bp. 1961. 159–177. p. — A kódexekre vonatkozó irodalom teljessége törekvő összeállítása: HUNYADY JÓZSEF: A magyar könyvkötés művészete a mohácsi vészig. Bp. 1937. 111 p. — A Vitéz- és Corvin-kódexekre vonatkozólag I. HUNYADY JÓZSEF: A Vitéz- és Corvin-kódexek és ősnymotványok kódexinek bibliográfiája 1938-ig. Bp. 1939. 102 p. (Könyvtörténeti bibl. 1.)

A papiros. — ÁTTEKINTÉSEK. — BOGDÁN ISTVÁN: A levéltári és könyvtári anyag alkotóelemei. Bp. Levélt. Orsz. Közp. soksz. 1961. 7–34. p. (Irat- és könyvkonzerváló tanfolyam jegyzetei 4.) — BOGDÁN ISTVÁN: A vízjelkutatás problémái. Vízjelgyűjtésünk módszertana. Levéltári Közl. 1959. 89–108. p. — BOGDÁN ISTVÁN: A magyarországi papírtörténet 1900-ig. Bp. Akad. K. (Sajtó alatt, 30 iv.) — Az irodalmat közli: FAZAKAS JÓZSEF: A magyar papírtörténeti irodalom bibliográfiája. Bp. 1959. 287–309. p. (Klly. Az OSZK Évk. 1958.) [Annotált.] — *Kiegészítések, újabb irodalom.* — P a p í r á r a k. — A KOLOSZVÁRI magyar polgárság összeírása 1453-ból. Közli Szabó Károly. Tört. Tár 1882. 525–541. p. — V í z j e g y e k. — A MAGYARORSZÁGI papírvízjegyek. Arch. Ért. 1872. 190–191. p. — ARCHEOLÓGIAI levelek. 11. Arch. Ért. 1872. 75. p. — CODICES latini medii aevi Bibliothecae Universitatis Budapestinensis. Rec. et intr. Ladislaus Mezey. Bp. 1961. 305–369. p.

Kódexek. — ÁLTALÁNOS IRODALOM. — Az összeállításban a kódexeket csak tartalmi (irodalomtörténeti, nyelvtörténeti, köztörténeti) szempontból tárgyaló művek nem kaptak helyet. Kivételnek számít néhány könyvtörténeti szempontot is szem előtt tartó munka. — HORVÁT ISTVÁN: A magyar nyelv régi maradványairól. Tud. Gyűjt.

1835. I–III., V–X., 1836. III, V–XII. – DÖBRENTEI GÁBOR tudósítása a Régi Magyar Nyelvmélekek felől. M. Ak. Ért. 1843–44. 236–239. p. – DÖBRENTEI GÁBORNAK a régi magyar nyelvmélekek s régi magyar irodalom ügyében tett fíradalmairól. Toldy Ferenc titkári jelentése. M. Ak. Ért. 1851. 127. pp. – MAGYAR CÖDÉXEK ismertetése. (Mátray Gábor.) M. Ak. Ért. 1854. 175. pp. – THIENEMANN TIVADAR: Városi élet a magyar középkorban. Minerva 1923. 41–69. p. – TIMÁR KÁLMÁN: Premontrei kódexek. Kaloesa 1924. – ZALÁN MENYHÉRT: A magyar középkori missalék kutatásának feladatairól. Pannonhalmi Szle 1928. 189–198. p. – JAKUBOVICH EMIL–PAIS DEZSŐ: Ó-magyar olvasókönyv. Pécs 1929. XLI, 305, 4 p. (Tud. Gyűjt. 30.) – HOFFMANN EDITH: Régi magyar bibliofilek. Bp. 1929. 304 p. – PINTÉR JENŐ Magyar irodalomtörténete I. Bp. 1930. 769 p. [Számos kódex leírásával és irodalommal.] – TIMÁR KÁLMÁN: Dunántúli magyar kódexek sorsa. Pécs 1936. 48 p. – GÁBRIEL ASZTRIK: Középkori kéziratok identifikációja és lokalizációja. MKSzele 1937. 298–312. p. – GÁBRIEL ASZTRIK: A középkori kéziratok kormeghatározása. MKSzele 1938. 355–364. p. – OUY, GILBERT: Középkori kéziratok archivisztikája. Bp. 1960. 46 p. (Külföldi könyvtári szakirodalom 5.) – JAKAB GÉZA: Zalai kódexeink. (A Göcseji Muz. jubileumi évk. Zalaegerszeg 1960.) – GULYÁS PÁL: A könyv sorsa Magyarországon. I. r. Bp. 1961. 209 p. – EGYES KÓDEXEK. – A legregibb magyar vonatkozású kódexek. – *Beda-töredék.* (VIII. sz.) – MEZEY L.: A budapesti Egyetemi Könyvtár VIII. századi Beda-töredéke. MKSzele 1962. 18–24. p. – Szt. Erzsébet imádságos könyve. (IX–X. sz.) – CSONTOSI J.: Gertrud királyné, Szent Erzsébet és Margit hercegnő imakönyvei Friaulban és Szt. Florianban. MKSzele 1880. 173–178. p. – FRAKNÓI VILMOS: Árpádházi Szent Erzsébet két imádságos könyve Cividálban. MKSzele 1882. 175–180. p. – A legregibb Magyarországon használt és fennmaradt kódexek. – XI–XIII. század. – *Hahoti.* – KNIEWALD [DRAGUTIN] KÁROLY: A „Hahoti kódex” jelentősége. . . MKSzele 1938. 97–112. p. – *Esztergomi Benedictionale.* – KNIEWALD [DRAGUTIN] KÁROLY: Esztergomi Benedictionale. MKSzele 1941. 213–231. p. – *Oláh Miklós Lectionariuma (v. Evangeliariuma).* – KNIEWALD [DRAGUTIN] K.: A Pray-kódex tartalma, kora, jelentősége. MKSzele 1939. 413–455. p. [440. p.] – RADÓ POLIKÁRP: Libri liturgici manuscripti bibliothecarum Regni Hungariae I. Bp. 1947. 181–183. p. (Az OSZK kiadv. 26.) – *Hartwick Agenda pontificalisa.* – KNIEWALD [DRAGUTIN] KÁROLY: Hartwick győri püspök Agenda pontificalisa. MKSzele 1941. 1–21. p. – *Szel-pesényi.* – RADÓ POLIKÁRP: Hazánk legregibb liturgikus könyve: A Szelephényi-kódex. MKSzele 1939. 352–412. p. – SZIGETI KILIAN: A Szelephényi-kódex. MKSzele 1961. 363–370. p. – *Antiphonale Albense.* – ANTIPHONALE Albense. Hrg. u. einl. v. László Mezey. Bp. [Sajtó alatt: 1962. Fakszimile.] – *Az esztergomi krónika kódexe.* – MÉSZÁROS ISTVÁN: Magyarországi iskoláskönyv a XII. sz. első felől. MKSzele 1961. 371–398. p. – *Admonti.* – BARTONIEK EMMA: Szent István törvényeinek XII. századi kézírata. Az Admonti-kódex. Bp. 1935. 64 p. (A MNM OSZK nemzeti kincseinek hasonmása I.) – *Csatári Biblia.* – FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ: A Gutkeled-biblia. MKSzele 1892–1893. 5–22. p. – L. még róla a „Kéziratosság századai” bevezetőjének jegyzeteit. – *Pray.* – SZINNYEI JÓZSEF: A Halotti Beszéd másolatvoltáról. MNy 1905. 20–23. p. – MÉSZÖLY GEDEON: A Halotti Beszéd nemmásolatvoltáról. MNy 1908. 289–295. p. – TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: A Halotti Beszéd másolatvoltáról. Nyelvtud. Közl. 1909–1910. 213–225. p. – CIKKEK a MKSzlé-ben: 1879. 275, 1898. 46, 1922. 207, 1926. 246,

1927. 44, 247, 1931. 1, 1939. 213. pp. — KNIEWALD [DRAGUTIN] KÁROLY: A Pray-kódex tartalma, kora, jelentősége. MKSzle 1939. 413–455. p.
- RADÓ POLIKÁRP: A Pray-kódexről. Irodalomtörténet 1944. 49–55. p.
- RADÓ P.: Libri liturgici manuscripti bibliothecarum Regni Hungariae I. Bp. 1947. 34–35. p. (Az OSZK kiadv. 26.) [Bibliográfia.]
- *XIII–XIV. századi nevezetesebb kódexek. — Anonymus.* — BÉLA KIRÁLY névtelen jegyzőjének könyve a magyarok viselt dolgairól. Kiad. Fejérfataky László. Bp. 1892. 63 p. [Faksimile.]
- JAKUBOVICH EMIL: P. mester. Adalékok az Anonymus-kérdéshez. (Klebensberg-émlékkönyv. Bp. 1925. 169–213. p.) — JAKUBOVICH EMIL: Adalékok az Anonymus-kérdéshez. Ak. Ért. 1926. 143–171. p. — SZILÁGYI LORÁND: Az Anonymus-kérdés revíziója. Sz 1937. 1–54, 136–202. p. — SZILÁGYI LORÁND: A 200 éves Anonymus kérdés. MKSzle 1946. 5–24. p. — KARSAI GÉZA: Az Anonymus-kódex keletkezéséhez. MKSzle 1960. 149–175. p. — *Képes Krónika.* — KÁLTI MÁRK Képes Krónikája. Személyenyek és képek. Összeáll. és ford. Kardos Tibor. Bp. 1938. 77 p., 2 t. — KÁLTI MÁRK: Képes krónika. Ford. és jegyz. ell. Geréb László. Bev. Kardos Tibor. Művészettört. tanulm. Berkovits Ilona. Bp. 1959. 254 p., 2 t. (Monumenta Hung. 3.) — KÁLTI MÁRK: Die Ungarische Bilderechronik. Chronika de gestis Hungarorum. Einl. v. Tibor Kardos. Anm. László Mezey. Kunsthist. Ilona Berkovits. Bp. 1961. 319 p., 2 t. — *Iroalom: RÓMER FLÓRIS: A magyar Képes Krónika ügyében.* Arch. Ért. 1871. 124–125, 180–181, 272–273. p. — *Bécsi képes krónika lemásolása.* Arch. Ért. 1872. 14, 253, 307. pp. — *A bécsi képes krónika.* Arch. Ért. 1874. 74–75. p. — JAKUBOVICH EMIL: Adalékok a legrégebb nyelvemléceink, okleveleink és krónikáink íróinak személyéhez. MNY 1925. 129–130. p. — BÓNIS GYÖRGY: Uzsai János Ars Notariája. Philol. Közl. 1961. 229–260. p. — *Nekesei Biblia.* — DERCSÉNYI DEZSŐ: Nekesei Dömötör Bibliája. . . MKSzle 1942. 113–125. p. — HARRSEN, META: The Nekesei-Lipócz Bible. . . Washington 1949. 99 p. — *Dante (Serravalle, Eger).* — ZAMBRA ALAJOS: Kaposi József: Dante Magyarországon. (Bp. 1911.) MKSzle 1912. 71–74. p. [Ism.] — KARDOS TIBOR: A magyarországi humanizmus kora. Bp. 1955. 87. pp. — *A bpi Egyvet. Ktár Dante-kódexéről a könyvművészetnél.* — *Magyarországi Miklós misekönyve.* — RADÓ POLIKÁRP: Magyarországi Miklós cassinói misekönyve [1418] a Nemzeti Múzeumban. MKSzle 1942. 364–367. p. — *Nyelvemlékek. — Kiadások: DÖBRENTAI G.: Régi magyar nyelvemlékek I–IV, IV, 2, V. Pest 1838–1846, 1888. — MAGYAR CODÉX-másolatok. M. Ak. Ért. 1854. 190. p. — VOLF GYÖRGY: Nyelvemléktár I–XV. Bp. 1874–1908. — ZOLNAI GYULA: Nyelvemlékeink a könyvnyomtatás koráig. Bp. 1894. VI, 296 p. — *Kiadásokat, irodalom- és nyelvtörténeti, esetlegesen könyvtörténeti bibliográfiát ad: PINTÉR JENŐ Magyar irodalomtörténete I. Bp. 1930. 769 p. — SZABÓ DÉNES: A magyar nyelvemlékek. 2. kiad. Bp. 1959. 80 p., 28 t. (Egyetemi magyar nyelvészeti füzetek.) [Faksimilékkel.] — *Könyvtörténeti szempontból fontosabb kiadások (irodalom).* — *Apor.* — SZABÓ DÉNES: Apor-codex. Kolozsvár 1942. XX, 288, 2 p. (Codices Hung. 2.) — *Bécsi.* — *Bécsi-codex.* Kiad. Mészöly Gedeon. Bp. 1916. 272 p. (Új nyelvemléktár 1.) — KARDOS TIBOR: A huszita biblia keletkezése. Bp. 1953. 58 p. (A M. Nyelvtud. Társ. kiadv. 82.) — *Birk.* — *Birk-kódex, 1474.* Bev. és közzéteszi Pusztai István. Bp. 1960. 81 p. (Codices Hung. 5.) — *Döbrentei.* — BERTALAN pap által 1508. eszt.-ben magyar nyelvre fordított Biblia. Tud. Gyűjt. 1819. III. 75. p. — HUBERT EMIL: Ki volt Bertalan pap, a Döbrentei-kódex másolója? MKSzle 1898. 207–208. p. — MÉSZÖLY GEDEON: A Döbrentei-kódex és az**

- Apor-kódex második keze. ITK 1915. 40–49. p. — VARGHA DAMJÁN: A Döbrentei-kódex mint Halábori Bertalan pap írása. A Szt. Istv. Ak. Ért. 1919. 20–46. p. — ÉRDY. — DIENES ERZSÉBET: Az Érdy-kódex keletkezésének ideje. Szeged 1961. 175–178. p. (Klly. In memoriam Gedeon Mészöly emlékkönyv. Szeged 1961.) — GUARY. — SZABÓ DÉNES: Guary-kódex. Bp. 1944. (Codices Hung. 3.) — JÓKAI. — SZABÓ DÉNES: Jókai-kódex. Bp. 1942. (Codices Hung. 1.) — SZABÓ DÉNES: A Jókai-kódex papirosának vízjegyei. MKSzle 1944. 175–176. p. — JORDÁNSZKY. — RÉGI magyar nyelvemlékek V. Bp. 1888. — CSONTOSI JÁNOS: A Jordánszky-kódex győri töredéke. MKSzle 1880. 134–156. p. — WEINSTEIN-HEVESS KORNÉL: A Jordánszky és Érdy kódex. Bp. 1896. 35 p. — BERKOVITS ILONA: Főzékese gyházi könyvtár. (Magyarország műemléki topográfiája. Szerk. Gerevich Tibor. I. Esztergom műemlékei. 1. Múzeumok, kincstár, könyvtár. Összeáll. Genthon István. Bp. 1948. 308–310. p.) — MEZEY LÁSZLÓ: A „Báthory-biblia” körül. MTA I. Oszt. Közl. 1956. 191–221. p. — LOBKOWITZ. — CSONTOSI JÁNOS: Ismeretlen magyar codex herceg Lobkowitz Mór raudniti könyvtárában. MKSzle 1879. 189–207. p. és klny. — MÜNCHENI. — DER MÜNCHENER Codex. Ein ungarisches Sprachdenkmal aus dem Jahre 1466. Hrg. Julius Farkas. Wiesbaden 1958. 4, 38 p, 112 t. (Ural-Altäische Bibliothek 6.) — NÁDOR. — ILLÉSY JÁNOS: A Nádor-kódex kiadásának története. MKSzle 1895. 39–48. p. — PÉLDÁK könyve. — BOGNÁR ANDRÁS—LÉVÁRDY FERENC: Példák könyve 1510. Bp. 1960. 305 p. (Codices Hung. 4.) — POZSONYI. — GÁBRIEL ASZTRIK: A Pozsonyi-kódex eredeti kézírata. MKSzle 1940. 333–344. p. — HUMANISTA kódexek. — KÁLMÁNCSEHI kódexei. — JOÓ TIBOR: A Kálmáncsehi-breviárium útja. MKSzle 1939. 183–185. p. — KNIEWALD [DRAGUTIN] KÁROLY: Kálmáncsehi Domokos zágrábi misekönyve. MKSzle 1943. 1–15. p. — VITÉZ JÁNOS kódexei. — FRAKNÓI VILMOS: Vitéz János Livius-codexei. MKSzle 1880. 9–15. p. — FRAKNÓI V.: Váradon írt Vitéz-codex. MKSzle 1880. 244–247. p. — ZSÁK J. ADOLF: Egy ismeretlen Vitéz-kódex. MKSzle 1907. 207–216. p. — FRAKNÓI V.: Ifjabb Vitéz János pontificaléja a vatikáni könyvtárban. Róma 1903. 11 p. — CORVINÁK. — Valamennyi Corvina iradalmának teljességre törekvő összeállítását adja: ZOLNAI KLÁRA—FITZ JÓZSEF: Bibliographia bibliothecae regis Mathiae Corvini. Mátyás király könyvtárának iradalma. Bp. 1942. 68–106. p. (Az OSZK tud. kiadv. 10.) — Az USA könyvtáraiban őrzött corvinák iradalmát közli: SZABÓ, GEORGE: Corvinus Manuscripts in the United States. A Bibliography. New York 1960. 20 p. (Hungarian Bibliography Series 2.) — Kiegészítés: Aeneas Sylvius (Pius II.) — Antonius de Bonfinis. (?) (Lathrop C. Harper, New York.) — FÖGEL—IVÁNYI—JUHÁSZ: Antonius de Bonfinis Rerum Ungaricarum Decades. Tomus IV. Pars I. Bp. 1941. 143 p. — CSAPODINÉ GÁRDONYI KLÁRA: Egy újabb, ismeretlen Corvin-kódex feltűnése az amerikai könyvpiaccon. MKSzle. 1961. 105–107. p. — Arrianus: De expeditione Alexandri Magni. (Bibl. Vaticana, Roma.) — ROSS, D. J. A.: A Corvinus manuscript recovered. Scriptorium 1957. XI. — CSAPODINÉ GÁRDONYI KLÁRA: Corvinaként felismert kódex a Vatikán könyvtárában. MKSzle 1958. 161. p. — Curtius Rufus: Historia Alexandri Magni. (Egy. Kötár, Bp.) — VÉRTESY MIKLÓS: Titkos írás egy Corvinában. MKSzle 1961. 167–169. p. — Marcus Tullius Cicero: Opera. (The Pierpont Morgan L., New York.) — HARRSEN, META—BOYCE, GEORGE K.: Italian manuscript in the Pierpont Morgan Library. New York 1953. 40–41. p., 72. ill. — Naldus Naldius: Epistola de laudibus Augustae bibliothecae ad Matthiam Corvinum regem. (Turun.) — CSAPODI CSABA: Naldus

Naldius hitelességének kérdése. MKSzle 1960. 293–302. p. — *Petrarca—Dante. (?) (Bibl. Nationale, Paris.)* — CSAPODINÉ GÁRDONYI KLÁRA: A Corvina egy Petrarca—Dante kódexe a párizsi Bibliothèque Nationale-tan. MKSzle 1961. 239–246. p. — *Psalterium Beatae Mariae Virginis. (Melk.)* — CSAPODI CSABA: Beatrix királyné Psalteriuma Melkben. MKSzle 1960. 428–430. p. □ *Nyirkállói-kódex.* — FITZ JÓZSEF: A — genetikus leírása. (Közl. a pécsi Erzsébet Tud. egy. könyvtárából. 1931–1932. 6–7. sz. 12–28. p.) — *Egyéb XV. századi kódex.* — KARÁCSONYI JÁNOS: Imre gyulai plébános kódexe. MKSzle 1896. 8–15. p.

Könyvtárak. — ÖSSZEFOGLALÁSOK. — GULYÁS PÁL: A könyv sorsa Magyarországon a legrégebb időktől napjainkig. 1. A középkor. MKSzle 1923. 27–52. p. — HOFFMANN EDITH: Régi magyar bibliofilek. Bp. 1929. 304 p. — FITZ JÓZSEF: A magyar könyv története 1711-ig. Bp. 1959. 201 p. (Fitz József—Kéki Béla: A magyar könyv története. 1. r.) — FITZ JÓZSEF: A magyar nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedeleme története. I. A mohácsi vész előtt. Bp. 1959. 258 p. — GULYÁS PÁL: A könyv sorsa Magyarországon. 1. r. Bp. 1961. 209 p. — EGYÉB KÖNYVTÁRAK. — L. még a középkori katalógusoknál. — KUNCZE LEO: A pannonhalmi Sz. Benedekrend könyvtárainak története és állapota. Bp. 1878. 84 p. — CSONTOSI JÁNOS: Adalék a szépségi XV. századi könyvtárakhoz. MKSzle 1880. 329–363. p. — ÁBEL JENŐ: A bártfai S. ent Egyed temploma könyvtárának története. Bp. 1885. 206 p. — DATOK A HAZAI [v.] MAGYARORSZÁGI KÖZÉPKORI KÖNYVTÁRAK TÖRTÉNETÉHEZ. (Csontos J., Fejérfataky L., Csánki D. stb. közleményei.) MKSzle 1888. 85–90. p.; 1889. 88–98. p.; 1890. 48–53. p.; 1891. 33–44. p. — KEMÉNY LAJOS: Adalék a kassai domonkosok könyvtárához. MKSzle 1895. 191. p. — IMÁR KÁLMÁN: A kalocsai főszékesegyház régi könyvtára. Religio 1909. 43. sz. — GULYÁS PÁL: Apáca-könyvtár a nyulak szigetén. Kath. Szle 1917. 437–444. p.; kivonata: MKSzle 1917. 123–128. p. — JAKUBOVICH EMIL: A gyulafehérvári könyvpusztítás 1277-ben. MKSzle 1923. 139–140. p. — CSAPODI CSABA: A legrégebb magyar könyvtár belső rendje. A pannonhalmi könyvtár a XI. században. Bp. 1957. (Könyv. MKSzle 1957. 14–24. p.; A MTA Kvtár kiadv. 3.) — BIBLIOTHECA CORVINNA. — A források és az irodalom teljességre törekvő összeállítása: ZOLNAI KLÁRA—FITZ JÓZSEF: Bibliographia bibliothecae regis Mathiae Corvini. Bp. 1942. 160 p. (Az OSZK tud. kiadv. 10.) *Az alábbiakban csak a fontosabb összefoglaló művek és a fenti könyvzetben nem szereplő publikációk kerülnek felsorolásra.* — ÖSSZEFOGLALÓ MŰVEK. — CSONTOSI JÁNOS: A Corvina. 24 p. (A Pallas Nagy Lexikona X. Bp. 1895. Függelék.) — GULYÁS PÁL: Mátyás király könyvtára. Bp. 1916. 68 p. (Olecsó Könyvtár 551–552.) — HEVESY ANDRÉ: La bibliothèque du roi Mathias Corvin. Paris 1923. 103 p., 52 t. — BIBLIOTHECA CORVINA. Mátyás király budai könyvtára. Írták Fraknoi Vilmos, Fögel József, Gulyás Pál, Hoffmann Edith. Szerk. Berzeviczy Albert, Kolányi Ferenc, Gerevich Tibor. Bp. 1927. 171 p. [A Corvina-kérdés legteljesebb feldolgozása.] — HOFFMANN EDITH: Régi magyar bibliofilek. Bp. 1929. 73–104. p. — SCHÜTZ GÉZA: Bibliotheca Corvina. The Library Quarterly 1934. 552–563. p. — MÁTYÁS király emlékkönyv. Szerk. Lukinich Imre. Bp. 1940. vonatkozó fejezetei. — BALOGH JOLÁN: A budai királyi várpalota rekonstrukciója a történeti források alapján. Művtört. Ért. 1952. 29–49. p. — GEREVICH LÁSZLÓ: A budai várpalota története 1541-ig. (Magyarország műemléki topográfiája. Szerk. Deresényi Dezső. 4. Budapest műemlékei. Bp. 1955.) — FITZ JÓZSEF:

A magyar nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedelem története. I. A mohácsi vész előtt. Bp. 1959. 258 p. — HESSEL, ALFRED: A könyvtárak története. Bp. 1959. 53—67. p. (Külföldi könyvtári szakirodalom 1.) — GULYÁS PÁL: A könyv sorsa Magyarországon. 1. r. Bp. 1961. 178—209. p. — A MAGYARORSZÁGI CORVINÁK. Összeáll. Berkovits Ilona. Bp. 1962. 235 p. (48 t.) — Korabeli források. — BONFINI, ANTONIO: Mátyás király. Ford. Geréb László. Bev. és jegyz. ell. Kardos Tibor. Bp. 1959. 354 p. (Monumenta Hung. 2.) — CSAPODI CSABA: Naldus Naldius hitelességének kérdése. MKSZle 1960. 293—302. p. — A C O R V I N A Mátyás halála után. — KLIMES PÉTER: Bécs és a magyar humanizmus. Bp. 1934. 54—56. p. — BERKOVITS ILONA: Az esztergomi Ulászló-graduale. MKSZle 1941. 342—353. p. — KCMOROVITZ L. BERNÁTI: II. Ulászló levélváltása Firenzével a Mátyás halála után ott rekedt corvinák ügyében. MKSZle 1956. 294—296. p. — ANKWICZ-KLEEHOVEN, HANS: Der Wiener Humanist Johannes Cuspinianus. Gelehrter und Diplomat zur Zeit Kaiser Maximilians I. Graz Köln 1959. XII, 344 p., 14 t. — CSAPODI CSABA: Mikor pusztult el Mátyás király könyvtára? MKSZle 1961. 399—421. p. — A C O R V I N A m a r a d y á n y a i n a k v i s s z a k e r ü l é s e. — VALKÓ ANISZTID: Néhány Corvina visszaajándékozásának történetéhez. MKSZle 1957. 178. p. — A Corvinára vonatkozólag I. még a jelenlegi kódex-állományok katalógusainál, az egyes kódexeknél, a másolás, minálás, könyvkötésnél felsorolt munkákat, továbbá a Corvina ősnymotatvány állagára a Mátyás és a könyvnyomatás c. fejezetet. — EGYÉNI KÖNYVGYŰJTEMÉNYEK, HAGYATÉKOK. — L. még a középkori katalógusokat, a másolás, minálás... irodalmát, az egyes kódexek anyagát. — *Vitéz János könyvtára*. — FRAKNÓI VILMOS: Vitéz János esztergomi érsek élete. Bp. 1879. 247 p. — FRAKNÓI V.: Vitéz János könyvtára. MKSZle 1878. 1—21, 79—91, 190—201. p. — FRAKNÓI, WILHELM: Die Bibliothek des Johann Vitéz. Lit. Berichte aus Ung. 1878. 113—119. p. — FRAKNÓI V.: Újabb adatok Vitéz János könyvtárának történetéhez. MKSZle 1879. 1—6. p. — FRAKNÓI V.: Vitéz János levelei és beszédei. MKSZle 1887. 59—62. p. — ÚJABB ADALÉK Vitéz János könyvtárához 1461-ből. MKSZle 1887. 342. p. — SCHWANDTNER, J. G.: Scriptorum rerum Hungaricarum... Wien 1746—1748. [Vitéz levelei I. Johannis de Zredna.] — *Egyéb*. — VABJU ELEMÉR: Két könyvhagyományozás a XV. században. MKSZle 1894. 111—114. p. [Inkunábulumok.] — FRAKNÓI VILMOS: Miklós modrusi püspök élete, munkái és könyvtára. MKSZle 1897. 1—23. p. — KAPISZTRÁN JÁNOS levelei magyarokkal. (Magyarországon lévő könyveiről.) Közli Pettkó Béla. Tört. Tár 1901. 218—219. p.

II. A NYOMDÁSZAT KEZDETEITŐL A FELVILÁGOSODÁS IDŐSZAKÁIG

A) AZ ELSŐ NYOMDÁTÓL A SZATMÁRI BÉKÉIG 1473—1711

Társadalmi és művelődési viszonyok. — Magyarország története, 1526—1790. A késői feudalizmus korszaka. Szerk. H. Balázs Éva, Makkai László. Bp. 1962. 662 p., 32 t. (Mo. tört. 2.) — HÓMAN BALINT-SZEKFCŰ GYULA: Magyar történet III—IV. Bp. 1935. □ A MAGYAR IRODALOM története 1849-ig. Szerk. Bóka László és Pándi Pál. Bp. 1957. 492 p. — PINTÉR JENŐ Magyar irodalomtörténete II—IV. Bp. 1930—1931. — KLANICZAY TIBOR—SZAUDER JÓZSEF—SZABOLCSI MIKLÓS: Kis magyar irodalomtörténet. Bp. 1961. 494 p. — BALLAGI ALADÁR: Buda

és Pest a világirodalomban I. 1473–1711. Bp. 1925. 480 p. — PUKÁNSZKY BÉLA: A magyarországi német irodalom története a legrégebb időktől 1848-ig. Bp. 1926. 607 p. (Német philológiai dolgozatok 31.) — HANSKARL ERZSÉBET: Budapest irodalmi életének kialakulása, 1686–1780. Bp. 1928. 39 p. — PUKÁNSZKY BÉLA: Geschichte des deutschen Schrifttums in Ungarn I. Münster 1931. XX, 490, 2 p. [A XVIII. sz. középepig.] □ OLÁH MIKLÓS: Hungaria, sive de originibus gentis, regionis situ, habitu atque opportunitatibus liber singularis. Kiad. Juhász L. Bp. 1938. VIII, 108 p. (Bibliotheca scriptorum mediorecentiorisquae aevorum.) — NOSZKAY ÖDÖN: Oláh Miklós levelezésének művelődéstörténeti vonatkozásai. Érsekújvár 1903. 132 p. (Művtört. ért. 7.) — BALOGH MARGIT: Oláh Miklós Hungáriája, mint művelődéstörténeti kútfő. Bp. 1903. 135 p. (Művtört. ért. 8.) — BAGYARY SIMON: A magyar művelődés a XVI–XVII. században Szamosközy I. történeti maradványai alapján. Esztergom. 1907. 166 p. (Művtört. ért. 25.) — SEBESYÉN JÓZSA: Gyulafi Lestár történeti maradványainak művelődéstörténeti vonatkozásai. Bp. 1905. 99 p. (Művtört. ért. 14.) — PEREPATITS ISTVÁN: A magyar művelődés I. Ferdinánd korában. Bp. 1902. 224 p. (Művtört. ért. 4.) — KOPP T.: Erdély művelődése I. és II. Rákóczi György korában. Nyitra 1903. 167 p. — STIMÁNKOVITS LÁSZLÓ: Erdély művelődéstörténete Bethlen Gábor korában. Bp. 1910. IV, 98 p. (Művtört. ért. 44.) — FÖGEL SÁNDOR: Celtis Konrád és a magyarországi humanisták. Bp. 1916. 74 p., 1 t. — THIENEMANN TIVADAR: Mohács és Erasmus. Minerva 1924. 1–65. p. — ELEMNY KLÁRA: Rudolf király kora Magyarországon, társadalom és művelődés a törvények alapján. Szeged 1930. — TOLNAI GÁBOR: Régi magyar főurak. Életforma és műveltség az újkorban. Bp. 1930. 176 p., 8 t. [XVI–XVIII. sz.] — JUHÁSZ KÁLMÁN: Műveltségi állapotok Temesközben a török világban. Kolozsvár 1935. 19 p. — SINKOVICS ISTVÁN: Európai műveltség a végvárok mögött. Sz 1943. 154–172. p. — A MAGYAR NEVELÉS TÖRTÉNETE A FEUDALIZMUS ÉS A KAPITALIZMUS KORÁBAN. Szerk. Ravasz János. Bp. 1960. 266 p. (Neveléstört. kvtár.)

A könyv. — ÖSSZEFOGLALÓ BIBLIOGRÁFIÁK. — SZABÓ KÁROLY — (a III. résztől) HELLEBRANT ÁRPÁD: Régi magyar könyvtár. Könyvészeti kézikönyv. I–III 1–2. Bp. 1879–1898. *Kiegészítések:* SZTRÍPSZKY HADOR: Adalékok Szabó Károly Régi magyar könyvtár c. munkájának I–II. kötetéhez. Pótlások és igazítások, 1472–1711. Bp. 1912. *Pótlások:* MKSzle 1912. 55–58, 152–157, 322–329, 350–352. p.; 1913. 241–246, 345–348. p.; 1914. 157–160, 260–262, 293–301. p.; 1916. 92–95, 219–221. p.; 1917. 97–98. p.; 1918. 78–88, 217–218. p.; 1919. 126–128, 142–144. p.; 1923. 252–254. p.; 1924. 95–97. p.; 1925. 147–151. p.; 1926. 142–152, 376–383. p.; 1927. 160–168. p.; 1928. 73–74, 88–90. p.; 1929. 87–90, 95–98, 214–221. p.; 1930. 137–150, 303–310. p.; 1938. 383–384, 406–407. p.; 1939. 199–200. p.; 1940. 65–70. p.; 1955. 114–122. p.; 1957. 49–51. p.; 1959. 196–198. p.; 1960. 292–293. p.; Erd. Muz. 1912. 96–98. p.; 1939. 276–290. p.; Irodalomtörténet 1937. 36–38. p.; Evangélikus Szaklap 1917. (Miklós Ö.): FAZAKAS JÓZSEF: Az országos Széchényi Könyvtár bibliográfiájáig még le nem írt régi magyar nyomtatványai. (Az OSZK Évk. 1959. Bp. 1961. 178–189. p.) Vö. FRAKNÓI VILMOS: Szabó Károly „Régi magyar könyvtára”. MKSzle 1878. 303–313. p.; GÁRDONYI ALBERT: Könyvértékelési előfeleletek. M. Bibl. Szle 1925. 51–54. p. — BORSA GEDEON—DÖRNYEI SÁNDOR: A régi magyarországi nyomtatványok új bibliográfiája. MKSzle 1961. 516–519. p. — APPONYI SÁNDOR: Hungarica. Magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok I–II. Bp. 1900–1902. — APPONYI SÁNDOR: Hungarica. Ungarn betref-

fende im Auslande gedruckte Bücher I–IV. München–Bp. 1902–1927. – BALLAGI ALADÁR: Buda és Pest a világirodalomban I. 1473–1711. Bp. 1925. 480 p. – MAKKAI LÁSZLÓ–M. HORVÁTH MAGDA: A magyar könyvgyűjtő kézikönyve. Magyar könyvritkaságok és kézikönyvek 1888–1938 közt elért árainak jegyzéke. Bp. 1939. 231 p. – *Értékelések.* – VÁRJU ELEMÉR: Az ezerhétszázötvenegy előtti magyar nyomtatványok könyvészete. MKSzle 1898. 334–352. p. – KÖHALMI BÉLA: Retrospektív nemzeti bibliográfiánk 1473–1920-ig. MKSzle 1962. 1–17. p. – BIOGRÁFIAI ÁTTEKINTÉSEK. – SZINNYEI JÓZSEF: Magyar írók élete és munkái I–XIV. Bp. 1891–1914. – GULYÁS PÁL: Magyar írók élete és munkái I–IV. (A–D) Bp. 1939–1944. – ZOVÁNYI JENŐ cikkei a „Theológiai lexikon” részére a magyarországi protestantizmus történetéből. Bp. 1940. 549 p. – NYELV SZERINTI ÁTTEKINTÉSEK. – KERTBENY KÁROLY: A magyar nemzeti és nemzetközi irodalom könyvészete I. Magyarországra vonatkozó régi német nyomtatványok. 1454–1600. Bp. 1880. 184, 760 p. – FRANKÓI VILMOS: XVI–XVII. századbeli francia nyomtatványok Magyarországról. MKSzle 1881. 74. p. – HODINKA ANTAL: Erdélyben és Oláhországban megjelent őszláv nyomtatványok. MKSzle 1890. 106–126. p. – VERESS ENDRE: Erdélyi régi oláh könyvek. (1544–1808.) Erd. Muz. 1910. 142–176, 313–383. p. – SZTRIPSZKY HADOR: A hazai rutének legrégibb nyomtatványai. MKSzle 1911. 117–131, 243–262. p. – ZOLNAI KLÁRA: A magyarországi olasz nyomtatványok, 1699–1918. Bp. 1932. 104 p. – BIANU, JOAN–HODOȘ, NERVA–SIMONESCU, DAN: Bibliografia românească veche 1508–1830. București 1912–1936. VIII, 777 p. – KNĚHOPIŠ československých pisku pod od doby nejstaršíj až de konce XVIII. stol. Bil. I. Do r. 1500. Praha 1925. Bil. 2. 1501–1800. Praha 1938. – CSAPODI CSABA: A magyarországi nyomtatványok nyelvi megoszlása, 1800-ig. MKSzle 1946. 98–104. p. – KORABELI KÖNYVÉSZETEK. – SCHULEK TIBOR: Az első magyar bibliográfiáról. ITK 1957. 372–375. p. [Szilvásujfalvi Anderko Imre: Catalogus scriptorum Ungaricorum.] – KOMÁROMI CSIPKÉS GYÖRGY: Catalogus operum editorum et nondum editorum prout erant. Kolozsvár 1677. – SZENTIVÁNYI MÁRTON: Curiosoria et selectiora variarum scientiarum miscellanea. I. Decas, II. Decas Pars I–III., III. Decas Pars I–III. Nagyszombat 1689–1702. – CZVITTINGER DÁVID: Specimen Hungariae literatae, virorum eruditione clarorum natione Hungarorum, Dalmatorum, Croatorum, Slavorum, atque Transylvanorum, vitas, scripta, elogia et censuras ordine alphabetico exhibens. Accedit Bibliotheca scriptorum qui exstant de rebus Hungaricis. Leipzig, Frankfurt 1711. 14, 418, 84 p. □ SZINNYEI JÓZSEF, IFFJ.: Czvittinger Dávid. Figyelő 1877. II. 17–22. p. – FABÓ ANDRÁS: Adalék Czvittingerhez. Figyelő 1885. XVIII. 60–78, 136–156, 222–228, 315–319, 376–392. p.; 1885. XIX. 66–74. p. – MÁTÉ KÁROLY: Irodalomtörténetírásunk kialakulása. Minerva 1928. 83–133. p. – TURÓCZI–TROSTLER JÓZSEF: Czvittinger Specimenjének német visszhangja. (Klny. Munkácsi-Emlékkönyv, MNy 1930.) – SERFŐZŐ JÓZSEF: Szentiványi Márton S. J. munkássága a XVII. század küzdelmeiben. Bp. 1942. 176 p. (Klny. Jezsuita történeti évkönyv 1941.) – SZENTMIHÁLYI JÁNOS: Czvittinger „Specimen”-jének egyik forrásáról. MKSzle 1957. 372–374. p. – SZENTMIHÁLYI JÁNOS: A hungarica-bibliográfia néhány problémája. MKSzle 1958. 109–117. p. – TARNAI ANDOR: Az irodalomtörténeti hagyomány kialakulása. ITK 1961. 637–658. p. – ŐSNYOMTATVÁNYOK KATALÓGUSAI. – VASS JÓZSEF: Az ősegyház és ősnymatok. M. Sion 1865. 426–441. p. – HELLEBRANT ÁRPÁD: Magyarországi vonatkozású ős-

nyomtatványok a M. Tudományos Akadémia könyvtárában. MKSzle 1880. 27–36, 165–169, 255–262, 305–328. p.; önállóan: A Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában lévő ősnymtatványok jegyzéke. Bp. 1886. XIII, 380 p. — PÁLINKÁS GÉZA: A szombathelyi székesegyházi könyvtár régi kéziratának és ősnymtatványainak jegyzéke. (Vas vármegyei Régészeti Egylet Évkönyve 1891–1892. 10–44. p.) — HORVÁTH IGNÁC: A M. N. Múzeumi könyvtár ősnymtatványainak jegyzéke. MKSzle 1892–1893. 130–190. p.; 1894. 17–47, 120–178, 250–293, 313–344. p.; önállóan: A M. N. Múzeum könyvtárának ősnymtatványai. 1405–1500. Bp. 1895. 8, 288 p.; kiegészítése: MKSzle 1900. 362–385. p. — RÉCSEY VIKTOR: Ősnymtatványok és régi magyar könyvek a pannonhalmi könyvtárban. Bp. 1904. 212 p. — HARSÁNYI ISTVÁN: A sárospataki ref. főiskolai könyvtár ősnymtatványai. (A spi ref. főisk. évk. 1922.) — AISLEITNER JÓZSEF: A győri püspöki nagyobb papnevelő intézet könyvtárának 1500-ig terjedő ősnymtatványai. Győri Szle 1931. 209–226, 321–328. p.; 1932. 44–52, 115–127, 240–253 p.; önállóan: A győri püspöki papnevelő intézet könyvtára ősnymtatványai. Győr 1932. 67 p. — HUNYADI JÓZSEF: Magyarország ősnymtatványai. Kvtári Szle 1934. 19. p. — NÉMETH SÁMUEL: A soproni ev. lic. könyvtárának érdekességei: inkunabulák, unikumok. Soproni Szle 1938. 289–299. p. — KLEMPA KÁROLY: A Festetics-könyvtár 1500-ig terjedő ősnymtatványai. Keszthely 1940. 31 p. — SOLTÉSZ ZOLTÁNNÉ: Seltene Wiegendrucke in der ungarischen Nationalbibliothek. Gutenberg Jahrbuch 1959. 68–72. p. — BORSA GEDEON: A magyarországi ősnymtatványgyűjtemények. (Az OSZK Évk. 1957. Bp. 1958. 147–163. p.) — RÉGI MAGYAR NYOMTATVÁNYOK KATALÓGUSAI. — SZABÓ KÁROLY: Az erdélyi könyvtárak régi magyar könyveiről I. Az erdélyi múzeumi könyvtár régi magyar könyvei. (1536–1711.) (Erd. Muz. Egl. Évk. V. 1868–1870. 33–72, 113–146. p.) — HARMATH KÁROLY: A pozsonyi ev. lyceumi könyvtár régi nyomtatványainak és kéziratgyűjteményének ismertetése. Pozsony 1879. 28 p. — SZABÓ KÁROLY: Régi magyar nyomtatványok egyetlen példányai a British Museum könyvtárában. MKSzle 1880. 218–222. p. — THIM JÓZSEF: A gráci egyetemi könyvtár hungaricái. MKSzle 1885. 77–81. p. [1527–1711.] — GLÓSZ MIKSA: A csíksomlyói sz. ferencrendi szerzetesek könyvtárában található régi magyar könyvek jegyzéke. Csíksomlyó 1885. — VÁGNER JÓZSEF: A nyitrai egyházmegyei könyvtár kéziratai és régi nyomtatványai. Nyitra 1886. 222 p. — KEMÉNY LAJOS: Ritka XVI. századbéli nyomtatványok a kassai városi levéltárban. MKSzle 1888. 206–210. p. — RÉCSEY VIKTOR: A tihanyi apátság nyomtatványai és ritkább művei. Magyar Állam 1890. — MAJLÁTH BÉLA: Régi magyar egyleveles nyomtatványok a M. N. Múzeum könyvtárában. MKSzle 1891. 66–72. p. — KINCSE GYULA: A zilahi ev. ref. kollégium könyvtárának régi magyar nyomtatványai. (A zilahi ev. ref. koll. ért. 1894–1895.) — RÉCSEY VIKTOR: Ősnymtatványok és régi magyar könyvek a pannonhalmi könyvtárban. Bp. 1904. XVI, 214 p. — RÁTH GYÖRGY régi magyar könyvtára. Bp. 1905. IV, 79 p. — AKANTISZ VIKTOR: Dr. Todoroszkú Gyula és neje, Horváth Aranka régi magyar könyvtára. Bp. 1922. XVI, 117 p. (A MNM OSZK címjegyzéke 7.) — ASZTALOS MIKLÓS: A wittenbergi egy. könyvtár Wittenbergben maradt részének régi magyar könyvvállománya. Bp. 1928. (M. Prot. Egyháztört. adattár 12.) — INDEX librorum saec. XV. et XVI. Bibliothecae PP. Franciscanorum. 1. Szegedini, 2. Bajae, 3. Quinqueecclesii, 4. Mohacsimi, 5. Szigetvarini, 6. Siklosini; Gyöngyösin. Ed. P. Ferdinandus Kaizer. I–III. Bp. 1930. — BUCSAY MTHÁLY: Régi magyar könyvek a hallei magyar könyvtárban. Bp. 1941. 104 p.

- (A középeurópai protestantizmus könyvtára 1.) — VARGA NÁNDOR LAJOS: Régi fametszetes magyar és magyar vonatkozású könyvek a Sepszi Szent-Györgyi Székely Nemzeti Múzeumban... (1493—1599). Bp. 1942. VIII, 443 p. — A korabeli magyarországi könyvtárak 1711 előtti anyagára utal s a katalógusokat, iródműveket közli: MAGYAR MINERVA. 1—6. évf. 1900—1931. — EGYES ŐSNYOMTATVÁNYOK. — TOLDY FERENC: A legrégebbi magyar nyomtatvány. Új M. Muz. 1857. I. 501—509. p. — FRAKNÓI VILMOS: A legrégebbi magyar nyomtatvány. MKSzele 1879. 169—180. p. — *Budai Krónika*. — CHRONICON Budense. Buda 1473; későbbi kiad.: Podhradeczy József. Buda 1838; hasonló kiad.: Fraknói Vilmos: Chronica Hungarorum. Bp. 1900. — DOMANOVSKY SÁNDOR: A Budai Krónika. Sz. 1902. 615—630, 729—752, 810—831. p. — HOLUB JÓZSEF: A Budai Krónika említése 1488-ból. MKSzele 1928. 74—75. p. — BORSA GEDEON: Az első magyar nyomtatott krónikák. A Budai- és a Thuróczy-krónika. A Könyv 1955. 3. sz. 117—120. p.; Papír- és Nyomdatechnika 1955. 5. sz. 165—167. p. — *Thuróczy-krónika*. — THURÓCZI JÁNOS: Chronica Hungarorum. Brün 1488. márc.; Augsburg, 1488. jún.; későbbi kiadások: HAUGEN, J.: Der Hungern Chronica. Augsburg 1534; 1536; BONGARSUS: Rerum Hungaricarum Scriptores varii. Frankfurt 1600; SCHWANDTNER, J. G.: Scriptorum rerum Hungaricarum veteres ac genuini I. Bécs 1746; Nagyszombat 1765; Bécs 1766—1768; THURÓCZI JÁNOS Magyar krónika. Ford. és jegyz. ell. Geréb László. Bev. Kardos Tibor. Bp. 1957. 213 p. (Monumenta Hung. 1.) — VARGA GEDEON: A Thuróczy-krónika kiadásai és a M. Nemzeti Múzeumban őrzött példányai. MKSzele 1902. 362—402. p. — KASZÁK JÓZSEF: Thuróczy János élete és krónikája. Bp. 1906. 82 p. (Művtört. ért. 22.) — FITZ J[ÓZSEF]: Die Ausgaben der Thuróczy-Chronik aus dem Jahre 1488. Gutenberg Jahrbuch 1937. — KARADJA, C. I.: O nouă lucrare despre cronica lui I. de Thurocz. Revista Istorică 1938. — MÁLYUSZ I. LEMÉR: Thuróczy János krónikája. Arch. Ért. 1944. — BORSA GEDEON: Az első magyar nyomtatott krónikák. A Budai- és a Thuróczy-krónika. A Könyv 1955. 3. sz. 117—120. p.; Papír- és Nyomdatechnika 1955. 5. sz. 165—167. p. — HARSÁNYI ANDRÁS—MOKCSAY JÚLIA: Két ősnymtatványról. MKSzele 1938. 145—152. p. — 1711 ELŐTTI KIADVÁNYOK. — KAZINCZY FERENC: „Abaúj vármegyei Írók, 1586-tól 1822-ig.” 14 f. OSZK Qu. H. 1236. — STETTNER GYÖRGY: Magyar nyomtatott kalendárium 1571-ből. Tud. Tár 1834. II. 224. p. — 19 DARAB XVI. századbeli magyar könyv jegyzéke, melyeket Czuczor Gergely ajándékozott a magyar tud. akadémiának. Tud. Gyűjt. 1836. III. 124. p. — MÁTRAY GÁBOR könyvészeti összeállításai. OSZK Oct. H. 584. 2. k. „A XVI-ik században magyar nyelven íratott nyomtatványok. Időrend szerint, miként íratlak, vagy nyomtatásban megjelentek.” — NAPTÁRAKRÓL, magyar nyelven, a legközelebb lefolyt négy század alatt. M. Ak. Ért. 1853. 26. p. — TOLDY FERENC: Kiegészítő jegyzetek a magyar naptárakról. M. Ak. Ért. 1853. 37. p. — KÖVÁRI LÁSZLÓ: Jegyzetek naptár-irodalmunk történetéhez. Erd. Napt. II. 1855. 17. p. — SZABÓ JÓZSEF: Ordinarium seu ordo divinus secundum ritum et consuetudinem almae Strigoniensis ecclesiae a 1505. M. Sion 1864. 654—667. p. — PODHRAD- CZKY JÓZSEF: Egy régi zágrábi misekönyv megismertetése. M. Tört. Tár 1867. 234—235. p. [1511.] — KNAUZ NÁNDOR: Némely XVI.-dik századbeli részint magyar, részint Magyarországra vonatkozó ismeretlen nyomtatvány. Ak. Ért. 1871. 281. p. — JAKAB ELEK: Egy 1632-dik évi fali naptár. A „M. Polg.” N. Napt. 1872. 158. p. — ISMERETLEN NAPTÁR 1619-ből. Arch. Ért. 1872. 292. p. — FRAKNÓI VILMOS: Páz-

mány Péternek egy ismeretlen munkája. Új M. Sion III. 1872. 881. p. — SZABÓ KÁROLY: Tizenhatodik századbeli magyar kalendáriumok. MKSzele 1876. 14–21. p. — FRAKNÓI VILMOS: Pázmány Péter négy ismeretlen munkája. MKSzele 1876. 57–67, 122–127. p.; Pázmány Péter két munkájának ismeretlen első kiadása. MKSzele 1876. 272–276. p. — SZILÁGYI SÁNDOR: A bécsi Theresianum könyvtárának XVI. századbeli unicumjai és az első magyar Horác-fordítás. MKSzele 1877. 1–4. p. — SZABÓ KÁROLY: Tizenhetedik és XVIII. századbeli magyar nyomtatványok, melyeknek jelenleg egy példánya sem ismeretes. MKSzele 1878. 230–237. p. [1601–1709.] — FRAKNÓI VILMOS: Könyvtáblákban felfedezett XVI. és XVII. századbeli magyar ősnymtatványok. MKSzele 1878. 251–302. p. — SZINNYEI JÓZSEF: Két verses krónika a XVI-ik [!] századból. Tört. Tár 1879. 372–383. p. [1696.] — SZABÓ KÁROLY: Szenczi Molnár Albert állítólag 1625-ben nyomtatott egyházi beszédeiről. MKSzele 1880. 97–102. p. — FRAKNÓI VILMOS: Bibliográfiái apróságok. MKSzele 1881. 201–205. p. — ROSTY KÁLMÁN: Pótló adatok a magyarhonai Jézus-társaság könyvészetéhez 1711-ig. MKSzele 1881. 227–238. p. — RÉVÉSZ KÁLMÁN: Könyvészeti adalékok a XVII. század második felében folyt hitviták irodalmához. MKSzele 1881. 328–335. p. — THALY KÁLMÁN: Négy ismeretlen magyar naptár 1683–1708-ból. MKSzele 1882. 255–256. p. — MARKOVICS SÁNDOR: A legelső magyar ABC-s könyv. MKSzele 1883. 87–99. p. — ZÁGRÁBI breviarium 1505-ből. MKSzele 1883. 217–218. p. — SZILÁDY ÁRON: A Zenth Paal levelei magyar nyelven. Bp. 1883. — MAJLÁTH BÉLA: A sorsvető könyvek és egy ismeretlen XVI. századi magyar Fortuna. MKSzele 1887. 1–46. p. — ELN ungarisches Losbuch aus dem XVI. Jahrhundert. Ung. Rev. 1888. 478–483. p. — SZILÁGYI SÁNDOR: Két ritka hazai XVII. századbeli nyomtatvány. MKSzele 1888. 52–58. p. — ZOVÁNYI JENŐ: Könyvészeti adalékok Melius Péter irodalmi működéséhez. MKSzele 1888. 186–188. p. — RÁTH GYÖRGY: Nyomatott szertartáskönyveink a római rituale behozataláig. MKSzele 1890. 163–191. p. — KEMÉNY LAJOS: Egylevelés nyomtatvány 1624-ből. ITK 1893. 100–101. p. — RÁTH GYÖRGY: A pannonhalmi Szent Benedek-rend nyomtatott imakönyvei a Breviarium Monastirum behozatala előtt. Bp. 1894. 57 p. — KANYARÓ FERENC: A legrégibb unitárius énekeskönyvekről. MKSzele 1895. 321–332. p. — A FERENCIEK történetéhez. Közl. Borovszky Samu. Tört. Tár 1895. 749–755. p. [Az Ehrenfeld-kód. alapjául szolgáló nyomtatványról, 1504. A kód. irod. l. előbb.] — KANYARÓ FERENC: Protestáns vitairatok Melius idejéből. MKSzele 1896. 321–338. p. — HERZFELDER ARMAND DEZSŐ: Kolozsvári CEMENTES János könyve. MKSzele 1896. 276–301, 350–373. p. — KANYARÓ FERENC: „Salamon és Markalf” legelső kiadása. MKSzele 1896. 269–275. p. — KANYARÓ FERENC: Néhány szó régi naptárainkról. MKSzele 1897. 180–183. p. — DÉZSI LAJOS: Heyden Sebald gyermekki beszélgetéseinek latin-magyar szövege, 1531-ből. ITK 1897. 55–71. p. — CSIKY KÁLMÁN: Werbőczy István és Hármaskönyve. Bp. 1899. XXX, 560 p. — TAKÁTS SÁNDOR: Előmunkálatok a „Tripartitum” új kiadására 1603-ban. MKSzele 1905. 27–31. p. — R. KISS ISTVÁN: Az 1707. évi marosvásárhelyi propositiók és articulások kinyomatása. Sz 1906. 570–571. p. — KANYARÓ FERENC: Melius ismeretlen és elveszett művei. MKSzele 1906. 289–320. p. — RÉVÉSZ KÁLMÁN: Az „Egység könyve” és annak cáfolata. Prot. Szle 1908. 601–607. p. [1598.] — MELICH JÁNOS: Heyden Sebald „Gyermeki beszélgetés”-einek krakkói töredéke. MKSzele 1910. 289–299. p. — SZTRIPSZKY HIADOR—ALEXICS GYÖRGY: Szegedi Gergely énekeskönyve XVI. századi román fordításban. Bp. 1911. 232 p.; vö.

- MKSzle 1911. 362–364. p. — TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: Volt-e Székely István krónikájának 1558-iki kiadása? MKSzle 1912. 188. p. — SZÁSZ BÉLA: Pethő Gergely krónikájának kiadója. MKSzle 1912. 219–223. p. [Zrinyi?] — MELICH JÁNOS: Régi magyar nyomtatványok 1527-ből. MKSzle 1912. 97–109. p. — MELICH JÁNOS: A két legrégibb magyar nyelvű nyomtatvány. Bp. 1912. VII, 92 p. [Hegendorf Krisztoforusz: Rudimenta grammatices Donati; Heyden Sebald: Puerilium colloquiorum formulae.] — A LEGRÉGIBB magyar nyomtatott könyv. (Heyden Sebald Gyermekai beszélgetései.) Irodalomtörténet 1912. 218–219. p. — GYÖNGYÖSY LÁSZLÓ: Gyöngyösy László. Prot. Szle 1913. 375–379. p. [1657-ben nyomt. művéről.] — TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: Szenci Molnár Albert zoltárfordításának 1612. évi oppenheimeri kiadásáról. MKSzle 1913. 13–16. p. — ZOVÁNYI JENŐ: Károlyi Péternek egy állítólagos műve. Prot. Szle 1914. 32–36. p. [1570.] — ZOVÁNYI JENŐ: Adatok a magyar protestantizmus múltjából. I. Melius Péter énekeskönyve. Prot. Szle 1915. 278–281. p.; IX. Pótlások a Melius Péter műveinek sorozatához. Uo. 1916. 44–46. p.; XV. 1563. évi Csonka unicum és „A halál könyve”. Uo. 1917. 622–624. p.; Czeglédi György és Károlyi Péter közös műve. (1659.) Uo. 1917. 624–626. p. — MIKLÓS, E. [ÖDÖN]: De Hongaarschen bijbeln in Nederland. Tijdschrift Voor Boek en Bibliothekwesen. Het Boek. H. ny. n. 1917. 321–329. p. — GULYÁS PÁL: Az Orthographia Hungarica 1549 előtti kiadásáról. MNY 1928. 270–271. p. — K. P.: XVI. századi magyar nyelvű nyomtatványok kiállítása Krakkóban. MNY 1928. 62–63. p. — ERNYEI JÓZSEF: Werbőczy Tripartituma német fordításának történetéhez. MKSzle 1928. 87. p. — FITZ JÓZSEF: XVI–XVII. századi röpiratok Pécsről. Pécs 1932. 28 p. — KELÉNYI B. OTTÓ: Budai impresszumos nyomtatványok, 1688–1708. (Főv. Kvtár Évk. 3. 1933. 31–43. p.) — ZOVÁNYI JENŐ: Elűnt vitairatok a XVII. század közepétájáról. MKSzle 1932–1934. 7–12. p. — DRESCHER PÁL: Régi magyar gyermekkönyvek. 1538–1875. Bp. 1934. 193 p. — DECRETA, constitutiones et articuli regum inelyti regni Hungariae. 1584. (Kiad. Mossóczy és Telegdi.) Corpus Iuris Hungarici (Szentiványi M., 1696.); vö. IVÁNYI BÉLA: Mossóczy Zakariás és a magyar Corpus Iuris keletkezése. Bp. 1926. 135 p.; PÁRNICZKY MIHÁLY—BÁTYKA JÁNOS: A magyar Corpus Iuris. Az első kiadások forrásai. Bp. 1936. 115 p. (A Bpi. . . Tud. egy. Jogtörténeti Szeminárium. Az Illés Szeminárium kiadv. 4.) — HUBAY ILONA: Missalia Hungarica. Régi magyar misekönyvek. Bp. 1938. 105 p. (Az OSZK kiadv. 5.) [XV–XVI. sz.] — TOLNAI GÁBOR: Legkisebb régi magyar nyomtatványok a M. Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtárában. MKSzle 1938. 369–374. p. — KOVÁCS IMRE: Régi magyar kalendáriumaink 1711-ig. Debrecen 1938. 62 p. — HÁRS J.: A debreceni aritmetika. A legrégibb magyar matematikai munka. Sárospatak 1938. 168 p. — VARJAS BÉLA: Gismunda és Gisquardus históriájának első kiadása. MKSzle 1938. 21–32. p. — VARJAS BÉLA: Balassa Bálint Istenes énekeinek első kiadása. MKSzle 1940. 105–126. p. — TAKÁCS INCE: Magyar ferences aszkétikus élet és aszkétikus kiadványok, különös tekintettel a XVII. és XVIII. századra. Bp. 1942. 105 p. (A Szt. Istv. Ak. I. Hittud. és Böles. Oszt. ért. III. 7.) — SZIMONIDESZ LAJOS: Drabik Miklós próféciái és egy magyarlatin kiadás részletük. MKSzle 1942. 176. p. — SZIMONIDESZ LAJOS: A magyarországi anabaptisták irodalma és könyveik. MKSzle 1944. 134–147. p. — BÁN IMRE: Apáczai Csere János Magyar Enciklopédiája. Első tudománytárunk megjelenésének 300. évfordulójára. Irodalomtörténet 1953. 146–166. p. — HOLL BÉLA: Adalék a Káldi Biblia történetéhez. MKSzle 1956. 52–58. p. — SOLTÉSZ ZOLTÁNNÉ: Tévesen

nyilvántartott XVI. századi nyomtatványok. MKSzle 1957. 49–52. p. — HOLUB JÓZSEF: Istvánffy Miklós Históriaja 1622-i kiadásának történetéhez. MKSzle 1959. 281–283. p. — TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: Impresszum nélküli nyomtatványok és töredékek meghatározása. Filol. Közl. 1959. 21–30. p. — TINÓDI SEBESTYÉN: *Cronica*. Sajtó alá rend. Varjas Béla. Bev. Bóta László. Bp. 1959. (Bibliotheca Hungarica antiqua 2.) — SYLVESTER JÁNOS: *Vy Testamentu Maĝar nelwen*. Sajtó alá rend. Varjas Béla. Bp. 1960. (Bibliotheca Hungarica antiqua 1.) — SZÉKELY ISTVÁN: *Chronica ez vilagnac yeles dolgairól*. Sajtó alá rend. és Bev. Gerézyi Rabán. Bp. 1960. (Bibliotheca Hungarica antiqua 3.) — OZORAI IMRE vitairata. Sajtó alá rend. Varjas Béla. Bev. Nemeskürty István. Bp. 1961. (Bibliotheca Hungarica antiqua 4.) — SOLTÉSZ ZOLTÁNNÉ: Impresszum nélküli régi magyar nyomtatványok meghatározása. MKSzle 1961. 66–80. p. — HELTAI GÁSPÁR *Canconale*, az az, *Historias Enekes Keenyw...* Sajtó alá rend. Varjas Béla. Bp. 1962. 232 lev., 31 p. (Bibl. Hung. antiqua 5.) — XVI–XVII. SZÁZADI KÉZIRATOK. — Az egyes kódexek és a kódexek ált. irodalmát l. az előző korszaknál. — HARMATH KÁROLY: A pozsonyi ev. lyceum régi nyomtatványainak és kéziratgyűjteményének ismertetése. Pozsony 1879. (Kluy. Lic. ért. 1878–1879.) — CSONTOSI JÁNOS: Egy kéziratban maradt magyar munka 1606-ból Olmüczben. MKSzle 1882. 402–407. p. — SZÉLL FARKAS: Egy XVI-ik századi codex históriás énekei. Sz 1884. 580, 662. p. — KROFF LAJOS: Basirius Izsák kéziratának történetéhez. MKSzle 1886. 67–74. p. — SEBESTYÉN GYULA: Telegdy János 1598-iki Rudimentájának hamburgi és marosvásárhelyi kézírata. MKSzle 1903. 247–280. p. — MARMORSTEIN ARTUR: Szombatos kódexek. MKSzle 1913. 113–122. p. — PAP KÁROLY: Egy ismeretlen Zrínyiász-másolat. Irodalomtörténet 1917. 49–52. p. — SZABÓ T[ÖLPÉNYI] ATTILA: Kéziratok énekeskönyveink és verses kézírataink a XVI, XVII. században. Zilah 1934. 221 p. — GULYÁS JÓZSEF: Bethlen Miklós és Besse nyei György kézíratai a sárospataki könyvtárban. ITK 1938. 186–187. p. — A RÁDAY Könyvtár kéziratkatalógusa. Bp. 1938. 344 p. — PÁSZTOR LAJOS: Károlyi Sándor önéletrajzának ismeretlen részlete. 1698–1703. MKSzle 1945. 99–121. p. — Az Országos Széchényi Könyvtár magyar nyelvű újkori kötetes kézíratainak katalógusa I–III. Bp. 1956.

A papiros. — L. a kéziratosság korát. Az alábbiakban a Fazakas id. bibliográfiájából hiányzó irodalmat adjuk. — PAPIRMALMOK. — SOLTÉSZ, [ÉRSZÉBET] ELISABETH: *Eine Unikum-Inkunabel der Budapestener Universitätsbibliothek...* Gutenberg Jahrbuch 1958. 61–62. p. — BOGDÁN ISTVÁN: Néhány adat a XVI–XVIII. századbeli papírkészítésről. Papíripar 1959. 189–194. p. és Zellstoff und Papier. Leipzig 1960. Nr. 11. 435–436. p., nr. 12. 476–477. p. — **Egyes papírmalmok.** — *Buda.* — BOGDÁN ISTVÁN: *Papírmalom* alapítási kísérletek Budán. Papíripar 1960. 195–200. p. — *Felenyed.* — HERPEI JÓZSEF: Újabb megjegyzések a felenyedi papírmalom történetéhez. MKSzle 1961. 295–297. p. — *Kolozsvár.* — JAKÓ ZSIGMOND: Heltai Gáspár papírmalma. MKSzle 1961. 290–295. p. — KERESKEDELMII KÉRDÉSEK. — BEKE ANTAL: Geleji Katona István levelei Rákóczihoz. ITK 1894. 344. p. [A papírgyűjtésről is.] — T[AGÁNYI] K[ÁROLY]: Erdély áruforgalma 1701. M. Gazdtört. Szle 1897. 391, 393. p.

Nyomdászat. — ÖSSZEFOGLALÓ MUNKÁK. — *Etwas von den Buchdruckereien des XV. u. XVI. Jahrhunderts in Ungarn und*

- in Siebenbürgen. Ung. Magaz. 1788. IV. 443. p. — NÉMETH JÁNOS: Memoria typographiarum in clyti regni Hungariae et magni principatus Transsilvaniae. Pest 1818. 174 p. — TOLDY FERENC: Visszatekintés a nyomdászat négyszáz éves történetére Magyarországon. M. Ak. Évk. XIV. 1873—1876. — BALLAGI ALADÁR: A magyar nyomdászat történelmi fejlődése, 1472—1877. Bp. 1878. 248 p. — AIGNER KÁROLY: A könyvnyomdászat történetének vázlatja. 1. r. Bp. 1883. 168 p. — FIRTINGER KÁROLY: Hazánk könyvnyomtatói Hunyadi Mátyás idejétől 1848—1849-ig. Grafikai Szle 1892—1894. — FIRTINGER KÁROLY: A magyar állam nyomdászat-történelmi térképe. Bp. 1896. 28 p. — LUBIK ZOLTÁN: A magyar nyomdászat korszakai. Grafikai Szle 1896. 10—12; 1897. 1—3. — PUSZTAI FERENC: Nyomdászati enciklopédia. Bp. 1902. 596 p. — HELLEBRANT ÁRPÁD: A könyvnyomtatás kezdete Magyarországon. (Beóthy Zsolt—Badics Ferenc: Magyar irodalomtörténet I. Bp. 1906.) — SZTRIPSZKY HADOR: Adalékok Szabó Károly Régi magyar könyvtár c. munkájának I—II. kötetéhez. Bp. 1912. 616—710. p.; Index urbium et typographorum. — STEINHOFER KÁROLY: A könyv története. 1. A magyar könyvnyomtatás és könyvkereskedelem rövid története a legrégibb időkől napjainkig. Bp. 1915. 124 p. — NOVÁK LÁSZLÓ: A nyomdászat története I—VII. Bp. 1927—1929. (Grafikai művészetek könyvtára 7—13.) [A kezdetektől a XVII. sz.-ig: I—III. köt.] — GULYÁS PÁL: A könyvnyomtatás Magyarországon a XV. és XVI. században. Bp. 1931. 272 p. 34 t. — NYOMDÁSZATI lexikon. Szerk. Biró Miklós, Kertész Árpád stb. Bp. 1936. 546 p. — IVÁNYI BÉLA: Könyvek, könyvtárak, könyvnyomdák Magyarországon, 1331—1600. Bp. 1937. 135 p. (Az OSZK tud. kiadv. 4.); és MKSZle 1929—1934. 6 közl. — SZENTKUTY PÁL: Régi hazai nyomdák mintakönyvei. Bp. 1940. 114 p. — NYOMDÁSZATUNK 500 esztendeje. Emlékkönyv. . . Szerk. Novák László. Bp. 1940. 160 p. — KERTÉSZ ÁRPÁD: A nyomtatott betű története és útja Magyarországon. Bp. 1941. 300 p. — GULYÁS PÁL: A könyvkiadás Magyarországon a XVI—XVIII. században, 1527—1773. MKSZle 1944. 100—133. p. — FITZ JÓZSEF: A nyomdászat-történet korszakai. MKSZle 1958. 1—9. p. — FITZ JÓZSEF: A magyar nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedelem története. I. A mohácsi vész előtt. Bp. 1959. 258 p. — FITZ JÓZSEF: A magyar könyv története 1711-ig. Bp. 1959. 201 p. (Fitz József—Kéki Béla: A magyar könyv története. 1. r.) — RÉSZLET-KÉRDÉSEK. — Von den alten Buchdruckereyen der socinischen Glaubensverwandten, oder sogenanten Unitarier in Siebenbürgen. Sieb. Quart. IV. 1795. 264. p. — BOLDOGRÉTI VIG LÁSZLÓ: Néhány magyar és erdélyi országi születésű külföldi könyvnyomatókról a 15-ik században. Tud. Gyűjt. 1817. I. 71—77. p. — TRAUSSCH, JOSEPH: Wo und wann wurde die erste Buchdruckerei in Siebenbürgen errichtet? Magaz. f. Geschichte, Liter. Siebenb. 1846—1847. 340. p. — KEMÉNY JÓZSEF: Magyar és erdélyi nyomdászok külföldön (1472—1494), s a budai könyvvarusok (1484, 1525). Új M. Muz. 1857. I. 116, 206. pp.; és Történelmi és irodalmi kalászatok. Pest 1861. — SIMÉN DOMOKOS: Az unitáriusok könyvnyomdái és azok kiadványai. Keresztény Magvető 1877. 174—177, 227—232, 365—368. p. — JAKAB ELEK: Az erdélyi nyomdák történetéhez. MKSZle 1881. 9—26. p. — A „SYNTAGMA” írói tiszteletdíja. Közli Koncz József. Tört. Tár 1882. 394—395. p. [1593.] — LUDWIG, MICHAEL: Das älteste ev.-luth. Kirchengesangbuch der Sachsen in Siebenbürgen. Korrespondenzblatt 1886. 7—8. — BALLAGI ALADÁR: A czestochowai pálos nyomda magyar tárgyú termékei. MKSZle 1887. 139—152. p. — SZILÁGYI SÁNDOR: Az erdélyi

nyomdászati történetéhez. MKSzele 1889. 84–87. p. – ILLÉSY JÁNOS: Nyomdászati és könyvészeti adatok. MKSzele 1896. 173–177. p. – GYALUI FARKAS: Adatok a könyvnyomtatás történetéhez Magyarországon. MKSzele 1902. 61–91. p. – MELICH JÁNOS: Az „Ortographia vngarica” és a magyar helyesírás. MKSzele 1908. 119–147. p., 1. mell. – TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: Régi magyar nyomtatványok változatai. Bp. 1918. 8 p. (Kiny. Ak. Ért. 1918. 6–8. f.) – BRAUN RÓBERT: A régi magyar és román könyvtermés számokban. Könyvbar. Lapja 1928. 255–258. p. – ASZTALOS MIKLÓS: Ki volt az Elsevirek magyar rész-publikájának kompilátora? MKSzele 1937. 126–134. p. – HERPEI JÁNOS: Az erdélyi nyomdászati történetéhez. Erd. Muz. 1942. 363–387. p. – HERPEI JÁNOS: Az erdélyi könyvkötészet és nyomdászati történetéhez. Erd. Muz. 1942. 472–492. p.; Erd. Tud. Füz. 143. – FITZ JÓZSEF: A vándor nyomdák. Magyarságtudomány 1943. 13–35. p. – TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: Magyar és szláv nyomdák a XV–XVI. században. MKSzele 1943. 263–268. p. – ECKHARDT SÁNDOR: Magyar nyomda és kézírás harca a XVI. században. MKSzele 1944. 54–55. p. – GERÉZDI RABÁN: Aldus Manutius magyar barátai. MKSzele 1945. 38–98. p. – HADROVICS LÁSZLÓ: A XVI. századi horvát nyomtatványok helyesírása. MTA I. Oszt. Közl. 1951. 164–173. p. – KÉKI BÉLA: Nyomdabetűnk fejlődése. A Könyvtáros 1954 szept. 16–20. p. – KOVÁCS JÓZSEF: Jonas Rosa frankfurti nyomdász özvegyének számlája Lackner Kristófhoz 1631-ből. Soproni Szle 1958. 264–265. p. – A MECÉNÁS. – KÖNYVAJÁNLÁSOK a XVI. sz.-ből. (Másolatok nyomtatványokról.) 10 f. OSZK Qu. H. 1335. – DEÁK FARKAS: Báthory Zsigmondnak ajánlott könyv 1584-ből. MKSzele 1879. 281–284. p. – JENEI FERENC: Félegyházi Tamás könyvajánlása Mélius Péterhez. Győri Szle 1935. VI. 199. p. – FEJEDELMÍ AJÁNDÉK, könyvajánlásért, 1645. Közli Valentinus Bujdosó. Sz 1873. 141. p. – [GELBHAAR GERGELY levele Draschkovich-hoz, 1638.] Közli Szabady Béla. Győri Szle 1931. 60–61. p. – THALY KÁLMÁN: II. Rákóczi Ferenchez intézett folyamodvány könyv könyvtárasára kért segély tárgyában. MKSzele 1878. 247–248. p. – MÁTYÁS ÉS A KÖNYVNYOMTATÁS. – MÁTYÁS király törvénykönyvének 1488-iki lipcei kiadása. [c] MKSzele 1898. 316. p. – DÉZSI LAJOS: Mátyás és a könyvnyomtatás. (Mátyás király emlékkönyv. Bp. 1902. 168–171. p.) – MÁTYÁS királynak ajánlott ismeretlen jöskönyv 1485-ből. MKSzele 1909. 190–191. p. – FRANKÓI VILMOS: Mátyás király megbízásából nyomtatott politikai röpirat. MKSzele 1915. 1–4. p. – HUBAY ILONA: Mátyás király törvénykönyve. MKSzele 1939. 234–246. p. – FITZ JÓZSEF: König Mathias Corvinus und der Buchdruck. Gutenberg Jahrbuch 1939. 128–137. p. – JAKÓ ZSIGMOND: Mátyás király törvénykönyvének újabb töredéke. MKSzele 1958. 350–351. p. – C o r v i n - ö s n y o m t a t v á n y o k. – *Aristoteles: Opera. Vol. I–V. Venezia, Torresanus et De Blavis, 1483–1484.* (GW 2337.; Bibl. Nationale, Paris.) – HOFFMANN EDITH: Mátyás király könyvtárának egy ismeretlen darabja. MKSzele 1927. 100–102. p. – *Nicolaus de Ausmo: Supplementum summae Pisanella. Venezia, V. De Spira, 1473.* (Hain 2150.; OSZK, korábban: ferenc-rendiek könyvtára, Pozsony, ill. Szombathely.) – CSONTOSI JÁNOS: XV. századi könyvtári viszonyok s egy ismeretlen Corvin-incunabulum. MKSzele 1878. 65–79. p. – *Rynerus de Pisis: Anterior pars pantheologiae. Nürnberg, Koberger, 1477.* (Hain 13018.; Főegyházmegyei Könyvtár, Esztergom.) – KNAUZ NÁNDOR: Esztergomi Corvin-kódexek. Bp. 1880. 22 p. – BERKOVITS ILONA: Főszékesegyházi könyvtár. (Magyarország műemléki topográfiája. Szerk. Gerevich Tibor. I.

Esztergom műemlékei. 1. Múzeumok, kincstár, könyvtár. Összeáll. Genthon István. Bp. 1948. 291–371. p.) – *Statuta urbis Romae. Roma, U. Hahn, kb. 1471.* (Hain, 15 019.; Chicago, ismeretlen könyvtár.) – GULYÁS PÁL: A Corvina két maradványa Amerikában. MKSzele 1915. 127. p. – SCHÜTZ GÉZA: Bibliotheca Corvina. The Library Quarterly 1934. 563. p. – BORSY GEDEON: Early printed books in Hungary. The Book Collector 1958. 16. p. – *Az incunabulumra vonatkozó további irodalmat közli:* SZABÓ, GEORGE: Corvinus Manuscripts in the United States. A Bibliography. New York 1960. 18–19. p. (Hungarian Bibliography Series 2.) – *A Corvina ősnymtatványaira vonatkozólag 1.:* ZOLNAI KLÁRA–FITZ JÓZSEF: Bibliographia bibliothecae regis Mathiae Corvini. Bp. 1942. 78, 79, 83, 103. p.; *Mátyás és a nyomdászat kérdése:* 59–60. p. – EGYÉB NYOMDAHELYEK, NYOMDÁK, NYOMDÁSZOK. – *A brudbánya I.* Iperjes. – BARTFA. – EÖTVÖS LAJOS: A bártfai nyomda múltjához. Vas. Újs. 1870. 22. sz. – KEMÉNY LAJOS: A bártfai nyomdászat történetéhez. Tört. Tár 1889. 606. p. [1578.] – *Guttgesell.* – RÁTH GYÖNGY: Gradeczi Horváth Gergely és Lám (Ambrosius) Sebestyén hitvitája. ITK 1894. 309–310. p. [Guttgesell jellemzése.] – *Besztercebánya.* – KEMÉNY LAJOS: Latin írók Kassán a XVI. században. ITK 1891. 160–161. p. [A nyomda első terméke.] – *Brassó.* – TEUTSCH, G. D.: Über Honterus und Kronstadt zu seiner Zeit. Archiv d. Vereins f. Siebenb. Landesk. Nagyszeben 1876. Új folyam XIII. 93–154. p. – GROSS, [GYULA] J.: Kronstädter Drucke 1535–1886. Brassó 1886. 9, 196 p. – PETROV, ALEKSZANDR: Biegner János brassói Tetraevangeliuma 1561-ből a csernekhegyi monostor könyvtárában. MKSzele 1890. 300–303. p. [A cirill nyomd. kezdetei.] – ILLÉSY JÁNOS: Adalék a brassói nyomda XVI. sz. történetéhez. MKSzele 1891. 164–165. p. – HÖCHSMANN, J.: J. Honter, der Reformator Siebenbürgens und des Sächsischen Volks. Wien 1896. 124 p. – GULYÁS PÁL: Mikor jelent meg az Életnek kútja című könyv brassói kiadása. Irodalomtörténet 1928. 243–244. p. [Egyetlen m. nyelvű terméke.] – KLEIN, K. K.: Der Humanist und Reformator J. Honter. Nagyszeben–München 1935. – *Buda.* – *Hess.* – MILLER, JAKAB FERDINÁND: Ueber die erste Buchdruckerei in Ungern. Zeitschrift von und für Ungern III. 1803. 305. p. – FRANKÓI VILMOS: Karai László budai prépost, a könyvnyomtatás meghonosítója Magyarországon. Bp. 1898. 21 p. (Ért. a törttud. köréből XVII. 7.) – *Budai Krónika* (Chronicon Budense). Hess András. Buda 1473. Kiad. PODHRADČKY J. Buda 1838.; FRANKÓI V.: Chronica Hungarorum. Bp. 1900. – KROFF LAJOS: A régi budai nyomdának egy állítólagos harmadik terméke. MKSzele 1901. 109. p. – FITZ JÓZSEF: Hess András, a budai ősnymdász. Bp. 1932. 195 p.; Andreas Hess, der Erstdrucker Ofens. Auszug aus einer ungarischen Monographie. Bp. 1932. 11 p.; Andreas Hess, der Erstdrucker Ungarns. Gyoma 1937. 22 p., 7 l. – GÁRDONYI ALBERT: Karai László és Hess András Budán. MKSzele 1941. 332–341. p. – *A 2. nyomda.* – SOLTÉSZ ZOLTÁNNÉ: A második magyarországi ősnymda nyomai. MKSzele 1958. 144–157. p. – SOLTÉSZ, [ZOLTÁNNÉ] ELISABETH: Eine Unikument-Inkunabel der Budapester Universitätsbibliothek, ein neues Dokument für das Wirken einer unbekanntenen ungarländischen Druckerei im 15. Jahrhundert. Gutenberg Jahrbuch 1958. 147–157. p. – *A XVII. századtól.* – TAKÁTS SÁNDOR: Egy budai könyvnyomda felállításának terve az 1689-ik évben. MKSzele 1905. 350–353. p. – TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: A régi magyar budai nyomtatványok kérdése. MKSzele 1937. 153–157. p. [1686 után.] – *Csepreg.* – FARKAS SÁNDOR: Csepreg

mezőváros története. Bp. 1887. 358–377. p. [A csepregi nyomda a Nádasdyak alatt, 1625–1643.] – Csíksomlyó. – GLÓSZ MIKSA: A csíksomlyói sz. ferencz szerzetesek nyomdájában az 1662–1884-ik évben megjelent könyvek címtára. Csíksomlyó 1884. 23, 21 p. – Debrecen. – A DEBRECENI nyomda történetéhez. (1685.) Tört. Tár 1895. 756. p. – FIRTINGER KÁROLY: Hoffhalter Ráfáel Debrecenben. M. Nyomd. 1903. 20–21. p. – CSÜRÖS FERENC: A debreceni városi nyomda története. (1561–1911.) Debrecen 1911. 504 p. – TÉREY SÁNDOR: A 400 éves debreceni kollégium. Erd. Helikon 1938. 694–697. p. – ESZE TAMÁS: A debreceni nyomda II. Rákóczi Ferenc szolgálatában. Bp. 1961. 187 p. (Könyv és könyvtár. A debreceni Kossuth L. Tud. egy. Könyvtárának közl. 24.) – BENDA KÁLMÁN–IRINYI KÁROLY: A négyszáz éves debreceni nyomda. (1561–1961.) Bp. 1961. 432 p., 24 t. – Iperjes. – IONVÁT ISTVÁN: Iperjesi, abrudbányai és varasdi könyvnyomtató műhelyekről a XVI. században. Tud. Gyűjt. 1818. V. 76. p. – Gyulafehérvár. – A GYULA-FEHÉRVÁRI Bethlen-féle főtanoda szervezeti szabályzata. Tört. Tár 1879. 797–805. p. – A [GYULA]FEHÉRVÁRI főiskola történetéhez. Közl. Kocz József. Tört. Tár 1884. 199–201. p. [1630.] – KASSA. – KEMÉNY LAJOS cikkei: A kassai nyomdászat XVII. századi történetéhez. MKSze 1888. 248–251. p. – Compactor Bálint, egy kassai nyomdász és könyvkötő a XVII. sz. közepén. Sz 1889. 779–781. p. – KASSA XVII. századbeli könyvnyomatói. M. Nyomd. 1889. 22–23. p. (Kiv. a Kassai Szle-ből.) – KASSA XVII. századbeli könyvnyomatói. MKSze 1889. 228–235. p. – A kassai nyomda történetéhez. (1610.) Tört. Tár 1889. 200. p. – A kassai nyomdászat XVII. századbeli történetéhez. MKSze 1890. 87–91. p. – Adalékok a kassai könyvsajtó történetéhez. MKSze 1901. 65. p. – Kassai könyvnyomatók életrajzához. (XVII. sz.) MKSze 1902. 535–536. p. – A kassai könyvsajtó történetéhez. MKSze 1905. 83–85. p. – A kassai könyvsajtó történetéhez. (1623–1825.) MKSze 1909. 382–383. p. – Kassa város jegyzőkönyveiből. Tört. Tár 1909. 313–319. p. – REXA DEZSŐ: Az első [?] kassai nyomtatvány. MKSze 1914. 1–4. p. – KERESZT. – ADATOK a resdi nyomda történetéhez. MKSze 1907. 287. p. – LUKINICH IMRE: Bethlen Farkas történeti műve keresdi kiadásához. MKSze 1913. 148–151. p. – KERESZTÚR. – FARKAS IMRE keresztúri könyvnyomató levele Thurzó Szaniszlónak. Keresztúr, 1614. dec. 3. ITK 1893. 100. p. – KOLÓZSVÁR. – Heltai. – HELTAI GÁSPÁR: Chronica az magyaroknak dolgairól. Kolozsvár 1575. Újabb kiad.: Győr 1789.; TOLDY FERENC: XVI. századbeli történetirók I. Pest 1854. 618 hasáb; VARIAS BÉLA. Bp. 1943. (M. Századok.) – SZABÓ KÁROLY: A XVI. századi magyar nyomdászatról, s különösen Heltai G. kolozsvári nyomdájáról. Vas. Újs. 1870. 18–20. p., és Bp. 1873. (Kisebb történeti munkái II.) – KARDOS ALBERT: Udvardy Sándor: Heltai bibliafordításáról szóló s több új bibliográfiai adatot tartalmazó program értekezése. Szarvas, Ág. h. ev. főgimn. ért. 1898–1899.; EPhK 24. évf. 9. füz. – BORBÉLY ISTVÁN: Heltai Gáspár. Bp. 1907. 80 p. – CZÓBEL ERNŐ: A Heltai-nyomda alapításáról. Erd. Muz. 1913. 249–252. p. – TOLNAI GÁBOR: A kolozsvári Heltai-nyomda ismeretlen termékei. MKSze 1938. 160–162. p. – JENEI FERENC: Dávid Ferenc és Heltai Gáspár ismeretlen munkái. ITK 1953. 73. p. – HERPEI JÁNOS: A Heltai nyomda sorsa. MKSze 1957. 55–58. p. – HERPEI JÁNOS: Kísérlet a kolozsvári Heltai-nyomda tulajdonosainak megállapítására. MKSze 1960. 438–443. p. – JAKÓ ZSIGMOND: Újabb adatok a kolozsvári Heltai-nyomda keletkezéséhez. MKSze 1961. 60–65. p. – FITZ JÓZSEF:

Jakob Lucius der ältere in Siebenbürgen. Gutenberg Jahrbuch 1959. 171—176. p. [Heltai idejében.] — *M(isz)Tótfalusi*. — TÓTFALUSI KIS MIKLÓSNAK maga személynök, életének és különös tselekedetinek mentsége. Kolozsvár 1698. 52 lev. Újabb kiad.: Kolozsvár 1902. (Gyalui Farkas); Gyoma 1940. (Tolnai Gábor, életrajzi bev.); Végzetes esztendőök. Bp. 1945. (Tolnai Gábor); Bp. 1952. (Bán Imre); Tótfalusi Kis Miklós. Szemelvények. Bp.—Bukarest (Tordai Zádor). — PÁPAI PÁRIZ FERENC: Életnek könyve. Mellybe bé-iratott példás emlékezetre méltó neve. . . M. Tótfalusi Kis Miklós uramnak. 2. kiad. Erdélyi Feniks 1767. (Bod P.); újabban: DÉZSI LAJOS: Magyar író és könyvnyomtató a XVII. században. Bp. 1899. (M. tört. életr. 14. évf. 5. f. 315—322. p.) — ADALÉK a kolozsvári ev. ref. egyház és főtanoda nyomdának történetéhez. MKSzele 1882. 274—288. p. — GYALUI FARKAS: Tótfalusi Kis Miklós életrajzához. Erd. Muz. 1891. 545—549. p. — BARABÁS SAMU: Misztótfalusi Kis Miklós végrendelete, 1702. febr. 17. ITK 1892. 109—111. p. [Könyveinek a jegyzéke is.] — FERENCZI ZOLTÁN: A kolozsvári nyomdászat története. Kolozsvár 1896. 126 p. — DÉZSI LAJOS: Magyar író és könyvnyomtató a XVII. században. Misztótfalusi Kis Miklós. Pápai Páriz Ferenc. Bp. 1899. 332 p. — — — EMLÉKÜNNEPÉLYE Kolozsvárt. MKSzele 1902. 198—199. p. — TÖRÖK ISTVÁN: 1698-ki adalék Tótfalusi Kis Miklós életrajzához. Erd. Muz. 1907. 398. p. — LIGETI ERNŐ: Misztótfalusi Kis Miklós. Erd. Csillagok 1935. 57—72. p. — SAJÓ GÉZA: Misztótfalusi Kis Miklós újonnan felfedezett egyik legrégebbi kolozsvári nyomtatványa. MKSzele 1937. 157—160. p. — M. TÓTFALUSI K. MIKLÓSNAK mentsége. Corvina 1940. 78—79. p. [Megj. körülményeiről, okáról.] — TOLNAI GÁBOR: A Great Transylvanian Printer. Hung. Quart. 1940. — SZIJ REZSŐ: Misztótfalusi Kis Miklós. Bp. 1943. 166 p. — SZENTKUTYI PÁL: M. Tótfalusi Kis Miklós amsterdami betűmintaalapja. Bp. 1943. 10 p., 2 t. — SZENTKUTYI PÁL: M. Tótfalusi Kis Miklós hazai betűi. MKSzele 1957. 63—66. p. — HERPEI JÁNOS: Tótfalusi Kis Miklós kolozsvári műhelye és munkatársai. MKSzele 1958. 56—62. p. — ORSZÁGH LÁSZLÓ: Misztótfalusi Kis és az első magyar könyv Amerikáról. MKSzele 1958. 22—41. p. — SCHÜTZ ÖDÖN: Misztótfalusi Kis Miklós szolgálata az örményeknek. MKSzele 1957. 335—346. p.; Nicholas Misztótfalusi Kis and the Armenian book printing. Bp. 1959. (Klny. Acta Orientalia 63—73. p. 1959.) — HERPEI JÁNOS: Hogyan nevezzük Tótfalusi Kis Miklóst. MKSzele 1962. 57—59. p. — *Egyéb*. — FERENCZI ZOLTÁN: A kolozsvári nyomdászat története. Kolozsvár 1896. 8, 118 p. — MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI adatok. Közli Illéssy János. Tört. Tár 1903. 146—149. p. [A kolozsvári unitárius egyház egyezkedése nyomda iránt, 1707.] — PÁLDI ISTVÁN nyomdász levele br. Wesselényi Ferenc nagyenyedi főiskolai gondnokhoz Leydenből, 1647. febr. 28-ról. [A kolozsvári nyomda felállítása tárgyában.] Közli Ferenczi Zoltán. MKSzele 1903. 95—96. p. — ESZE TAMÁS: A kolozsvári nyomda II. Rákóczi Ferenc szolgálatában. MKSzele 1955. 281—295. p. — K ö s z e g. — SZTRIPSZKY HIADOR: Köszegi könyvnyomtató a XVII. századból. Szombathely 1937. 12 p. — L ő c s e. — ADALÉK a löcsei nyomda történetéhez és Páriz-Pápay Ferenc életrajzához 1709-ből. MKSzele 1884. 314—315 p.; Sz 1884. 903—904. p. — R. KISS ISTVÁN: Balassa és Rimay költeményeinek 1678. löcsei ismeretlen kiadása. MKSzele 1902. 125—126 p. — HAJNÓCZY IVÁN: A löcsei könyvsajtó történetéről. Szepes Lapok 1902. 51—53.; Grafikai Szle 1903. 2.; és: A löcsei könyvsajtó kezdetei. MKSzele 1905. 186—189. p. — KEMÉNY LAJOS: Breuei Lőrincz életéhez. MKSzele 1909. 380—382. p. — HAJNÓCZI RAJMOND JÓ

ZSEF: Az első löcsei kalendárium az 1626. évre. Lőcse 1909. 80 p. — **NAGYSZEBEN.** — **FRAKNÓI VILMOS:** Der älteste Hermannstädter Druck. Archiv d. Vereines f. Siebenb. Landesk. Nagyszeben 1877. Új folyam XIV. 709. pp. — **A NAGYSZEBENI NYOMDA TÖRTÉNETÉHEZ.** (1667–1669.) Tört. Tár 1890. 399–400. p. — **GULYÁS PÁL:** Nagyszeben vagy Kísszeben. Könyvbar. Lapja 1927–1928. 323–324. p. [1583.] — **NAGYSZOMBAT.** — **NAGYSZOMBATI NYOMDA ALAPÍTÁSA S JÖVEDELME az egyetemi könyvtára fordítatik.** Merkur v. Ung. 1787. 387, 633, 665, 1054. pp. — **ACSÁDY IGNÁC:** Egy nagyszombati könyvkiadás 1675-ben. MKSzle 1887. 239–241. p. — **RÁTH GYÖRGY:** A legelső nagyszombati nyomtatvány 1588-ból. MKSzle 1890. 42–47. p. — **THALY KÁLMÁN:** A széchényi országgyűlésen létesített Nemzeti Szövetség okmánya s egy kurucz hadi szabályzat kinyomatása 1705-ből. MKSzle 1899. 318–319. p. — **IVÁNYI BÉLA–GÁRDONYI ALBERT:** A Királyi Magyar Egyetemi Nyomda története. 1577–1927. A tárgyi emlékek ismertetésével kieg., szerk. Czakó Elemér. Bp. 1927. 202 p. — **ZELLIGER ALAJOS:** Pantheon Tyrnaviense. Nagyszombat 1931. XV, 258 p. [Nagyszombati kiadványok jegyzéke 1578–1930.] — **NAGYVÁRAD.** — **NAMÉNYI LAJOS:** A nagyváradai nyomdászat története. MKSzle 1901. 170–182, 280–296, 364–386. p. és Bp. 1902. 77 p. — **PÁPA.** — **RÁTH KÁROLY:** Bernard Máté pápai nyomdász, 1628–1633. Győri tört. és rég. füz. 1865. 283–284. p. — **LÖTVÖS LAJOS:** A pápai nyomda története. (1577–1867.) Sz 1868. 310–326, 737. p., 1869. 331. p. — **POZSONY.** — **SZABÓ JÓZSEF:** A pozsonyi könyvnyomdak története. 1610–1826. Gutenberg 1866. 20–23. — **PÁZMÁNY PÉTER** ismeretlen magyar könyve. Okok, nem okok. Pozsony 1631. Kiad. Sztripszky Hiador. Bp. 1937. 23, 15 p.; vö. MKSzle 1938. 174–177. p. — **RÁRBOK.** — **THALLÓCZY LAJOS:** Bornemisza Péter és a Postillák. Tört. Tár 1878. 383–387. p. — **SCHULEK TIBOR:** Bornemisza Péter. 1535–1584. Bp. — **Sopron–Győr 1939.** 450 p. — **NEMESKÜRTY ISTVÁN:** Bornemisza Péter az ember és az író. Bp. 1959. 558 p. (Irod. tört. kv. tár 4.) — **BORZSÁK ISTVÁN:** Az antiquitás XVI. századi képe. Bornemisza-tanulmányok. Bp. 1960. 558 p. — **SÁROSPATAK.** — **SZILÁGYI SÁNDOR:** Az első sárospataki nyomtatvány. MKSzle 1886. 11–18. p. — **HARSÁNYI ISTVÁN:** A sárospataki nyomda leltárai. MKSzle 1926. 111–121. p. — **ZSOLDOS BENŐ:** A magyar könyvsajtó egyik úttörője. A 300 éves sárospataki könyvnyomdáról. Sajtó 1935. IX, X–XII. 9–12. p. — **SÁRVÁR.** — **PODHRADČZKY JÓZSEF:** Erdősi (Sylvester) János. M. Ak. Ért. 1840. 26. p. — **RÉVÉSZ I.:** Erdősi János magyar reformátor. Debrecen 1859. — **SYLVESTER JÁNOS** levelei Nádasdy Tamáshoz. 1538–1547. ITK 1893. 89–98. p. — **PAYB SÁNDOR:** Erdősi Sylvester János sárvári tanító és magyar bibliafordító. Bp. 1903. — **RUBINYI MÓZES:** Sylvester és Donatus. Irodalomtörténet 1913. 321–325. p. — **BALÁZS JÁNOS:** Sylvester János, az első magyar nyomtatott szójegyzék szerzője. MNY 1955. 274–276. p. — **BALÁZS JÁNOS:** Sylvester János és kora. Bp. 1958. 473 p. [Gazdag bibliográfiával.] □ **ABÁDI BENEDEK** és a sárvári nyomda. M. Nyomd. 1891. 155–156, 168–170. p. — **ABÁDI BENEDEK** levele Nádasdy Tamáshoz. Sárvár, 1544. máj. 29. ITK 1893. 93–94. p. — **ZIMMERMANN MIHÁLY** bécsi könyvnyomtató Nádasdy Ferenchez. ITK 1893. 99–100. p. — **VARASD I.** Eperjes. — **VIZSOLY.** — **GÖNCZI ISTVÁN:** Panharmonia. Vizsoly 1599. 416, 424–425. p. — **KÁROLYI Gy. HUGÓ:** Vizsolyi nyomda (1584–1605). Figyelő 1874. 37–38. p. — **KÁROLYI Gy. HUGÓ:** A vizsolyi nyomda pusztulása. Figyelő 1876. 18. p. — **KÁROLYI Gy. HUGÓ:** Károli Gáspár biblia-fordítása és a vizsolyi nyomda. Bp.

1876. — SZILÁGYI SÁNDOR: A Károli-biblia történetéhez. MKSzele 1890. 21—22. p. — KÁROLI [Gáspár] Emlékkönyv. Szerk. Kenessey Béla. Bp. 1890. 197 p. — NOVÁK LÁSZLÓ: Károlyi Radics Gáspár életrajza. Prot. Szele 1891. 20—45. p. — KEMÉNY LAJOS: Károlyi Gáspár életéhez. (1581.) Tört. Tár 1891. 692. pp., 1894. 186. pp., 1905. 167. pp. — ADALÉKOK A vizsolyi nyomda XVI. sz. történetéhez. MKSzele 1891. 165—166. p. — FIRTINGER KÁROLY: Farinola recte Mancskovics Bálint. M. Nyomd. 1895. 145—146. p. — KROMPACHER BERTALAN: A vizsolyi biblia ismeretlen, 1600 körüli kiadásának újabb töredéke. MKSzele 1927. 160—161. p. — NÉMETH LÁSZLÓ: A vizsolyi biblia. Prot. Szele 1929. 24—27. p. — GULYÁS PÁL: Mantskovits Bálint, a vizsolyi biblia könyvnyomatója. Prot. Szele 1929. 455—465. p. — KÁROLYI Emlékkönyv. Szerk. Vasady Béla. Bp. 1940. 375 p. — V á n d o r n y o m d á s z o k. — Huszár Gál. — Szabó Károly: Még néhány szó Huszár Gál életéről és nyomdájáról. Sz 1867. 146—166, 421—422. p. — FRAKNÓI VILMOS: Huszár Gál Kassán, Óvárt és Komáromban. Sz 1876. 22—35. p. — KOMÁROMY ANDRÁS: Hol és mikor halt meg Huszár Gál? MKSzele 1888. 211—216. p. — THURY E.: Huszár Gál. Bp. 1894. 28 p. — HUSZÁR GÁL életéhez. Tört. Tár 1884. 180—196. p. (Szilágyi); 1889. 602. p., 1890. 197—199. p., 1894. 187—189. p. (Kemény). — RÁTH GYÖRGY: Két kassai plébános a XVI. században, Frölich Tamás és Huszár Gál. Sz 1895. 5 közl. — Kassa város levéltárából. Közl. Kemény Lajos. Tört. Tár 1898. 568, 729—730. p. — NAGY SÁNDOR: Huszár Gál élete és művei. Debrecen 1900. 29 p. — KEMÉNY LAJOS: Pap Benedek és Huszár Gál életéhez. ITK 1911. 485—493. p. — ÖTVÖS JÁNOS: Huszár Gál nyomdászjele. Egyháztörténet 1958. 186—188. p. — *Manlius János* — ADATOK Manlius János magyarországi működéséről. M. Könyvker. Évk. 1901. XXX—XXXIII. p. — SENNOWITZ ADOLF: Manlius János. Adalékok a magyarországi nyomdászat történetéhez. M. Nyomd. 1904. 40—41, 61—62, 80—81, 98—100, 116, 134—135, 149—150, 166—168, 180—181, 196—197. p.; M. Könyvker. Évk. 1901. VII—XCIX. p., és Naményi Lajos kieg. Sz 1903. 367—369. p. — MANLIUS JÁNOS nyomdatérmei. M. Nyomd. 1905. 53—55, 84—86, 102, 150—151, 165—166, 179—180. p. — A P A F I n y o m d á s z a i. — THALLÓCZY LAJOS: I. Apafi Mihály és az oláh biblia. (1681.) Tört. Tár 1878. 204. p. — I. APAFI MIHÁLY udvari nyomdászának konvenciója. MKSzele 1880. 94. p. [Veresegyházi Szentely Mihály.] — SCHÖNHERR GYULA: Egy XVII. századi magyar könyvnyomató emlékezte. MKSzele 1888. 279—281. p. [Veresegyházi Szentely Mihály.] — Az ERDÉLYI káptalan levéltára Gyulafehérvárott. Közl. Beke Antal. 4. közl. Tört. Tár 1896. 46—62. p. — KOLOZSVÁRI ISTVÁN levele Apaffi Mihályhoz nyomdai ügyekben. ITK 1905. 4. f. 488. p.; MKSzele 1906. 287—288. p. — KÖNYVMŰVÉSZELET. — ARCHEOLÓGIAI levelek. 46. (Cseppló Péter.) Arch. Ért. 1870. 261—262. p. [Kötés, 1583.] — RÖMER FLÓRIS: Régibb könyvtábláinkról. Arch. Ért. 1872. 69—72. p. — KUNCZE LEÓ: Néhány régi könyvtábla. Arch. Ért. 1872. 171—174. p. [Kötés, XVI—XVII. sz.] — RÁKÓCZY György ezüstös-aranyos táblájú bibliája. MKSzele 1881. 274. p. — KEMÉNY LAJOS: Compactor Bálint. Sz 1889. 779—781. p. — HERCEG RÁKÓCZY Zsigmond levelezése. Közl. Szilágyi Sándor. Tört. Tár 1890. 634. p. [Bisterfeld levele könyvkötésről.] — KEMÉNY LAJOS: Egy XVI. századbeli könyvkereskedő raktára. MKSzele 1895. 310—320. p. [Gallen János.] — II. RÁKÓCZI FERENC védőlevele a kassai könyvkötőcéh számára. Közl. Thaly Kálmán. MKSzele 1895. 190—191. p. — KEMÉNY LAJOS: A vizsolyi biblia könyvkötője. MKSzele 1900. 335—336. p. — NÉMETHY LAJOS: Nyomdászok,

könyvkereskedők és könyvkötők Budán és Pesten a XVII. és XVIII. században. MKSzle 1901. 53–62. p. – TARCZALI GYÖRGY ismerteti Steinhübel György löseai könyvkötő útinaplóját. Iparosok Olvasótára 1902. – KEMÉNY LAJOS: Régi képek. III. Keönyvkeőteő Bálint [Gevers Bálint]. Iparosok Olvasótára 1903. 8. sz. 42–45. p. – STEINHÜBEL GYÖRGY löseai compactor naplója. M. Iparművészet 1906. 226. p. – KEMÉNY LAJOS: Kassai könyvkötők. (1493–1781.) MKSzle 1907. 95–96. p. – KEMÉNY LAJOS: Adalékok a kassai könyvmásolók, könyvkereskedők és könyvnyomatók történetéhez. MKSzle 1910. 188–191. p. – TIMÁR KÁLMÁN: A kassai könyvkötészet történetéhez. MKSzle 1910. 285–287. p. – DEDEK CRESCENS L.: La Bible Szemere. (Zarándy, Gaspard; Les Szemere. Bp. 1910. 15–20. p., 27–29. t.) [A váradi biblia költője, 1670.] – GULYÁS PÁL: A könyvkötés. (Ráth–Divald: Az iparművészet könyve III. Bp. 1912.) – HOLUB JÓZSEF: Könyvkötőnyugta 1567-ből. MKSzle 1914. 163. p. – GÁRDONYI ALBERT: Magyarországi könyvnyomdászlat és könyvkereskedelem a XVIII. sz.-ban, különös tekintettel Budára és Pestre. Bp. 1917. 64 p. (Könyvtári füzetek 2.) – DÉZSI LAJOS: A magyar haláltáncról. M. Bibl. Szle 1924. 19–27. p. [XVI–XIX. sz. könyvműv.] – LUKINICH IMRE: Szelephény György esztergomi érsek mint rézmetsző. M. Bibl. Szle 1925. 12–13. p. – GÁRDONYI ALBERT: Régi pesti könyvkereskedők. MKSzle 1926. 39–53, 290–308. p.; 1927. 103–115, 275–283. p.; 1928. 41–66. p.; 1929. 25–32, 147–164. p.; önállóan: Bp. 1930. 116 p. (Az OSZK kiadv. 2.) – VÉGH GYULA: Régi magyar könyvkötések rajzai az Országos Széchényi Könyvtárban. Bp. 1936. 40 p., 8 t. – TOLNAI GÁBOR: Legyező-díszes könyvkötések Erdélyben. MKSzle 1939. 247–265. p. – EGY ADAT a kolozsvári könyvkötészet történetéhez. (1711.) Erd. Muz. 1943. 98. p. – HERPEPEI JÁNOS: Abrugyi György kolozsvári könyvkötő. (1630–1660.) Erd. Muz. 1943. 481. p. – PATAKY DÉNES: A magyar rézmetszés története a XVI. századtól 1850-ig. Bp. 1951. 415 p. – KOROKNAY ÉVA, B.: Könyvkötészet Sárospatakon. Művtört. Ért. 1952. 162–166. p. – VALKÓ ARISZTID: A Harmonia Coelestis rézmetszőinek egykorú számadásai. MKSzle 1954. 85–86. p. – KOROKNAY ÉVA, B.: Magyar könyvkötészet a mohácsi vészig. A Könyv 1955. 368–371. p.; Magyar Könyvkötészet a XVI–XVII. században. A Könyv 1955. 412–416. p.; Győr régi könyvkötésze. MKSzle 1955. 88–105. p. – SOLTÉSZ ZOLTÁNNÉ: A sárvár-újszigeti nyomda könyvdíszei. MKSzle 1955. 192–211. p. – KOROKNAY ÉVA, B.: Alföldi városok könyvművészete. (Katalógus.) Bp. 1955. – KOROKNAY ÉVA, B.: Brandenburi Katalin könyvtárlója. (Az Iparműv. Muz. Évk. II. 1955. 106–121. p.) – SOLTÉSZ ZOLTÁNNÉ: A XVI. századi bártfai nyomtatványok könyvdíszei. MKSzle 1956. 230–244. p. – HERPEPEI JÁNOS: A legyeződíszes könyvkötés kolozsvári mestere. (Veresegyházi Szenteyel Mihály.) MKSzle 1957. 155–165. p. – SOLTÉSZ ZOLTÁNNÉ: Blutfogel Boldizsár miniátor. MKSzle 1957. 247–264. p. [Ösnyomt.] – SOLTÉSZ ZOLTÁNNÉ: A XVI. századi kolozsvári könyvdíszek. Művtört. Ért. 1957. 141–160. p. – RÓZSA GYÖRGY: A Birckenstein-féle metszetes könyv. (Just van der Nypoort magyar vonatkozású művei.) MKSzle 1957. 25–46. p. – SOLTÉSZ ZOLTÁNNÉ: Beiträge zur Geschichte des ungarischen und Wiener Holzschnittes im XVI. Jahrhundert. Acta Hist. Art. 1958. 157–169. p. [A nagyszombati ny. illusztr. és könyvműv. XVI. sz.] – SOLTÉSZ ZOLTÁNNÉ: A magyarországi könyvnyomdászlat a XVI. században. Bp. 1961. 195 p., 72 t. – KÖNYVKERESKEDÉLELEM. – MAGYARORSZÁGI KÖNYVÁRUSOK a XV. század végéből és a XVI. század kezdetéből. (B. V. I.) Tud.

Gyűjt. 1817. VI. 67–83. p. – HORVÁTH MIHÁLY: Az ipar és kereskedés története Magyarországon a három utolsó század alatt. Buda 1840. XIV, 390 p. – KEMÉNY JÓZSEF: Magyar és erdélyi nyomdászok külföldön és a budai könyvvarusok. (1484–1525; 1472–1494.) Új M. Muz. 1857. I. 116, 286. pp.; és Történelmi és irodalmi kalászatok. Pest 1861. – Egy 1499-ik évi boroszlói missale ára 1515-ben. MKSze 1883. 221. p. – GRÓF CSÁKY ISTVÁN országbíróinak útiköltségeinek és bevásárlásainak jegyzéke 1666-ból és 1675-ből. Közli Deák Farkas. Tört. Tár 1883. 584–594. p. – J. KEMÉNY LAJOS: Gallen János, kassai könyvkereskedő hagyatéka 1583-ból. MKSze 1887. 136–138. p. – A LEGREGÍBB magyarországi könyvtári jegyzék 1710-ből. MKSze 1888. 59–84. p. – BUDA város árszábaása II. Lajos korában. (1522.) Közli Kemény Lajos. Tört. Tár. 1889. 372–384. p. [Papírárak, könyvkereskedők.] – HERCEG RÁKÓCZY ZSIGMOND levelezése. Közli Szilágyi Sándor. 9. közl. Tört. Tár 1891. 209–236. p. [217. p.: Bisterfeld könyvbeszerzései R. számára.] – PAP JÁNOS budai könyvvarus végrendelete 1509-ből. (Varju Elemér.) MKSze 1892–93. 379–380. p. – KEMÉNY LAJOS: Egy XVI. századbeli könyvkereskedő raktára. MKSze 1895. 310–320. p. – KASSA város levéltárából. Közli Kemény Lajos. Tört. Tár 1898. 726–736. p. [732. p.: A könyvek drágaságáról.] – KÉT napló a XVII. századból. Közli Révész Kálmán. Tört. Tár 1904. 151–160. p. [Könyvvasárlás, 1686.] – BORNEMISZA PÉTER prédikációs könyvének megbeszélése 1633-ban. ITK 1905. 368–370. p. – KÖBLÖS ZOLTÁN: A könyv forgalmához. (XVI. sz.) Erd. Muz. 1907. 134–136. p. – ADATOK Eperjes város középkori iskolaügyének történetéhez. Közli Iványi Béla. Tört. Tár 1911. 67–88. p. [Könyvvasárlások, 1513–1520.] – SZÁDECZKY LAJOS: Iparfejlődés és a céhek története Magyarországon I–II. Okirattárral. 1307–1848. Bp. 1913. [Könyvszettel.] – VÉGH GYULA: Magyar könyvvarusok jelvényei. Bp. 1923. 32 p. – VÉGH GYULA: Régi magyar kiadó és nyomdászjelvények. Bibl. Szele 1924. 4–7. p. – LUKINICH IMRE: Könyvtártörténeti adalékok. MKSze 1924. 86–94. p. – ERNÉY JÓZSEF: Adalék a XVI. századi hazai könyvkereskedelemléhez. MKSze 1928. 85–86. p. – KRISTÓF GYÖRGY: Könyvvasárló magyar diák Heidelbergben, 1617-ből. MKSze 1929. 90–94. p. – GÁRDONYI ALBERT: Budai könyvkiadók a középkor végén. Historia 1931. 1–2. Pestbudai emléklapok. – TOLNAI GÁBOR: Újabb adalék a XVI. századi magyar könyvkiadás és könyvkereskedelemlélemléhez. MKSze 1937. 160–162. p. – JOÓ TIBOR: Könyvbeszélések a XVII. század elején. MKSze 1938. 162–165. p. – BORSA GEDEON: Adalékok a középkori budai könyvkereskedők történetéhez. MKSze 1955. 296–298. p. [1505–1511.] – BORSA GEDEON: Egy budai könyvkereskedő végrendelete 1509-ből. MKSze 1957. 360–364. p.

Sajtó. – ÖSSZEFOGLALÓ MŰVEK. – KERESZTY ISTVÁN: A magyar és magyarországi időszaki sajtó időrendi áttekintése, 1705–1867. Bp. 1916. 98 p. (A MNM OSZK címjegyzéke 5.) – BARÁTH TIBOR: Histoire de la presse hongroise. Paris 1935. 243–266. p. (Kiny. Bulletin du comité international des Sciences historiques 1935. 28. sz.) – RAICHLE, WALTER: Das ungarische Zeitungswesen. Seine Entwicklung und heutige Struktur. Berlin 1939. 151 p. – DEZSÉNYI BÉLA: A magyar hírlapirodalom első százada, 1705–1805. Bp. 1941. 66 p. (Magyarország időszaki sajtójának könyvszete 1.) – LUKÁCS JÓZSEF: A magyar katonai hírlapok és folyóiratok bibliográfiája II. Rákóczi Ferenctől napjainkig, 1703–1941. Bp. 1942. 189 p. – DEZSÉNYI BÉLA: Az időszaki sajtó története a Dunatáj országában. Bp. 1947. 71 p. (Documenta Danubia 2.) – DEZSÉNYI BÉLA – DÖR-

NYEI SÁNDOR—ARDÓ MÁRIA: A magyar sajtó történetének korszakai. Irodalomtörténet 1950. 4. sz. 67—68. p. — DEZSÉNYI BÉLA—NEMES GYÖRGY: A magyar sajtó 250 éve I. Bp. 1954. 287 p., 24 t. — KEMÉNY G. GÁBOR: Bevezető a magyar sajtótörténet irodalmába. M. Sajtó 1955. 11. sz. 492—494. p. — A KÖRSZAKRA VONATKOZÓ ÁTTEKINTÉSEK. — HUBAY ILONA: Magyar és magyar vonatkozású röplapok, újságlapok, röpiratok az Orsz. Széchényi Könyvtárban, 1480—1718. Bp. 1918. 307 p. (Az OSZK kiadv. 28.) — KÖPECSI BÉLA: A Rákóczi-kor politikai irodalma és külföldi hatása. Irodalomtörténet 1954. 16—19. p. — ESZE TAMÁS: A Mercurius-kérdés revíziója. Bp. 1954. 57—75 p. (Könyv. ITK 1953. 1—4. sz.)

Cenzúra. — ÖSSZEFOGLALÓ MŰVEK. — L. a következő korszaknál. — AZ IDŐSZAKRA VONATKOZÓLAG. — MOLNÁR IMRE: A cenzúra története Magyarországon 1600-ig. Bp. 1912. 70 p. — BUNYITAY VINCE—RAPAICS RAJMUND—KARÁCSONYI JÁNOS: Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából. I. 1520—1529. Bp. 1902; II. 1530—1534. Bp. 1904; függelék: Libri fraternitatis seu coetus sacerdotum oppidorum XXIV Sepusiensium, 1529—1606, és a ferencendi ülések jegyzőkönyvei, 1531—1567; III. 1535—1541. Bp. 1906; IV. 1542—1547. Bp. 1909; V. 1548—1551. Bp. 1912.

Könyvtárak. — GULYÁS PÁL: A könyv sorsa Magyarországon a legrégibb időkől napjainkig. 1. közl. 2. fejr. MKSzle 1923. 52—94. p. — IVÁNYI BÉLA: Könyvek, könyvtárak, könyvnyomdák Magyarországon, 1331—1600. Bp. 1937. 135 p. (Az OSZK kiadv. 4.); MKSzle 1929—1934. 6 közl. — EGYES KÖNYVTÁRAK (a tulajdonosok betűrendjében). — RÉVÉSZ KÁLMÁN: Alvinczi P. könyvtárából. Prot. Szle 1900. 651—660. p. — BÁN IMRE: Apáczai Csere János. Bp. 1958. 606 p., 9 t. (Irod. tört. kv. tár. 2.) — HERPEI JÁNOS: Apáczai Csere János könyvtárának töredéke. MKSzle 1959. 79—85. p. — THALLÓCZY LAJOS: Óreg Apafi Mihály könyvtára. MKSzle 1881. 121—134. p. — HERPEI JÁNOS: Az erdélyi könyvkötészet és nyomdászat történetéhez. Erd. Muz. 1942. 472—492. p. [Apafi könyvtáráról is.] — NAGY-APPONYI APONYI BALÁZS végrendelete 1637-ből. Közl. Wagner József. Tört. Tár 1901. 576—584. p. — FRAKNÓI VILMOS: Erdődi Bakócz Tamás élete. Bp. 1889. 220 p. [188—191. p.: könyvtáráról.] — [BALASSA IMRE, 1676.] Tört. Tár 1890. 781—786. p. — BALASSI KRISZTINA I. Oláh Miklós. — BARCSAY ÁKOSNÉ lefoglalt javai összeírása. (1661.) Közl. Koncz József. Tört. Tár 1887. 375—391. p. — [BARSÍ MIHÁLY fizetése 1630 körül.] Tört. Tár 1880. 140. p. — Az ERDÉLYI káptalan levéltára Gyulafehérvárott. 2. közl. Közl. Beke Antal. Tört. Tár 1895. 409—432. p. [417. p.: Barsi Mihály, Bethlen Gábor könyvtárosa.] — MISKOVSKY VIKTOR: A bártfai egyházi könyvtár szekrénye és könyvei a XV—XVI. századból. MKSzle 1880. 19—26. p. — NAGY GYULA: Adalék Basirius Izsák XVII. századbeli gyulafejérvári tanár könyvtárához. MKSzle 1883. 258—266. p. — [BASIRE IZSÁK könyveszerzéseiről, 1658.] Tört. Tár 1895. 640. p. — VERESS ENDRE: Báthori András b. püspök könyvtára. MKSzle 1905. 1—26. p. — EGY XVII. századbeli generális [Batthyány] könyvtáráról. M. Nyomd. 1905. 24. p. — LUKINICH IMRE: Egy erdélyi főúr könyvtára a XVII. században. [Bethlen Elek.] Erd. Muz. 1904. 44—45 p.; bővebben: Bethlen Elek könyvtára 1638-ból. MKSzle 1922. 171—174. p. — [BISTERFELD végrendelete, 1655.] Tört. Tár 1893. 174. p. — [JOANNES OSWALDUS BIXER „supellex libraria” Besztercebányán, 1626.] Tört. Tár 1885. 173—184. p. — A TOLCSVAI Bónis család levéltárából. Közl. Komáromy András. Tört. Tár 1886. 150—181,

- 577–584. p. [162–163, 581. p.] – FABRITIUS KÁROLY: Brutus János Mihály életéhez. Tört. Tár 1879. 337–352. p. [348–349. p.: könyveiről, 1592.] – ZÁKONYI MIHÁLY: A Buda melletti Szt. Lőrinc pálos kolostor története. Bp. 1911. 86 p. (Klly. Sz.) – THALY KÁLMÁN: A budai mufti könyvtára az 1684. és 1686. években. MKSzele 1896. 338–340. p. – NAGYDIÓSI GÉZÁNÉ: A budai török könyvtár 1686-ban. A Könyvtáros 1958. 690–691. p. – RÉGI magyar költők tára. XVII. század. Szerk. Klaniczay Tibor, Stoll Béla. Bp. 1962. [Miskolczi Csulyák István és Nyéki Vörös Márton könyveinek jegyzéke.] – VARGAZSIGMOND: A debreceni református főiskola nagykönyvtára I–II. Debrecen 1934. – ESZE TAMÁS: A debreceni kollégium könyvtárának pusztulása. Egyháztörténet 1945. 54–64. p. – BÁN IMRE: Debreceni könyvjegyzék a Rákóczi-korból. MKSzele 1955. 299–305. p. – ZOVÁNYI JENŐ: Egy református pap könyvtára a XVII-ik században. MKSzele 1907. 381–383. p. [Justa taxatio librorum . . . Andreas Demétei, 1657.] – DÓCZY JÁNOS I. Majthényi-család. – EGRESSY JÁNOS inventárium, 1656. febr. 6. ITK 1906. 98–100. p. – Az egri káptalan kincseinek összeírása 1614-ben. Kassa város levéltárából. Közli Kemény Lajos. Tört. Tár 1889. 596–599. p. – VÉRTESEY MIKLÓS: Az Egyetemi Könyvtár 1690. évi katalógusa. MKSzele 1957. 368–372. p. – ELECHINUS ISTVÁN lelkész végrendelete 1633. június hó 14-én. Közli Kemény Lajos. ITK 1910. 200–203. p. – IVÁNYI BÉLA: Az írás és könyvek Eperjesen a XV–XVI. században. MKSzele 1911. 132–146, 215–226, 301–318. p. – IVÁNYI BÉLA: Az eperjesi egyház könyvtára 1606-ban. MKSzele 1918. 89–93. p. – XVI. SZÁZADI feltár egy esztergomi miscskönyvben. MKSzele 1899. 318. p. – ESZTERHÁZY György püspök végrendelete 1663. Közli Merényi Lajos. Tört. Tár 1900. 452–457. p. – GRÓF ESZTERHÁZY PÁL 1664. évi végrendelete. Közli Merényi Lajos. Tört. Tár 1911. 151–156. p. – GRÓF ESZTERHÁZY PÁL 1678. évi végrendelete. Közli Merényi Lajos. Tört. Tár 1911. 598–619. p. [609. p.: Kismartoni könyvtár.] – [FAGGYAS PÉTER prédikátor könyvtára.] Tört. Tár 1909. 205. p. – CLAUSER MIHÁLY: Fogel Márton [1634–1675] könyvtárának jegyzéke. Nyelvtud. Közl. 1935. 405–407. p. – KONCZ JÓZSEF: Geleji Katona István könyveinek lajstroma. MKSzele 1899. 270–275. p. – BÁN IMRE: A gyöngyösi ref. egyház könyvtára a XVII. század hetvenes éveiben. MKSzele 1940. 242–250. p. – [A györi székesegyház könyveiről, 1517–1543.] Györi Szele 1931. 71–72. p. – GYULAY PÁL két végrendelete. (1592.) Közli Hegyi Ödön. Tört. Tár 1900. 145–147. p. – ADALÉK a brassói könyvtár XVI. századi történetéhez. MKSzele 1901. 419–420. p. [Gyulay Pál végrendelete.] – HALLER JÁNOS följegyzései, 1685–1687-ből. Közli Szabó Károly. Tört. Tár 1878. 679. pp. – HAUNOLT JÁNOS könyvtára, 1595-ből. MKSzele 1922. 175–180. p. – KEMÉNY LAJOS: Egy kassai harangozó könyvtára 1580-ból. MKSzele 1888. 328–329. p. [Heuselius János.] – VÉRTESEY MIKLÓS: Horváth Gergely ismeretlen XVI. századbeli magyar könyvei. MKSzele 1957. 52–54. p. – BÓTA KÁROLY: Istvánffy Miklós. Bp. 1938. 43 p. – [CLUSIUS levele Istvánffy Miklóshoz könyvek küldéséről. 1590.] Tört. Tár 1893. 348. p. – BÉRLÁSZ JENŐ: Istvánffy Miklós könyvtáráról. (Az OSZK Évk. 1959. Bp. 1961. 202–240. p.) – [KÁLDY PÉTER apát végrendelete, 1621.] Tört. Tár 1899. 341. p. – KÁROLYI GÁSPÁR hagyatéka. Közli Kemény Lajos. Tört. Tár 1889. 784–792. p. [1597.] – KASSA város székesegyházának kincse i 1516-ból és 1552-ből. Közli Pettkó Béla. Tört. Tár. 1882. 717–728. p. – ILLÉSY JÁNOS: A kassai Szent Erzsébet székesegyház könyvtárának jegyzéke 1604-ből. MKSzele 1890. 23–28. p. – A KASSAI református egyház és iskola javai és alapítványai 1683, 1694. Közli Révész Kál-

mán. Tört. Tár 1896. 559–564. p. — KASZA I. Msenna. — IVÁNYI BÉLA: Egy eperjesi polgár könyvtára a XVII-ik században. MKSzele 1907. 380–381. p. [Keifel János.] — EGY MAGYAR FEJEDelmi KINCSTÁR. Közli Szathmáry Károly. Tört. Tár 1881. 763–781. p. [Kemény Simon inventárium, 1662.] — BÁRÓ KOHÁRY ISTVÁN hagyatéki leltára. (1664.) Közli Thaly Kálmán. Tört. Tár 1885. 605–608. p. — KENDE GÁBOR I. Munkács. — ORLEVELEK a magyarországi reformáció korából. Közli Fabritius Károly. 3. közl. Tört. Tár 1881. 675–690. p. [675–676. p.: a kolozsv. dom. rend könyvtárának pusztulásáról 1552-ben.] — ASZTALOS MIKLÓS: A kolozsvári Szent Mihály-templom XVI. századi könyvtára. Kvtári Szle 1935. 41–42. p. — KOVÁCSÓCZY Farkas levelei (1577–1594). Közli Szádeczky Lajos. Tört. Tár 1892. 684–699. p., 1893. 33–51. p. — KÖZEGHY SÁNDOR: XVI. századi könyvtáraink történetéhez. MKSzele 1894. 302–303. p. [Közlegi plébánia.] — THALY KÁLMÁN: Közleg város könyveinek lajstroma 1614-ből. MKSzele 1894. 114–120. p. — II. LAJOS király kincseinek összeírása. Tört. Tár 1890. 367–369. p. — JENEI FERENC: Adalék Lépez Bálint könyvtárához. Györi Szle 1935. 138–139. p. — MONUMENTA, emlékek a... Majthényi bárók és urak családi levéltárából. 1451–1728. Közli Szerémi. Tört. Tár 1897. 1–338. p. [46. 96. p.: Liszthy János püspök, 1622, 1625; 154. p.: Dóczy János, 1640; 166–168. p.: M. György könyveinek jegyzéke, 1647; 213. p.: a Pakay-árvák könyvei; 230–231. p.: a M. család könyvei, 1666.] — ILLÉSY JÁNOS: Mathesy István váci püspök könyveinek leltára 1591-ből. MKSzele 1897. 276–277. p. — MIKSICH MÁRTON végrendelete. Közli Schrauff K. Tört. Tár 1885. 768–771. p. [1557.] — BARABÁS SAMU: Misztófalusi Kis Miklós végrendelete. 1702. febr. 17. ITK 1892. 109–111. p. — JENEI FERENC: Monoszói András [1552–1601] könyvei a györi székesegyház régi könyvtárában. Györi Szle 1935. 199–201. p. — SZIMONIDES LAJOS: Haromszáz éves parokhiális egyházi könyvtár a XVII. században. MKSzele 1941. 38–49. p. [Msenna, Kasza, Nagyszombat.] — MUNKÁCSI leltárak s udvartartási iratok. Közli Thaly Kálmán. Tört. Tár 1900. 321–384. p. [327. p.: a várkapolna, 1682; 334. p.: Kende Gábor, 1686 – könyvei.] — SITTE ALFRÉD: Gróf Nádasdi Ferenc művei és könyvtára. MKSzele 1902. 146–158. p. — MORVAY Győző: Két nagybányai régi könyvtár. MKSzele 1896. 16–51. p. [16–41. p.: prot. koll.] — THURZÓ FERENC: A nagybányai ev. ref. főiskola története 1547–1755. Nagybánya 1905. 286 p. — VÉGRENDELETEK és leltárak a XVI–XVII. századból. Közli Sörös P. Tört. Tár 1899. 507–539, 673–703. p. [536. p.: Nagyfalvy Gergely, 1638; 675. p.: Oppaka György, 1640; 679. p.: Ravasz János, 1644. györi lakosok.] — NAGYSZOMBAT I. Msenna. — FELÉRPATAKY LÁSZLÓ: A német-újvári szent-ferenczrendi zárda könyvtára. MKSzele 1883. 100–137. p. — OLÁH MIKLÓS végrendelete. Közli Merényi Lajos. Tört. Tár 1896. 136–157. p. [148, 153, 156. p.: könyvekről.] — OPPAKA György I. Nagyfalvy Gergely. — A B. ORLAY s gr. Serényi család záblátki levéltárából. 1566–1718. Közli Thaly Kálmán. Tört. Tár 1898. 193–292. p. [226. p.: O. Miklós diák könyvei, 1661; 280. p.: Balassi Krisztina könyvei, 1713.] — Egy érdekes emlékkönyv a XVII-ik századból. Közli Pettkó Béla. Tört. Tár 1882. 499–506. p. [Óvári János könyvtárának jegyzéke, 1682.] — PAKAYAK I. Majthényi-család. — RÉCSEY VIKTOR: Pannonhalmi főapátság könyvtárának jegyzéke 1658-ban. Bp. 1902. 59 p. — BORSOS ISTVÁN: A pápai ev. ref. főiskola könyvtárának katalógusa s rövid története. Pápa 1901. 732 p. — PONGRÁCZ JÓZSEF: A pápai református főiskola könyvtára. Pápa 1931. 14 p. — GRÓF PEKRY LŐRINCÉNÉ végrendelete. Közli Kis Bálint. Tört. Tár

1895. 730–737. p. [1700.] – CSALÁDI följegyzések a XVII-ik századból. Közli Szabó Károly. Tört. Tár 1880. 178–181. p. [Petkó István és cs. könyveiről.] – KÉT hagyatéki leltár. Közli Kollányi Ferenc. Tört. Tár 1895. 549–559. p. [Posgay Miklós, 1668; Péterffy András, 1693.] – IPOLYI ARNOLD: A pozsonyi káptalan XVI. századi könyvtára. Új M. Muz. 1856. 161–191. p. – A POZSONYI társaskáptalan egyház leltára 1605-ből. Tört. Tár 1885. 772–783. p. – A POZSONYI társaskáptalan egyik kánonokja és prép. sti helytartó házának leltára, 1555-ből. Közli Pór Antal. Tört. Tár 1884. 393–398. p. – SZIMONIDESZ LAJOS: A pozsonyi evangélikus lelkészek könyvtárai az 1670-es években. MKSzle 1941. 167–175. p. – RADECIUS ISTVÁN egri püspök ingóságainak leltára. Közli Komáromy András. Tört. Tár 1892. 559–568. p. [1581.] – HARSÁNYI ISTVÁN: I. Rákóczy György sárospataki bibliája. Muz. és Kvtári Ért. 1912. 250–256. p. – HARSÁNYI ISTVÁN: A Rákóczi-könyvtár és katalógusa. MKSzle 1913. 17–28, 136–147, 232–240, 341–344. p., 1914. 68–71, 153–156, 256–259, 333–336. p., 1915. 102. pp., 214–217. p., 1916. 85–91, 214–218. p. – A RÁKÓCZI-ÁRVÁK 1688-ban Munkács várában maradt és Patakra vitt ingó értékeinek lajstromai. Közli Thaly Kálmán. Tört. Tár 1886. 769–789. p. [781–782. p.: könyvek.] – ZOLNAI BÉLA: II. Rákóczi Ferenc könyvtára. Bp. 1926. 27 p. (Klly. M. Bibl. Szle. 1925.) – HECKENAST GUSZTÁV: II. Rákóczi Ferenc könyvtára, 1701. ITK 1958. 25–36. p. – RAVASZ JÁNOS I. Nagyfalvy Gergely. – MEDNYÁNSZKY DÉNES: Révay Ferenc szklabinai könyvtára. 1621. MKSzle 1881. 336–345. p. – RIEMER ANDRÁS végrendelete. Közli Schrauff Károly. Tört. Tár 1889. 384–387. p. [1534.] – OKLEVELEK Rozsnyai Dávid fogsága történetéhez. Közli Koncz József. Tört. Tár 1883. 154–169. p. [1680 körül.] – RÓMER FLÓRIS: Rozsos István könyvtára 1555-ből. Arch. Ért. 1872. 201–203. p. – MAGYAR levelek a XVI. századból. Közli Komáromy András. Tört. Tár 1911. 89–113. p. [113. p.: Sárkány András könyvéről, 1563.] – MISKOLCI CSULYÁK ISTVÁN zempléni ref. esperes (1629–1645) egyházlátogatási jegyzőkönyvei. Közli Zoványi Jenő. Tört. Tár 1906. 48–102, 266–313, 368–407. p. [53. p.: Sara község lelkészének könyvei, 1629; 268. p.: a tolcsvai parókia könyvei, 1632; 280. p.: az olaszi parókia bibliája, 1634; 293. p.: a sárospataki könyvtáról; 294, 392, 393, 395. p.: a sárospataki iskolában használt könyvekről.] – A SÁROSPATAKI főiskola könyvtárának utasítása 1621-ből. MKSzle 1881. 346–348. p. – SZINNYEI GERZSON: A sárospataki főiskolai könyvtár története. Sárospatak 1884. 71 p. – LEVELEK Gömör vármegye múltjából. (1667–1704.) Közli Nagy Iván. Tört. Tár 1884. 709–729. p. [718. p.: a sárospataki isk. könyveiről, 1671.] – HARSÁNYI ISTVÁN: A legrégibb, helyi jelzettel is ellátott hazai könyvtári katalógusok. (XVII–XVIII. sz.) MKSzle 1928. 77–85. p. [Sárospatak.] – A MAGYAR tanügy történetéhez. Tört. Tár 1897. 380–383. p. [Sárospataki könyvek, 1683.] – NAGY-SZOMBAT város levéltárából. Közli Véghelyi Dezső. Tört. Tár 1880. 602–603. p. [Sartorius Mátyás könyveiről.] – SZABÓ KÁROLY: Serédi Benedek kolozsvári házában lévő könyveinek jegyzéke, 1678-ből. MKSzle 1879. 184–189. p. – KASSA város levéltárából. Közli Kemény Lajos. Tört. Tár 1895. 384–389. p. [Seyde János végrendelete, 1522.] – MAJLÁTH BÉLA: A szakolcai ferencrendi könyvtár XVII. századi történetéhez. MKSzle 1882. 288–305. p. – SZABÓ KÁROLY: Szinyér vár leltára, 1559-ből. Tört. Tár 1878. 663–665. p. [Gergely deák könyvei.] – KASSA város levéltárából. Közli Kemény Lajos. Tört. Tár 1892. 569–576. p. [Szűney István kántor könyvei, 1635.] – A RÁKÓCZYAK levéltárából. 1611–1630. Közli Szilágyi Sándor. Tört. Tár 1893. 577–

600. p. [590–591. p.: Telegdi Borbála könyvei, 1613.] – NAGY GYULA: Telegdi Miklós pécsi püspök könyvtára 1586-ból. MKSzele 1880. 37–50. p. – PANI TEŐREŐK BALÁS végrendelete 1604-ből. Közli Komáromy András. Tört. Tár 1880. 571–580. p. – TOLCSVA I. SARA. – LEVÉLTÁRI adatok Regéczvára történetéhez. Közli Majláth Béla. Tört. Tár 1889. 1–25. p. [17. p.: Thököly Imre könyvei, 1683.] – Egy magyar főúr könyvtára a XVI. században. MKSzele 1909. 94–95. p. [Thurzó Szaniszló.] – VÁRDAY PÉTER érsek ingóságai. Közli Merényi Lajos. Tört. Tár 1894. 170–174. p. [1553.] – WAGNER, C.: Epistolae Petri de Warda eum nonnullis Wladislai II. litteris. . . Petri causa scriptis. Pozsony–Kassa 1776. – CSETE ANTAL: A veszprémi székesegyház ékszereinek leltára, 1543. évről. M. Sion 1867. 357–361. p. [358. p.: könyvek.] – VÖRÖS MÁRTON, NYÉKI I. Csulják István. – TOLDY LÁSZLÓ: Szluha László emlékezete és a Zrinyi-könyvtár. Bp. 1880. 16 p. – TOLDY, L.: Zrinyi-Bibliothek. Lit. Berichte aus Ung. 1880. 430–431. p. – MAJLÁTH BÉLA: Über die Bibliothek des Dichters Grafen Nicolaus Zrinyi. Ung. Rev. 1891. 488. p. – MAJLÁTH BÉLA: Zrinyi Miklós, a költő ereklyéi Vöttauban. Hadtört. Közl. 1891. 265–271. p. [Könyvtáráról és katalógusáról is.] – MAJLÁTH BÉLA: Zrinyi, a költő könyvtára. Ak. Ért. 1891. 400–416. p. – A ZRINYI-KÖNYVTÁR. Sz 1893. 461–463. p. – KENDE, S. [ZSIGMOND]: Bibliotheca Zrinyiana. Die Bibliothek des Dichters Nikolaus Zrinyi. Wien 1893. XIX, 88 p.; Ism. Thury József. ITK 1894. 119–121. p. – ADATOK Zrinyi Miklós, a költő irodalmi működéséhez. Közli Thallóczy Lajos. Tört. Tár 1897. 198–200. p. [II. Rákóczi György-höz írt levelében említi, hogy könyvet kölcsönzött neki. 1654.] – GERSTINGER, Hans: Johannes Sambucus [Zsámboki János] als Handschriften-sammler. Wien 1926. 251–400. p. (Klny. Festschrift der Nationalbibliothek in Wien. Hg. z. Feier d. 200jährigen Bestehens d. Gebäudes. 1926.) – BACH ENDRE: Un humaniste hongrois en France. Jean Sambucus et ses relations littéraires. 1551–1584. Szeged 1932. 95 p. – GULYÁS PÁL: Sámbock János könyvtára. Bp. 1941. 381 p. – *Egyéb.* – KOLLÁNYI FERENC: Könyvek a XVI. és XVII. századbeli főpapi hagyatékokban. MKSzele 1895. 205–218. p. – VARGA ZSIGMOND: A régi protestáns főiskolai könyvtárak jelentősége. MKSzele 1937. 193–201. p. – Egy magyar tanuló végrendelete 1521-ből. Közli Schrauff Károly. Tört. Tár 1884. 125–130. p. – KÖNYVTÁR 1555-ből. Arch. Ért. 1872. 201. p. – Egy 1576 körüli könyvjegyzék. Új M. Muz. 1853. 356. p. – LETÁRAK, összeírások. Közli Torma Károly. Tört. Tár 1884. 140–150. p. [149. p.] – ACSÁDY IGNÁCZ: Könyvek régi összeírásokban. MKSzele 1894. 209–221. p. – *Az egyes könyvtárak történetéhez* I. még a Magyar Minerva köteteit. – KÖNYVTÁRHASZNÁLAT, OLVASÁS, EGYEB. – ADALÉK a reformáció és a tudományok történetéhez Magyarországon a XVI. században. Közli Bauch Gusztáv. Tört. Tár 1885. 335–355, 519–540. p. [344. p.: Páso J. levele Erasmus Budán lévő könyveiről, 1527; 349. p.: Henckel János könyvtára, 1526; 354, 520. p.: Mária királynő olvasmányairól; 521–522. p.: Henckel J. olvasmányairól, 1530; 528–529, 531, 537. p.: Gyalui Torda Zsigmond velencei könyvtári kutatásairól, művének nyomtatásáról, Melanchtontól kapott kódexekről, 1547, 1550, 1559.] – XVI. századi magyar tudósok levelei. Közli Szabó Károly. Tört. Tár 1881. 470–493. p. [480–486. p.: Kassai Dávid Zsigmond levelei olvasmányairól.] – DRASENOVICH MÁRIA: Zrinyi Miklós könyvjegyzetei. Pécs 1934. 78 p. – I. RÁKÓCZI GYÖRGY könyvbejegyzése. MKSzele 1883. 373–374. p. – ZOLNAI BÉLA: Rákóczi bécsújhelyi olvasmányai. ITK 1955. 288–295. p. – ILLÉSY JÁNOS: Egy renegát íródeák levele egy török könyvecske iránt. (1556.) Tört.

Tár 1894. 189–190. p. – SZALÁRDI JÁNOS kiadatlan levelei és reá vonatkozó apró adatok. Közli Koncz József. ITK 1899. 83–101. p. [89–91. p.: lovakra könnyebben áldozunk, mint könyvekre; 91. p.: papírgyártásról.] – MAGYAR nyelvű feljegyzés könyvtolvajok ellen 1550-ből. MKSzele 1880. 275. p. – LEVELEK és acták Bethlen Gábor uralkodása történetéhez. 1620–1627 között. Közli Szilágyi Sándor. Tört. Tár 1886. 609–678. p. [610. p.: intézkedés eltulajdonított könyv visszaadásáról.] – CZOBOR ALFRÉD: A könyv, mint zálogtárgy. MKSzele 1926. 140–141. p.

B) A HABSBERG-GYARMATOSÍTÁS KORA. 1711–1772.

Társadalmi és művelődési viszonyok. – MAGYARORSZÁG története, 1526–1790. A késői feudalizmus korszaka. Szerk. H. Balázs Éva, Makkai László. Bp. 1962. 662 p., 32 t. (Mo. tört. 2.) – HÓMAN BALINT–SZEKFI GYULA: Magyar történet IV. Bp. 1935. 664 p. □ A MAGYAR irodalom története 1849-ig. Szerk. Bóka László és Pándi Pál. Bp. 1957. 492 p. – PINTÉR JENŐ Magyar irodalomtörténete IV. Bp. 1931. 956 p. – KLANICZAY TIBOR–SZAUDER JÓZSEF–SZABOLCSI MIKLÓS: Kis magyar irodalomtörténet. Bp. 1961. 494 p. – HANSKARL ERZSÉBET: Budapest irodalmi életének kialakulása, 1686–1780. Bp. 1928. 39 p. – TURÓCZI-TROSTLER JÓZSEF: A magyar felvilágosodás előtörténetéhez. Irodalomtörténet 1953. 321–337. p. – TOLDY FERENC: Az akadémiai eszme Magyarországon Bessenyei előtt. Pest 1871. (Összegyűjtött munkái VII.) – HOFBAUER LÁSZLÓ: Az erdélyi akadémiai mozgalmak története a legrégebbi időktől az impériumváltásig. Bp. 1936. 19 p. (Könyv. A történeti Erdély.) – A MAGYAR nevelés története a feudalizmus és a kapitalizmus korában. Szerk. Ravasz János. Bp. 1960. 266 p. (Neveléstört. kvtár.)

A könyv. – ÖSSZEFOGLALÓ BIBLIOGRÁFIA. – PETRIK GÉZA: Magyarország bibliographiája, 1712–1860. I–IV. Bp. 1888–1892. – BIOGRÁFIAI ÁTTEKINTÉSEK. – WURZBACH, CONSTANT VON: Biographisches Lexicon des Kaiserthums Oesterreich I–IX. Wien 1856–1890. – SEIVERT JÁNOS: Nachrichten von ungarischen Gelehrten Siebenbürgens und ihren Schriften. Sieb. Quart. V–VII. – TRAUSSCH, F. JOSEF: Schriftsteller-Lexikon, oder biographisch-literarische Denk-Blätter der Siebenbürger Deutschen I–III. Brassó 1868, 1870, 1871. IV. Nagyszombat 1902. – SZINNYEI JÓZSEF: Magyar írók élete és munkái I–XIV. Bp. 1891–1914. – GULYÁS PÁL: Magyar írók élete és munkái I–VI. (A–D) Bp. 1939–1944. – ÁTTEKINTÉSEK NYELVI, TARTALMI SZEMPONTOK SZERINT. – KONT, IGNÁC: Bibliographie française de la Hongrie. 1521–1910. Paris 1913. 232 p. – JEZERNICZKY MARGIT: Francia nyelvű nyomtatványok Magyarországon. Les impressions en français de Hongrie, 1707–1848. Szeged 1933. 100 p. – BRETAN, JUDIT: Le livre français en Hongrie. A francia könyv Magyarországon. 1691–1860. Kolozsvár 1944. 82 p. (Francia tanulmányok 27.) – VERESS ENDRE: Bibliografia română-ungară. 1473–1838. I–II. Bp. 1931.; vö. Sz 1935. 70. p. – ZOLNAI KLÁRA: A magyarországi olasz nyomtatványok, 1699–1918. Bp. 1932. 104 p. – MELICH JÁNOS: A magyarországi vend „szlovén” irodalom bibliográfiája. Bp. 1903. (Könyv. MKSzele 1902. 426–449. p.); Újabb adalékok. Bp. 1908. (Könyv. MKSzele 1908. 231–245. p.) – HORVÁTH E.: Magyar-görög bibliográfia. Bp. 1940.; Adalékok. EPHK 1947. 107–

114. p. — A MAGYAR mezőgazdasági szakirodalom könyvészete I. (1505–1805.) Bp. 1934.; II. (1806–1830.) Bp. 1938.; III. (1831–1867.) Bp. 1956. — DRESCHER PÁL: Régi magyar gyermekkönyvek. 1538–1875. Bp. 1934. 193 p. — EPERJESSY KÁLMÁN: A bécsi hadi levéltár magyar vonatkozású térképeinek jegyzéke. Szeged 1929. VIII, 172 p. — KORBÉLI KÖNYVÉSZLETEK. — SPANGÁR ANDRÁS: Magyar Könyvtár, melyben a magyarul írók, munkáiknak ismertetésével együtt felsorolva. . . [Kézirat. Bpi Egy. Kvtár Kaprainai Gyűjt. lappang.] — ROTARIDES MIHÁLY: *Historiae Hungaricae litterariae antiqui, medii atque recentioris aevi lineamenta. . .* Altona 1745. — SCHWANDTNER JÁNOS GYÖRGY: *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac generi I–III.* Bécs 1746–1748; Nagyszombat 1756; Bécs 1766–1768. — INDEX Bibliothecae res Hungariae Transilvaniae vicinarumque provinciarum illustrantis, quam Martinus Schmeizel etc. instruxit. Halle 1751. (Agnewther, M. Gottlieb.) — HANER, GEORG I.: *Das koenigliche Siebenbürgen.* Erlangen 1763. — BOD PÉTER: Magyar Athénás, avagy az Erdélyben és Magyarországon élt tudós emberek. . . historiájok. Nagyszében 1766. 398 p. — WALLASZKY PÁL: *Tentamen historiae litterarum sub rege gloriosissimo Mathia Corvino de Hunyad in Hungaria.* Lipse 1769. — WALLASZKY PÁL: *Conspectus Reipublicae Litterariae in Hungaria.* Pozsony, Lipse 1875; Buda 1808. — A BIBLIOGRÁFIA-ÍRÁS TÖRTÉNETE. — VÁRADY ANTAL: A magyar irodalomtörténetírás Bod Pétertől Toldy Ferencig. Bp. 1874. 231 p. — SZINNYEI JÓZSEF, IFFJ.: *Czvitlinger követői.* Figyelő 1877. II. 111. pp. — SZINNYEI JÓZSEF: A magyar irodalomtörténetírás ismertetése. 2. kiad. Bp. 1878. IV, 71 p. — JAKAB ELEK: Adatok erdélyi írók névtárához a XVII–XVIII. században. MKSzele 1881. 299–327. p. — KANYARÓ FERENC: Erdély első bibliographusai. MKSzele 1896. 168–173. p. — PERÉNYI JÓZSEF: Irodalom történetünk első munkásai. Nagykanizsa 1901. 38 p. — LUKINICH IMRE: A magyar bibliográfiáról első kísérletei. MKSzele 1925. 6–18. p. — MÁTÉ KÁROLY: Irodalomtörténetírásunk kialakulása. Minerva 1928. 83–133. p. — GULYÁS PÁL: A bibliográfia kézikönyve II. Bp. 1942. 48–68. p. — FARKAS GYULA: A magyar szellem felszabadulása. Bp. 1943. 400 p. — L. még KÖHALMI BÉLA Bibliográfia c. egyetemi jegyzetét és SZENTMIHÁLYI JÁNOS jegyzetét a magyar nemzeti bibliográfiáról. — Egyes bibliográfusok. — Bod Péter. — MIKÓ IMRE: Bod Péter élete és munkái. Bpi Szele 1862.; Bp. 1864. 107 p. — SZALAY KÁROLY: Bod Péter életrajza és egyház-történeti munkája. Prot. Egyh. és Isk. Lap 1885–1886. — SÁMUEL ALADÁR: Felsőcsernátoni Bod Péter élete és művei. Bp. 1889. VIII, 224 p. — KELEMEN LAJOS: Bod Péter levelei. Erd. Muz. 1907. 193–208, 256–260, 328–335, 383–392. p. — RÉVÉSZ IMRE: Bod Péter mint történétíró. Kolozsvár 1916. 42 p. — HARSÁNYI ISTVÁN: Bod Péter Athénásának eddig ismeretlen toldaléka. ITK 1928. 81–95. p. — JANCsó ELEMÉR: Felsőcsernátoni Bod Péter önéletrajza, 1712–1767. Kolozsvár 1940. 170 p. (Erdélyi ritkaságok 4.) — DURZSA SÁNDOR: Magyar könyvtárosok és bibliográfusok. Bod Péter (1712–1769). A Könyvtáros 1957. 512–514. p. — Rotarides Mihály. — GRAGGER RÓBERT: Egy magyar tudós sorsa. Rotarides Mihály. (Klebsberg-Emlékkönyv. Bp. 1925. 437–452. p.) — RUHMANN JENŐ: Rotarides Mihály soproni kapcsolatai. Soproni Szele 1944. 19–28. p. — Wallaszky Pál. — ZSILINSZKY MIHÁLY: Wallaszky Pál élete. Bp. 1910. 54 p.

A papíros. — L. a kéziratosság korát. Az alábbiakban a Fazakas id. bibliográfiájából hiányzó irodalmat adjuk. — ELŐÁLLÍTÁS, KERESKEDELEM, PAPÍRMALMOK. — ECKHARDT FERENC:

A bécsi udvar gazdaságpolitikája Magyarországon Mária Terézia korában. Bp. 1922. 105, 271, 314. p. — *E g y e s p a p í r m a l m o k*. — *Buda*. — BOGDÁN ISTVÁN: Papírmalom alapítási kísérletek Budán. Papíripár 1960. 195–200. p. [XVII–XIX. sz.] — *Hévíz*. — TELEKI[NÉ] BETHLEN KATA... írásai és levelezése. 1700–1759. I–II. Bev. Szádeczky Kardoss Lajos. Bp. 1922. I. 155, 157, 319, 322, 403. p. — *Léka*. — BOGDÁN ISTVÁN: A lékai (háromi) papírmalom a XVIII. században. Tört. Szle 1960. 46–93. p. — *Pécs*. — RUZSÁS LAOS: A pécsi ipar és kereskedelem a feudalizmus végén, 1686–1848. Pécs 1956. 34 p. (Dunántúli tud. gyűjt. 6.) — *Temesvár*. — BARÓTI LAJOS: Adattár Délmagyarország XVIII. századi történetéhez. 1–9. r. Temesvár 1893. 2. r. 162. p. — SZENTKLÁRAY JENŐ: Mercy kormányzása a Temesi Bánságban. Bp. 1909. 129, 131. p. (Ért. a törttud. köréből. 22. köt. 4. sz.)

Nyomdászat, könyvkiadás, könyvkereskedelem. — ÖSSZEFOGLALÓ ÁTTEKINTÉSEK. — EMICH GUSZTÁV, IFFJ.-SZABÓ JÓZSEF: A könyvnyomdászat története Magyarországon. Pest 1860. 39 p. — TOLDY FERENC: Visszatekintés a nyomdászat négyszáz éves történetére Magyarországon. M. Ak. Évk. XIV. 1873–1876. — BALLAGI ALADÁR: A magyar nyomdászat történelmi fejlődése, 1472–1877. Bp. 1878. 248 p. — AIGNER KÁROLY: A könyvnyomdászat történetének vázlata. I. r. Bp. 1883. 168 p. — FIRTINGER KÁROLY: Hazánk könyvnyomtatói Hunyadi Mátyás idejétől 1848–1849-ig. Grafikai Szle 1892–1894. — FIRTINGER KÁROLY: A magyar állam nyomdásztörténelmi térképe. Bp. 1896. 28 p. — FIRTINGER KÁROLY: Ötven esztendő a magyarországi könyvnyomtatás közelmúltjából. Bp. 1900. 220 p. [XVIII–XIX. sz.-i magyar nyomdászat.] — PUSZTAI FERENC: Nyomdászati enciklopédia. Az összes grafikai tudományok ismerettára. Bp. 1902. 596 p. — STEINHOFFER KÁROLY: A könyv története. I. r. A magyar könyvnyomtatás és könyvkereskedelem rövid története a legrégibb időkől napjainkig. Bp. 1915. 124 p. — GÁRDONYI A.: Magyarországi könyvnyomdászat és könyvkereskedelem a XVIII. században, különös tekintettel Budára és Pestre. Bp. 1917. 61 p. — GÁRDONYI ALBERT: Régi pesti könyvkereskedők. Bp. 1917. 64 p. — GULYÁS PÁL: A könyv sorsa Magyarországon a legrégibb időkől napjainkig. MKSze 1923. 58–72, 176–199. p. — NOVÁK LÁSZLÓ: A nyomdászat története I–VII. Bp. 1927–1929. [IV: XVIII. sz.] — NYOMDÁSZATI lexikon. Szerk. Bíró Miklós, Kertész Árpád stb. Bp. 1936. 546 p. — NYOMDÁSZATUNK 500 esztendeje. Emlékkönyv... Szerk. Novák László. Bp. 1940. 160 p. — KERTÉSZ ÁRPÁD: A nyomtatott betű története és útja Magyarországon. Bp. 1941. 300 p. — GULYÁS PÁL: A könyvkiadás Magyarországon a XVI–XVIII. században, 1527–1773. MKSze 1944. 100–133. p. — A KÖNYVTERJESZTÉS alapismertetői. Szerk. Zala Imre. Bp. 1959. 424 p. — TEVÁN ANDOR: A könyv évezredes útja. Bp. 1956. 358 p. — FELHŐ IBOLYA-VÖRÖS ANTAL: A helytartótanácsi levéltár. Bp. 1961. 599 p. (A M. Orsz. Levéltár kiadv. I. 3.) — KÖNYVKIADÁS. — CSAPODI CSABA: Könyvtermelésünk a XVIII. században. MKSze 1942. 392. p. — CSAPODI CSABA: A magyarországi nyomtatványok nyelvi megosztása 1800-ig. MKSze 1946. 98–104. p. — GÁRDONYI ALBERT: Hazai könyvtermelésünk a Pragmatica Sanctio korában. MKSze 1944. 1–18. p. [A nagyszombati és kassai jezsuita, a löcsei, a pozsonyi Rover-, a budai Landerer–Nottenstein-nyomdák sajtótermékeinek jegyzékével.] — GÁRDONYI ALBERT: Hazai könyvtermelésünk a könyvkereskedés önállósítása korában. MKSze 1944. 148–166. p. [XVIII. sz.] — GÁRDONYI ALBERT: A XVIII. század legkeresettebb könyve. MKSze 1941. 232–244. p.

[Kalendáriumok.] — TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: Miért nem jelentek meg szépirodalmi művek Magyarországon a XVIII. században? MKSze 1938. 375–378. p. — BISZTRAY GYULA: Prenumeráció. Egy fejezet a magyar könyvkiadás és olvasóközönség történetéből. MSZ 1948. 177–192. p. — SZIMONIDESZ LAJOS: A „debreceni biblia” sorsa. MKSze 1940. 236–241. p. [1718–1723.] — THALLÓCZY L.: A Corpus Juris negyedik kiadása. Sz 1881. 146–149. p. — SZERZŐI JOG. — KÓSA JÁNOS: Az utánnomlás eltüntetése Magyarországon. MKSze 1940. 377–389. p. [1775–1844.] — TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: A szerzői tulajdonjog és az alánymotatók. MKSze 1938. 158–160. p. (XVIII. sz. — 1806.) — NYOMDÁSZAT, SOKSZOROSÍTÁS. — A MAGYAR NYOMDÁSZAT TÖRTÉNETI FEJLŐDÉSE. Vas. Újs. 1877. 46. — SZABÓ KÁROLY: Protestáns nyomdáink történetéhez. Erd. Prot. Közl. 1871. 1–3. — MAYER, ANTON: Wiens Buchdruckergeschichte II. 1682–1882. Wien 1887. VIII, 425 p., 1 t. — GULYÁS PÁL: Nyomdáink belső élete a XVI–XVIII. században. ITK 1948. 1–16. p. — HÓMAN BALINT: Adalék a magyar nyomdászati XVIII. századi történetéhez. MKSze 1920–21. 154–155. p. [Statiztika.] — GÁRDONYI ALBERT: XVIII. századi nyomda felszerelési költségei. MKSze 1942. 52–54. p. — IVÁNYI BÉLA: A nyomdászinasok tanulási idejének szabályozása Mária Terézia idejében. M. Iparoktatás VIII. 625–627. p. — TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: A tizennyolcadik század magyar nyomtatványainak meghatározása. MKSze 1938. 193–278. p. — TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: Régi magyar nyomtatványok nyelve és helyesírása. (M. nyelvtud. kézikönyve I. Bp. 1935.) — MAGYARORSZÁGI IDEGEN NYELVŰ KÖNYVNYOMTATÁS. — PETROV, A. R.: Pervij pesatnij pamjatnik ugoruszkogo narecsija. Materialü dlja isztorii ugorszkój Ruszi V. Pétervár 1908. [Az első ruszin nyomt.] — SKERLIC, JOVAN: Srpska knjizevnost u XVIII. veku. Beograd 1923. — GRUJIC, RADOŠLAV: Prilozi za istoriju srpskih stamparija u Ugarskoj u sredini XVIII. veka. Spomenik 49. k. 145–163. p. — MOGA, I.: Contribuțiuni privitoare la tipărirea cărților bisericesti în veacul XVIII. pentru Românii din Transilvania și Ungaria. Sibiu 1940. 548. pp. — EGYES NYOMDÁK, KIADÓK, KÖNYVKERESKEDŐK ÉS KÖNYVKÖTŐK (a működési helyek betűrendjében). — BALÁZSFALVA. — FILIMON, A.: Contribuțiuni la bibliografia veche românească. Dacoromania 1927–1929. 2 közl. [11 balázsfalvi nyomtatvány, 1753–1812.] — GEORGESCU, I.: Tipografia seminarului din Blaj. Boabe de Grâu 1934. V. — BÁNÁI. — MILLEKER, FÉLIX: Geschichte des Buchdruckes und des Zeitungwesens im Banat 1769–1922. Fehértemplom 1926. 45 p. — BRASSÓ. — GROSS, JULIUS: Kronstädter Drucke 1535–1886. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte Kronstadts. Brassó 1886. 9, 196 p. — BUDA ÉS PEST. — ÁLTALÁNOS. — SENNOWITZ ADOLF: A budai és pesti könyvkereskedelem a múlt század első felétől 1831-ig. Corvina 1896–1897. — NÉMETHY LAJOS: Nyomdászok, könyvkereskedők és könyvkötők Budán és Pesten a XVII. és XVIII. században. MKSze 1901. 53–62. p. — GÁRDONYI ALBERT: Régi pesti könyvkereskedők. MKSze 1926. 39–53, 290–308. p., 1927. 103–115, 275–283. p., 1928. 41–66. p., 1929. 25–32, 147–160. p.; önállóan: Bp. 1930. 116 p. (Az OSZK kiadv. 2.) — *Egyes nyomdák.* — *Egyetemi.* — IVÁNYI BÉLA — GÁRDONYI ALBERT — CZAKÓ ELEMÉR: A Királyi Magyar Egyetemi Nyomda története, 1577–1927. Bp. 1927. 202 p. — *Landerer-család.* *Landerer és Heckenast.* (A Landerer-család pozsonyi és kassai működésére vonatkozó irodalmat is itt közöljük.) — SZABÓ JÓZSEF: A Landerer nyomdász-család. Vas. Újs. 1867. 31. — GÁRDONYI ALBERT: Die Niederlassung der Buchdruckerfamilie Landerer in Ungarn. Gutenberg Jahrbuch 1936.

171–176. p. és klny. – *Trattner-nyomda. Trattner – Károlyi-nyomda.* – SZABÓ JÓZSEF: A Trattner–Károlyi könyvnyomda története. Vas. Újs. 1867. 19, 20.; Gutenberg 1867. 20–22. p. – Csiksomlyó. – GLÓSZ MIKSA: A csiksomlyói sz. ferencrendi szerzetesek nyomdájában az 1662–1884-ik évben megjelent könyvek címtára. Csiksomlyó 1884. 23, 21 p. – Debrecen. – CSÜRÖS FERENC: A debreceni városi nyomda története. (1561–1911.) Debrecen 1911. 504 p. – BENDA KÁLMÁN–IRINYI KÁROLY: A négyszáz éves debreceni nyomda. (1561–1961.) Bp. 1961. 432 p., 24 t. – KULINI NAGY BENŐ: A nyomdászat története Debreczenben. Debreczeni Közlöny 1860. 8–9. – FRICS JÓZSEF: Debreczeni nyomda története. Gutenberg 1866. 2. – DEBRECENI NYOMTATVÁNYOK időrendben való jegyzéke 1567–1860. (Csokonai emlény. Szerk. Hamar László. Debrecen 1871. 97 p.) – ZOLTAI LAJOS: Debrecen város könyvnyomdájának XVIII. századbéli működése, termékei. Debrecen 1934. 36 p. – ASZTALOS MIKLÓS: Debrecen város könyvnyomdájának XVIII. századbéli működése, termékei. Kvtári Szle 1935. 79. p. – KARDOS ALBERT: Debrecen írói és irodalmi élete. (Beöthy–Badics: Képes magyar irodalomtörténet I. Bp. 1906.) – ERDÉLY. – JAKAB ELEK: Az erdélyi nyomdák történetéhez. MKSZle 1881. 9–26. p. – BOGDAN, G.–DUICA: Tipografur Popa Petre 1737–1739. Tara Bârsei 1929. I. – GYÖR. – PITROFF PÁL: A győri sajtó története, 1728–1850. Győr 1915. 150 p. – JENEI FERENC: Régi magyar irodalmunk és a győri Streibig nyomda. A Győri Városi Közkönyvtár évkönyve 1939., és klny.: Győr 1939. 11 p. [1728–1850.] – SZENT-IVÁNYI BÉLA: Egy győri nyomda rejtett kiadványai 200 évvel ezelőtt. Kvtári Szle 1934. 51. p. – KASSA. – STEINHOFFER KÁROLY: A kassai könyvkereskedelem története 1712-től a jelenkorig. Bp. 1907. 63 p. (Klny. M. Könyvker. Évk. 1906.) – KEMÉNY LAJOS: Egy XVIII. századbéli könyvtraktár. MKSZle 1912. 158–161. p. [Viszth János könyvkötő.] – KEMÉNY LAJOS: A kassai könyvkötőcéh történetéhez. 1760. MKSZle 1918. 93. p. – KISMARTON. – BORSA GEDEON: Adatok a XVIII. századi kismartoni nyomdáról. MKSZle 1956. 138–139. p. – KOLOZSVÁR. – FERENCZI ZOLTÁN: A kolozsvári nyomdászat története. Kolozsvár 1896. 8, 118 p. – MAGYAR ÍRÓK levelei gr. Teleki Sámuelhez és nejehez... Közli Szász Béla. ITK 1908. 238–242. p. [Pataki Sámuel nyomd. ig. lev.] – LUKINICH IMRE: Pataki Sámuel levele gróf Bethlen Lajoshoz a kolozsvári ref. nyomda ügyében. MKSZle 1913. 349–352. p. – KOMÁROM. – BARANYAY JÓZSEF: A komáromi nyomdászat és a komáromi sajtó története. Bp. 1914. 192 p. – PROHÁSZKA FERENC: A komáromi nyomdának történeti vázlatja. Gutenberg 1866. 13–14. sz. 55, 59–60. p. – LŐCSE. – HAJNÓCZY IVÁN: A háromszáz éves löcsei nyomda. Közl. Szepes várm. múltjából 1914. – GÁRDONYI ALBERT: A löcsei nyomda veszedelme 1717-ben. MKSZle 1938. 319–321. p. – NAGYKÁROLY. – ÉBLE GÁBOR: Egy magyar nyomda a XVIII. században. Adalék nemzeti közművelődésünk történetéhez. Bp. 1891. 99 p. – NAGYSZEBE. – AIGNER KÁROLY: Egy lap a magyar könyvkereskedelem történetéből. 1. Id. és ifj. Hochmeister Márton (1767–1837). Corvina 1881. 53–55. p. – HOCHMEISTER ADOLF: Leben und Wirken des Martin Edlen von Hochmeister. 1767–1837. Nagyszeben 1873. 207 p. – NAGYSZOMBAT. L. Buda és Pest. Egyetemi ny. – NAGYVÁRAD. – NÁMÉNYI LAJOS: A nagyváradai nyomdászat története. 3. közl.: MKSZle 1901. 364–386. p. – PÁPA. – RÁCZKEVI LAJOS: Pápai nyomda működésének rövid vázlatja. Veszprém 1866. 3–4. – EÖTVÖS LAJOS: A pápai nyomda története. (1577–1867.) Sz 1868. 310–326. p. – TÓTH LAJOS: A [pápai ref.] főiskolai nyomda kelet-

kezése, története és munkája. (A dunántúli ref. egyházkerület pápai főisk. ért. 1937–38. Pápa 1938. 16–36. p.) – TÓTH LAJOS: A pápai főiskolai nyomda története. Pápa 1939. 51 p. – P O Z S O N Y. – SZABÓ JÓZSEF: A pozsonyi könyvnyomdák története. 1610–1826. Gutenberg 1866. 20–23. – GYURIKOVITS, GEORG: Geschichte der Buchdruckereyen in der k. freyen Stadt Pressburg. Archiv f. Geographie. . . 1826. (Hormayr.) – FITZ JÓZSEF: Die Buchdrucker-familie Royer in Ungarn. Gutenberg Jahrbuch 1927. 85–90. p. – S O P R O N. – CSATKAI ENDRE: Régi soproni nyomdák. Soproni Hírlap, 1938. jan. 1. – AUS DER Geschichte des Soproner Druckereigewerbes. Oedenburger Zeitung, 1940. dec. 21. [Grosz Ernő adatai.] – T E M E S V Á R. – BENKESZI ISTVÁN: A temesvári könyvnyomdászat és hírlapirodalom története. Temesvár 1900. 9, 185 p. – V Á C. – KARCUS ANTAL ARZÉN: A váci könyvnyomdászat története. Vác 1875. 36 p. [1770-től.] – KARCUS ANTAL ARZÉN: Az első váci nyomdász. Figyelő 1875. 29. – 1817-ig VAGY 1823-ig volt Máramarosi Gottlieb Antalnak Vácön nyomdája? M. Nyomd. 1901. 225. p. – POGÁNY PÉTER: Folklor és irodalom kölcsönhatása a régi váci nyomda működése nyomán. 1770–1823. 1. Vásári ponyvairatok. A nyomda történetével. . . Bp. 1959. 192 p. (Irod. tört. füz. 24.) – V A S M E G Y E. – KOVÁCS S. JÁNOS: A könyvnyomtatás története Vas megyében. Szombathely 1891. 5, 79 p. – KÖNYVMŰVÉSZLET. – ROMHÁNYI KÁROLY: A magyar könyvkötés művészete a XVIII–XIX. században. Bp. 1937. 340 p., 20 t.; kieg. Csatkai E. Soproni Szle 1938. 105–106. p. – KÖNYVKIÁLLÍTÁSI emlék. Kiadja az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum. Bp. 1882. – NÉMETHY LAJOS: Nyomdászok, könyvkereskedők és könyvkötők Budán és Pesten a XVII. és XVIII. században. MKSze 1901. 53–62. p. – BÍRÓ DEZSŐ: Könyvkötők szabályzata Anno 1731. Könyvkötők Lapja 1906. 1. – [JOHANN EHRENFRIEDT HARTMANN könyvkötő ajánlkozása, 1710.] M. Könyvkötő Újság 1910. 1. – KIÁLLÍTÁSI Kalauz. Közzéteszi a Batthyány-intézet. Ötvösség, könyvkötészet, exlibris, kéziratok. Gyulafehérvár 1912. 36 p. – GULYÁS PÁL: Pesti könyvkötő céh szabályok 1745-ből. MKSze 1913. 247–251. p. – JASCHIK ÁLMOS: A könyvkötőipar múltjából. M. Grafika 1920–1921. – JASCHIK ÁLMOS: A könyvkötő mesterség. Bp. 1922. 260 p. – VARJU ELEMÉR: A debreceni kötés. M. Bibl. Szle 1924. 37–47. p. – GULYÁS KÁROLY: A régi kolozsvári könyvkötészet. Pásztortűz 1925. 488–489. p. – VÉGH, JULIUS: Ungarische Barockeinbände. (Gutenberg Festschrift. Mainz 1925. 125–129. p.) – WEYDE GIZELLA: A. F. Oeser ifjúkori grafikája. Könyvbar. Lapja 1927–1928. 101. p. [1717–1799]. – CSATKAI ENDRE: Die Vergangenheit der Buchdruckerkunst im Burgenlande. Gutenberg Jahrbuch 1929. – VÉGH GYULA: Régi képzeti könyvkötések. Vasí Szle 1939. 1–2. – DEBRECENI könyvkötészet. Vezető a Déri Múzeumban. Debrecen 1939. – SZENTKUTY PÁL: Régi hazai nyomdák mintakönyve. Bp. 1940. 114 p. – TOLNAI GÁBOR: Két erdélyi könyvkötő a XVIII. század első felében. MKSze 1941. 363–373. p. [Szent Györgyi Mihály, Compactor Farkas.] – KÁDÁR ZOLTÁN–MÓDY GYÖRGY: A debreceni könyvkötőcéh művészete. Szabad Művészet 1949. 6. sz. 250–255. p. – KOROKNAY ÉVA, B.: Könyvkötészet Sárospatakon. Művtört. Ért. 1952. 162–166. p. – KOROKNAY ÉVA, B.: Alföldi városok könyvművészete. Katalógus. Bp. 1955. – CSATKAI ENDRE: Debreceni könyvkötőlegények Sopronban. Debrecen 1957. (Klly. Déri Múzeum 1948–1956. évi évk.) – FITZ JÓZSEF: A rokokó könyve. A Könyvtáros 1959. 531–534. p. – KÖNYVKERESKEDELEM. – GÁRDONYI ALBERT: Magyarországi könyvnyomdászat és könyvkereskedelem a XVIII. században, külö-

nös tekintettel Budára és Pestre. Bp. 1917. 61 p. — GÁRDONYI A.: Régi pesti könyvkereskedők. Bp. 1917. 64 p. — WIESNER, JAKOB: Der ungarische Buchhandel. Histoire de la librairie hongroise. The history of the Hungarian booktrade. Bp. 1913. 70 p., ill. 30 p. — FELHŐ IBOLYA—VÖRÖS ANTAL: A helytartótanácsi levéltár. Bp. 1961. 599 p. (A M. Orsz. Levéltár kiadv. I. 3.) — ÁBEL, EUGEN: Die Anfänge des ungarischen Buchhandels. Ung. Rev. 1883. 169–180. p. — ANDRÁSSY BÉLA: Régi sajtónk és könyvkereskedésünkről. Figyelő 1873. 13. — HELLEBRANT ÁRPÁD: Magyar könyvárjegyzék a XVIII. századból. MKSzle 1917. 99–102. p. [I. exemplarok Cathalogusa — Margitai, Debrecen.] — PITROFF PÁL: XVIII. századi magyar könyvárjegyzékek. Kvtári Szle 1917. 51–52. p. [Árjegyzékek, 1751–1770.] — HODINKA ANTAL: Muszka könyvárusok hazánkban 1711–1771. (Klebelsberg-émlék-könyv. Bp. 1925. 427–436. p.)

Sajtó. — ÖSSZEFOGLALÓ MŰVEK. — L. az előző korszaknál. — A KORSZAKRA VONATKOZÓ ÁTTEKINTÉSEK. — SZINNYEI JÓZSEF: Hírlapirodalmunk a XVIII. században. Vas. Újs. 1862. 391–392. 404–405. p. — KÓKAY GYÖRGY: A II. Rákóczi Ferenc szabadságharcának leverésétől 1790-ig terjedő időszakban megjelent magyarországi időszaki sajtótermékek ismertetése. Bp. 1954. 34 p. (Jegyzet.) — DEZSÉNYI BÉLA: A magyar hírlapok példányszáma és közönsége 1805-ig. MKSzle 1941. 190–192. p. — TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: Szerkesztő, közönség és postai kézbesítés a XVIII. században. MKSzle 1943. 55–61. p. — ZUBER MARIANNE: A hazai németnyelvű folyóiratok története 1810-ig. Bp. 1915. 121 p. (Német Philologiai Dolgozatok 17.) — RÉZ, HEINRICH: Deutsche Zeitungen und Zeitschriften in Ungarn von Beginn bis 1918. München 1935. 150 p.

Cenzúra. — ÖSSZEFOGLALÓ MŰVEK. — MAROS ANDOR: A cenzúra. A haladó eszmék üldözésének története az ókortól a XIX. századig. Bp. [1947.] 118 p. — BALLAGI GÉZA: A politikai irodalom Magyarországon 1825-ig. Bp. 1888. 8, 947 p. — JAKAB ELEK: A cenzúra története Erdélyben. Figyelő 1884. 161–182, 253–273, 333–356. p. — GÉCZY JÓZSEF: Az egyházi könyvtilalom és könyvbírálat. Nagyvárad 1915. 205 p. — SCHERMANN EGYED: Az egyházi könyvtilalom és könyvbírálat magyarázata. Bp. 1908. 116 p.; A pannonthalmi főapátsági főiskola évkönyve 1912–1913. tanévre. Pannonthalma 1913. — FELHŐ IBOLYA—VÖRÖS ANTAL: A helytartótanácsi levéltár. Bp. 1961. 599 p. (A M. Orsz. Levéltár kiadv. I. 3.) — SCHERMANN EGYED: Adalékok az állami könyvcenzúra történetéhez Mária Terézia haláláig. Bp. 1928. 57 p. — SCHERMANN EGYED: A protétans cenzúra teljes kialakulása. Pannonthalmi Szle 1931. 213–227. p. □ SASHEGYI ÖSZKÁR: Kalendáriumok cenzúrája. MKSzle 1942. 18–26. p. — WIESNER, A.: Denkwürdigkeiten der oesterreichischen Zensur vom Zeitalter der Reformation bis auf die Gegenwart. Stuttgart 1847.

Könyvtárak. — ÖSSZEFOGLALÓ ÉS ÁLTALÁNOS JELLEGŰ MUNKÁK. — GULYÁS PÁL: A könyv sorsa Magyarországon. MKSzle 1923. 27–94, 176–199. p.; 1924. 13–71. p. — GULYÁS PÁL: A könyv sorsa Magyarországon II–III. Bp. 1961. — GULYÁS PÁL: A könyvek és könyvtárak hajdan és most. Bp. 1924. 76 p. — FITZ JÓZSEF: A könyvtár gyűjtőköre. MKSzle 1937. 273–297. p. — HÓMAN BÁLINT: Múzeumok, könyvtárak, levéltárak. (Magyar Zoltán: A magyar tudománypolitika alapvetése. Bp. 1927. III. fejj.) — GYÖRGY ALADÁR: Magyarországi köz- és magánkönyvtárai 1885-ben. Bp. 1886–1887. 615 p.

(Hivatalos statisztikai közlemények.) — **MAGYAR Minerva.** A magyarországi múzeumok és könyvtárak évkönyve I—V. 1900—1915. — **MAGYAR Minerva VI.** (1930—1931.) Bp. 1932. — **FELHŐ IBOLYA—VÖRÖS ANTAL:** A helytartótanácsi levéltár. Bp. 1961. 599 p. (A M. Orsz. Levéltár kiadv. I. 3.) □ **INDEX Bibliothecae res Hungariae Transilvaniae vicinarumque provinciarum illustrantis, quam Martinus Schmeizel etc. instruxit. Halle 1751.** (Agnethler, M. Gottlieb.) — **DIE LITERARISCHEN Kunstsammlungen in Siebenbürgen.** Archiv f. Geographie ... 1826. — **MUŞLEA, I.:** Contribuţiuni la cunoaţterea bibliotecilor româneşti ale oraşelor din Transilvania. Cluj 1935. — **TEST ŰLETEK (VÁRO-SÓK, TANINTÉZETEK STB.) KÖNYVTÁRAI.** — L. még a következő korszaknál. — **Debreceni kollégiumi könyvtár.** — **GÉRESI KÁLMÁN:** A főkönyvtár története. (Debreceni ref. főgimn. 1894—95. ért. Debrecen 1915.) — **THALY KÁLMÁN:** Adalék a debreceni könyvtár és nyomdá, továbbá a nagy-enyedi tanoda történetéhez. Sz 1872. 121. p. [1705.] — **DÉZSI LAJOS:** Adalékok a debreceni ref. kollégiumi könyvtár történetéhez. MKSzele 1902. 116—124. p. [XVIII. sz., 1802.] — **DÉZSI LAJOS:** A debreceni ref. főiskola könyvtárnokainak esküformája a múlt században. MKSzele 1896. 207—208. p. — **VARGA ZSIGMOND:** A kollégiumi nagy könyvtár és vele kapcsolatos múzeum alakulási története és egyetemes művelődéstörténeti jelentősége. Debrecen 1945. 378 p. (A Debreceni Kollégium története IV. 3.) — **VEGYESEK:** egyházi beszéd ... könyvészeti kisebb kéziratok. XVIII—XIX. sz. 66 f. OSZK Qu. II. 1408. ff. 44—49. Lugossy József jegyzékei saját tulajdonában és a debreceni főiskola könyvtárában lévő régi könyvekről. — **Kassa.** — **A KASSAI gyógyszertár könyvei, 1731.** MKSzele 1900. 428—429. p. — **Kolozsvár.** — **SZABÓ SAMU:** A kolozsvári ev. ref. kollégium könyvtára. (A kolozsvári ev. ref. főtanoda régibb és újabb története. Kolozsvár 1876. 159—162. p.) — **SIMÉN DOMOKOS:** Az unitáriusok kolozsvári főiskolájának könyvtára. Keresztény Magvető 1877. 193—207. p. — **TÖRÖK ISTVÁN:** A kolozsvári ev. ref. kollégium története I—II. Kolozsvár 1905. — **Marosvásárhely.** — **KONCZ JÓZSEF:** A marosvásárhelyi hely. hitv. főtanodai könyvtár ismertetése. (1650—1790.) MKSzele 1879. 215—233, 313—332. p. — **Nagybánya.** — **THURZÓ FERENC:** A nagybányai ev. ref. főiskola (Schola Rivulina) története, 1547—1755. Nagybánya 1905. VI, 286 p. (Művtört. ért. 13.) — **Pápa.** — **BORSOS ISTVÁN:** A pápai ev. ref. főiskola könyvtárának katalógusa és rövid története I—II. Pápa 1901—1912. — **Sárospatak.** — **SZINYNYEI GERZON:** A sárospataki főiskolai könyvtár története. Sárospatak 1884. 71 p. — **Sopron.** — **MÜLLHER MÁTYÁS:** Adatok a soproni ev. lyceumi könyvtár történetéhez. MKSzele 1880. 1—8. p. [1658—1840.] **MAGÁNKÖNYVTÁRAK.** — **SZARVASI MARGIT:** Magánkönyvtáraink a XVIII. században. Bp. 1939. 131 p. (Az OSZK kiadv. 7.) [Részletes bibliográfiával.] — **ERDŐS MIKSA:** Régi magyar könyvgyűjtők. M. Gyűjtők Lapja 1897. 1. — **FŐÜRI KÖNYVTÁRAK.** — L. még a következő korszaknál is. — **TRÓCSÁNYI ZOLTÁN:** Főúri könyvtárak. Kvtári Szele 1935. 17. sz. 132—133. p. — **Beresényi Miklós.** — **THALY KÁLMÁN:** Gróf Beresényi Miklós könyv- és kéziratára. MKSzele 1884. 275—289. p. — **Bethlen Kata, özv. Teleki Józsefné.** — **GR. BETHLEN KATA:** Életének maga által való rövid leírása. H. é. n. Kiad. K. Papp Miklós. Kolozsvár 1881. — **BETHLEN KATA grófné, gr. Teleki József özvegye** írásai és levelezése, 1700—1759. I—II. Kiad. Szádeczky Lajos. Bp. 1922—1923. [Ebben a könyvtárának Bod által összeáll. kat.] — **GRÓF BETHLENI Bethlen Kata Gróf Teleki Jósefné** a maga számára gyűjtögetett Magyar Bibliothekájának lajstroma. Özve írta Bod Péter. 1752. Sajtó alá adta B. K. P.

- Bp. 1911. — LUKINICH IMRE—KÖBLÖS ZOLTÁN: Gróf Bethlen Kata könyveinek katalógusa. Erd. Muz. 1907. 29–49. p. — B. K. P.: Gróf Bethlen Kata magyar könyvtárának lajstroma. Erd. Muz. 1912. 162–190. p. — KERÉKGYÁRTÓ ELEMÉR: Angol szellem Bethlen Kata udvarában. Bp. 1942. (Angol filol. tanulmányok IV.) — *Csáky István és Erdődi Júlia*. — ECKHARDT SÁNDOR: Az aradi közművelődési palota francia könyvei. Arad 1917. 25 p. — ECKHARDT, ALEXANDR: Les livres français d'une bibliothèque privée en Hongrie au XVIIIe siècle. Revue d. Études Hongroises et Finno-Ougriennes 1923. 3–4. sz. 145–147. p. — *Eszterházy-család (Kismarton)*. — CSONTOSI JÁNOS: Jelentés a soproni és kismartoni könyvtári bizottság kutatásairól. Sz 1883. Külön-szám 85–94. p. — *Eszterházy Miklós (Bécs)*. — BIBLIOTHECA Exc. D. B. M. Nic. Com. Esterhazy, horis consuetis. Pro auctione publicabitur Viennae. Bécs 1766. 64 lev. — *Nádasdy-család (Nádasdladány)*. — HORVÁTH JÓZSEF: A nádasdi gróf Nádasdy család nádasd-ladányi elsőszülöttségi könyvtárának története és ismertetése. Bp. 1889. 159 p. — M[AJLÁTH] B[ÉLA]: Gróf Nádasdy Ferenc könyvtára Nádasd-Ladányon. MKSzele 1883. 207–208. p. — BALLAGI ALADÁR: A nádasdladányi könyvtár. MKSzele 1889. 311–320. p. Catalogus librorum Familiam Nádasdy concernentium de Anno Domini MDCCXXII.) — SITTE ALFRÉD: Gróf Nádasdy Ferencz művei és könyvtára. MKSzele 1902. 146–158. p. — *Orczy Lőrinc*. — SZINNYEI FERENC: Baesányi János. ITK 1898. 27–72. p. [33. p.: O. L. tarnaórsi könyvtára.] — *Pálffy János*. — BIBLIOTHECA Pálffyana. (XIV. Aukce vychodoslovenského Múzea. — XIV. Auktion des Ostlovs Museums. Praha 1926.) — *Perényi (Csurgó)*. — R[EXA] D[EZSŐ]: A csurgói báró Perényi könyvtár. (Közlemények Dunántúl történetéhez. Szerk. Rexa Dezső. Székesfehérvár 1911. 37–39. p.) — *Radvánszky-család (Radány)*. — DEÁK FARKAS: A radványi könyvtárról. Sz 1875. 102. p. — *Ráday-család (Pécel, Ludány)*. — GRÓF RÁDAY PÁL gyűjteményében lévő magyar könyvek lajstroma. XIX. sz.-i kézirat. 65 f. OSZK F. H. 717. — VEGYESEK: egyházi beszéd... könyvészeti kisebb kéziratok. XVIII–XIX. sz. 66 f. OSZK Qu. H. 1408. ff. 54–58. „Pézteli könyvtárnak ritkább könyvei.” (Szmere P. feljegyzése.) 1818. — KISS ÁRON: Bod Péter három levele Ráday Gedeonhoz. Figyelő 1876. 172–176. p. [B. könyveket vesz R. részére.] — KISS ÁRON: Bod Péter levelei Ráday Gedeonhoz könyvgyűjtési ügyekben. MKSzele 1882. 257–263. p. — VÁCZY JÁNOS: Ráday Gedeon. ITK 1891. 57–69, 164–178. p. — RUPP KORNÉL: A Ráday-könyvtár. MKSzele 1897. 173–180. p. — BERNÁTH LAJOS: A Ráday-könyvtárról. Prot. Egyh. és Isk. Lap 1912. 27. PRUZSINSZKY PÁL: Ráday Pál. Prot. Szle 1912. 355–367. p. — PRUZSINSZKY PÁL—HAMAR ISTVÁN: A budapesti református teológiai akadémia Ráday-könyvtárának múltja és jelene. Bp. 1913. 87 p. — BORY ISTVÁN: A Ráday-könyvtár. (Császár Elemér-Emlékkönyv. Bp. 1934. 52–57. p.) — SEGESVÁRY VIKTOR: Egy magánkönyvtár a XVIII. században. Ráday Pál és Ráday Gedeon a magyar kultúra szolgálatában. Ref. Egyház 1955. 9. — SEGESVÁRY VIKTOR: A Ráday-könyvtár XVIII. századi fejlődése. (A Ráday Gyűjtemény évk. 1955. Bp. 1956. 27–35. p.) — ZSINDELY ENDRE: Ráday Gedeon élete és munkássága. Ref. Egyház 1955. 16. — *II. Rákóczi Ferenc (Rodostó)*. — L. az előző korszaknál, Egyes könyvtárak, 688. p. — *Széchenyi Ferenc*. — L. Országos Széchenyi Könyvtár. — *Zichy Miklósné (Óbuda)*. — GÁRDONYI ALBERT: XVIII. századi magyar főúri könyvtár. MKSzele 1938. 156–157. p. — FÓPAPI, EGYHÁZI KÖNYVTÁRAK. — L. még a következő korszakoknál is. — ZOLNAI BÉLA: Magyar janzenisták. Minerva 1924. 66–92. p., 1925. 10–40,

129–164. p. — TÓTH LÁSZLÓ: XVIII. századi olasz és magyar teológusok harca a felvilágosodás ellen. Kath. Szle 1932. 180–195. p. — TRAVNIK, EUGEN: Zur Entstehung der kirchenfürstlichen Bibliotheken Ungarns im XVIII. Jahrhundert. (Német Philológiai Dolgozatok 60. Festschrift für Gedeon Petz. Bp. 1933. 177–188. p.) — VARGA OTTÓ: A régi egyházi könyvtárak. MKSze 1937. 12–18. p. — *Cegléd*. — HÜBNER EMIL: A ceglédi r. k. egyház rövid története. Cegléd 1900. 102 p. — S. SZABÓ JÓZSEF: A ceglédi ref. iskola története, 1545–1936. Cegléd 1936. 213 p. — *Eger*. — ÜDVARDY LÁSZLÓ: Az egri érseki jogliceum története (1740–1896). Eger 1898. XV, 935 p. — *Esztergom*. — PRIBÉLYI FERENC: Régi könyvek az esztergomi főkapitányi könyvtárban. Hírnök 1840. 66. — OCSKOVSKY FERENC: Az esztergomi főegyház könyvtára. Religio 1856. 3–4. — Cs[ONTOSI] J[ÁNOS]: Az esztergomi főegyházi könyvtár kéziratai. MKSze 1882. 306–335. p. — CATALOGUS duplorum bibliothecae ecclesiae metropolitanae Strigoniensis I. 1895; II. 1901. — INDEX signorum „ex-libris” dictorum bibliothecae eccl. metrop. Strigoniensis. Esztergom 1903. 56 p., 13 t. [Az eszt.-i főszékesegyh. kvtar ex libris gyűjteménye.] — LEPOLD ANTAL: Adatok az esztergomi főszékesegyházi kincstár történetéhez. Esztergom 1929. — *Győr*. — KISFALUDY Á. BÉLA: A győri püspöki nagyobb seminarium könyvtáráról. MKSze 1884. 27. p. — A győri püspöki papnevelőintézet könyvtárának címjegyzéke. Összeáll. Zalka László. Győr 1893. 8, 950 p. — TRAVNIK, EUGEN: Über eine Raaber Handschrift des Hartliebschen Alexanderbuches. (Sonderabdruck a. Münchner Museum f. Philologie d. Mittelalters u. d. Renaissance II. 1914. 211. pp.) — AISLEITNER J.: A győri püspöki nagyobb papnevelő intézet könyvtárának 1500-ig terjedő ősnymtatványai. Győri Szle 1931. 209–226, 321–328. p., 1932. 44–52, 115–127, 240–253. p.; önállóan: Győr 1932. 67 p. — NÉMETH AMBRUS: Adalékok a Szentferencrendiek egykori győri kolostorának történetéhez. Győri Szle 1931. 96–104, 200–208. p. — STENGL MARIANNE: Győr műemlékei. Győri Szle 1932. 201. p. — *Nagybánya*. — MORVAY GYÖZÖ: Két nagybányai régi könyvtár. MKSze 1896. 16–51. p. [2. jezsuita koll.] — *Nyitra*. — DEZSŐ ADOLF: Adatok a nyitrai egyházmegyei könyvtárról. MKSze 1885. 127–135. p. — VÁGNER JÓZSEF: A nyitrai egyházmegyei könyvtár kéziratai és régi nyomtatványai. Nyitra 1886. 222 p. — *Pest*. — KÖZIHORVÁTH JÓZSEF: A pesti pálosok könyvtára. Kath. Szle 1929. 600–607. p. [1736–1786.] — *Vác*. — KÁROLYI EMMÁNUEL: A váci egyházmegye történeti névtára. I. Intézmények története. Vác 1915. — *Veszprém*. — RÓKA [JÁNOS]: Vita Ignatii Koller de Nagy-Mánya, Vespremiensis episcopi. Pozsony–Kassa 1775. 9, 51 p., németül: Das Leben Ignatz Koller . . . uo. 1776. 88 p. — RÓKA, J.: Vitae Vespremiensium praesulum. Pozsony 1779. I, IV, 502 p. — HORNIG KÁROLY: Padányi Bíró Márton veszprémi püspök naplója. Veszprém 1903. 387 p. (Adalékok a veszprémi püspökség történetéhez 2.) — VÉGH GYULA: A sümegi könyvtárszoba az Iparművészeti Múzeumban. MKSze 1923. 22–26. p. — LUKICSICS PÁL—PFEIFFER JÁNOS: A veszprémi püspöki vár a katólikus restauráció korában. Veszprém 1933. 354 p. (A veszprémi egyházmegye múltjából 1.) — EGYÉB MAGÁNKÖNYVTÁRAK, GYŰJTEMÉNYEK (a tulajdonosok betűrendjében). — L. még a következő korszaknál is. — BAKSAY ZSIGMOND naplója. (Miskolc, 1760–1787.) 101 f. OSZK Oct. H. 1061. ff. 78–81. — könyvtárjegyzéke. — DÉZSI LAJOS: Bod Péter könyvtárának sorsa. MKSze 1895. 191–192. p. — RADVÁNSZKY BÉLA: Bod Péter könyvtárának jegyzéke. MKSze 1884. 58–86. p. — CSEREI MIHÁLY végrendelete. Tört. Tár 1881. 148–

157. p. [150. p.] – CSEREI MIHÁLY jegyzőkönyvből. Közli Szádeczky Lajos. Tört. Tár 1903. 481–582. p. [1741–42: 525, 549, 551, 554–558, 569–572. p.] – A DÉTSEI-család albumai. XVII–XVIII. sz. 3 köt. OSZK Oct. H. 619. 1. k. ff. 43–46. Könyvjegyzék, valószínűleg Détései János ref. prédikátor (Fogaras) könyveiről kb. a századfordulón. – CSATKAI ENDRE: Dobner Ferdinánd, a könyvbarát. Soproni Szle 1957. 300–301. p. – KARDOS TIBOR: Hol van Faludi Ferenc könyvtára? Kvtári Szle 1934. 5. sz. 34. p. – ZSOLDOS BENŐ: Egy XVIII. századbeli bácsmegeyi táblabíró [Gombos Antal] könyvtára. MKSzele 1910. 284–285. p. – GRADECZI STANSITH HORVÁT Gergely végrendelete 1766-ból. Közli Berzeviczy Egyed. Tört. Tár 1904. 145–151. p. – NÉHAI HORVÁTH MIKLÓS ingóságainak leltára. Közli Domján István. Tört. Tár 1904. 475–480. p. [1735.] – ÖTVÖS JÁNOS: Maróthi György könyvtára. Debrecen 1957. 331–370. p. (Klly. Debreceni Kossuth Lajos Tud. egy. évk. 1955.) – MESZLÉNYI JÁNOS hagyatéki ügye. Közli R. Kiss István. Tört. Tár 1908. 118–150. p. [1736.] – KISS ÁRON: Szerencsi Nagy István két levele báró Ráday Gedeonhoz. Figyelő 1826. 182–184. p. [Saját könyvtáráról is.] – NICZKI NICZKY LÁZÁR végrendelete. Tört. Tár 1908. 346–365. p. [353. p.: könyvei, 1767.] – HORVÁTH IGNÁC: Revisnyei Reviczky János Ferenc könyvtára 1742-ből. MKSzele 1905. 246–258. p. – ERNYEY JÓZSEF: Egy sárospataki jogász könyvei 1764-ben. MKSzele 1926. 372–375. p. [Sirmiensis 3. Gáspár.] – TATAI JÁNOS ref. egyházi tárgyú feljegyzéseinek és másolatainak gyűjteménye. XVII. sz. vége, XVIII. sz. eleje. 155 f. OSZK Oct. H. 612. ff. 79–80, 152–154. Tatai János könyveinek jegyzékei. – TATAI JÁNOS önéletírásai. Közli Mokos Gyula. Tört. Tár 1903. 138–145. p. [139. p.] – DIÓSDI ELEKES GYÖRGY: Wespriemi István könyvtára. MKSzele 1942. 305–307. p. – HORVÁTH ENDRE: Egy magyarországi görög könyvtára a XVIII. században. MKSzele 1938. 33–40. p. [Zavirász György, 1744–1804.] – OLVASÓKABINÉTEK. – CSATKAI ENDRE: Könyvgyűjtők, régiséggyűjtők a régi Sopronban. (Klly. Soproni Szle 1938. 3.) – CSATKAI ENDRE: Régi soproni könyvgyűjtők, könyvesboltok és olvasó kabinétek. MKSzele 1939. 54–61. p. – OLVASÓKÖZÖNSÉG. – ALSZEGHY ZSOLT: A könyv és olvasója. (Magyar művelődéstörténet I–V. Szerk. Domanovszky Sándor, Balanyi György stb. Bp. 1941. IV. 483–516. p.) – TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: A tizenharmadik század magyar könyveinek olvasóközönsége és példányszáma. MKSzele 1941. 22–37. p. – KULCSÁR ADORJÁN: Olvasóközönségünk 1800 táján. Bp. 1943. 89, 3 p.

III. A KÖNYV ÉS KÖNYVTÁR A FEUDALIZMUSBÓL A KAPITALIZMUSBA VALÓ ÁTMENET KORÁBAN

A) A FELVILÁGOSODÁSTÓL 1848 MÁRCIUSÁIG

Társadalmi és művelődési viszonyok. – MAGYARORSZÁG története, 1790–1849. A feudalizmusról a kapitalizmusra való átmenet korszaka. Szerk. Mérei Gyula–Spira György. Bp. 1961. 645 p. – HÓMAN BÁLINT–SZEKFI GYULA: Magyar történet V. Bp. 1936. 690 p. – A MAGYAR IRODALOM története 1849-ig. Szerk. Bóka László–Pándi Pál. Bp. 1957. 492 p. – PINTÉR JENŐ Magyar irodalomtörténete V–VI. Bp. 1933. – KLANICZAY TIBOR–SZAUER JÓZSEF–SZABOLCSI MIKLÓS: Kis magyar irodalomtörténet. Bp. 1961. 494 p. – HANSKARL ERZSÉBET: Budapest irodalmi életének kialakulása, 1686–1780. Bp. 1928. 39 p. – CSAHINEN

KÁROLY: Pest-Buda irodalmi élete, 1780–1830. I–II. Bp. 1930, 1934. – WALDAPFEL JÓZSEF: Ötven év Buda és Pest irodalmi életéből, 1780–1830. Bp. 1935. 368 p. – KORODA MIKLÓS: A magyar felvilágosodás breviáriuma. Bp. é. n. 189 p. – WALDAPFEL JÓZSEF: A magyar irodalom a felvilágosodás korában. 2. kiad. Bp. 1957. 343 p. – KAZINCZY FERENC levelezése. 21 köt. Bp. 1890–1911. 1. pótköt. Bp. 1927., 2. pótköt. Bp. 1960. [Gazdag anyagot tartalmaz a korabeli könyv- és könyvtárkultúrára vonatkozólag.] – BESSENEYI GYÖRGY: Egy magyar társaság iránt való jámbor szándék. 1781-ben írt tervezet. Kiad. Révai M. Bécs 1790.; Újra: Bp. 1931. (Magyar Irodalmi Ritkaságok.) – CSÁSZÁR ELEMÉR: Besseneyi akadémiai törekvései. Bp. 1910. 78 p. (Ért. a nyelv- és szép-tud. köréből 7.) – DECSY SÁMUEL: Pannoniái Féniksz. Bécs 1790. 16, 285 p. – ARANKA GYÖRGY: Egy erdélyi magyar nyelv művelő társaság felállításáról való rajzolat a haza felséges rendeihez. Kolozsvár 1791. 36 p.; Az erdélyi három nemzetekből álló rendeknek 1790-ik esztendőben... tartott... gyűléseikben jegyzőkönyve. Kolozsvár 1832. 1–13. p.; M. Kurir 1791. 1–14. p. – JAKAB ELEK: Aranka György és az erdélyi nyelv-művelő és kéziratkiadó társaság. Figyelő 1884. XVI. 161–175, 256–277. p. – JANCsó ELEMÉR: Aranka György élete és munkássága. Kolozsvár 1939. Klny. – PERÉNYI JÓZSEF: Aranka György magyar nyelv-művelő társasága. ITK 1918. 14–59, 143–158. p. – JANCsó ELEMÉR: Az Erdélyi Nyelv-művelő Társaság iratai. Bukarest 1955. 446 p. – RUBINYI MÓZES: Döbrentei Gábor egy akadémiai tervezete. Ak. Ért. 1911. 119. pp. – HOFBAUER LÁSZLÓ: Döbrentei Gábor ismeretlen akadémiai tervezete. Erd. Muz. 1933. 345. pp. – HOFBAUER LÁSZLÓ: Döbrentei Gábor Erdélyi Magyar Tudós Társasága, 1817–1821. Erd. Muz. 1933. 335. pp. – JANCsó ELEMÉR: Ismeretlen adatok a Döbrentei-féle „Tudós Társaság” történetéhez. Erd. Muz. 1944. 527. pp. – HOFBAUER LÁSZLÓ: Vidéki irodalmi társaságaink története a XVIII. sz. végétől a XIX. sz. elejéig. Bp. 1930. 103 p. – HOFBAUER LÁSZLÓ: Az erdélyi akadémiai mozgalmak története a legrégebb időktől az impérium-változásig. Bp. 1936. 19 p. (Klny. A történeti Erdély.) – A MAGYAR nevelés története a feudalizmus és a kapitalizmus korában. Szerk. Ravasz János. Bp. 1960. 266 p. (Neveléstud. kvtár.)

A könyv. – ÖSSZEFOGLALÓ BIBLIOGRÁFIA. – PETRIK GÉZA: Magyarország bibliographiája, 1712–1860. I–IV. Bp. 1888–1892. – BIOGRÁFIAI ÁTTEKINTÉSEK. – I. az előző korszaknál. – ÁTTEKINTÉSEK NYELVI, TARTALMI SZEMPONTOK SZERINT. – KERTBENYI KÁROLY–PETRIK GÉZA: Magyarországi német könyvszet, 1801–1860. A Magyarországon s külföldön hazánkra vonatkozólag megjelent német nyomtatványok jegyzéke I–II. Bp. 1886. – I. még az előző korszaknál, 690. p. – KORÁBELI KÖNYVESZETEK. – WESZPRÉMI (CSANÁDY) ISTVÁN: Succinta medicorum Hungariae et Transilvaniae biographia I, II 1–2, III. Leipzig–Wien 1774–1787.; újabban: I. Bp. 1960. Ford. Kóvári Aladár. – HORÁNYI ELEK: Memoria Hungarorum et provincialium scriptis editis notorum I–III. Wien 1775–1777. – MAGYAR Könyv-Ház. (1783–1795.) Szerk. Molnár János. [A kiadványt periodikának is tekintik, I. ott.] – WALLASZKY PÁL: Conspectus rei publicae litterariae in Hungaria ab initis regni ad nostra usque tempora delineatus. Pozsony–Leipzig 1785; Buda 1808. – HORÁNYI ELEK: Nova Memoria Hungarorum... Pars. I. A–C. Pest 1792. – SÁNDOR ISTVÁN: Magyar Könyvesház avagy a magyar könyveknek kinyomtatások ideje szerént való rövid említésük. Győr 1803. 285 p. – „MAGYAR Könyvtár, vagy-is a Magyar Haza Bibliothekájá, melyben minden nevezetesebb, rész szerint eredeti Magyar Nyelvben

írott, rész szerint pedig idegen íróból fordított régi és új Könyvek fel-
találtnak. Egy ezekre Mutató Tablával együtt írta Lehotzky And-
rás Pozsonyban. 1804." 144 f. OSZK Qu. H. 2. ff. 133–134. Supple-
menta. . . ad Indicem Scriptorum hung. lingva editorum, in Biblio-
theca Exc. D. Comitiss Széchényi [Széchényi Ferenc] deponitorum. – KO-
VACHICH MÁRTON GYÖRGY–KOVACHICH JÓZSEF MIKLÓS: Planum egy
tökélletes magyar bibliographia és szókönyv iránt. Pest 1814. 14
lev. – HRABOVSKY GYÖRGY: Győr Vármegyei Írók, akik nyomtatás-
ban kisebb vagy nagyobb munkákat adtak ki. Tud. Gyűjt. 1820. 3.
köt. 72–78. p. – GYURIKOVICS GYÖRGY: Hormayr Archiv. . . című
bécsi folyóírásban előforduló, Magyarországot érdeklő értekezések,
1810–1831. Tudománytár 1834. IV., 1836. X. – [BÁNYAI ISTVÁN ver-
ses önéletrajza, melyben általa írt, másolt stb. könyveket említ.] Szem-
lélő 1836. 1281–1286. p. – A BIBLIOGRÁFIA-ÍRÁS TÖRTÉNETE. –
MOKCSAY JÚLIA: A legújabb kor magyar könyvészeti törekvései. Erd.
Muz. 1941. 285–290. p. – KOZOCSA SÁNDOR: A magyar nemzeti biblio-
gráfia kezdetei. MKSzele 1962. 67–73. p. – L. még az előző korszaknál,
691. p. (Kanyaró Ferenc munkájának kivételével). – E g y e s b i b l i o g r á f i a s o k. – DURZSA SÁNDOR: Adatok Horányi [Elek] biblio-
gráfiai munkásságához. MKSzele 1956. 246–251. p. – ABAFI LAJOS:
A magyar könyvészet történetéhez. MKSzele 1876. 117–121. p. [Ko-
vachich, 1814.] – PÉCSI ÖDÖN: Molnár János élete és művei. Szeged
1896. – SÜLE SÁNDOR: Kisszántói Pethe Ferenc könyvészeti törek-
vései. Halálának 135. évfordulója alkalmából. A Könyvtáros 1957.
427–428. p. – SZINYEI JÓZSEF: Az első magyar bibliographus.
Bp. 1901. 29 p. (Ért. a nyelv- és széptud. köréből XVII. 10.); Ak. Ért.
1901. 529–535. p. [Sándor István.] – Az első magyar bibliografus.
(Sándor István.) M. Nyomdászat 1902. 90. p. – KÓKAY GYÖRGY:
Magyar könyvtárosok és bibliografusok. Sándor István, az első magyar
bibliografus. (1750–1815.) A Könyvtáros 1957. 105–107. p. – DA-
DAY: Weszprémi [István] mint biographus. Népegészségügy 1927.
1052. p. – SÜKÖSD MIHÁLY: Tudós Weszprémi István. Bp. 1958. 99 .
Irodört. füz. 16.)

A papiros. – L. a kéziratosság korát. Az alábbiakban a Fazakas
id. bibliográfiájából hiányzó irodalmat adjuk. – ELŐÁLLÍTÁS,
KERESKEDELEM, PAPIRMALMOK. – ECKHARDT FERENC:
A bécsi udvar gazdaságpolitikája Magyarországon Mária Terézia
korában. Bp. 1922. 105, 271, 314. p. – CORNIDES DANIEL: Bruch-
stücke zur Geschichte der städtischen Cultur und Gewerbeleisses in
Ungern. Wien 1805. 42–51. p. (Bredetzky's Beyträge zur Topographie
usw. IV. Bd.) – ECKHARDT FERENC: A bécsi udvar gazdaságpoli-
tikája Magyarországon, 1780–1815. Bp. 1958. 27, 60, 131, 137–138,
143–144. p. – A KUKORICAPAPIROSRÓL. A természeti, gazdasági és
mesterségi események tára, 1829. II. – MAGDA PÁL: Neueste statis-
tische-geographische Beschreibung des Königreichs Ungarn usw.
Leipzig 1834. [Az egyes helységeknél.] – A PAPIRGYÁRTÁS jelen állása
az ausztriai monarchiában. Hetilap 1845. 54. – NAMÉNYI LAJOS:
A nagyváradi nyomdászat a XIX. században. MKSzie 1902. 130,
132, 137, 142, 143. p. – E g y e s p a p í r m a l m o k. – Buda. –
BOGDÁN ISTVÁN: Papírmalom alapítási kísérletek Budán. Papír-
ipar 1960. 195–200. p. [XVII–XIX. sz.] – Léka. – BOGDÁN
ISTVÁN: A lékai (hámosi) papírmalom a XVIII. században. Tört.
Szele 1960. 46–93. p. – Pest. – BOGDÁN ISTVÁN: Papírgyár alapítási
kísérletek Pesten a XIX. században. Papírpar 1961. 95–100. p. –
E g y e s n y o m d á k p a p í r j a i. – Debrecen. – BENDA KÁLMÁN –

IRINYI KÁROLY: A négyszáz éves debreceni nyomda. Bp. 1961. 32–40, 82–94, 137–143. p.

Nyomdászat, könyvkiadás, könyvkereskedelem. – ÖSSZEFOGLALÓ ÁTTEKINTÉSEK. – AIGNER KÁROLY: A magyar nyomdászat fejlődése a XIX. században. Corvina 1889. 38, 41–43, 46, 49–51, 54–56, 57–59, 62–63, 67–68, 70–72, 74–75, 77–79, 82. p. – HARASZTI KÁROLY: A magyar könyvkiadás és könyvkereskedelem a múlt század első felében. Kvtári Szle 1914. 76–81, 105–114, 139–144. p. – HARASZTI KÁROLY: A pesti nyomdák a XIX. század első felében. Kvtári Szle 1915. 70–85. p. – NOVÁK LÁSZLÓ: A nyomdászat története I–VII. Bp. 1927–1929. [IV.: XVIII. század, V.: 1800–1867.] – FELHŐ IBO-LYA – VÖRÖS ANTAL: A helytartótanácsi levéltár. Bp. 1961. 599 p. (A M. Orsz. Levéltár kiadv. I. 3.) – L. még az előző korszaknál, 692. p. – KÖNYVKIADÁS. – L. az előző korszaknál, 692. p. (Gárdonyi első cikke és Szimonidesz cikke kivételével). – BALÁZS LÁSZLÓ: A felekezetek egymáshoz való viszonya 1791–1830, különös tekintettel az egykori nyomtatványokra. 1935. [Dissz.] – KOLLARIANA pro et contra. XVIII. sz. OSZK F. Lát. 2298. 55 ff. 44–51. Szvorényi Mihály: A' könyveknek meghalározhatatlan kinyomtatásáról-való állításnak megzafolása. – TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: Rablókiadás-e a Kartigám kolozsvári, 1778-i kiadása? MKSZle 1956. 244–246. p. – ÓHAJTÓ ÚJ MAGYAR KÖNYVEKRŐL. Sándor István. Sokféle 1791. I. 156. – GÁRDONYI ALBERT: Magyar író és könyvkiadó a XVIII. század végén. MKSZle 1937. 339–341. p. – MAGYAR NYELV ÜGYÉBEN ÍRT DEÁK ÉS MAGYAR ÉRTEKEZÉSEK Gyűjteménye. XIX. sz. f. 28. OSZK F. H. 17. ff. 23–24. „Hrabowszky György: Nyomatatlan Tudós Munkák, vagy sajtó alá készített Magyar Kéz-Íratok nagyobb esmertetése Pesti Ország Vásárok alkalmatosságával.” – KELECSÉNYI JÓZSEF előzetes jelentése egy kiadandó zsebkönyvről. „Hunnia. Hazai búvárkodások. Költői-Történelmi Emlékkönyve.” 1 f. OSZK An. lit. – DEZSÉNYI BÉLA: Könyvkiadásunk a múlt század elején. MKSZle 1943. 291–297. p. – ZÁVODSZKY KÁROLY: Régi előfizetési fölhívások. Adalék művelődéstörténetünkhöz. Figyelő 1873. 14–17. p. – KOZOCSA SÁNDOR: A Ludas Matyi-kiadások története. MKSZle 1938. 123–130. p. [1805–]. – BELLAAGH ALADÁR: Hogyan vált lehetővé ezelőtt százévvél Berzsényi költeményeinek első kiadása. MKSZle 1913. 294–302. p. – VÁCZY JÁNOS: A niklai remete. ITK 1893. 257–283. p. [267, 270. p.: Berzsényi művei kiad. költségeiről.] – ADALÉKOK Döbrentei Gábor szerkesztői tevékenységéhez. Közli Kristóf György. ITK. 1910. 483–487. p. [Muz. nyomt. ára, Trattner, 1815.] – KEMÉNY L.: Mibe került egy könyv kinyomtatása Magyarországon 1816-ban? MKSZle 1913. 151. p. [Ellinger István.] – TUNYOGI JÓZSEF Analectái. 77 f. OSZK F. H. 1118. ff. 72–77. „Egy Gondolatotska. Hogy a Székely Nemzetet illető minden íráskor egybe szedetvén: ezek egy darabba ki adattassanak.” 1817. – KULTSÁR ISTVÁN: 30 év magyar könyvterméséről. Hazai és Külföldi Tudósítások, 1820. jan. 12. – TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: Panaszok a könyvkiadók és az olvasók ellen a múlt század elején. MKSZle 1938. 73–74. p. [1820.] – ÍRÓK ÉS KIADÓK. Epi Hírlap 1884. 314. [Reformkor.] – N. A. KISS SÁMUEL: Literatúránk akadályairól egy-két szó. Tud. Gyűjt. 1825. II. 53–67. p. – A SZEMERE-TÁR. Bajza-levelei. ITK 1916. 226–243, 364–377. p. [Élet és Lit. előfiz. névs., 1826.] – A PESTI ifjúság folyamadványa Illésházy Istvánhoz, Horvát Istvánnak a Magyarok történetét tárgyzó munkája kiadhatása iránt. Pest 1829. 4 f. OSZK F. H. 762. – ADALÉKOK a magyar irodalom történetéhez. XIX. sz. 43 f. OSZK F. H. 1100. ff. 1–2. Az Aurora kiadására vonatkozó szerződés

- Bajza József, Kisfaludy Károly és Károlyi István aláírásával. 1830. ff. 3–4. „Kinyilatkoztatás elhunyt Kisfaludy Károl' Aurorája ügyében.” „Toldy Ferenc kezeirása.” 1833. ff. 5–6. Levélmásolat Kisfaludy munkái kiadása tárgyában. 1831. márc. 24. ff. 7–15. Heckenast. — KVACSEK JÁNOS: A pozsonyi Ev. Lyceum kézirattárából. ITK. 1893. 352–360. p. [Wesselényi Döbrenteihez a kiadási viszonyokról.] — JAVASLAT magyar könyvvelőítő társaság kialakítására. Társalkodó 1836. 4. — SZ[ÉKELY] A[RTHUR]: Honi vezér az 1836. esztendőre. (A pesti Landerer-nyomda kalendáriuma.) Papíripár és M. Grafika 1957. 383–384. p. — BALLAGI ALADÁR: Kazinczy Ferenc és a „nemzeti hála”. 1832–1836. ITK. 1891. 455–468. p. [Művei kiadásáról.] — TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: Nyomdai könyvkötési árak, s az író-kiadó helyzete 1841-ben. MKSzele 1939. 195–196. p. — BUSA MARGIT: Kazinczy Ferenc munkáinak kiadástörténete. (Az OSZK Évk. 1959. Bp. 1961. 321–343. p.) — FÁY ANDRÁS elszámolásai a könyvkiadókkal. 48 f. (Kilián, Wigand, Hartleben, Müller, Eggenberger, Heckenast, Nadler kvkötő, Magyar Mihály, Geibel, Emich, Trattner, Károlyi, Landerer.) OSZK F. H. 1066. — [VAJDA PÉTER.] Hazai tájképek. Világ, 1841. márc. 13. [Könyvkiadásról is.] — ST[ANCICS MIHÁLY]: [C. n.] Közl. az Élet és Tud. köréből, 1841. [Író és kiadó.] — NÉPKÖNYVKIADÓ egyesület. (Eötvös József, Vachot Imre.) Athenaeum 1841. II. 63.; (Stuller Ferenc.) Regelő Pesti Divatlap 1843. II. 20., 1844. 50., Jelenkor 1846. 53. — DEZSÉNYI BÉLA: Írók, szerkesztők, kiadók és nyomdák viszonya 1845–ben. MKSzele 1940. 172–175. p. — TOMPA MIHÁLY: Könyvkiadási gyönyörűségek. Pesti Divatlap 1846. 15. — NÉPKÖNYVKIADÓ egyesület június 13. ülése. Jelenkor 1846. 53. — BAROS GYULA: Arany, Petőfi és a ponyvairadalom. MKSzele 1918. 154–181. p.; Klny. Bp. 1918. 29 p. — MAGYAR MIHÁLY: A magyar könyvkereskedés és irodalom ügyében. Pesti Divatlap 1848. 7. — KAJNA GÁBOR: Könyvkiadó társulat. Pesti Divatlap 1848. 7–11. — SZERZŐI JOG. ÍRÓI HONORÁRIUM. — KÓSA JÁNOS: Az utánnyomás eltiltása Magyarországon. MKSzele 1940. 377–389. p. [1775–1844.] — TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: A szerzői tulajdonjog és az alányomtatók. MKSzele 1938. 158–160. p. [XVIII. sz. — 1806.] — KELEMEN MÓR: Adatok az írói tulajdonjog hazai történelméhez. Bpi Szele 1869. — SZOKOLY VIKTOR: Adat a régebbi magyar írói tiszteletdíjakhoz. Föv. Lapok 1880. 153. — BAYER JÓZSEF: Az írói és művészi díjazások történetéhez. Irodalomtörténet 1912. 4. — ISOZ KÁLMÁN: Schubert Galoppeja, mint kiadói jogsérelem tárgya Pesten 1826-ban. Könyvbar. Lapja 1928. 324–325. p. — KIS JÁNOS: Az írók megjutalmaztatásáról. Tud. Gyűjt. 1828. III. — ÍRÓK szerződése kiadókkal. XIX. sz. sztl. OSZK Qu. H. 2546. — LAUKA GUSZTÁV: Írói munkadíjak a harminczas és negyvenes években. Koszorú 1880. — ILLÉSY JÁNOS: Czuczor és Vörösmarty iskolai nyelvtanai. ITK 1893. 368–378. p. [A tiszteletdíjakról.] — BR. KEMÉNY ZSIGMOND levelei Br. Wesselényi Miklóshoz és Br. Jósika Miklóshoz. ITK 1900. 351–366. p. [Kemény írói jövedelméről.] — SCHEDEL [TOLDY] FERENC: Néhány szó az írói tulajdonjogról. Athenaeum 1838. I. — SCHEDEL [TOLDY] FERENC: Az írói tulajdonjogról. Bpi Szele 1840. 157–237. p. — SCHEDEL [TOLDY] FERENC: Az írói tulajdon, philosophiai, jogi s litteraturai szempontból. Pest 1840. 85 p. — VISZOTA GYULA: Vörösmarty véleménye a szerzői jogról. Ak. Ért. 1912. 400–406. p. — HIADOR [JÁMBOR PÁL]: Írói tulajdon és a sajtó. Honderű 1847. I. 24. — FRIEBEISZ ISTVÁN: Az írói hitel érdekében. Életképek 1847. II. 10, 11. — SZÉKELY JÓZSEF: Írói tulajdon. Életképek 1847. II. 18. — VASVÁRY PÁL és Magyar Mihály között a „Történeti Névtár” kiadása ügyében kötetendő szerződés terve. Pesten,

1848. jan. 1-én 2 db. 3 f. OSZK An. lit. – NYOMDÁSZAT, SOKSZORO-SÍTÁS. – L. az előző korszaknál, 693. p. (Trócsányi két tanulmányának kivételével). – VAJDA VIKTOR: A magyar könyvnyomtatás történetéből. Föv. Lapok 1876. 220. – TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: A XVIII. századbéli magyar nyomdászat egykorú kritikája. MKSzele 1939. 71–72. p. – KARACS FERENC térképészítő-rézmetésző művész (1770–1838). Tanulmányok. Szerk. Kálmalfvai Béla. Püspökladány 1958. 47 p. □ FERENCZI ZOLTÁN: Kapronczay Ádám nyomdász levelei Benkő Józsefhez. MKSzele 1899. 276–278. p. [1782, 1786.] – ALPHABETISCHES Verzeichniss der jetzt in Ungarn, Kroatien, Slavonien und Siebenburgen bestehenden Buchdruckereien. Merkur v. Ung. 1786. 219. – VERBOT der in Auslande nachgedruckten Bücher. Wien, den 19. Mai 1786. Merkur v. Ung. 1786. 218. – MAGYAR NYOMDÁK 1787. Vas. Újs. 1869. 8. – CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY: A méla Tempefői, vagy az is bolond, aki poétává lesz Magyarországon. (1793.) Kiadva: – Összes művei I–III. Bp. 1922. – DECSY SÁMUEL levele Széchényi Ferenchez. 1793. dec. 3. ITK 1938. 310–312. p. [Ny. költségekről.] – A XVIII. századi magyar papírgyártás és nyomdászat kritikája. Gazdaságot Tzélözö Ujság, 1796. aug. 30. 277–278. p. – RÉVAI MIKLÓS levelei Paitner Mihályhoz. Közli Récsey Viktor. ITK. 1896. 70–92. p., 1897. 231–240. p. [Nyomd. adatok 1784–1795, 1803.] – TAKÁTS RÁFÁEL nyomdászati működéséről. MKSzele 1908. 285–287. p. [1787–1800.] – ÖRTUTAY L. GYULA: Martinovics „Mémoires Philosophiques” című könyvének nyomdája. EPhK. 1935. 191. p. – BEREGSZÁSI PÁL levele Aranka Györgyhoz. 1797. márc. 25. ITK. 1935. 38–40. p. [Nyomt. költségek.] – VISNYA ALADÁR: Kőszegi kártyagyáros a XVIII. század végéről. Dunántúli Szle 1940. 205. p. – NEUE Buchdruckereien in Ungern. Zeitschrift von und für Ungern VI. 1804. 66. – KOVACHICH, [Márton György] MARTINUS GEORGIUS: Adversaria pro Conspectu Historico-Statistico Typographiarum sub S. Corona Hungariae olim erectarum, aut hodie florentium. XIX. sz. eleje. 35 f. OSZK F. Lat. 91. – —: Conspectus Historico-Statisticus Typographiarum sub S. Corona Hungariae olim erectarum, aut hodie florentium. 1808. 37 f. OSZK F. Lat. 106. – —: u.a. bővebb tartalommal. 1808. OSZK F. Lat. 107. 56 f. – TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: A tizenkilencedik század első három évtizede magyar nyomtatványainak meghatározása. MKSzele 1943. 252–262. p. – NÉMETH J.: A magyarországi és erdélyi könyvnyomtatóknak nevei, és a helyek, ahol, és az idő, ameddig nyomtattak. Tud. Gyűjt. 1817. XI. – TRATNER JÁNOS TAMÁS: Magyar Országai Könyvnyomtató Műhelyek' 1817-dikbeli állapotjuk. Tud. Gyűjt. 1817. XII. 78–86. p. – KOVÁTS LÁSZLÓ: Könyvnyomtatásunk a jelen század harmadik tizedében. MKSzele 1899. 359–366. p. – „HAZAI Könyvnyomtatások (Typographiae) leírásai.” XIX. sz. első fele. 7 f. OSZK F. H. 784. Könyvnyomdászok adatai. – KELÉNYI B. OTTÓ: A stereotypia első magyar mestere. M. Bibl. Szle 1925. 121–126. p. [Falka Sámuel, 1766–1826.] – KÖNYVNYOMÁS. Joseph Trentsenky's Cito-graphia in Pest. Iris 1826. 64. – KELÉNYI B. OTTÓ: Adatok Bikfalvi Falka Sámuel betűöntő és rézmetésző működéséhez. MKSzele 1926. 369–372. p. – LASSU ISTVÁN vegyes tárgyú értekezései. XIX. sz. első fele. 28 f. 1827. ff. 1–6. „A Könyv nyomtatás mesterségéről, met-szésről...” OSZK Qu. H. 720. – BOÉR SÁNDOR: 1. Három kérdések a Magyar Írókhoz. 2. Jelentés a könyvnyomtatókhöz. N. Enyed. 1827. 12 f. OSZK F. H. 760. – GÁRDONYI ALBERT: A betűmetészés mesterségének magyar úttörője. MKSzele 1939. 69–71. p. [Falka Sámuel.] – ESZTEGÁR LÁSZLÓ–BÁNYAI ELEMÉR: Magyar írók levelei

a bécsi cs. kir. udvari könyvtárban. ITK 1907. 117—124, 235—243. p. [1802—1848. nyomd. kérdések.] — **ABAFI LAJOS**: Irodalmi curiosum. Corvina 1880. 39—40, 43—44, 46—47. p. [Lötsei Sámuel Király választárs (Kolozsvár 1830.) c. verses művéből idéz a könyvnyomtatás munkájáról.] — **KÁSZONYI DÁNIEL**: Kossuth Lajos könyvnyomtatási sajtója. Függetlenség 1882. 234. — **WESSELÉNYI MIKLÓS** báró könyvnyomdája. Bpi Közönlöny 1869. 176. — **SUPKA ERVIN**: Kliegl József nyomdai betű-elosztógépe bemutatásának 100. évfordulójára. MKSzele 1937. 250—252. p. [Kliegl J., 1795—1870.] — **KLIEGL JÓZSEF**: A gyors betűszedő és betűosztó műszer ügyében. Társalkodó 1840. 22—23. — **PULSZKY FERENC**: Kliegl, az új Guttenberg. Athenaeum 1841. ápr. 22. sz. — **BAJZA [JÓZSEF]** Kliegl gépei ügyében. Athenaeum, 1841. jún. 10. — **BENEDEK MARCELL**: Petőfi és a könyvnyomtatók. M. Grafika 1923. 3—6. p. — Az 1848. évi nyomdász árszabály. Gutenberg 1866. 10. — **NAGY ZOLTÁN**: A magyar litográfia története a XIX. században. Bp. 1934. 136 p. — **KLÖKNER GYULA**: Valentin Károly 1878. okt. 1-én tartott 50 éves jubileuma. Corvina 1878. 28—29. p. — **RÉTHY LIPÓT** 70 éves nyomdászágának jubileuma. M. Nyomdászhat 1903. 99—100. p. — **ÉGYES NYOMDÁK, KIADÓK, KÖNYVKERESKEDŐK ÉS KÖNYVKÖTŐK** (a működési helyek betűrendjében). — **Balázsfalva**. — **GEORGESEU, I.**: Tipografia seminarului din Blaj. Boabe de Grâu 1934. V. — **Bánát**. — **MILLEKER, FÉLIX**: Geschichte des Buchdruckes und des Zeitungwesens im Banat 1769—1922. Fehértemplom 1926. 45 p. — **B r a s s ó**. — **GROSS, JULIUS**: Kronstädter Drucke 1535—1886. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte Kronstadts. Brassó 1886. 9, 196 p. — **B u d a és P e s t**. — **Általános**. — **BALLAGI ALADÁR**: A budapesti könyvkereskedés 1790-ben. Figyelő III. 39—47. p. — **HARASZTI KÁROLY**: A pesti nyomdák a XIX. század első felében. Kvtári Szle 1915. 70—85. p. — **SZEMZŐ PIROSKA**: Német írók és pesti kiadók a XIX. században. Bp. 1931. 154 p. [1812—1878.] — **BUDAPESTI SAJTÓK** ügyében. Nemz. Újs. 1845. 121. — **VERESS ENDRE**: Tipografia românească din Buda. Boabe de Grâu 1932. — **L**. még az előző korszaknál, 693. p. — **Egyes cégek**. — **Egyetemi**. — **IVÁNYI BÉLA—GÁRDONYI ALBERT—CZARÓ ELEMÉR**: A Királyi Magyar Egyetemi Nyomda története 1577—1927. Bp. 1927. 202 p. — **BALOGHY ISTVÁN**: A m. kir. Egyetemi Nyomda termékeinek címjegyzéke 1777—1877. Bp. 1882. 7, 272 p. — **ILLÉSY JÁNOS**: Verseghy és az egyetemi nyomda. MKSzele 1897. 337—340. p. — **GÁRDONYI ALBERT**: Kisfaludy Sándor és az insurrectio. ITK 1927. 91—96. p. [92—95. p.: K. levele az Egyet. Ny. gondnokához.] — **Emich Gusztáv**. — **SENNOWITZ ADOLF**: Emich Gusztáv. 1814—1869. M. Könyvker. Évk. 1892. I—III. p. — **PETŐFI SÁNDOR** és **Emich Gusztáv** szerződése. Költ Pesten, jun. 26. 1847. Petőfi-Múzeum. 1889. 351—354. h. — **LEVELEK** Degré Alajoshoz. Közli Pitroff Pál. ITK 1914. 351—354. p. [Tanácsok Degrének Emichkel kötendő szerződéséhez.] — **Hartleben Konrád Adolf könyvkereskedő**. — **HARTLEBEN KONRÁD ADOLF** letelepedése és működése Magyarországon, 1801—1863. Corvina 1882. 90—92, 105—107, 110—111. p. — **HARTLEBEN KONRAD ADOLF**: Verzeichniss neu erscheinender Bücher aus allen Wissenschaften. Pesth 1827. 105 p. — **FÁY ANDRÁSNAK** az egyetemi nyomdával, **Hartleben Konrád Adolf** és **Geibel Károly** könyvkereskedőkkel való üzleti kapcsolataira vonatkozó iratok. (Számák, nyugták, levelek.) XIX. sz. első fele. 32 db. 41 f. OSZK Qu. H. 1121. — **Heckenast Gusztáv**. (L. még Landerer és Heckenast.) — **SENNOWITZ ADOLF**: Heckenast Gusztáv. 1811—1878. M. Könyvker.

Évk. 1890. VII–XLIX. p. – HECKENAST DEZSŐ: Heckenast Gusztáv. Bp. 1936. 46 p. – A. K.: Heckenast Gusztáv. Corvina 1879. 58–59. p. – [ABAFI] AIGNER, [LAJOS] LUDWIG: Heckenast und Kazinczy. Corvina 1880. 18, 22–23, 25–27, 30–31. p. – VAJDA PÉTER szerződése Heckenasttal a Magyar nyelvtudomány kiadására. Pest, 1835. ápr. 23. OSZK An. lit. – KISFALUDY SÁNDOR szerződése Heckenast Gusztáv könyvkereskedővel. Pest, 1837. jún. 10. – minden munkái VIII. 4. kiad. 699. p. – GÁLOS REZSŐ: Kisfaludy Károly levelei Heckenasthoz. ITK 1930. 218–221, 457–463. p. [1837.] – KÖLCSEY halála és hagyatéka. Közli Solt Andorné. Stat. Közl. 1938. 375–393. p. [Műveinek kiad.] – JÓSIKA MIKLÓS 1939 és 1847 közt folytatott levelezéseiből. Közli Weber Arthur. ITK 1911. 65–89. p. – FÁY ANDRÁS levele Heckenast Gusztávhoz. 1839. okt. 21. Közli Benedek András. ITK 1934. 304–305. p. – FOGARASI JÁNOS szerződése Heckenasttal „A magyar nyelv szelleme” kiadására. Pest, 1842. dec. 30. 1 f. OSZK An. lit. – BENKŐ IMRE: Magyar írók levelei br. Jósika Miklóshoz. ITK 1909. 437–476. p. [Honorarium; Tilsch és fia könyvárus levele, 1842; Frankenburg levele, 1843; 464–468. p.: a Heckenast ny. korrektorának levele, 1843.] – GOROVE ISTVÁN szerződése Heckenasttal „Ütleírás”-a kiadására. Pest, 1843. márc. 26. 1 f. OSZK An. lit. – SZALAY LÁSZLÓ szerződése Heckenasttal a „Magyar polgári törvény a jog filozófia és az összehasonlító jogtan szempontjából” c. mű kiadására, 4 kötetben. Ném. Pest, 1848. jan. 13. 2 f. OSZK An. lit. – *Kilián-könyvkereskedés.* – SENNOWITZ ADOLF: A Kiliánok könyvárus családja Pesten. M. Könyvker. Évk. 1899. V–LXIV. p. [K. Ádám, id. György, ifj. György.] – KILIÁN GYÖRGY könyvkereskedő 1817–1845 között kiállított számlái a Horvát Istvánnak leszállított könyvekről. 60 f. OSZK F. H. 1781. – *Landerer-család. Landerer és Heckenast.* (A Landerer-család pozsonyi és kassai működésére vonatkozó irodalmat is itt közöljük.) – SZABÓ JÓZSEF: A Landerer nyomdász-család. Vas. Újs. 1867. 31. – GÁRDONYI ALBERT: Die Niederlassung der Buchdruckerfamilie Landerer in Ungarn. Gutenberg Jahrbuch 1936. 171–176. p. és kiny. – MARJALAKI KIS LAJOS: Volt-e Landerer-nyomda Miskolcon. Borsodi Szle 1959. 1. sz. 69. p. – SZIMONIDESZ LAJOS: A jakobinus Landerer Mihály póre 1795-ben. MKSzle 1942. 386–391. p. – WALDAFFEL JÓZSEF: Baróti Szabó Dávid levele Vályi Andrásához. ITK 1929. 466–467. p. [Panasz Landerer ellen, 1793.] – HARASZTI KÁROLY: Landerer Lajos könyvnyomdász és Heckenast Gusztáv könyvárus cég társulásának története. (1840–1845.) Corvina 1913.; önállóan: A magyar könyvkiadás és könyvkereskedelem múltjából. Bp. 1913. 46 p. – *Trattner-nyomda. Trattner-Károlyi-nyomda.* – SZABÓ JÓZSEF: A Trattner–Károlyi könyvnyomda története. Vas. Újs. 1867. 19, 20.; Gutenberg 1867. 20–22. p. – TRATTNER–Károlyi gyorsajtója. Nemz. Újs. 1840. 26. – Néhány szó a budapesti sajtók ügyében. [Trattner üzelméről.] Nemz. Újs. 1845. aug. 3. – RÉVAI MIKLÓS néhány újabb levele. Közli Récey Viktor. ITK 1899. 324–335. p. [325–326. p.: Révai Trattnernek fizet.] – GUZMICS IZIDÓR levelei Farkas Józsefhez. Közli Révai Sándor. ITK 1909. 198–218, 352–372. p. [Trattnernél kiadandó művekhez aláírások gyűjtése: 205–209. p., a kiad. fejlődése: 362. p., továbbá Beimel pesti ny.: 357, 369, 371. p.] – AZ AURORA Zsebkönyvek Trattner János Tamás nyomdájában kiadatását illető számadások. Pest 1822–1824. 3 f. OSZK F. H. 815; 9 f. OSZK Qu. H. 952; 15 f. OSZK Oct. H. 330. – AZ AURORA zsebkönyvek Trattner János nyomdásznál kiadhatására ajánlott öszvegek lajstroma. XIX. sz. első fele 2 f. OSZK Qu. H. 879. – *Wigand Ottó.* – OTTÓ WIGAND. Corvina 1879. 47–48, 51–52. p. – SEN-

NOWITZ ADOLF: Wigand Ottó. 1795—1870. M. Könyvker. Évk. 1894. V—XXVI. p. — MONATLICHE Anzeige von Büchern welche zu Pest in der J. Mich. Wiegand und J. Georg Koepfens Buchhandlung. . . zu haben sind. 1776. — BERTÓK LAJOS: Egy elveszettnek hitt pesti könyvkereskedői katalógus a XVIII. századból. MKSze 1956. 251—252. p. [Wigand és Köpfi, Pest.] — Cs i k s o m l y ó. — GLÓSZ MIKSA: A csíksomlyói sz. ferenczendi szerzetesek nyomdájában az 1662—1884-ik évben megjelent könyvek címtára. Csíksomlyó 1884. 23, 21 p. — D e b r e c e n. — L. az előző korszaknál, 694. p. — BERTÓK LAJOS: „Exemplarok Cathalogusa.” A debreceni városi nyomda 1778-as könyvjegyzéke. MKSze 1955. 305—307. p. — [ZOLTAI LAJOS]: A Csáthy féle debreceni könyvkereskedő és kiadó cég százéves története. 1805—1905. Debrecen 1905. 48 p. — KARDOS ALBERT: Debrecen írói és irodalmi élete. (Beöthy—Badics: Képes magyar irodalomtörténet I. Bp. 1906.) — E r d é l y. — JAKAB ELEK: Az erdélyi nyomdák történetéhez. MKSze 1881. 9—26. p. — E s z t e r g o m. — SENNOWITZ ADOLF: Esztergom könyvnyomdászatának története. M. Nyomd. 1895. 2—3, 37—39, 51—52, 85—87, 100—101, 115—116. p. — ESZTERGOMBAN nyomdát állít Beimel József. Der Ofner Pestner Zeitung 1821. 57. — G y ő r. — PITROFF PÁL: A győri sajtó története, 1728—1850. Győr 1915. 150 p. — JENEI FERENC: Régi magyar irodalmunk és a győri Streibig-nyomda. A Győri Városi Közkönyvtár évkönyve 1939., és klny.: Győr 1939. 11 p. [1728—1850.] — JENEI FERENC: Kazinczy Sallustius-fordítása és Streibig győri nyomdász. Győri Szle 1931. 233—235. p. [1826—1827.] — BÉDY VINCE: Adalékok a győri ipar történetéhez. Győri Szle 1942. 21—29, 91—95, 131—143, 181—194. p. — K a s s a. — LUKINICH IMRE: Ellinger kassai nyomdász jelentése nyomdájá megnyitására. 1788. Kvtári Szle 1914. 179—180. p. — KÁROLY Gy. Hugó: Egy régi magyar nyomda és Bessenyei Sándor külön fordítása. (Ellinger János nyomdájá Kassán.) Figyelő 1871. 26, 27. — STEINHOFFER KÁROLY: A kassai könyvkereskedelem története 1712-től a jelenkorig. Bp. 1907. 63 p. (Klny. M. Könyvker. Évk. 1906.) — TIMÁR KÁLMÁN: A kassai könyvkötészet történetéhez. MKSze 1910. 285—287. p. [XVIII. sz.] — K e c s k e m é t. — HELTAI NÁNDOR: A nyomtatott betű útja Kecskeméten. I. Nyomdák-könyvtárak. Kecskemét 1958. 64 p., 1 t. (Kiskunság kiskönyvtára 4.) — SZILÁDY KÁROLY: A kecskeméti Szilády-nyomda Petőfi emlékei. Kiskunság 1959. jan.—febr. 74—76. p., márc.—ápr. 73—76. p. — K e s z t h e l y. — KLEMPA KÁROLY: Az első keszthelyi nyomda. Pécs 1943. 9 p. (Pannonia könyvtár 73.) — K i s m a r t o n. — BÓRSA GEDEON: Adatok a XVIII. századi kismartoni nyomdáról. MKSze 1956. 138—139. p. — K o l o z s v á r. — FERENCZI ZOLTÁN: A kolozsvári nyomdászat története. Kolozsvár 1896. 8, 118 p. — M A G Y A R ÍRÓK levelei gr. Teleki Sámuelhez és nejéhez. . . Közli Szász Béla. ITK 1908. 238—242. p. [Pataki Sámuel nyomd. ig. lev.] — K o m á r o m. — BARANYAY JÓZSEF: A komáromi nyomdász és a komáromi sajtó története. Komárom 1914. 192 p. — PROHÁSZKA FERENC: A komáromi nyomdának történeti vázlata. Gutenberg 1866. 13—14. sz. 55, 59—60. p. — FÁY ANDRÁS jegyzőkönyve. (1840-es évek eleje.) 4. köt. f. 7. Komáromi kalandáriumokról nyomdatörténeti adat. OSZK Oct. H. 447. — L ő c s e. — HAJNÓCZY IVÁN: A háromszáz éves löcsei nyomda. Közl. Szepes várm. múltjából 1914. — M a r o s v á s á r h e l y. — KELEMEN LAJOS: Az első marosvásárhelyi nyomda történetéhez. (1785.) Erd. Muz. 1940. 55. p. — KONCZ JÓZSEF: A marosvásárhelyi ev. ref. kollégium könyvnyomdájának száz éves története. (1786—1886.) Marosvásárhely 1887. 136 p. — KONCZ JÓZSEF: A [ma-

rosvásárhelyi] collégium nyomdája termékeinek jegyzéke. 1786–1867-ig. (M. vásárhelyi ref. gimn. ért. 1877.) – M I S K O L C. – LESZIH ANDOR: A miskolci nyomdászat múltja. Borsodi Szle 1959. 23–27. p. – LESZIH ANDOR: Heilprin Mihály, az első miskolci könyvkiadó. Borsodi Szle 1958. 2. sz. 39–40. p. – LESZIH ANDOR: Tóth Lajos miskolci nyomdász privilégiuma. 1840. Miskolc 1933. 16 p. – G. A.: Egy vidéki író és könyvnyomtató a múlt század elejéről. MKSZle 1901. 421–422. p. [Szigethy Mihály miskolci könyvny.] – MARJALAKI KIS LAJOS: Volt-e Landerer-nyomda Miskolcon? Borsodi Szle 1959. 1. sz. 69. p. – PÉCSY-HORVÁTH REZSŐ: Százéves jubileumát üli a Felvidék legrégebbi könyvkereskedése. Literatura 1935. X. 69–71. p. [Ferenzi B.] – SZÁZÉVES A miskolci Ferenzi-könyvkereskedés. A Könyv 2. évf. 3. 6. – FERENCZI B. cég miskolci könyvkereskedés alapításának centennáriuma. 1835–1935. Corvina 1935. 58. 6–8. p. – M O L D V A. – GAGYI JENŐ: Adatok a második moldvai nyomda történetéhez. MKSZle 1912. 59–64. p. [1815.] – N A G Y K Á R O L Y. – ÉBLE GÁBOR: Egy magyar nyomda a XVIII. században. Adalék nemzeti közművelődésünk történetéhez. Bp. 1891. 99 p. – N A G Y S Z E B E N. – AIGNER KÁROLY: Egy lap a magyar könyvkereskedelem történetéből. 1. Id. és ifj. Hochmeister Márton (1767–1837). Corvina 1881. 53–55. p. – HOCHMEISTER ADOLF: Leben und Wirken des Martin Edlen von Hochmeister. 1767–1837. Nagyszeben 1873. 207 p. – DEÁK FARKAS: Egy hazafias nagyszebeni könyvtár a XVIII. században. MKSZle 1881. 177–178. p. [Hochmeister.] – BIEL MICHÁLY Nagyszebenben könyvnyomtató (litographicum) intézetet állít fel. Erd. Híradó 1828. 22. – TÖRÖK ISTVÁN: Barth Péter [szebeni nyomdász] és a nyomdászadalom. Erd. Muz. 1900. 139–142. p. [1782.] – N A G Y V Á R A D. – NAMÉNYI LAJOS: A nagyváradai nyomdászat története. 3. közl. MKSZle 1901. 364–386. p. – NAMÉNYI LAJOS: A nagyváradai nyomdászat a XIX. században. MKSZle 1902. 127–145. p. – P Á P A. – L. az előző korszaknál, 694. p. – P É C S. – NYAKAS SAROLTA: Az első pécsi nyomda története 1773–1836. Pécs 1931. 87 p. – VIDA MÁRIA: Az első pécsi nyomda kiadványainak időrendes jegyzéke. 1773–1836. Pécs 1934. 22 p. – P O Z S O N Y. – SZABÓ JÓZSEF: A pozsonyi könyvnyomdák története. 1610–1826. Gutenberg 1866. 20–23. – GYURIKOVITS, GEORG: Geschichte der Buchdruckereyen in der k. freyen Stadt Pressburg. Archiv f. Geographie, Historie, Staats u. Kriegskunst (Wien) 1827. XII–XVII. – S O P R O N. – CSATKAI ENDRE: Adatok a soproni könyv történetéhez. Sopronvármegye 1925. máj. 30. – CSATKAI ENDRE: Régi soproni nyomdák. Soproni Hírlap 1938. jan. 1. – AUS DER Geschichte des Soproner Druckereigewerbes. Oedenburger Zeitung, 1940. dec. 21. [Grosz Ernő adatai.] – GAMAUF levele Jankovich Miklós-hoz a soproni Dobner-féle nyomdáról. . . Közli: Garády. Új M. Muz. 1856. I. 286. p. – CSATKAI ENDRE: Kísérletek Sopronban könyvnyomtatás felállítására a XIX. sz. első felében. MKSZle 1957. 381–383. p. – VERBÉNYI [VESZELKA] LÁSZLÓ: Az első soproni könyvesbolt. Soproni Szle 1939. 80–81. p. [Kilián, 1802.]; A második soproni könyvesbolt. Uo. 175–176. p. [Wigand, 1815.] – S Z É K E S F E H É R V Á R. – STIEGLER ISTVÁN: Székesfehérvár nyomdászatának 150 éves története. Székesfehérvár 1957. 29 p., 9 t. [István Kir. Muz. Közl. B. 6.] – S Z O M B A T H E L Y. – KUNTÁR LAJOS: A szombathelyi könyvnyomdászat története. Szombathely 1957. 85 p. [1787-től.] – T E M E S V Á R. – BERKESZI ISTVÁN: A temesvári könyvnyomdászat és hírlapiradalom története. Temesvár 1900. IX, 4, 185 p. – LORIS, PETRU: Desvoltarea tipografiei timişorene dela până la 1895. Banatul 1920. – V Á C. – L. az előző korszaknál, 695. p. – V A S M E G Y E. – KOVÁCS S. JÁNOS:

A könyvnyomtatás története Vas megyében. Szombathely 1891. 5, 79 p. — KÖNYVMŰVÉSZLET. — ROMHÁNYI KÁROLY: A magyar könyvkötés művészete a XVIII—XIX. században. Bp. 1937. 340 p., 20 t.; Kieg. Csatkai E. Soproni Szle 1938. 105—106. p. — JASCHIK ÁLMOS: A könyvkötőipar múltjából. M. Grafika 1920—1921. — JASCHIK ÁLMOS: A könyvkötő mesterség. Bp. 1922. 260 p. — VÁRJU ELEMÉR: A debreceni kötés. M. Bibl. Szle 1924. 37—47. p. — GULYÁS PÁL: Kazinczy és a magyar könyvművészet. M. Bibl. Szle 1925. 37—40. p. — DEBRECENI KÖNYVKÖTÉSZET. Vezető a Déri Múzeumban. Debrecen 1939. — SZENTKUTY PÁL: Régi hazai nyomdák mintakönyve. Bp. 1940. 114 p. — SZEMZŐ PIROSKA; Peter J. N. Geiger és Heckenast Gusztáv könyvillusztrációknak történetében. MKSZle 1942. 267—289. p. — KOROKNAY ÉVA, B.: Könyvkötészet Sárospatakon. Művtört. Ért. 1952. 162—166. p. — KOROKNAY ÉVA, B.: Alföldi városok könyvművészete. Katalógus. Bp. 1955. — SCHEIBER MÁRIA: A klasszicizmus korának magyar könyvművészete. Papír- és Nyomdatechnika. M. Tipogr. 1956. 6. sz. 1—9. p. [1790—1840.] — FITZ JÓZSEF: A táblabíróvilág könyve. A Könyvtáros 1959. 693—695. p. [1810—1840.] — KÖNYVKERESKEDELEM. — GÁRDONYI ALBERT: Magyarországi könyvnyomdászat és könyvkereskedelem a XVIII. században, különös tekintettel Budára és Pestre. Bp. 1917. 61 p. — GÁRDONYI A.: Régi pesti könyvkereskedők. Bp. 1917. 64 p. — WIESNER, JAKOB: Der ungarische Buchhandel. Histoire de la librairie hongroise. The history of the Hungarian booktrade. Bp. 1913. 70 p., ill. 30 p. — FELHŐ IBOLYA—VÖRÖS ANTAL: A helytartótanács levéltár. Bp. 1961. 599 p. (A M. Orsz. Levéltár kiadv. I. 3.) — ÁBEL, EUGEN: Die Anfänge des ungarischen Buchhandels. Ung. Rev. 1883. 169—185. p. — ANDRÁSSY BÉLA: Régi sajtónk és könyvkereskedésünkről. Figyelő 1873. 13. — BÉKÉSI EMIL: Adalék könyvkereskedésünk XVIII. századbeli történetéhez. MKSZle 1883. 266—269. p. [Helytartótanács utasítása, 1772.] — VERZEICHNISS VON GRÖSSTENTHEILS NEUEN BÜCHERN, WELCHE BEY JOHANN MICHAEL PAUER BUCHHÄNDLER IN PEST ZU HABEN SIND. Pest 1795. — SYLVESTER: Némi adalék magyar könyvek árához. Kvtári Szle 1914. 154—156. p. [XVIII—XIX. sz.] — BALLAGI ALADÁR: A budapesti könyvkereskedés 1790-ben. Figyelő 1877. 39—47. p. — ABAFI-AIGNER LAJOS: A magyar könyvkereskedelem a század elején. Corvina 1879. 59—60, 62—64, 66—68, 71—72. p. — WALDAPFEL JÓZSEF: Csokonai mint könyvárusjelölt. ITK 1928. 271—273. p. — IFJ. PÉCZELY JÓZSEF levelezése író barátaival. Közl. Balkányi Kálmán. ITK 1904. 61—83, 320—330. p. [Könyvterjesztésről: 62—65, 76. p.; Csokonai új kiad. terjesztéséről: 321. p.] — RÉVAY MIKLÓS levele Aranka Györgyhez. 1804. dec. 26. ITK 1935. 185. p. [Könyvárusok.] — LUKINICH IMRE: Könyvárak száz év előtt. Kvtári Szle 1914. 122—123. p. [1806—1810.] — NEMES SÁMUEL, LITERÁTI: Antiquariusi levelek. Századunk 1839. 72, 75, 90. — BENCZUR JÓZSEF: A magyar tudós társaság könyvterjesztési oldala. Pesti Hírlap 1841. 62. — KÖNYVKERESKEDÉSÜNK AKADÁLYAI. Jelenkor 1842. 25. — IRODALMUNK TERJESZTÉSE ÜGYÉBEN. V. A. Irodalmi Ór I. 1846. 123. — IRODALMUNK ÉS KÖNYVÁRUSAINK. Nemz. Újs. 1847. 524. — HOROVITZ FÜLÖP számára írt ajánlások könyvesboltja megnyitásakor. 1847—1848. 16 db. 17 f. OSZK An. lit. — KÖHALMI BÉLA: Könyvnapok 115 évvel ezelőtt. A Könyv 1935. 5. sz. — REXA DEZSŐ: Könyvek ára a XIX. század első felében. MKSZle 1962. 74—75. p.

Sajtó. — ÖSSZEFOGLALÓ MŰVEK. — L. előbb, 684. p. — A KORSZAKRA VONATKOZÓ ÁTTEKINTÉSEK. — SZALÁDI ANTAL: A magyar hírlapirodalom statisztikája. 1780—1880. Bp. 1884. 19,

248, 5 p. — FERENCZY JÓZSEF: A magyar hírlapirodalom története, 1780-tól 1867-ig. Bp. 1887. VII, 510 p. — HÍRLAPJAINK. A magyarországi hírlapok monográfiája, készült az 1896-iki ezredéves országos kiállítás sajtókiállítására I–VI. Bp. [1896.] [Kolligátum a XIX. sz. jelentős hírlapjainak történetéből 1896-ig.] — SZINNYEI JÓZSEF: Hírlapirodalomunk fejlődése. (Beöthy Zsolt — Badics Ferenc: Képes magyar irodalomtörténet I. Bp. 1907.) — A MAGYAR NEVELÉSÜGYI FOLYÓIRATOK BIBLIOGRÁFIÁJA. 1841–1936. Összeáll. Baranyai Mária, Keleti Adolf. Bp. 1937. 148 p. (A Föv. Ped. Kvtár 3.) — FELHŐ IBOLYA — VÖRÖS ANTAL: A helytartótanácsi levéltár. Bp. 1961. 599 p. (A M. Orsz. Levéltár kiadv. I. 3.) — EGYES KÉRDÉSEK. — KOZMUTZA LÍVIA: Az első magyar újságírók. Pécs 1928. 48 p. — RODICZKY JENŐ: Die ersten ungarischen Landwirtschaftlichen Zeitungen. Wochenblatt für Land- und Forstwirtschaft [a Pester Lloyd melléklapja] 1873. 50. — PONGRÁCZ A.: Szépirodalmi folyóirataink 1848-ig. Bp. 1930. — DRECHSLER ÁGNES: A nemzeti függetlenségért vívott nemesi harc fellendülésének idején megjelent időszaki lapok és folyóiratok. (1806–1832.) Bp. 1954. [Jegyzet.] — DEZSÉNYI BÉLA: A magyar hírlap útja a kiadó és közönség között a XIX. század első felében. MKSzle 1943. 413–428. p. — ZÁDOR ISTVÁN: Heine [Heinrich 1791–1872] a tárcairó és hatása az osztrák–magyar tárcairodalom kezdetére. Bp. 1935. 169 p. (Specimena 76.) — SZANA TAMÁS: A sajtó felszabadulása. Bp. 1898. 56 p. [1780–1848. Sajtócenzúra.] — ÉBER ERNŐ: Hírlapirodalomunk a szabadságharc előtt és alatt. Huszadik Század 1949. 274–281. p. — JOÓ TIBOR: A magyar protestáns időszaki sajtó. Prot. Szle 1935. 144–146. p. — VÁROSOK, ORSZÁGRÉSZEK SAJTÓJA. — KELÉNYI B. OTTÓ: Buda és Pest hírlapirodalmának múltja. A Sajtó 1927. 1. sz. 10–17. p., 5. sz. 1–11. p. — PITROFF PÁL: A győri sajtó története, 1728–1850. Győr 1915. 150 p. — BARANYAY JÓZSEF: A komáromi nyomdászat és a komáromi sajtó története. Komárom 1914. 192 p. — KÁRDOS EMILIA: A pécsi német sajtó és színészet története. Pécs 1932. 156 p. — AMBROVITS, HANS: Bibliographie der Zeitungen und Zeitschriften Pressburgs. Südostforschungen 1942. 607. pp. — CSATKAI ENDRE: Kísérletek Sopronban újság és folyóirat alapítására 1850-ig. MKSzle 1959. 90–94. p. — BERKESZI ISTVÁN: A temesvári könyvnyomdászat és hírlapirodalom története. Temesvár 1900. IX, 4, 185 p. — NAGY LÁSZLÓ: A Veszprém megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája. 1820–1956. Veszprém 1957. 171 p., 1 t. (Veszprémi könyvek 2.) — Erdély. — NEUGEBOREN DÁNIEL GYÖRGY: Ueber die Lage und die Hindernisse der Schriftstellerei in Siebenbürgen. Sieb. Quart. I. 1–27. p. — JAKAB ELEK: Az erdélyi hírlapirodalom története 1848-ig. Bp. 1882. 86 p. (Ért. a nyelv- és széptud. köréből X. 9.) — SIGERUS, EMIL: Die deutsche periodische Literatur Siebenbürgens, 1778–1930. Nagyszeben 1930. 8 p. — WEISENFELD, E.: Die Geschichte der Publizistik bei den Siebenbürger Sachsen. Frankfurt a. M. 1939. — A MAGYARORSZÁGI IDEGEN NYELVŰ SAJTÓ. — A német nyelvű sajtót I. előbb, az erdélyi sajtónál, valamint az előző korszaknál, 696. p. — Román sajtó. — CHENDI, I.: Inceputurile ziaristice noastre, 1789–1795. Szászváros 1900. — LUPAS, I.: Cea mai veche revistă literară românească. Cluj 1921. — BALAN, T.: Teodor Racoc și „Crestomaticul Românesc.” Cedrul Cosminului 1925. — LUPAS, I.: Contribuțiuni la istoria ziaristiceii românești ardeleni. Sibiu 1925. — LUPEANU, B. — MELIN, A.: Inceputurile ale ziaristiceii românești în Ardeal. Almanahul presei române. Cluj 1926. —

LŐRINCZI LÁSZLÓ: Az erdélyi román sajtó száz éve. Erd. Helikon 1938. 302—303. p. □ JOVAN RADONIC: Prilog istoriji srpskih štamparija u Austriji pred kraj XVIII veka. Spomenik 49. k. 67—71. p. □ VIGH KÁROLY: A tizenkilencedik század szlovák hírlaptörténete. Bp. 1945. 76 p.

Cenzúra. — ÖSSZEFOGLALÓ MŰVEK. — L. az előző korszaknál a □-ig, 696. p. — SZANA TAMÁS: A sajtó felszabadulása. Bp. 1898. 56 p. — GÁRDONYI ALBERT: Könyvcenzúra és ritka könyvek. Kvtári Szle 1916. 49—57. p. [1832—] — SASHEGYI OSZKÁR: A német felvilágosodás és a magyar cenzúra. Bp. 1938. 106 p. — GNAU, HERMANN: Die Zensur unter Joseph II. Strassburg—Leipzig 1911. 16, 313 p. — SASHEGYI OSZKÁR: II. József sajtópolitikája. Sz 1958. 88—118. p. — SASHEGYI OSZKÁR: Zensur und Geistesfreiheit unter Joseph II. Bp. 1958. (Stud. Hist. Ac. Scient. Hung. 16.) — SASHEGYI OSZKÁR: I. Ferenc nyomdapolitikája. MKSzle 1943. 368—382. p. — GORIUPP ALISZ: A kormányzat sajtópolitikája és a magyar hírlapok a XVIII. század fordulóján. MKSzle 1944. 19—34. p. és kiny.

Könyvtárak, könyvgyűjtemények. — ÖSSZEFOGLALÓ ÉS ÁLTALÁNOS JELLEGŰ MŰVEK. — L. az előző korszaknál (Agnethler és Muslea kivételével). — KREMMER DEZSŐ: Könyvtári élet Pest-Budán. Kvtári Szle 1916. 7—16. p. [XVIII—XIX. sz. ford.] — GÁRDONYI ALBERT: Könyvtárrendezés a XVIII. század végén. MKSzle 1939. 142—148. p. (Kassai Akad. Könyvtár, 1795.) — THALLÓCZY LAJOS: Könyvtártörténeti adalékok az esztergomi primási levéltárban. MKSzle 1906. 380—382. p. [XVIII. sz. utolsó harmada.] — GÁRDONYI ALBERT: A magyar könyvtárpolitika kezdetei. MKSzle 1940. 134—146. p. [XVIII. sz. vége.] — FEJES, JOHANN VON: Philosophisch-moralische Schriften. Pest, 1802-től. 116 f. OSZK Oct. Germ. 24. ff. 54—70. De utilitate publicarum Bibliothecarum pro illis, qui, harum usum facere non possunt, vel nolunt. Cenz. pld. tórl. 1810. Megj. a Solennia memoriae anniversariae primae natalium bibliothecae ev. publicae Kishontiana . . . 1809. e. kiadványban. — KAZINCZY FERENC: Pályám emlékezete. Nemzeti Könyvtár, Abafi kiad. III. 3. Bp. 1879. 107—112. p. — [AZ EGYETEMI, SZÉCHÉNYI, AKADÉMIAI KÖNYVTÁRAK ÁLLOMÁNYÁRÓL.] Honművész 1835. 464 p. — KAZINCZY FERENC Utazásai. Pest 1839. X, 414 p. (— eredeti munkái II.) — SCHEDEL [TOLDY] FERENC: Könyvtárakról. Athenaeum 1843. I. — VARJU ELEMÉR: Magyar könyvgyűjtők ex librisei. MKSzle 1895. 193—204. p. [61 ex libris leírása.] — ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR. — Ö s s z e f o g l a l á s o k. (Széchényi Ferenc könyvtára.) — KOLLÁNYI FERENC: Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Országos Könyvtára 1802—1902. I. A könyvtár megalapításától gróf Széchényi Ferenc haláláig. Bp. 1905. 485 p. — Tervek és megalapítás. — KOVACHICH MÁRTON György: Institutum diplomatico-historicum inelyti regni Hungariae. Pest 1791. 18, 221 p. — KOVACHICH MÁRTON György: Institutio grammatophylacii publico pro instituto diplomatico-historico inelyti regni Hungariae. Pest 1792. 51 p. — Az Országos Széchényi Könyvtár alapítása. M. Hirmondó (Bécsi) 1802. 285—287. p. [Sz. F. kívánságai, a nádor rendelkezései.] — EINRICHTUNG einer National-Bibliothek durch Se. Exc. den Grafen Széchényi. Zeitschrift von und für Ungern 1802. II. 231. p. — A z e l s ő k a t a l ó g u s o k. — CATALOGUS bibliothecae Hungaricae Francisci com. Széchényi. Tom. 1. Sopron 1799. 16, 659 p.; Index . . . Pest 1800. 494 p.; Suppl. 1. Pozsony 1803. 32, 646 p.; Index . . . Pozsony 1803. 211, 5 p.; Suppl. 2. Sopron 1807. 16, 615 p.; Index . . . Pozsony 1803. 232 p.; Catalogus

manuscriptorum bibliothecae nationalis hungaricae Széchényiano-regnicolaris. 3 vol. Sopron 1813–1814.; Catalogus nymorum Hungariae instituti nationalis Széchényiani. 3 partes. Pest 1807.; Appendix ad catalogum. . Pest 1810. 17, 18–252. p. – BARTFAI SZABÓ LÁSZLÓ: A Széchényi-könyvtár első katalógusa. MKSzele 1927. 284–319. p. – A könyvtár 1803–1848 között. – [KINDI MÁTYÁS pesti szücs adománya az OSZK javára.] M. Hírmondó (Bécsi) 1803. I. 98. p. – [Könyv, ill. kézirat-adakozás a „nemzeti könyvház” számára.] M. Kurir (Bécsi) 1803. II. félv. 63–64. p. – CSEREY FARKAS levele Széchényi Ferenchez. 1804. máj. 23. ITK 1934. 392–393. p. [Könyvfelajánlás a könyvtár javára.] – . . . SZÉCHÉNYI LAJOS gróf intézete a’ Széchényi orsz. könyvtár mellett. Tud. Gyűjt. 1833. I. 91–94. p. [Beszerzési költségek, fizetés.] – I.: BRASSÓI MILLER FERDINÁND Jakab emlékezete. Tud. Gyűjt. 1824. VII. 36–58. p. – WINDISCH ÉVA, V.: Az Országos Széchényi Könyvtár első könyvtárosai. A Könyvtáros 1956. 24–27. p. – WINDISCH ÉVA, V.: Fejezet a könyvtárosi pálya magyarországi kialakulásának történetéből. MKSzele 1957. 136–153. p. – WINDISCH ÉVA, V.: Könyvtári árvédelem 1838-ban. MKSzele 1956. 740–742. p. – HORVÁT ISTVÁN: 1843-ik évi emlékirat a M. N. Múzeum könyvtáráról. MKSzele 1887. 224–238. p. – SZÉCHÉNYI FERENC. – ÁLDÁSY ANTAL: A gr. Széchényi-család levéltára. MKSzele 1902. 285–318. p. – BARTFAI SZABÓ LÁSZLÓ: A gróf Széchényi-család története I–III. Bp. 1911, 1913, 1926. – FRAKNÓI VILMOS: Gróf Széchényi Ferenc. 1754–1820. Bp. 1902. 384 p. (M. tört. életr. XVIII. évf. 3–5. füz.) – B. SZABÓ LÁSZLÓ: Széchényi Ferenc gr. emlékezete. MKSzele 1922. 5–12. p. – OLOFSSON PLACID: Gróf Széchényi Ferenc irodalom-pártolása. Pannonhalma 1940. 159 p. (Pannonhalmi füzetek 26.) – LECHNER JENŐ: A Magyar Nemzeti Múzeum épülete. (1836–1926.) Bp. 1927. 68 p. – EGYETEMI KÖNYVTÁR. – MÁTÉ SÁNDOR: A budapesti m. kir. tudományegyetem könyvtára. 1774–1895. Bp. 1896. 21 p. – MÁRKI JÓZSEF: Könyvtári nefelejtés, vagy a budapesti magyar királyi tudományegyetem könyvtárának rövid ismertetése. Bp. 1874. 36 p. [1778–1874.] – ILLÉSY JÁNOS: Az egyetemi könyvtár megvizsgálása 1780-ban. MKSzele 1897. 45–50. p. – BRÜCKNER JÁNOS: A jozefinista kultúrpolitika és az Egyetemi Könyvtár. (1780–1784.) MKSzele 1956. 112–137. p. – DIE KÖNIGLICHE ungarische Universitäts Bibliothek zu Pest. Merkur v. Ung. 1786. 201, 265. – SZENTMIRÁLYI JÁNOS: Kempelen Farkas egy könyvtárról. A Könyvtáros 1954. 3. – ZUWAGHS der k. ungar. Universitätsbibliothek. Merkur v. Ung. 1786. 956–958. p. [A felosztott szerzetesrendek könyvtárainak beolvasztása.] – A NAGYSZOMBATI könyvtár a pesti egyetemnek ajándékoztatik, ennek személyzete, fizetésük, a könyvtár alapítványa, rendezési s más utasítások. Merkur v. Ung. 1787. 18, 633, 661, 662, 665, 765, 1007, 1052. – A PESTI Királyi Universitásbeli Könyvtárban ezek a Magyar Könyvek valának. 1794. Vályi András. A kötések hátán: Catalogus Librorum Hungaricorum in Bibliotheca Reg. Universitatis Pestiensis. 223 f. OSZK F. II. 2. – [Az EGYETEMI kvt. könyvajándékot kap I. Ferentől.] Pressb. Ztg. 1821. 555–556. p. [A könyvek felsorolása.] – [PÁLYÁZAT az Egyetemi Könyvtárban könyvtáros állásra.] Ephemerides Posonienses. 1822. 345. p. – [A PESTI egyetemi könyvtár forgalma.] Gem. Bl. 1836. aug. 7. 501–502. p. – TÓTH ANDRÁS: Az Egyetemi Könyvtár Fejér György igazgatósága alatt. (1824–1843.) MKSzele 1959. 265–279. p. és klny. – EGYETEMI Könyvtár. Fejér György prépost kanonok és kir. tan. a m. kir. egyetemi könyvtár igazgatóját végképp fölmentvén, helytartó igazgatóvá Schedel Ferenc m. akad. titoknokot nevezte ki öfelsége.

Jelenkor 1843. 27. — [TOLDY F. kinevezése az Egy. K. igazgatójává.] Pesth. Tagebl. 1844. 1187. p. — KERESZTÉNYI JÓZSEF: Az Egyetemi Könyvtár szerepe a XVIII–XIX. század érmészetében. Bp. 1960. (Klly. Numizm. Közl. 1957–58.; A bpi. Egy. Kvtár kiadv. 11.) — TÓTH ANDRÁS: Haladás és reakció küzdelme a budapesti Egyetemi Könyvtár új épülete körül. MKSze 1955. 41–71. p. — MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA. — A MAGYAR Tudományos Akadémia Könyvtára. 1826–1961. Szerk. Rózsa György. Bp. (1960.) 109, 3 p., 1 t. — HELLER ÁGOST: A M. T. Akadémia Könyvtára. Bp. 1901. — BERLÁSZ JENŐ: Az Akadémiai Könyvtár történetének vázlatja. MKSze 1956. 202–216. p. — BERLÁSZ JENŐ–NÉMETH MÁRIA, Sz.: Az Akadémiai Könyvtár múltja és jelene. Bp. 1956. (Klly. MKSze 1956. 202–229. p.; Az MTA Kvtárának kiadv. 2.) — HARASZTHY GYULA: A 130 éves Akadémiai könyvtár. Bp. 1956. (Klly. M. Tudomány 1956. 63–84. p.) — CSANAK DÓRA, F.: Az Akadémiai Könyvtár története a szabadságharcig. MKSze 1959. 47–73. p. — KÖNYVTÁRI dolgok. Magyarország 1911. III. 8. [A 80 éves akadémiai és az 50 éves Ráday-kvtár rövid tört.] □ BAJZA JÓZSEF: A Telekiek tudományos hatása. M. Tud. Társ. Évk. VII. 92–129. p. — A KÖNYVTÁR gvarapódása. M. Tud. Társ. Évk. II. (1832–1834.) 230. p.; Tud. Tár 1834. I. 247. p., IV. 265. p.; 1835. VI. 250. p. — SCHEDEL [TOLDY] FERENC: Az academiái könyvtár rövid története és mibenléte. A könyvtár ünnepélyes megnyitásokor dec. 23. 1844. M. Tud. Társ. Évk. VIII. 86–91. p. — A MAGYAR Tud. Társaság könyvtárnyitásának ünnepe. Jelenkor 1844. 103, 104. — [AKADÉMIAI könyvtár megnyitása.] Hírnök, 1844. dec. 31.; Pesth. Tagebl. 1844. 1242. p. — JAVASLAT. Az MTA Könyvtárában levő tárgyi gyűjtemények átengedése a M. N. Múzeum számára, és a M. N. M. könyvtárában a könyvkölcsönzés bevezetésére. M. Ak. Ért. 1847. 402–403. p. — TOLDY FERENC: Utasítás a M. Akadémiai Könyvtár tisztviselői számára. Buda 1848. 31 p. [Érdeketlileg az Egy. Kvtár számára készült. Később Toldy az MTA Kvtára számára átdolgozta.] — TESTÜLETEK (VÁROSOK, TANINTÉZETEK STB.) KÖNYVTÁRAI. — L. még az előző korszaknál. — A közönséges bibliothecák haszna. Hasznos Mulatságok 1826. II. 43. — A TUDOMÁNYOKAT a Magyar Nemzet között terjeszteni törekedő Nemzeti Léleknek jelenségei. M. Hirmondó (Bécsi) 1798. II. szept. 18. 361. p. [„Batthyáni József... Bibliothékáját közönséges bibliothékává készítette.”] — „A TÁPIÓSZELI közkönyvtár jegyző könyve.” (1845–1880.) 135 f. OSZK F. H. 1436. ff. 1–27. Könyvjegyzék. ff. 27–135. Könyvszámlák. — MAJOR SÁNDOR: Berzsényi Dániel és a „Nemes Somogyvármegye könyvtára”-nak kapcsolata. A Könyvtáros 1956. 8. sz. 575–576. p. — JAKAB GÉZA–NÉMETH LÁSZLÓ: Országos Nemzeti Könyvtárépítő-mozgalom a reformkor elején Zalában. MKSze 1958. 267–271. p. — Csaplovics-könyvtár Árva megyében. Századunk 1840. 46. — CSAPLOVICs-féle közkönyvtár Árva megyében. Jelenkor 1840. 47. — PÁZMÁNY ZOLTÁN: Az árvamegyei Csaplovics-könyvtár szabályzata 1840-ből. MKSze 1899. 319–320. p. — REXA DEZSŐ: Az árvamegyei Csaplovics-könyvtár története. Muz. és Kvtári Ért. 1907. 200–206. p., 1908. 31–41, 113–119. p. — BALÁZS FALVA. — LUPEANU, A.: Blajul și biblioteca lui. Balázsfalva 1932. — LUPEANU, A.: Biblioteca Centrală din Blaj. Bucarest 1934. — MANCIULEA, ST.: Biblioteca Centrală din Blaj. Indicele manuscriselor. Balázsfalva 1939. [Tanintézetek.] — BUDAPEST. — TEMESVÁRY REZSŐ: A Kir. Orvosegyesületi könyvtár százéves története. Gyógyászat 1937.; klly. Bp. 1937. 6 p. — DEBRECEEN. — DIÓSDI ELEKES GYÖRGY: Borbélysebé-

szek könyvtára. MKSzele 1945. 130–133. p. [1799.] – K a s s a. – RÖSZKEI ISTVÁN: Adalékok a kassai királyi jogakadémia könyvtárához. MKSzele 1882. 1–30. p. [1784–1880.] – K e c s k e m é t. – NAGY ISTVÁN: Tudósító a Kecskevári Ref. Gymnasium Könyvtárának állapotja, és némely főbb Gyámolítói felől. Tud. Gyűjt. 1818. VI. 112–114. p. – K o l o z s v á r. – GYÖRGY LAJOS: Az erdélyi könyvtárügy és a kolozsvári egyetemi könyvtár. (Erdély magyar egyeteme. Kolozsvár 1941.) – GYÖRGY LAJOS: A Benigni-könyvtár. Adatok a Kolozsvári Egyetemi könyvtár történetéhez. Erd. Muz. 1943. 1–7. p. [1782–1819.] – SZEMZŐ PIROSKA: A kolozsvári „főszonyságok” könyvtára 100 esztendővel ezelőtt. MKSzele 1940. 171–172. p. – K o l o z s v á r i „Főszonyságok” könyvtárának („főszonyságok olvasótársaságának”) alapszabályzata. Erd. Híradó, 1839. dec. 26.; Nemz. Ujs. 1840. jan. 8. – N a g y e n y e d. – NAGY-ENYEDI collégium könyvtára. Parnassusi Időtöltés VII. 1796. 29. – P á p a. – MOKOS GYULA: A pápai ev. ref. főiskolai könyvtár szabályzata 1802-ből. MKSzele 1903. 166–173. p. – REXA DEZSŐ: A pápai főiskola könyvtára 1843-ban. Kvtári Szle 1915. 170–181. p. – P o z s o n y. – HOMOKAY PÁL: 1. Öröm-ünnep a pozsonyi evang. Lyceum könyvtárában. 2. Megezőfólas. 1827, 1829. 17 f. OSZK Oct. II. 285. – S á r o s p a t a k. – „A SÁROSPATAKI Könyv-Házban Találkozó Magyar Könyveknek Lajstroma. Le irattatott 1793 eszt.” 11 f. OSZK F. II. 672. – ABAFI LAJOS: Bessenyei György levele a sárospataki kollégium tanáraihoz. Figyelő 1876. 109–110. p. [Könyveket adományoz.] – SÁROSPATAKI könyvtár a nagy épületben mely 1806-ban kezdetett, 1828. júl. végén falai bevakoltatván, Fáy képe felfüggesztetett. Erd. Híradó 1828. 15. – OLVASÓKABINÉTEK, KÖLCSÖNKÖNYVTÁRAK, OLVASÓEGYLETEK, KASZINÓK. – SZEMZŐ PIROSKA: A magyar kölesönkönyvtárak kezdetei. MKSzele 1931. 165–175. p. [Többek között Institoris Gábor, Müller József, Heckenast Gusztáv.] – KÓSA JÁNOS: A magyar kölesönkönyvtárak kezdetei. MKSzele 1939. 463. p. – KÓKAY GYÖRGY: Az első magyar kölesönkönyvtárak történetéhez. MKSzele 1957. 271–275. p. [XVIII. sz. vége.] – SOMAHÁZY ISTVÁN: A Casinók könyvtáraitól. Veszprém [folyóirat] 1883. 3. – KERÉKES EMIL: Adatok a Kaszinó történetéhez. Győri Szle 1930. 104–106. p. [1839–1856.] – DEZSÉNYI BÉLA: Használtak-e a kaszinók a könyv- és hírlapkiadásnak? MKSzele 1942. 423–426. p. – CSATKAI ENDRE: Könyvgyűjtők, régiséggyűjtők a régi Sopronban. (Könyv. Soproni Szle 1938. 3.) – CSATKAI ENDRE: Régi soproni könyvgyűjtők, könyvesboltok és olvasó kabinetek. MKSzele 1939. 54–61. p. – KÖLCSÖNKÖNYVTÁR Győrött. Magyar Kurir 1789. 1321. – TIMÁR KÁLMÁN: Az első „Olvasó Kabinét” Győrött. Győri Szle 1930. 179–180. p. [1789.] – [NEMETI MIHÁLY olvasó-kabinétje Sopronban.] Mind. Gyűjt. 1790. III. 274. p. – [INSTITORIS GÁBOR olvasó kabinétje.] M. Hirmondó (Bécsi) 1793. I. 739–740. p., 1796. I. 494, 594. p. – LÉCES KÁROLY: A pesti magyar olvasó-kabinet megalapítása és könyvállománya. MKSzele 1959. 345–356. p. [Institoris Gábor.] – [A soproni olvasókabinétről.] Mind. Gyűjt. 1798. II. 8. p. – [Institoris kölesönkönyvtárának hirdetése.] Hazai és Külföldi Tudósítások 1812. I. 118. p. – GEBUNDENE seltene und rare Bücher... bey Johann Gleixner, in den gewesten Lesekabinet... Pest 1800. 132 p. – [Kölcsönkönyvtár Pesten és Budán.] Gem. Bl. 1813. febr. 18. 111. p. – MÜLLER JOSEPH. In Joseph Müller's öffentlichen Leihbibliothek in Pest, auf dem Franziskaner-Platz, in von Jankovitschen Hause werden Bücher zum Lesen ausgeliehen. Vorerinnerung. Pest 1814. 8 p. – BÜCHERVERZEICHNISS der k. k. privilegirten oeffent-

lichen Leihbibliothek des Joseph Klapka. I. Temesvár 1816. Supplement 1817. — VERZEICHNIS d. Bücher, welche bey Paul Burian Buchhändler, und Eigenthümer d. öff. Leih-Lesebibliothek zu Ofen zum Lesen ausgeliehn werden. 1—2. Abt. Ofen 1819. — KÁPOSVÁRI olvasószoba Somogy megyében. Hasznos Mulatságok 1830. I. 5. — KÖSZEGI magyar olvasóegyesület. Társalkodó 1833. 38. — KISS SÁMUEL: Rábaközi olvasó társaság. Társalkodó 1836. 92. — GR. SZÉCHENYI ISTVÁN levele a rábaközi olvasótársaság elnökéhez. Czenk, okt. 22. 1836. Hazai és Külföldi Tudósítások 1836. II. 43. — A RÉV-KOMÁROMI Casinói Társaság Jegyzőkönyve. 1836—1843. 129 f. OSZK F. H. 1870. Ebben az egyesületi könyvtár használatának szabályai. — BAJAI jótékony olvasóegyesület. Társalkodó 1838. 56. — ERÖFFNUNG der Leih-Bibliothek von Gustav Heckenast. Pesth. Tagebl. 1839. I. 524, 669. p. [Kölcsönzési szabályzat.] — HECKENAST GUSZTÁV kölcsönkönyvtárt nyitja, melyben magyar könyvek is találhatók. Jelenkor 1839. 26. sz. 101. p. — HECKENAST GUSZTÁV kölcsönző könyvtára. Bpi Szle 1840. I. 8. p. — ADALÉKOK a magyar irodalom történetéhez. XIX. sz. 43 f. OSZK F. H. 1100. ff. 22—25. „9-tes Bulletin der Leihbibliothek von Gustav Heckenast . . . Pest 1840.” — [HECKENAST GUSZTÁV kölcsönkönyvtára.] Pesth. Tagebl. 1843. 765. p. — BURIÁN, PAUL [hirdetése.] Pesth. Hdlztg. 1840. 291—292. p. [Budán a Pistori-házban kölcsönkönyvtára és olvasószobája van.] — MÁJER ISTVÁN: Casinóink hatása nemzeti fejlődésünkre s művelődésünkre. Hasznos Mulatságok 1840. aug. 15. — GYÖRI olvasóegyesület. Társalkodó 1840. 8. — A SZÉKESFEHÉRVÁRMEGYEI olvasó társaságról. Világ 1841. I. 1. — SZEMERE BERTALAN: Borsodi olvasókör. Pesti Hírlap 1842. 162.; Athenaeum 1842. II. 15.; Regélő Pesti Divatlap, 1842. 60.; Társalkodó 1842. 72.; Hon és Külföld 1842. 259. — GYÖRSZENTMÁRTONI olvasótársaság. Hírnök 1842. 86—98. p. — KÁROLYFEHÉRVÁRI olvasóegyesület. Egyházi Tudósítások 1843. I. 6. — GYÖRI olvasóegyesület. Das Vaterland 1844. 147. — BÓZSA SÁNDOR: Mezőföldi könyvtár eredete. Prot. Egyh. és Isk. Lap 1844. 45. — BUDAI olvasó-egyesület. Társalkodó 1847. 14. — MAGÁNKÖNYVTÁRAK. — SZARVASI M.: Magánkönyvtáraink a XVIII. században. Bp. 1939. 131 p. (Az OSZK kiadv. 7.) [Részletes bibliográfiával.] — HORVÁTH ENDRE: Magyarországi újjörög könyvek és könyvtárak. MKSze 1939. 136—141. p. — DUDÁS GYULA: A bácsmegeyi régi könyvtárak. (A Bács-Bodrog vármegyei történelmi társulat évk. XIV. évf. 1898.) — ERDŐS MIKSA: Régi magyar könyvgyűjtők. M. Gyűjtők Lapja 1897. 1. — SCHAMS, FRANZ: Privat-Bibliotheken und Sammlungen. (Schams, Franz: Vollständige Beschreibung der königl. freyen Haupt-Stadt . . . Ofen . . . in Ungarn. Buda 1822. 318—353. p.) [József nádor, Brunswick, Majláth József, a ferencrendiek, Cziráky, Nyitrai, Sághy Ferenc, a főgimnázium, Öry könyvtára.] — THIELE, I. C.: Das Königreich Ungarn VI. Kassa 1833. 28—29. p. (Wissenschaftliche Anstalten in Ofen.) FŐÜRI KÖNYVTÁRAK. — L. még az előző korszaknál is. — TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: Főüri könyvtárak. Kvtári Szle 1935. 17. sz. 132—133. p. — Apponyi Antal György (Nagy-Apponyi). — „DISSERTATIONES historicae, statisticae et geographicae, quae in Scriptis periodicis . . . editae et a Georgio Gyurikovits Posenii concinnatae sunt.” OSZK F. H. 1256. ff. 103—106. „Die Übertragung der Gräfl. Anton-Apponyischen Bibliothek von Wien nach Pressburg.” „Pressburg . . . 1825. Georg v. Gyurikovits.” — COLLECTIO Monumentorum quae in memoriam bibliothecae Apponianaee custodita sunt. Posenii 1827. 34 p. — A GRÖF Apponyi-féle könyvtár megnyitása jún. 13-kán 1827-ben. Pressb. Ztg. 1827. 47.; Vereinigte Ofner- und Pester-Ztg. 1827. 49. — GYURIKOVITS, G.:

Eröffnung der Graf Anton Apponyi'schen Bibliothek in Pressburg. Archiv f. Geographie . . . 1827. Bd. XVIII. — JAMBREKOVICH LÁSZLÓ: A Nagy-Apponyi Apponyi könyvtár. M. Bibl. Szle 1925. 116—120. p. — JAMBREKOVICH LÁSZLÓ: A gróf Apponyiak nagy-apponyi könyvtáráról. MKSze 1925. 56—67. p. — JAMBREKOVICH LÁSZLÓ: Egy magyar könyv-vándorlásról. Könyvbár. Lapja 1927. 59—63. p. — *Bruckenthal Sámuel (Nagyszeben)*. — CSÁKI, M.: Das Baron Bruckenthal'sche Museum. Skizzen zu einem Führer . . . Hermannstadt 1895. 115 p. — LAGARDE, AUGUSTE: Voyage de Moscou à Vienne. Paris 1824. VIII. 440 p. — DIE LITERARISCHEN UND KUNSTSAMMLUNGEN IN SIEBENBÜRGEN. Die Freyherr Bruckenthal'schen Sammlungen in Hermannstadt. Archiv f. Geographie . . . 1827. Bd. XVIII. — KATALOG der Bibliothek des Baron Bruckenthal'schen Museums in Hermannstadt I—III. Nagyszeben 1896—1900. — *Eszterházyak (Cseklész)*. — LE ROY DE LOZEMBRUNE: *Matinées de Lanschitz*. Wien 1778. — *Festetics György (Keszthely)*. — KLEMPA KÁROLY: A keszthelyi Festetics könyvtár. Keszthely 1938. 24 p. — KOSTYÁL ISTVÁN: Festetics György könyvtárosi instrukciója. MKSze 1956. 299—303. p. — PÉCZELY PIROSKA: A keszthelyi Festetics-kastély és belső berendezése. Bp. 1958. 91 p. — *Reviczky Károly*. — PERIERGUS DELTOPHILUS [Reviczky Károly Imre]: *Bibliotheca graeca et latina quas usui meo paravi*. Berolini 1784. 100, 160, 60, 64, 24 p. — *Széchenyi Ferenc*. L. Országos Széchenyi Könyvtár. — *Széchenyi István*. — RADÓ ISTVÁN: A soproni Széchenyi-könyvtár. Soproni Szle 1939. 340—343. p. [Könyveit a Városi Közkönyvtárban.] — SZABÓ LÁSZLÓ, BARTFAI: Gróf Széchenyi István könyvtára. Bp. 1923. 102 p. — RADÓ POLIKÁRP: Gróf Széchenyi István könyvtárának töredéke Sopron sz. k. város köz-könyvtárában. MKSze 1938. 113—122. p. — RADÓ ISTVÁN: A Sopron . . . város köz-könyvtárában őrzött Széchenyi-könyvtártöredék címjegyzéke. Sopron 1941. 48 p. — *Teleki Sámuel könyvtára, a Teleki-téka (Marosvásárhely)*. — BIBLIOTHECA Samuelis S. R. I. Com. Teleki de Szék I—IV. Vienae 1796—1819. — SZÁVA FARKAS: Teleki Sámuel gróf collationissa és testamentuma, a marosvásárhelyi Teleki-könyvtár s több kegyes alapítványokra vonatkozólag és egy pár szó a könyvtár jelen állásáról . . . (Bécs, 1811. nov. 14.) M. Sajtó 1857. 105—106. — KAZINCZY FERENC: Erdélyi Cancellarius Gróf Teleki Sámuel Excell. Bibliothecája. Marosvásárhelytt. Tud. Gyűjt. 1817. VII. köt. 3—8. p. — A TELEKI-könyvtár magyar- és 2-dik nagyobb részéről való jelentés. M. Ak. Ért. 1843—44. 101, 130, 157. — A TELEKI-könyvtár. Pesti Napló 1873. 221. — A TELEKI-könyvtár ügye. Pesti Napló 1873. 266. — BRÁS ISTVÁN, FEJ.: Adatok a Teleki-könyvtár alapításának történetéhez. Marosvásárhely 1901. 13 p. [Mihelyes János könyvtáros feljegyzéseiből, 1764—1794.] — GULYÁS KÁROLY: Gróf Teleki Sámuel könyvtáralapítása. Pásztortűz 1925. 11—12. p. — TELEKI DOMOKOS, GRÓF: A marosvásárhelyi Teleki-könyvtár története. Cluj-Kolozsvár 1931. 14 p. [Kluy. Erd. Muz. 1930. 313—324. p.; Erd. Tud. Füz. 29.] — A MAROSVÁSÁRHELYI TELEKI-TÉKA. Kvtári Szle 1934. 1. sz. 5. p. — FODOR I.: Teleki téka. Marosvásárhely 1938. 32 p. — GULYÁS KÁROLY: Gróf Teleki Sámuel marosvásárhelyi könyvtáralapítása. (Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum 50. éves jubileumára. Sepsiszentgyörgy 1939. 202—207. p.) — TELEKI DOMOKOS: Gróf Teleki Sámuel emlékezete. MKSze 1940. 1—8. p. — SOMKUTI GABRIELLA: Giambattista Bodoni levele Teleki Sámuelhez. MKSze 1959. 200—202. p. [T. S. könyvrendelésére válasz.] — CLAUSER MIHÁLY: Nagy-Ernyei Kelemen Márton leírása a Teleki-tékaról. MKSze 1940. 9—14. p. [1826.] — *Viczai Mihály könyvtára*. — ZÁVODSZKY LEVENTE: Viczay Mihály a magángyűjtő

és Pray György barátsága. Kath. Szle 1932. 340—356. p. — FŐPAPI, EGYHÁZI KÖNYVTÁRAK. — L. még az előző korszaknál is. — HERMANN EGYED—ÉBERHARDT BÉLA: A veszprémi egyházmegye papságának könyvkultúrája és könyvvállománya a XIX. század elején. Veszprém 1942. 373 p. (A veszprémi egyházmegye múltjából 8.) — *Bars-szentkereszt*. — CSONTOSI JÁNOS: A bars-szentkereszt püspöki könyvtár kéziratai. MKSzele 1882. 127—141. p. — *Besztercebányai püspökség*. — SCHEMATISMUS Historicus Dioecesis Neosoliensis pro Anno Saeculari MDCCLXXVI. Ab erecta sede episcopali C. 23—30. p. — *Eger*. — KAZINCZY FERENC: Utazások, Eger Octob. 22.-dikén 1789. Orpheus 1790. I. 161. pp. — GRÓF ESZTERHÁZY KÁROLYNAK igaz tisztelőji. (Elfelejtethetlen emlékeztető Egri Püspök Galanthai Gróf Eszterházy Károlynak jeles Élete, Közhasznú építési és különösen az általa szerzett, utánna pedig nevededett, megyebéli Könyv-Gyűjteménynek leírása.) Tud. Gyűjt. 1819. V. 3—32. p. — AZ EGRI LICEUMI KÖNYVTÁR és a könyvnyomda. Tud. Gyűjt. 1828. VI. 15—16. p. — TOLDY FERENC: Egri szünnapok. Új. M. Muz. 1853. 515—534. p. — CSÁSZÁR FERENC: Az egri Dante-codexről. Új. M. Muz. 1854. 153. p. — MONTEDEGIÓ ALBERT FERENC: Az egri érsekmegyei könyvtár leírása. (Heves és Külső-Szolnok vármegyék leírása. Eger 1868.) — KAZINCZY FERENC: Pályám emlékezete. Nemzeti Könyvtár, kiad. Abafi. III. 3. Bp. 1879. 107—112. p. — MICHALEK MANÓ: Az egri érsekmegyei könyvtár története. Irodalmi Szle 1893. — AZ EGRI érsekmegyei könyvtár szakszerű címjegyzéke I—II. Eger 1893. 1. Pótlékfüzet. Eger 1894; 2. Pótlékfüzet. Eger 1900. [Michalek Manó bevezetése.] — UDVARDY LÁSZLÓ: Az egri érseki joglécum története (1740—1896). Eger 1898. — VARJU ELEMÉR: Adatok az egri érsekmegyei könyvtár ismertetéséhez. MKSzele 1902. 27—49. p. — BREZNAVY E.: Esterházy Károly gróf és Eger. (Gróf Esterházy Károly egri püspök emlékének ünneplése születésének kétszázados évfordulója alkalmából. Eger város közönségének 1925. évi dec. 13-án tartott diszkozyűlésén. Eger 1926. 53—64. p.) — SZMRECSÁNYI MIKLÓS: Esterházy és a művészet. (Gróf Esterházy Károly egri püspök emlékének ünneplése születésének kétszázados évfordulója alkalmából. Eger város közönségének 1925. évi dec. 13-án tartott diszkozyűlésén. Eger 1926. 1—50. p.) — KELÉNYI B. OTTÓ: Esterházy Károly gróf (1725—1799) egri püspök és a magyar nyelv. MNY 1932. 41. pp. — SZMRECSÁNYI MIKLÓS: Eger művészetéről. Tanulmányok és jegyzetek a hazai barokk történetéhez. Sajtó alá rendezte Kapossy János és Radisics Elemér. Bp. 1937. 332 p. 32 t. — *Gyulafehérvár*. — KAZINCZYNAK Erdélyi Levelei közül. Károly-Fejérvár. Tud. Gyűjt. 1817. III. 32—35. p. — VESZELY KÁROLY: Batthyáni Ignác és az általa Károly-Fejérvárt alapított intézet. Kolozsvár 1861. (Gyulafehérvári füzetek I. 66—127. p.) — BEKE, ANTONIUS [ANTAL]: Index manusccriptorum Bibliothecae Batthyianianae dioecesis Transsylvaniensis. K. Fehérvár 1871. 56 p. — KARÁCSONY JÁNOS: Szent Gellért püspök müncheni kódexe. MKSzele 1894. 10. p. — ALTER B.: A gyulafehérvári Niebelung codex-töredék. (A Rózsahegy k. f. főgymn. ért. 1897—98. Rózsahegy 1898.) — VARJU ELEMÉR: A gyulafehérvári Batthyány-könyvtár. MKSzele 1899. 134—175, 209—243, 329—345. p., 1900. 17—55, 131—169, 228—249, 337—361. p., 1901. 24—52. p.; önállóan: Bp. 1901. — GYALUI FARKAS: A gyulafehérvári Batthyány intézet kiállítása. Erd. Lapok 1912. 32. — KIÁLLÍTÁSI Kalauz. Közzéteszi a Batthyány-intézet. Ötvösség, könyvkötészet, ex libris, kéziratok. Gyulafehérvár 1912. 36 p. — *Jászó*. — A PREMONTREIEK könyvtárának katalógusa. XIX. sz. első fele. 263 f. OSZK Qu. H. 1520. — *Kalocsa*. — „LIBRI

qui in Bibliotheca Capitulari Colocensi exstant Hungarici." OSZK F. H. 675. 4 f. [A kalocsai káptalani könyvtár magyar könyvei. XVIII–XIX. sz.] – CSONTOSI JÁNOS: A kalocsai főegyházi könyvtár kéziratai. MKSze 1883. 271–308. p. – FELSMANN JÓZSEF: A kalocsai codex. (A Szt. Ist. Társ. Tud. és irod. oszt. felolvasó üléseiből 11. Bp. 1896.) – BLEYER JAKAB: Hazánk és a német philologia a XIX. század elején. Kiadatlan levelek alapján. (Ért. a nyelv- és széptud. köréből. MTA XXI. köt. 8. sz.) – WINKLER PÁL: A kalocsai érseki kastély és főszékesegyházi könyvtár története. Kalocsa 1932. 43 p. – KASSA. – KATALOGTUSOK, könyvtárak jegyzékei. XVIII–XIX. sz. 142 f. OSZK F. H. 1762. Ocskay Antal kassai püspök magánkönyvtárának kat. ff. 1–8; A kassai akadémiai könyvtár kat. ff. 9–10. – MOLNÁR A.: Az első kassai püspöknek... Szabó András ő nagyságának halottas emlékezete Kassán a székesfő-templomban november 23. napján, 1819. Sárospatak 1820. 30 p. – KEMÉNY LAJOS: A kassai parochialis könyvtár jegyzéke 1781-ből. MKSze 1891. 333–336. p. – RÉCSEY VIKTOR: A kassai püspöki könyvtár codexinek és incunabulumainak jegyzéke. Bp. 1891. 108 p. – *Nagyszombat*. – A JEZSUITÁK könyvtára Nagyszombatban újra szerveztetik. Merkur v. Ung. 1787. 18. sz. 1052. p. – *Nógrád*. – SZÉKÁCS: Nógrádi ev. egyházmegyei könyvtár és munkáló társulat. Prot. Egyh. és Isk. Lap 1844. 4. – TUSZTYENSZKY FERENC: A nógrádi ev. esperességi könyvtári és munkáló társulati ünnepély. Prot. Egyh. és Isk. Lap 1844. 28. – *Pécs*. – KLIMÓ pécsi püspök által alapított könyvtár. Pressb. Ztg. 1774. 30. – PÉCSETT Klimó püspök könyvtárt alapít. Merkur v. Ung. 1787. 22. – [CSAJÁGHY KÁROLY]: Klimó György Pécsi Püspök élete. (Munkálatai a' Pesti Növendékpapság' magyar iskolájának V. Buda 1838. 321–343. p.) – SARKADY ISTVÁN: A pécsi püspöki könyvtár. Új M. Muz. 1859. 174–178. p. – KLIMÓ György pécsi püspök könyvtárának felirata. M. Sion 1863. 313. p. – VARIJ ELEMÉR: Jegyzetek a pécsi egyházmegyei könyvtár-ból. MKSze 1907. 193–206. p. – BALOGH KÁROLY: Az Erzsébet Tudományegyetem könyvtára. M. Művészet 1929. 568–575. p. – HORVÁTH MARGIT: Klimó püspök könyvtáralapítása. (Közl. a pécsi Erzsébet Tud. egy. könyvtárából. 1931–1932. 12. sz.) – HORVÁTH MARGIT: Mit tudunk meg Klimó püspök hagyatéki irataiból könyvtárára vonatkozólag. (Közl. a pécsi Erzsébet Tud. egy. könyvtárából. 1931–1932. 37. sz.) – LIBER MARGIT: Klimó mint maecenas. (Közl. a pécsi Erzsébet Tud. egy. könyvtárából. 1931–1932. 23. sz.) – VASSÓ ILONA: A pécsi püspöki könyvtár francia nyomtatványai és kéziratjai. (Közl. a pécsi Erzsébet Tud. egy. könyvtárából. 1931–1932. 33. sz.) – SZENTKIRÁLYI ISTVÁN: A pécsi püspöki könyvtár első évei. Dunántúl 1941. – HERNÁDY FERENC: A pécsi Klimó-könyvtár múltjából. MKSze 1959. 86–90. p. – HERNÁDY FERENC: Klimó György könyvtárának két felirata. Adatok a pécsi műemlékkönyvtár nyilvánosítása időpontjához és szabályzata történetéhez. (Az OSZK évk. 1959. Bp. 1961. 302–315. p.) – *Pozsony*. – POZSONYI JEZSUITÁK könyvtára. Merkur v. Ung. 1786. 319. – *Szombathely*. – PÁLINKÁS GÉZA: A szombathelyi székesegyházi könyvtár régi kéziratainak és ősnymtatványainak jegyzéke. (Nas megyei Régészeti Egylet évk. 1891–92.) – FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ: Középkori kéziratok a szombathelyi papnövelde könyvtárában. MKSze 1894. 13–17. p. – GÉFIN GYULA: A szombathelyi püspöki könyvtár. (Nasvármegye és Szombathely város kultúregyesülete... 2. évk. II. köt. 1926–27. Szombathely 1927. 103–108. p.) – GÉFIN GYULA: A szombathelyi egyházmegye története I. Szombathely 1929. 445 p. – GÉFIN GYULA: Molnár János szepesi kanonok és Szily János szombat-

helyi püspök két levélváltása. Győri Szle 1932. 131–136. p. [a püspöki és szem. könyvtár, 1776–1793.] – NAGY REZSŐNÉ, GÉFIN Mária: A szombathelyi Herzan-könyvtár francia könyvei és kéziratjai. Győr 1934. 96 p. – EGYÉB MAGÁNKÖNYVTÁRAK, GYŰJTEMÉNYEK. – L. még az előző korszaknál is. – Aranka György. – TELEKI LAJOS: Aranka György könyvtáráról. Erd. Muz. 1904. 479–480. p. – *Batsányi János*. – KATONA JENŐ: Bacsányi János könyvtára. A Könyv 1955. 166–168, 224–225. p. – VERZEICHNISS der im Nachlasse des am 12 May 1845 zu Linz verstorbenen Johann von Batsányi vorgefundenen Bücher. Linz am 5. August. 1845. 40 f. OSZK F. Germ. 1318.; vö. Kozocsa Sándor: Batsányi János könyvtára. Kvtári Szle 1934. 49–50 p. – *Bél Károly András*. – CATALOGUS librorum Car. Andr. Belii a die XIX. mensis Januarii in collegio rubro auctionis lege dividendorum. Lipsiae 1784. 270 p. – *Benkő József*. – BENKŐ JÓZSEF levele Aranka Györgyhez. 1798. jan. 11. ITK 1935. 51–52. p. [Katalógusa.] – *Bölni Farkas Sándor*. – JANCsó ELEMÉR: Bölni Farkas Sándor [1795–1842] könyvtára. Kvtári Szle 1935. 84–85. p. [A kolozsvári unitárius főgimnázium könyvtárában.] – *Cornides Dániel*. – CLARISSIMI Danielis Cornides in regia Universitate quondam professoris ac Bibliothecae custodis Bibliotheca Hungarica, Pestini 1792. – [CORNIDES DÁNIEL pesti professor könyvtárának eladása.] M. Hirmondó (Bécsi) 1792. II. 83–84. p.; 1793. I. 939. p. [1792: Batthyány Ignácé, 1793: Teleki Józsefé.] – *Fáy János*. – ZOLTAI LAJOS: Fáj János a könyv- és műgyűjtő debreceni polgármester. 1773–1833. Déri Múzeum 1935. 129–143. p. – *Gyarmathy Sámuel*. – M. NAGY OTTÓ: Gyarmathy Sámuel könyvtárának jegyzéke. Erd. Muz. 1943. 332–341. p. – *Gyurikovits György*. – TÓTI POROSZLAY FRIDRIK: Gyurikovits György T. B. posoni tanácsnok Könyv- és Kézirati Gyűjteményének esmértetése. Tud. Gyűjt. 1836. III. 48–65. p. – A GYURIKOVITS-KÖNYVTÁRA vonatkozó adatok. XIX. sz. 141 f. OSZK F. H. 1250. – *Horvát István*. – [MÁTRAY GÁBOR]: Kimutatás néhai Horvát István Széchenyiországos könyvtári ör könyvtára s ehhez tartozó gyűjtemények felől, az ország nádorispánjához 1846. Kisasszonyhó 16. napján az említett nagytudományú férfiú végintézete teljesítője, Károlyi István, Reseta János s Waltherr László által felterjesztett részletes irományokkal. Pest 1846. 11 p. – VASVÁRI PÁL: Szóemelés a Horvát-gyűjtemény ügyében. Társalkodó 1846. 97. – HORVÁT ISTVÁN könyvtára. Jelenkór 1846. 79. – HORVÁT ISTVÁN könyvtárának katalógusa. XIX. sz. első fele. 3 köt. OSZK F. H. 1893. – HORVÁT ISTVÁN könyvtárának katalógusa, betűrendben. XIX. sz. 9 köt. OSZK F. H. 1806. – *Igaz Sámuel*. – ASZTALOS MIKLÓS: Egy magyar szerkesztő [1786–1826] könyvtára a XIX. sz. első negyedében. Kvtári Szle 1935. 148–150. p. – *Jankovich Miklós*. – FEJÉR GYÖRGY: T. Vadassi Jankovich Miklós Gyűjteményeiről... Tud. Gyűjt. 1817. XI. 3–46. p. – „W. JANKOVICH MIKLÓS Magyar Könyvei 1795. esztendőben.” 26 f. OSZK F. H. 665. – JANKOVICH MIKLÓS könyvtárának és egyéb gyűjteményeinek eladására vonatkozó szerződés másolata 1832^{ki} Sz. András hava 10^{keről}. 2 f. OSZK F. Lat. 3752. – *Kazinczy Ferenc*. – SZÉCHY KÁROLY: Kazinczy otthon. Erd. Muz. 1888. 359–399, 427–478. p. – „KAZINCZY [Ferenc] könyvtárjegyzéke. Közli dr. Gulyás József. Sárospatak 1950.” 95 f. OSZK F. H. 2265. – *Kereszturi József*. – A KOLOZSMONOSTORI KONVENT leltára. Közli Beke Antal. Tört. Tár 1898. 635–669. p. [Kereszturi József könyvei, 1783. 659. p.] – *Kisfaludy Károly*. – KISFALUDY KÁROLY örökségére, hagyatékára és anyagi viszonyaira vonatkozó adatok. (1814–1844.) 150 f. OSZK F. H. 1347. ff. 56–62. Kisfaludy Károly

könyvtárának jegyzéke. — *Kisfaludy Sándor*. — CSÁSZÁR ELEMÉR: Kisfaludy Sándor könyvtára 1795-ben. MKSzele 1908. 314–318. p. — KOZOCSA SÁNDOR: Kisfaludy Sándor könyvtára. (1772–1844.) Kvtári Szele 1934. 12. sz. 91–92. p. — PAIS KÁROLY: A két Kisfaludy Sándor. Cegléd 1937. 53 p. — *Kollár-könyvtár*. — GYURIKOVITS GYÖRGY: Keresztényi Kollár Ádámnak, a' Bétsi Császári Könyv-tár' Felvigyázójának, 's Cs. kir. Udvari Tanácsosnak élete, tudós munkái s Kéziratok' Gyűjteménye. Tud. Gyűjt. 1823. X. 1–26. p. — CATALOGUS praestantissimorum librorum, necnon rarissimorum manuscriptorum Bibliothecae Kollarianae. Bécs 1783. 290 p. — *Kossuth Lajos*. — KATONA JENŐ: Kossuth Lajos könyvtára. A Könyvtáros 1954. 11. sz. 20–22. p.; A Könyv 1955. 1. sz. 27–28. p. — *Kultsár István*. — ALAPY GYULA: Kultsár István (1760–1828) és könyvtára. Komárom 1928. 211 p. — KULTSÁR ISTVÁN könyvtárát Komárom megyének ajándékozta. M. Kurir 1827. II. 51, 52. sz. [Az erről szóló okmányok]; Tud. Gyűjt. 1827. XI. 119.; Kom. Lap 1844. 12. — ERDÉLYI PÁL: A komárommegyei Kultsár-könyvtár. MKSzele 1886. 75–90. p. — *Lakics György*. — [LAKICS GYÖRGY könyvtárának nyilvános árverése 1782. jul. 30-án.] Ephemerides Vindobonenses 1782. 378. p. — *Lechner János*. — VERSGYŰJTEMÉNY. XIX–XX. sz. 246 f. OSZK Oct. H. 862. ff. 220–246. Lechner János könyveinek jegyzéke. [1826.] — *Nemes Sámuel*. (*Literáti*.) — CSONTOSI JÁNOS: Litteráti Nemes Sámuel 1842-ik évi hagyatéki leltáráról. Arch. Ért. 1910. 266–269. p. — *Péczeli József*. — CATALOGUS librorum venalium . . . defuncti cl. viri Josephi Péczeli. Pozsony 1793. 32 p. — GULYÁS PÁL: Egy XVIII. századi magyar író könyvtáráról. MKSzele 1901. 220–221. p. — *Petőfi Sándor*. L. a következő korszaknál, 724. p. — *Petrasovics András*. — NÉH. PETRASOVICS ANDRÁS úr hátrahagyott könyveinek lajstroma. Pest 1837. 93 p. — *Pray György*. — ZSÁK ADOLF: Pray György egy ismeretlen művéről. ITK 1902. 377. p. [Könyvei N. váradon.] — KATONA ISTVÁNNAK, Pray György és Kelemen Imrének Novák Krizosztom pannonhalmi főapáthoz írt levelei. Közl. Németh Ambrus. Tört. Tár 1902. 303–320. p. [Pray könyvtáráról, könyvtárosságáról, 1780–1794.] — *Ribay György*. — HAVRÁN DÁNIEL: Ribay könyvtára a Magyar Nemzeti Múzeumban. MKSzele 1902. 352–361. p. — *Ruprecht Teofil*. — BIBLIOTHECA litteratissimi viri Teophili Ruprecht . . . etc. Posonii 1784. 118 p. — *Sárközy-család*. — MÓZSA ÉRNŐ: Adatok a somogyi udvarházak könyvkultúrájának kérdéséhez a XVIII. sz. utolsó és a XIX. sz. első évtizedeiben. A Sárközyek bibliotékája. (A Kaposvári Megyei Könyvtár évk. Kaposvár 1958–1959.) — *Schwandtner János György*. — SCHWANDTNER JÁNOS GYÖRGY könyvtára. M. Hirmondó (Bécsi) 1792. I. 414. p. — *Szűts Antal*. — VÖRÖS KÁROLY: Egy győri nemes könyvtára a forradalom előtt. MKSzele 1955. 72–87. p. — *Trnka Wencel*. — CATALOGUS librorum et actorum medicorum Wenceslai Trnka . . . etc. Pestini 1796. 110 p. — *Ujfalvy Krisztina*. — KISPÁL MIHÁLY: Egy régi magyar író könyvtára. EPhK 1887. 184–188. p. — *Verseghy Ferenc*. — GÁLOS REZSŐ: Verseghy Ferenc könyvtára 1810-ben. Győri Szele 1932. 294–303. p. — *Vörösmarty Mihály*. — CSAPODI CSABA: Vörösmarty Mihály könyvtára. MKSzele 1956. 65–68. p. — *Walther László és Imre*. — WALTHER LÁSZLÓ és Imre vegyes jegyzetei. (1833–1873.) 11 köt. OSZK Qu. H. 1525/3. 2. köt. „Lajstroma Nemes Walther László–Imre Könyveinek minden tekintet nélkül a Betürendre vagy a Nyelvre, mellyel a Könyv írva vagyon. Kezdetett 1825. Mindszent Hava 26. napján.” Betürendes tárgymutatóval. 336 f. — *Zágoni Gábor*. — VITA ZSIGMOND: Zágoni Gábor könyvtárának maradványai az enyedi Bethlen-könyvtárban. (Könyv és könyvtár.

Bp. 1961. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának közl. 24.)

Olvasóközönség. — ALSZEGHY ZSOLT: A könyv és olvasója. (Magyar művelődéstörténet I—V. Szerk. Domanovszky Sándor, Balanyi György stb. Bp. 1941. IV. 483—516. p.) — TRÓCSÁNYI ZOLTÁN: A tizen-nyolcadik század magyar könyveinek olvasóközönsége és példányszáma. MKSzele 1941. 22—37. p. — KÓKAY GYÖRGY: Javaslatok a könyv olvasás népszerűsítésére 1789—1790-ből. (Az OSZK évk. 1959. Bp. 1961. 292—301. p.) — KULCSÁR ADORJÁN: Olvasóközönségünk 1800 táján. Bp. 1943. 89, 3 p. — KIS JÁNOS: Hogyan kell magyar olvasó publikumot nevelni. Tud. Gyűjt. 1818. VIII. 90. pp. — KOVÁCS SÁMUEL: A könyvekről és azoknak olvasásáról. Tud. Gyűjt. 1823. XII. 48—70. p. — KIS JÁNOS: A Dunántúli evang. Superintendencia rendelete a magyar nyelv előmozdítása ügyében. 1829. 2 f. OSZK Qu. H. 874. — KIS PÁL: További Értekezés a Magyar olvasó Publikum öregbítéséről. 1824. 4 f. OSZK Qu. H. 698.; Vö. Kis János cikkével: Tud. Gyűjt. 1818. VIII. — M. D.: Olvasás hazánkban. Társalkodó I. 1832. 49. — DÖME: A magyar olvasók 1841-ben. Athenaeum 1841. II. — NAGYDIÓSI GÉZÁNÉ: Női olvasómozgalom a múlt század közepén. MKSzele 1957. 66—67. p. — SÁNDOR ISTVÁN: Író és közönség. Szeged 1945. 211 p.

Gyorsírás. — MAKOLDY SÁNDOR: Újabb kutatások eredményei a reformkorok gyorsíróiról. Bp. 1957. 40 p. — KOVÁTS ALAJOS: Száz év a magyar gyorsírás történetéből. Auróra 1920. 18—19. sz. 52—53. p. — „STENOGRAPHIA vagy össze vont írás... adja elő Gáti István...” Szatmár 1820(—1821). 139 f. OSZK Oct. H. 4. — GÁTHY ISTVÁN: Stenographia, Tachygraphia, Pasigraphia Universalis Lingva Rövid Foglalatja. 1824. 75 f. OSZK Oct. H. 467.

B) AZ 1848—49-ES POLGÁRI FORRADALOM ÉS NEMZETI SZABADSÁGHARC IDŐSZAKA

Társadalmi viszonyok. — MAGYARORSZÁG története, 1790—1849. A feudalizmusról a kapitalizmusra való átmenet korszaka. Szerk. Mérei Gyula—Spira György. Bp. 1961. 645 p. — SPIRA GYÖRGY: A magyar forradalom 1848—49-ben. Bp. 1959. 676 p. — L. még az előbbi korszakoknál.

A könyv. — ÖSSZEFOGLALÓ BIBLIOGRÁFIÁK. — L. az előző korszakoknál. — 1848—49-RE VONATKOZÓLAG. — KACZIÁNY GÉZA: A magyar mémoires irodalom 1848-tól 1914-ig. Bp. 1917. 61 p. — REIZNER JÁNOS: Adalékok a szabadságharc s az emigráció könyvészetéhez. MKSzele 1882. 114—121. p.

Nyomdászat, könyvkiadás, könyvkereskedelem. — ÖSSZEFOGLALÓ ÁTTEKINTÉSEK. — BALLAGI ALADÁR: A magyar nyomdászat történeti fejlődése, 1472—1877. Bp. 1878. 248 p. — NOVÁK LÁSZLÓ: A nyomdászat története V. 1801—1867. Bp. 1928. 93 p. — FIRTINGER KÁROLY: Ötven esztendő a magyarországi könyvnyomtatás múltjából. Bp. 1900. 220 p. — FIRTINGER KÁROLY: A magyar állam nyomdászat-történelmi térképe. Bp. 1896. 28 p. — FITZ JÓZSEF: A magyar nyomdászat 1848—49. Bp. 1948. 213 p. (Hungária könyvek 13.) — A további áttekintéseket és a korábban létesült nyomdákra, kiadókra vonatkozó összefoglaló műveket (pl. CZAKÓ-IVÁNYI-GÁRDONYI: A kir. m. Egyetemi Nyomda története) l. az előbbi korszak-

nál. — RÉSZZLETKÉRDÉSEK. — LANDERER és Heckenast ajánlatának tárgyalása az 1847/48. évi törvénycikkek kinyomtatásáról. April 20. 1848. 1 f. OSZK An. lit. — TOMOR FERENC: A republikánus írók érdekében. Márczius Tizenötödike, 1848. nov. 2. sz. — A RÉGI szép időről. Lovag Falk Zsigmond visszaemlékezései 1848-ra, a Nemzeti Dal, a 12 pont első kinyomtatására. M. Nyomd. 1904. 79. p. — GIEGL, STEFAN: Die Feldbuchdruckereien im Jahre 1848. Tipographia 1884. XVI. 1-6. sz. [Táborinyomdász naplója.] — KARA Győző: Fábrián Gábor levelezése. ITK 1893. 224-242. p. [Könyvvásárlás.] — DEZSÉNYI BÉLA: Tábori nyomdák és nyomdászok 1848-ban és 1849-ben. MKSzele 1944. 57-61. p. — BARTÓK LUKÁCS: A kolozsvári kath. lyceum nyomdája Debreczenben 1849-ben. Vas. Újs. 1871. — KEMÉNY LAJOS: A kassai könyvnyomtatás történetéhez az 1848/49. szabadságharc korából. MKSzele 1914. 263-267. p. — MIKE került a nyomda 1849-ben? Kvtári Szele 1917. 38-39. p. — Az 1848. évi nyomdász árszabály. Gutenberg 1886. 10. — A SAJTÓTERMÉKEK köteles példányaira vonatkozó intézkedések történetéhez. MKSzele 1902. 204-205. p. [Horváth M. miniszter rendelete, 1849. jún. 19.] — BETŰSZEDŐK Budavár bevételénél. M. Nyomd. 1893. 79. p. (1849.) — FIRTINGER KÁROLY: A magyar Bankjegynyomda betűöntőjéről. M. Nyomd. 1899. 146-147. p. [Ockenfuss Antal, a 48-as kormány betűöntője.] — MARKÓ MIKLÓS: Ahol a Kossuth-bankó papírja készült. Ország-Világ 1918. 18. — NYOMDÁSZMOZGALMAK. — Az alábbi dokumentumoknál a (M.: . . . §.) jelzés a közreadó kiadvány, MÉREI GYULA: Munkásmozgalmak 1848-49-ben (Bp. 1948. 269 p.) megfelelő helyére utal. — A BUDAPESTI könyvkötő legényeknek a minisztériumhoz benyújtott kívánságai, 1848. ápr. 21. (M.: 23. §.) — A PESTBUDAI könyvkötő mestereknek a legények ápr. 21-i kívánságaira a minisztériumhoz benyújtott válasza, 1848. máj. 6. (M.: 24. §.) — A PÓZSONYI nyomdászoknak pestiekhez intézett felhívása, 1848. ápr. 23. (M.: 127. §.) — A BUDAPESTI kártyacsináló legényeknek a minisztériumhoz benyújtott kívánságai, 1848. április 24. (M.: 46. §.) — HORVÁTH LÁZÁRNAK a nyomdászlegények kérésére nyomdaköltéseiről adott nyilatkozata, 1848. ápr. 29. (M.: 128. §.) TÁNCSICS MIHÁLY hasonló nyilatkozata, 1848. ápr. 30. (M.: 129. §.) — A' KÖNYVNYOMTATÓ munkások' kérelme. Munkások Ujsága 1848. 5. sz. 88-91. p. — a) A NYOMDÁSZSEGÉDEKNEK a Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztériumhoz benyújtott kérése. 1848. ápr. 30. [A könyvnyomtatók jegyzékével.] b) A pesti nyomdatulajdonosok nyilatkozata a fenti bérlővetelési ügyben. 1848. máj. 12. c) A minisztérium a nyomdatulajdonosokat és a nyomdászlegények megbízottjait egyeztető tárgyalásra hívja. 1848. máj. 13. d) A nyomdatulajdonosok és nyomdászsegédek között létrejött kollektív szerződés. 1848. máj. 13. e) A minisztériumi egyeztetőbizottság jelentése a bpi nyomdászok és segédek közötti egyeztető tárgyalásról. 1848. máj. 19. (Az a), d), e) tételeket közli, a többire utal M.: 130, 134, 135. §.) Vö. Die Opposition c. lap 1848. máj. 12. 28. sz. 111. p. [A nyomdászsegédek sztrájkot ígérnek.] — A MINISZTERIUM rendelete Budá városához az egyetemi nyomda hat segédjének elbocsátása ügyében, 1848. máj. 20. (M.: 136. §.) — A BUDAPESTI betűöntő munkásoknak a minisztériumhoz benyújtott és munkabéremelésre irányuló kérése, 1848. jún. 6. (M.: 162. §.) — Ue. ÜGYBEN Békefy Miklós pesti aljegyző jelentése a város tanácsának, 1848. dec. 26. (M.: 163. §.) — KÖNYVKI-ERESKEDŐ SEGÉDEK. — A PESTI könyvkereskedők a minisztériumhoz benyújtott nyilatkozatukban jelentik, hogy legényeik felszólításukra közölték, hogy elégedettek sorssal. O. L. Közl. és közmunkatgyi min. Egyveleges 1849-13.

Sajtó. — ÖSSZEFOGLALÓ MŰVEK. — L. előbb, 684. p. — KRISTÓF GYÖRGY: Az erdélyi magyar vidéki hírlapirodalom története a kiegyezésig. Erd. Muz. 1939. 249–275. p. — MORLIN ADORJÁN: A magyar nyelvű élcikkek első évtizedei. (1848–1858.) MKSzele 1943. 166–183, 383–406. p. — SZINNYEI JÓZSEF: Hírlapirodalmunk 1848–49-ben. MKSzele 1877. 105–127, 223–243. p.; klny. Bp. 1877. — ÉBER ERNŐ: Hírlapirodalmunk a szabadságharc előtt és alatt. Huszadik Század 1949. 274–281. p. — DEZSÉNYI BÉLA: Az 1848-as forradalom és szabadságharc sajtójának ismertetése. I. r. Bp. 1954. [Jegyzet.]

Sajtószabadság. Cenzúra. — ÖSSZEFOGLALÓ MŰVEK. — L. előbb, 696. p. — SZANA TAMÁS: A sajtó felszabadulása. Bp. 1898. 56 p. — *A korabeli dokumentumokt ennél a korszaknál kivételesen közöljük.* — ÁCS MIHÁLY: Öreg nyomdászok a sajtószabadság első termékeiről. Vas. Újs. 1896. — SAJTÓSZABADSÁG. Képes Ujság 1848. 13. sz. 98. p.; Szabad sajtónak előleges szabályai. Uo. — SZABAD SAJTÓ. Munkások Ujsága 1848. 13. sz. 194–197. p. — VAS GERE BEN: A sajtószabadságról. Nép Barátja 1848. 11. sz. 163–170. hasáb. — SAJTÓSZABADSÁG. I–IV. Reform 1848. 2–5. sz. 9–11, 17–18, 25–26, 33–34. p. — SAJTÓSZABADSÁG. Képes Ujság 1848. 13. — Az EGYESÜLETI társulat kérvénye a sajtószabadság ügyében. Nép-Elem 1848. 28. sz. 111–112. p. — MADARÁSZ LÁSZLÓ–NÁDASKAI LAJOS: Felhívás a magyar honi írók, szerkesztők, nyomdászok, könyv- és műkiadók a kereskedőkhöz és az irodalom és szabadsajtó minden barátihoz! Nép-Elem 1848. 29. — ÉLJEN a sajtótörvény és Gréfl, a pesti bíró. Munkások Ujsága 1848. 25. sz. 101–102. p. — KISS ANTAL: Néhány szó a Sajtó és Nép ügyében a Minisztériumhoz. Pozsony 1848. — KISS ANTAL: Szózat a néphez az átalakulás érdekében. Pozsony 1848. 2 lev. 15 p. — HATVANI GÁBOR: Szabadsajtói emlény. Zsebkönyv. Debrecen 1848. 151 p. — SZILÁGYI SÁNDOR: [A sajtószabadságról.] Pesti Hírlap 1849. jan. 18.; l. még uo. 1848. márc. 23, 1848. ápr. 16. — *Számos dokumentumot tartalmaznak:* ANDICS ERZSÉBET: A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848–49-ben II. Bp. 1952. 47, 66, 68, 79, 93/a–c 158, 178. §; V. WALDAPEL ESZTER: A forradalom és szabadságharc levelestára III. Bp. 1955. 3, 39, 64, 96, 126. §.

Könyvtárak. — ÖSSZEFOGLALÓ MŰVEK. — L. az előző korszaknál. — ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR. — „Könyvtár felállítását s összeiratásának szabályai a müncheni kir. udvari s álladalmi könyvtár terve szerint. Írta s módosította Mátray Gábor Széchényi-oroszágos könyvtári Ór a magyar nemzeti Múzeumban, Pesten 1848–1849.” 126 f. OSZK F. H. 1923. F. H. 1935. — EGYETEMI KÖNYVTÁR, BUDAPEST. — Az EGYETEMI könyvtár. M. Hírlap 1849. 6, 8. — [Az EGYETEMI Könyvtár könyvvállományának gyarapodása.] Der Spiegel 1852. 450. p. [1849. jan. 1-től.] — [Az EGYETEMI Könyvtár adatai az 1849. évről.] Hölgyfutár 1852. 116. sz. 465. p. [Hírharang.]—EGYÉB. — BENE ISTVÁN: A győri nagyobb papnevelő intézet könyvtárának történetéhez. Győri Szle 1936. 204. [1849.] — VERZEICHNISS einer schönen und werthvollen Sammlung von Büchern aus der Bibliothek des Herrn Prof. Franz Adler v. Hildebrand. . . welche . . . öffentlich versteigert werden. Wien 1848. 38 p. — MAJLÁTH BÉLA—THALÓCZY LAJOS: Petőfi Sándor hátrahagyott kéziratái és könyvtára. MKSzele 1880. 193–217. p. — KACZIÁNY GÉZA: Könyvtáraink károsodása 1849-ben. Kvtári Szle 1915. 20. p.

RÖVIDÍTÉSEK

- Acta Hist. Art. — Acta Historiae Artium Academiae Scientiarum
 Hungaricae
 Ág. h. ev. főgimn. ért. — Ágostai hitvallású evangélikus főgimnázium
 értesítője, Szarvas
 Ak. Ért. — Akadémiai Értesítő
 Arch. Ért. — Archeológiai Értesítő
 Archiv d. Vereins f. Siebenb. Landesk. — Archiv des Vereins für
 Siebenbürgische Landeskunde
 Archiv f. Geographie... — Archiv für Geographie, Historie, Staats-
 und Kriegskunst (Wien)
 Arch. Közl. — Archeológiai Közlemények
 bibl. — bibliográfia
 Bibl. Szle — Bibliofil Szemle
 Bpi — Budapesti
 Bpi Szle — Budapesti Szemle
 Codices Hung. — Codices Hungarici
 Egy. Kvtár — Egyetemi Könyvtár
 EPhK — Egyetemes Philológiai Közöny
 Erd. — Erdélyi
 Erd. Muz. — Erdélyi Múzeum
 Erd. Muz. Egyj. Évk. — Erdélyi Múzeum Egylet Évkönyve
 Erd. Napt. — Erdélyi Naptár
 Erd. Prot. Közl. — Erdélyi Protestáns Közöny
 Erd. Tud. Füz. — Erdélyi Tudományos Füzetek
 Ért. a nyelv- és széptud. köréből — Értekezések a nyelv- és széptudo-
 mányok köréből
 Ért. a törttud. köréből — Értekezések a történelmi tudományok
 köréből
 évk. — évkönyv
 Filol. Közl. — Filológiai Közöny
 Föv. Kvtár Évk. — Fővárosi Könyvtár Évkönyve
 Föv. Lapok — Fővárosi Lapok
 A Föv. Ped. Kvtár — A Fővárosi Pedagógiai Könyvtár
 Gem. Bl. — Gemeinnützige Blätter
 Győri tört. és rég. füz. — Győri történelmi és régészeti füzetek
 Hadtört. Közl. — Hadtörténeti Közlemények
 Hung. Quart. — Hungarian Quarterly
 Az Iparműv. Múz. Évk. — Az Iparművészeti Múzeum Évkönyvei
 Irod. tört. kvtár — Irodalomtörténeti könyvtár
 Irod. Újs. — Irodalmi Újság
 ITK — Irodalomtörténeti Közlemények
 Kath. Szle — Katholikus Szemle
 kiadv. — kiadvány
 Klny. — Különnyomat
 Kom. Lap — Komáromi Lap

- Kom. rk. gimn. ért. — Komáromi római kacholikus gimnázium értesítője
 Könyvbar. Lapja — Könyvbarátok Lapja
 Közl. az Élet és Tud. köréből — Közlemények az Élet és Tudományok köréből
 Közl. a pécsi Erzsébet Tud. egy. kvtárából — Közlemények a pécsi Erzsébet Tudományegyetem könyvtárából
 Közl. Szepes várm. múltjából — Közlemények Szepes vármegye múltjából
 Kvtári Szle — Könyvtári Szemle
 Levéltári Közl. — Levéltári Közlemények
 Lic. ért. — Pozsonyi evangélikus liceum értesítője
 Lit. Berichte aus Ung. — Literarische Berichte aus Ungarn
 M. — Magyar
 Magaz. f. Geschichte, Liter. Siebenb. — Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens
 M. Ak. Ért. — Magyar Akadémiai Értesítő
 M. Ak. Évk. — Magyar Tudományos Akadémia Évkönyvei
 M. Bibl. Szle — Magyar Bibliofil Szemle
 Merkur v. Ung. — Merkur von Ungarn oder Literaturzeitung für das Königreich Ungarn und dessen Kronländer
 M. Gazdtört. Szle — Magyar Gazdaságtörténeti Szemle
 Mind. Gyűjt. — Mindenés Gyűjtemény
 M. Ipartört. — Magyar Ipartörténet
 M. Könyvker. Évk. — Magyar Könyvkereskedők Évkönyve
 MKSzle — Magyar Könyvszemle
 A MNM OSZK címjegyzéke — A Magyar Nemzeti Múzeum (Országos Széchényi) Könyvtárának címjegyzéke
 MNy — Magyar Nyelv
 A M. Nyelvtud. Társ. kiadv. — A Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványai
 M. Nyomd. — Magyar Nyomdászat
 MNyr — Magyar Nyelvőr
 Monumenta Hung. — Monumenta Hungarica
 Mo. tört. — Magyarország története
 A M. Orsz. Levéltár kiadv. — A Magyar Országos Levéltár kiadványai
 A „M. Polg.” N. Napt. — A „Magyar Polgár” Nemzeti Naptára
 M. Prot. Egyháztört. adattár — Magyar Protestáns Egyháztörténelmi adattár
 MSz — Magyar Századok (Horváth János- emlékkönyv. Bp. 1948.)
 MTA I. Oszt. Közl. — A Magyar Tudományos Akadémia I. Osztályának Közleményei
 A MTA Kvtár. kiadv. — A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kiadványai
 MTA Nyelvtud. Oszt. közl. — A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának közleményei
 M. Tipogr. — Papír- és Nyomdatechnika. Magyar Tipográfia
 M. tört. életr. — Magyar történelmi életrajzok
 M. Tört. Tár — Magyar Történelmi Tár
 M. Tud. Társ. Évk. — Magyar Tudós Társaság Évkönyvei
 Muz. és Kvtári Ért. — Muzeumi és Könyvtári Értesítő
 Művtört. Ért. — Művészettörténeti Értesítő
 Művtört. ért. — Művészettörténeti értekezések
 Nemz. Újs. — Nemzeti Újság
 Neveléstört. kvtár — Neveléstörténeti könyvtár

- Numizm. Közl. — Numizmatikai Közöny
 Nyelvtud. Közl. — Nyelvtudományi Közlemények
 Az Orsz. M. Szépm. Muz. Évk. — Az Országos Magyar Szépművészeti
 Múzeum Évkönyvei
 Az OSZK Évk. — Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve
 Az OSZK tud. kiadv. — Az Országos Széchényi Könyvtár tudomá-
 nyos kiadványai
 OSZK Qu. H., F. H., Oct. H., F. Lat., An. lit., Oct. Germ. — Az
 Országos Széchényi Könyvtár kéziratári jelzetei
 Pesth. Hdtztg. — Pesther Handlungs-Zeitung
 Pesth. Tagebl. — Pesther Tageblatt
 Pestvárm. Népműv. — Pestvármegyei Népművelés
 Philol. Közl. — Philológiai Közöny
 Pressb. Ztg. — Pressburger Zeitung
 Prot. Egyh. és Isk. Lap — Protestáns Egyházi és Iskolai Lap
 Prot. Jahrb. — Protestantische Jahrbücher für Oesterreich
 Prot. Közl. — Protestáns Közöny
 Prot. Szle — Protestáns Szemle
 Ref. Egyház — Református Egyház
 Sieb. Quart. — Siebenbürgische Quartalschrift
 A spi ref. főisk. évk. — A sárospataki református főiskola évkönyve
 Stud. Hist. Ac. Scient. Hung. — Studia Historica Academiae Scientiarum
 Hungaricae
 Sz — Századok
 Szegedi piar. gimn. ért. — Szegedi piarista gimnázium értesítője
 Szle — Szemle
 A Szt. Istv. Ak. Ért. — A Szent István Akadémia Értesítője
 Szt. Istv. Ak. I. Hittud. és Bölcs. Oszt. ért. — Szent István Akadémia
 I. Hittudományi és Bölcséleti Osztályának értekezései
 Szt. Istv. Társ. tud. és irod. oszt. felolv. — Szent István Társulat
 tudományos és irodalmi osztályának felolvasásai
 Tört. Szle — Történeti Szemle
 Tört. Tár — Történelmi Tár
 Tud. Gyűjt. — Tudományos Gyűjtemény
 Tud. Tár — Tudománytár
 Új M. Muz. — Új Magyar Múzeum
 Ung. Magaz. — Ungarisches Magazin
 Ung. Rev. — Ungarische Revue
 Vas. Újs. — Vasárnapi Újság
 ZfBw — Zentralblatt für Bibliothekswesen
 A zilahi ev. ref. koll. ért. — A zilahi evangélikus református kollégium
 értesítője
 Ztg — Zeitung

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

A név- és tárgymutató a kötetben közölt szemelvényekben, bevezető tanulmányokban és jegyzetekben előforduló s elsősorban a magyar könyv- és könyvtárkultúra történetével összefüggő személyneveket és tárgyszavakat (fogalmak, intézmények, orgánumok stb.) tartalmazza. A kötet végén közölt bibliográfiából csak az összefoglaló tárgyszavakat vettük fel, s ezekre dőlt betűs (kurzív) lapszámjelöléssel utalunk.

- ABÁDI BENEDEK 130, 147, 149–150
 ÁBRÁNYI EMIL 626, 629, 632
 ADDISON, JOSEPH 414–417
 admittitur 364, 365, 369
 Admonti Biblia 92
 adomány 134, 554, 556, 557, 558, 563, 582, 586–587
 ajánlás l. dedikáció
 AJTAI (ABÓD) MIHÁLY 276, 279
 Akadémia l. Magyar Tudományos Akadémia
 Akadémiai Könyvtár 324–325, 337, 484, 492, 504, 579–590
 aláírásgyűjtés l. subscriptio
 alapítólevél 44–45
 ALDUS MANUTIUS 128
 ALEMBERT, JEAN LE ROND D' 417
 ALEXOVICS VAZUL 295, 511–516
 állományellenőrzés 81, 537, 581, 583, 589
 állománygyarapítás 80–81, 284–285, 543–547, 548, 553–554, 556, 562, 581, 582, 586–587, 590
 állományvédelem 539, 583
 almanach 506, 508
 álnév 615
 ALSTEDIUS, JOHANN 235, 240
 ALTHAN MIHÁLY KÁROLY 270, 271, 274
 ALVINCI PÉTER 134
 AMBRO FERENC IGNÁC 456
 ANDRÁS, premontrei kanonok 72
 ANONYMUS 47, 51
 ANTAL MIHÁLY 427, 429, 430
 antifonárium 63, 64, 69, 71, 72, 83, 98–99, 99–100
 antikvár könyvkereskedelem 267–268, 294
 ÁNYOS PÁL 402
 APÁCZAI CSERE JÁNOS 136, 171–184
 APAFI MIHÁLY 191, 203, 238, 239, 571, 573
 APONYI GYÖRGY 297
 aprónyomtatvány 490, 595, 597
 Arad nyomdászata 452
 ARANKA GYÖRGY 401–402
 ARANY JÁNOS 319, 320, 435–437, 526, 623–628, 651
 arenga 94
 armarium 45, 69, 81, 94
 ÁRSTIL BAGRATID 232, 239
 Árvízkönyv 459, 460–461
 Athenaeum (folyóirat) 322, 323, 367, 418–424
 Athenaeum Rt 404
 ATHIAS, németalföldi nyomdász 237
 ATTAVANTE 118
 Aurora 304, 306, 367
 Aurora-kör 301, 318, 409, 412
 BABITS JÁNOS 424, 430
 Bagó és Gyurián-nyomda 641
 BAGÓ MÁRTON 318, 433, 434, 600, 641, 644, 647
 BAJKAI ENDRE 427, 430–431

- BAJZA JÓZSEF 301, 307, 314, 316, 317, 319, 322, 323, 365–367, 405–412, 418–423, 428–429, 433, 599
 bakonybéli összeírás 45, 51
 bála 454
 BALASSI BÁLINT 163–168
 BALÁZS, zalavári apát 93, 94
 Balázsfalva nyomdászata 249
 BALOGH PÁL, ALMÁSI 408, 410
 BÁNFFY FARKAS 575, 576
 bankjegynyomda (1818–49) 599–600
 baptis male l. keresztelési szerkönyv
 baptisterium l. keresztelési szerkönyv
 BARABÁS MIKLÓS 318
 BARCSAY ÁBRAHÁM 396
 BARITS ADALBERT 347, 348
 BARKÓ VINCE 348, 349
 BARKÓCZY FERENC 454
 BÁRÓCZI SÁNDOR 505, 507, 574, 575
 barokk 248–249
 BARÓTI SZABÓ DÁVID 296, 359, 413, 505, 507
 BARRA GÁBOR 370, 384
 Bártfa 96–100
 Bártfa nyomdászata 130, 188, 199–200, 205
 bártfai számadások 96–97
 BARTOLOMEO DELLA FONTE 115, 116
 BARTOSSÁGH JÓZSEF 410
 BÁTAI P. GYÖRGY 229, 239
 BÁTHORY ISTVÁN 131, 163, 196–197, 197–198
 BATHWA-I ISTVÁN, scriptor 83
 BATSÁNYI JÁNOS 292, 296, 320, 355–360, 412–413
 Batthyaneum 308, 568–572
 BATTHYÁNY GUSZTÁV 325
 BATTHYÁNY IGNÁC 252, 308, 568–574
 BATTHYÁNY JÓZSEF 454
 BATTHYÁNY KÁZMÉR (1807–1854) 379, 383, 385
 BATTHYÁNY LAJOS (1753–1806) 506, 508
 Batthyány-kódex 573
 BAYLE, PIERRE 514, 516
 Bécsi udvari könyvtár 125, 126
 BEICHEL JÓZSEF 457
 BEIMEL JÓZSEF 318, 368–369, 383, 455, 640, 641, 644
 BÉL MÁTYÁS 138, 249, 251, 259, 263
 III. BÉLA 49
 BELNAY GYÖRGY ALAJOS 451, 456
 benedictionális 86, 91
 BENICZKY PÉTER 394, 396
 BENKŐ FERENC 574, 576
 BENKŐ JÓZSEF 489, 493, 574, 575, 576
 BERCSÉNYI MIKLÓS 247
 BEREZ KÁROLY 378, 384
 BERÉNYI ZSIGMOND 527, 529
 bérharc l. nyomdászmozgalom
 BERTALAN, HALÁBORI 572, 574
 BERTHÓTI FERENC 242, 247
 BERZEVICZY GERGELY 295, 339–340
 BESSÉNYEI GYÖRGY 291–292, 327–339, 413, 490
 beszéd 26–27
 Beszterce nyomdászata 249, 449, 454
 BETHLEN GÁBOR 130, 134, 135, 571, 573, 576
 BETHLEN GERGELY 575, 576
 BETHLEN KATA 252, 262, 276, 277, 281–283
 BETHLEN MIKLÓS 189, 191, 195–196, 234
 Bethlen-könyvtár l. Nagyenyedi Református Kollégium könyvtára
 betű 71, 418
 betüöntöde 448, 456, 484
 betűtípusok 200, 201–203, 239, 570, 573
 bibliofília 56, 107, 238
 bibliográfia 24, 185–187, 251, 257–262, 306, 321–322, 466–469, 487, 488–504, 669–672, 690–691, 701–702, 722
 Bibliográfiai Értesítő 322, 383, 467, 487
 BIERMANN, KONRÁD 170, 171
 BIKFALVI FALKA SÁMUEL 303
 BIRÁNYI (SCRULTZ) ÁKOS 621–623
 bizományi árusítás 320, 435, 442–443, 471, 472, 473–478, 482–484, 596
 Blaeu-nyomdászcsalád 224, 239

- BOD PÉTER 251, 252, 257–262, 275–279, 283, 489, 492, 493, 502, 574–575
- BOLDIZSÁR, scriptor 99, 99–100
- BONFINI, ANTONIO 126, 132, 188
- BONIPERT, pécsi püspök 46
- BORNEMISZA PÉTER 130, 153–154, 155, 331
- BOROSS MIHÁLY 649, 651
- BORSOS SEBESTYÉN 133
- BOTTYÁN JÁNOS 242
- BÖLÖNI FARKAS SÁNDOR 326, 369, 542
- BRASSAI SÁMUEL 321, 370, 384
- Breuer (Brewer)-nyomda 455
- breviárium 63, 66, 77, 79, 87, 88
- Brockhaus 405, 408, 409
- BRUCKENTHAL SÁMUEL 252, 572, 574
- Buda nyomdászata 249, 287, 292–293, 303, 317–318, 397, 448–449, 453–454
- Budai Krónika I. Chronica Hungarorum
- Budai Olvasókör 295, 317, 348–349
- Budai statutumok 81
- Budapesti Híradó 324, 599
- Budapesti Szemle 324
- BUGÁT PÁL 314, 410, 635
- BULYOVSKY GYULA 591, 603, 605, 606
- BUSCHMANN GUSZTÁV 641, 647
- Bücher-Revisionsamt 351
- Bücher-Zensur-Hauptkommission 351
- Bücherpolizei I. könyvrendőrség
- Catalogus librorum prohibitorum 273, 275
- cathedralis scriptor 98, 99
- cathedraticus I. scriptor
- centralisták 312, 324, 404, 426
- cenzor 269, 270–271, 302, 305, 316, 317, 360, 365–367, 368–369, 370, 371, 377, 381, 389, 390, 431, 436, 437, 501, 563, 603, 618, 619, 620
- cenzori kollégium 369–370, 371
- cenzúra 25, 130–131, 132, 137, 169, 196–197, 198–199, 250, 251, 269–275, 293–294, 302–303, 305, 307, 313, 315–317, 323, 340, 351–383, 389–390, 397, 498, 547, 591, 593, 594, 595, 603, 604, 607, 608, 609, 610, 618–619, 622, 632, 635, 685, 696, 712
- CHÁZÁR ANDRÁS 352–355
- Chronica Hungarorum 141–142, 553, 563
- cím (könyvcím) 488, 489
- címlapkiadás 357
- címleírás 134, 488–489, 490, 492, 497–499, 503, 538, 584
- ciszterciek 71–72
- Codex aureus 573
- collectarius-könyv 63, 65, 71, 73, 83
- COMENIUS, ÁMOS JÁNOS 135, 235, 240
- Conversationslexikon-per 314, 319, 405–412
- CORNIDES DÁNIEL 279, 504
- Corpus Juris Hungarici 154, 320, 329, 331, 454
- CORVIN JÁNOS 110, 118, 119
- Corvina 57–59, 108, 111–112, 115, 116–126, 127, 128, 559, 658–659, 662–663, 666–667, 667–668
- CSÁKY ISTVÁN 297
- CSANÁDY FERENC 427, 431
- CSÁSZÁR FERENC 459, 460
- csatári biblia 48, 92–94
- CSATÁRI OTTÓ 525–526
- CSÁTHY GYÖRGY 449, 454
- CSATÓ PÁL 323
- Csécsey János 138
- CSENGERY ANTAL 312, 324, 426
- Csepreng nyomdászata 201
- CSEPREGI TURKOVICS MIHÁLY 226, 239
- CSEREI MIHÁLY 522, 524
- CSERESZNYÉS ANDRÁS 570, 572
- CSERNECZY JÓZSEF 407, 408, 409, 410, 412
- CSEZMICEI JÁNOS I. Janus Pannonius
- Csiksomlyó nyomdászata 249
- CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY 295, 385–387, 508–509, 551
- Czeh-kódex 55
- CZEGLÉDI ISTVÁN 189
- CZVITTINGER DÁVID 138, 185–187, 251, 262, 492
- DÁNIEL IMRE 569, 572
- Dante-kódex 53
- DÁVID FERENC 163

- DEÁK FERENC 372–373, 384, 593
 Debreceni Református Kollégium könyvtára 297, 308
 Debreceni városi nyomda 130, 152, 157, 205, 249, 263–265, 388, 445–446, 447, 449, 454, 455, 634–635
 decisiones morales 81, 82
 decretalisok 75, 76, 78, 81, 85, 87
 decretum 76, 78, 81
 dedikáció 113, 126, 134, 204–205, 396, 489
 DEGRÉ ALAJOS 603, 605
 deltophilus 570
 DEMETER, veszprémi püspök 83, 88, 89
 DENIS, MICHAEL 555, 562, 563
 DENON, DOMINIQUE 577, 579
 DÉSI MÁRTON 228, 239
 desiderata 538–539
 DESSEWFFY AURÉL 324
 DESSEWFFY JÓZSEF 307, 315, 410
 DIDEROT, DENIS 417
 DIDO, FIRMIN 202
 digestum 76, 78
 dispositio 94
 DIVALD JÁNOS MÁRTON 449, 454
 divatlap 317–318, 321, 323, 324, 433, 434, 435
 DOBROSSY ISTVÁN 629, 630, 632
 DÓCZI ORBÁN 56
 dokumentáció 24
 DOMBY MÁRTON 508–509
 DOMOKOS MÁRTON 275, 279
 DOMONKOS, fehérvári főesperes 84
 domonkosok 79–82
 DONATUS, AELIUS 64, 67, 332
 Dongó 633
 DÖBRENTAI GÁBOR 307, 318, 409, 410, 410–412, 440, 494–495, 501, 502, 567, 568
 Döbrentei-kódex 573, 574
 dörzskő 70, 71
 DRUGETH ISTVÁN, HOMONNAI 97, 98
 DUGONICS ANDRÁS 295
 DULHÁZY MIHÁLY 307
 DULOVITS JÁNOS 427
 Dunamelléki Református Egyházkerület könyvtára l. Ráday-könyvtár
 ÉDER JÓZSEF 551
 EGGENBERGER FERDINÁND 461
 EGGENBERGER JÓZSEF 305, 319, 322, 459, 461, 467, 487
 EGRESSY GÁBOR 603, 605
 EGRESSY SÁMUEL 604, 605
 Egri érseki líceum könyvtára 308, 565
 Egri püspöki nyomda 249, 449, 454
 egyetemi könyvkereskedés 286–287, 448
 egyetemi könyvkultúra 49–51, 52, 75–92
 Egyetemi Könyvtár 250, 251–252, 285–286, 287, 297, 306, 308, 325, 528, 530, 543–548, 549, 550–551, 552, 565, 578, 580, 590
 Egyetemi nyomda 286–287, 292–293, 303, 304, 311, 318, 388, 428, 445–446, 447, 448, 453–454, 640, 641, 644, 645, l. még Nagyszombati jezsuita nyomda
 egyházi index l. Index librorum prohibitorum
 egyházi könyvkultúra 44, 46, 53–54
 EITZENBERGER FERENC 249, 293
 Élet és Literatura 308
 Életképek 318, 324, 404, 434, 435, 628, 633
 Ellenőr 317, 367
 ellenreformáció 131–132
 Ellenzéki Híradó 324
 Ellenzéki Kör 317, 367, 431, 592, 594
 ELLINGER ISTVÁN 450, 454
 ELLINGER JÁNOS JÓZSEF 356, 454
 előfizetés l. prenumeráció
 előfizető 417, 426, 599, 627, 631, 633, l. még prenumeráció
 előszó 16–17, 26
 előzetes cenzúra l. preventív cenzúra
 ELZEVR, LOUIS 445
 Elzevir-család 444, 445
 elzevirek 445
 EMICH GUSZTÁV 318, 319, 320, 403, 404, 432–433, 434, 435, 436, 596, 627
 Encyklopedia 414, 417
 enciklopédisták 417
 ENGEL JÓZSEF 455, 578
 ENGEL KRISZTINA 450–451, 455
 ENGELS, FRIEDRICH 16
 ENYEDI GÁSPÁR 229, 239

- ENYEDI ISTVÁN 206
 ENYEDI LÁSZLÓ 369, 370
 EÖTVÖS JÓZSEF 599
 Eperjes nyomdászata 449
 Ephemerides Posonienses 456
 episztolás könyv 82, 89
 Erdélyi Híradó 383
 ERDÉLYI JÁNOS 324
 Erdélyi Magyar Nyelvművelő
 Társaság 402
 Erdélyi Museum 307, 502
 ERDŐDY JÚLIA 297
 ERNŐ, főherceg 154, 155
 ERNUSZT ZSIGMOND 55
 ERŐS GÁBOR 558
 érzékletes technikai közlésmó-
 dok 26–29
 ESTERHÁZY ANTAL 241, 246–247
 ESTERHÁZY KÁROLY 252, 297,
 308, 564, 565, 568, 572
 Esti Lapok 599
 Eszék nyomdászata 449, 454
 Esztergom nyomdászata 383
 Esztergomi Missale 573
 exordium 94
- FÁBRI PÁL 427, 431
 faktor 448
 FALUDI FERENC 295, 394, 395,
 509–511, 517
 FARKAS IMRE 200–201
 FARKAS, VASVÁRI ZSÍDÓ 48, 92, 93
 FARMOSER SÁNDOR 116, 117
 FÁY ANDRÁS 427, 431
 fehérvári káptalan 95
 FEJÉR GYÖRGY 325, 391
 FEKETE JÁNOS, GALÁNTAI 649,
 651
 FELFALUSI JÓZSEF 229, 239
 FELIX PETANTIUS RAGUSINUS
 119, 120
 Felsőmagyarországi Minerva 307,
 315, 409, 565
 felvilágosodás 289–298, 330, 358,
 399
 felvilágosult abszolútizmus 289,
 352, 547
 FENYÉRY GYULA I. Zádor (Stett-
 ner) György
 FÉNYES ÉLEK 427, 431, 623,
 624–625
 I. FERDINÁND 131, 134
 I. FERENC 290–291, 294, 298,
 300, 454, 548–552, 578–579
 FERENC, segédpüspök 86
- FESTETICS GYÖRGY 308, 402,
 536–541
 FESTETICS KÁROLY ALBERT 391
 FESTETICS KRISTÓF 540
 FESTETICS PÁL 510
 Festetics-kódex 55, 56, 540
 FIALA FERENC 556–557
 Fiala Magyarország 314, 591,
 592
 Fiáth István 378, 379
 FICINO I. Marsilio Ficino
 Figyelmező (1837–1841) 323, 422,
 424
 Figyelmező (1848) 633
 FILIPPO VALORI I. Valori
 Fiumei papírgyár 461–462
 floritura 97
 folio 570, 574
 folyóirat 292, 296, 306, 307, 322,
 323, 324, 399, 412–424, 613–
 614
 fordítás 329–330, 333
 Formadalom 632
 FOULIS, ANDREW 445
 FOULIS, ROBERT 445
 főiskolai könyvtár 252, 297
 FÖLDI JÁNOS 396, 397
 főpapi könyvtár 252, 297
 főúri könyvtár 252, 297, 308
 FRANKENBURG ADOLF 317–318,
 324, 434, 435
 Franklin-Társulat 383
 IV. FRIGYES császár 142
 FRITSCHER JÓZSEF 611
 FRIVALDSZKY ISTVÁN 641, 647
 FROBENIUS 128
 FUCHS, könyvkereskedő 382
 FULCO 47
- GALEOTTO MARZIO 57
 Galgóc nyomdászata 153, 155
 GALLÉN JÁNOS 133
 Gamingi kolostori könyvtár 73
 GARAI JÁNOS 83, 89
 GARAMPI, GIUSEPPE 528, 530, 569
 GARAY JÁNOS 459, 460
 GARINO I. Guarino
 GÁVAI, nyomdász 234, 239
 Gazdaságot Tzelőző Újság 444,
 455
 Gazette 419, 423
 GEIBEL HERMANN 404
 GEIBEL (ÁRMIN) KÁROLY 403,
 404, 430, 434, 596
 Gellért deliberációi 46

- Gemeinnützigé Blätter 534
 Georgicon 308, 536, 539, 540, 541
 GERGELY, éneklökkanonok 83, 84, 87
 GESSNER, SALOMON 505, 507
 Gesta Hungarorum 47
 GESZTHI MIHÁLY 146, 147
 GEYERS BÁLINT 201, 202
 GEYSER, CHRISTIAN GOTTLIEB 505, 507
 GHERARDO, firenzei miniátor 118
 glasgow-i nyomdászata 444, 445
 GODEFRED, viterbói 50
 gót betű 56
 GOTTLIEB ANTAL 403, 452, 456
 GÖNYEI GÁBOR 450, 455
 GÖRÖG DEMETER 296
 görög írásrendszer 30–31
 gráci antifónás könyv 49, 51
 graduále 63, 64, 69, 71, 72, 83, 89, 96, 97
 GRAN, HENRICUS 128
 GRASSALKOVICH ANTAL 325
 GRIMM, JAKOB 560, 564
 GRÜN BOBBÁLA 456
 GRÜN JÁNOS 370–372, 456, 600
 GRÜN ORBÁN 452, 456
 GUARINO 103, 104, 107
 GUIGO, I. 70
 GUILHELM DURANTIS 89
 GUTENBERG 304, 419, 457
 Gutkeled-biblia I. csatári biblia
 GUTKELED VID I. Vid mester
 GUTTGESELL DÁVID 199, 200
 GUZMICS IZIDOR 577, 578
 GYAPAY DÉNES 372, 384
 GYARMATHY SÁMUEL 494, 495, 501
 GYERGYAI ALBERT 224, 239
 gyorsajtó 304, 317, 318, 595, 638, 643
 GYÖNGYÖSI GERGELY 55, 100–101
 Gyöngyösi ISTVÁN 394, 395
 Gyöngyösi-kódex 55
 Győr nyomdászata 249, 449, 454
 Gyulafehérvári glosszák 573
 Gyulafehérvári püspöki könyvtár 308
 GYURIÁN JÓZSEF 433, 434, 454
 GYURKOVICS MÁTÉ 604, 605
 Gyürkiné–Hornbacher-papírgyár 462
 Hadi és Más Nevezetes Történetek 296
 HADRITIUS GYÖRGY 120, 121
 hagyaték 134
 HAJNÓCZY JÓZSEF 295, 297, 348, 349, 562
 HALÁSZ BOLDIZSÁR 635, 636
 Halotti Beszéd I. Pray-kódex
 HANDO GYÖRGY 56, 105–106, 108
 hangjegy 99–100, I. még nóta
 hangközlés 27
 hangrögzítés 27
 HARTLEBEN KONRÁD ADOLF 305, 319, 360, 361, 363–364, 367, 403, 404, 459, 461
 HARTMANN JÁNOS 206, 207
 HASZNOS GYÖRGY I. Hando György
 HATVANI IMRE 632
 HATVANI ISTVÁN 264, 265
 Hazai és Külföldi Tudósítások 304, 307, 403, 447, 451, 453, 455
 Hazánk 597
 HECKENAST GUSZTÁV 318, 319, 322, 325, 368, 383, 403, 459, 460, 487, 596, 597, 635, 640
 Héderváry-könyvtár 297
 HEGEDŰS SÁMUEL 494, 501, 574, 576
 HEGWYGH ÁGOSTON 197–198
 Heiligenkreuzi legendák 49
 Helikon könyvtár 541
 HELLEBRANT ÁRPÁD 128
 HELMECZY MIHÁLY 323, 404, 500, 502
 HELTAI GÁSPÁR 132, 155, 161, 162–163, 188, 197, 203, 489, 493, 571, 573
 HELTAI GÁSPÁR, IFJ. 134
 HERCZEG-SZÖLÖSI ISTVÁN 205
 Hermaneci papírgyár 461, 462
 HESS ANDRÁS 128, 141–142, 563
 hetilap 321, 324
 HEVENESI GÁBOR 251
 HEYDEN SEBALD 146–147
 himnáríum 63, 65, 71
 hírlap 292, 296, 307, 322, 323–324, 376, 388–389, 418–426, 461, 525, 597, 598–599, 601, 613–614, 616, 622, 623–627, 629–633
 Hirnök 323
 hitbizományi könyvtár 540, 567
 hiteleshely 49, 94, 95

- HOFFGREFF GYÖRGY 163
 Hoffgreff–Heltai-nyomda 130
 HOFFHALTER RAFAEL 130, 151
 HOFFHALTER RUDOLF 130
 HOLOSOVSZKY IMRE 517
 homiliás könyv 63, 66, 69, 70, 86
 Honderű 324, 434–435, 626, 629
 Hóni Irodalmi Értesítő 322
 honorárium l. írói tiszteletdíj
 HONTERUS JÁNOS 130
 HORÁNYI ELEK 251, 488, 489, 492, 493, 553, 563
 HORÁRIK JÁNOS 382, 385
 HORTI ISTVÁN 228, 239
 HORVÁT ISTVÁN 325, 391, 527, 551, 561–562, 564
 HORVÁTH ADÁM, PÁLÓCZI 397–398
 humanista írás 56
 humanista könyvkultúra 56–58, 101–126
 humanizmus 127, 132, 133, 656
 HUMBERTUS DE ROMANIS 81–82
 hungarica 297, 308, 538, 548, 551, 562, 563, 586, 587
 HUS, JAN 354, 355
 HUSZÁR GÁL 130, 151–152, 265
 Hutter-nyomda 169
 HÜFTEL, HANS 144
 Hüttner Keresztély-papírgyár 461
 időszakai sajtó l. sajtó
 illuminálás 100, 101
 illuminátor 119
 imprimatur 250, 361, 364
 Index librorum prohibitorum 130–131, 275, 352
 iniciálé 51
 INSTITORIS GÁBOR 298, 305, 530–532
 intézmények 76, 77
 interpretáció 81, 82
 inventárium 80, 188
 Iparegyesület 321, 324
 Iparműkiállítás (1842) 461, 463
 IRÁNYI DÁNIEL 427, 431, 604, 605
 írás 17–18, 19, 21, 26, 27, 257–262, 418, 419, 656, 659–661
 írásbeliség 20–22, 23, 24, 25, 26, 28, 33, 35–36, 36–37, 37–38, 43–58, 257–262, 339, 418, 457, 518
 írásos közlésmód 16–18, 19, 20–22, 25, 26, 322
 írásos-nyomtatásos közlésmód 18–20, 21, 24, 26, 28–29
 írásrendszerek 23
 IRINYI JÓZSEF 591, 604, 605, 606, 607
 Irodalmi Hirdető 467, 487
 írói tiszteletdíj 133, 134, 250, 264–265, 305, 307, 320, 368, 369, 371, 373, 374, 376, 377, 388, 391, 403–404, 426, 432–433, 434, 435, 439, 440, 451 596–597, 623, 628, 704–705
 íróta 70, 71
 íróvessző 70, 71
 iskolai olvasmányok 521
 iskolai önképzőkör 295, 321, 508–509
 iskolázás l. közoktatás
 I. ISTVÁN 43, 63, 68, 258, 578
 I. István dekrétumai 43, 49
 István király intelmei 45
 ISTVÁN, könyvkereskedősegéd 145
 István-legendák 45–46, 50, 95
 JÁMBOR LAJOS 64
 JANKOVICH MIKLÓS 322, 325, 502–504, 528, 530, 551, 553
 JANKOVITS JÁNOS 452
 János, karthausi perjel 73
 János mester, bárfai scriptor 97
 JÁNOS, örkanonok, scriptor 83
 JÁNOS, örsi pépöst 83, 87
 JÁNOS ZSIGMOND 576
 JANUS PANNONIUS 56, 103, 104–105, 107, 125
 Jászói Collectaneum 52
 Jelenkor 316, 323, 404, 502, 622
 JELINEK VENCEL 450, 455
 jelzet 537, 538, 583
 jezsuiták 132, 274
 JÓKAI MÓR 319, 324, 403–404, 433–434, 435, 591, 599, 605, 606–607
 JÓNA ISTVÁN 194
 jozefinizmus 289, 290, 351
 II. JÓZSEF 287, 289–290, 293, 351–352, 358, 399, 543–548, 578
 JÓZSEF nádor 361–362, 363, 364–365, 368, 501, 548, 549, 550
 József-ipartanoda Könyvtára 325
 Jövő 629, 632
 KACSKOVICS LAJOS 604, 605
 KAJNA GÁBOR 431–433

- Kalauz 487
 kalendárium 73, 133, 199–200,
 201, 226–227, 250, 304, 305,
 306, 320, 370–372, 403, 448,
 449, 450, 451, 452, 490, 522, 600
 KÁLLAI GERGELY 264, 266
 KÁLLÓSEMJÉNI DOMOKOS 53
 KÁLMÁNCSEHI DOMONKOS 56
 Kalocsa nyomdászata 450, 454
 kalózkidás 374
 kántorszerzetes 93, 94
 KANYÓ LÁSZLÓ 494
 KAPRINAI ISTVÁN 251
 káptalani scriptorium 47
 KARACS FERENC 402
 KARAI LÁSZLÓ 141, 142
 KÁRMÁN JÓZSEF 292, 295, 296,
 414–417
 KÁROLI GÁSPÁR 155–157, 211,
 238
 Károlibiblia I. Vizsolyi biblia
 I. (RÓBERT) KÁROLY 95
 III. KÁROLY 250, 274
 XII. KÁROLY, svéd király 242, 247
 KÁROLYI FERENC 455
 KÁROLYI ISTVÁN 303, 453, 640
 I. még Trattner–Károlyi-
 nyomda
 KÁROLYI JÓZSEF 641, 647
 karthausiak 70–71, 73–74
 Kassa nyomdászata 130, 201–
 202, 246, 249, 293, 303, 360,
 397, 450, 454
 kassai könyvkötő céh 205–206
 Kassai Magyar Társaság 356,
 359, 396
 Kasseli fejedelmi könyvtár 560,
 564
 kaszinó 314, 321, 325–326
 katalógus 45, 63–64, 65–66, 69, 74,
 76–77, 82–88, 188–192, 193–
 194, 251, 308, 490, 494–495, 497,
 528, 532, 548–549, 550, 551, 553,
 555, 557, 558, 560–561, 562,
 563, 564, 567, 568, 570, 580,
 583–586, 656–659
 KATONA, szegedi cenzor 371
 KATONA ISTVÁN 251
 KATONA JÓZSEF 388–391
 kaució 594, 613, 622, 630
 kávéház 295, 303, 376
 KAYM ORBÁN 128
 KAZINCZY FERENC 292, 296,
 300–301, 359, 396–397, 397–398,
 398–400, 413, 505–507, 564–
 578
 KAZINCZY GÁBOR 392, 393
 KEIL, ERNST 375–376, 384
 KÉK JÓZSEF 455
 KEMÉNY ZSIGMOND 319, 426
 KENDERESI MIHÁLY 494, 501
 Képes Krónika 53
 képirás 418
 képközlés 27
 képrögzítés 26–27
 KERESKES SÁMUEL 296
 keresztelési szerkönyv 63, 65, 69
 KERESZTESI PÁL 121, 122
 KERESZTESSY AMBRUS 629, 632
 Keresztúr nyomdászata 200–201
 KÉZAI SIMON 50
 kézikönyvek 543, 587
 kéziratosság 9–10, 301
 kézirat újság 311, 315
 kéziratár 583
 Kilián-testvérek 305, 319
 KINDI MÁTYÁS 308, 551
 királyi akadémiák könyvtárai
 283–284
 KIS ANDRÁS mester 84
 Kis István 305, 403, 410
 Kis János 407, 410, 517–522
 KISFALUDY KÁROLY 301, 304, 306,
 323, 367, 436
 Kisfaludy Társaság 314, 319–320,
 435, 436, 628
 Kismarton nyomdászata 450
 Kiss Károly 410
 kizárólagos szabadsalom 250, 286,
 293, 304, 403, 447, 448, 449,
 453, 454, I. még privilégium
 Klapka György 456
 Klapka Károly József 452,
 456–457
 Klatz Kálmán 577, 578
 KLAUZÁL GÁBOR 604, 605, 608,
 609
 kler. s 47, 50
 Kliegl József 318, 457–460
 Kliegl-könyvtár 318, 457–459, 460
 KLIMÓ GYÖRGY 252, 297, 308,
 527–530
 KLÖSZ JAKAB 188, 200
 KMITA JÁNOS 203–204
 KNEZEVIČS ISTVÁN 455
 KOBERGER, ANTONI 128
 KOCSI SÁNDOR 641, 647
 kódex 51, 52, 54–55, 70–74
 75, 81, 97, 98–99, 100, 101

- 116–117, 118, 656–659, 661–663, 663–667, 675
 Koltott kiadás 316, 319, 345, 383
 KOLB, GEORG FRIEDRICH 366, 367
 kollégiumi könyvtár 308
 kollektív szerződés 596, 645–648
 KOLLER JÓZSEF 528, 529–530
 kolostori könyvkultúra 47–49, 51–52, 55, 56, 73–74, 97
 kolostori könyvtár 72, 79–82, 297, 544, 545–547
 Kolozsvár nyomdászata 163, 203, 204, 207–238, 249, 303, 369, 370, 383, 384
 KOLOSZVÁRI ISTVÁN 208, 211
 Kolozsvári kollégiumi könyvtár 494–495
 Kolozsvári kollégiumi nyomda 369, 384
 Komárom nyomdászata 449, 454, 456
 KOMÁROMI CSIPKÉS GYÖRGY 191, 239
 KOMENSKY I. Comenius
 KOMJÁTI BENEDEK 489, 493
 KOMLÓS ANDRÁS 265
 kompaktor l. könyvkötő
 konkordancia 81, 82
 koragót írás 48, 49
 korális könyvek 53
 KOROS ISTVÁN 494
 korrektor 201, 396, 433, 434, 448
 korvinák l. Corvina
 Kossuth Hírlapja 599, 601, 605, 633
 KOSSUTH LAJOS 311–313, 314, 315, 316, 318, 321, 323, 324, 342, 367, 378, 379, 404, 424–426, 461–463, 591–592, 593, 599–600, 615–616
 KOVÁCH LÁSZLÓ 526
 KOVACHICH JÓZSEF MIKLÓS 306, 494–502
 KOVACHICH MÁRTON GYÖRGY 306, 348, 349, 494–502, 551, 552–554, 562–563, 575, 576
 KOVÁCS LAJOS 635, 636
 KOVÁCS MIKLÓS l. Tuszádi Kovács Mihály
 KOZMA VAZUL 318
 KÖHLER, lipcsei könyvkereskedő 380
 KÖLCSEY FERENC 308, 311, 315, 629, 632
 kölesönkönyvtár 294, 303, 308, 325–326, 383, 530–532, 601
 kölcsönzés 81, 135, 531, 539
 kölcsönzési nyilvántartás 536
 KÖNIG, FRIEDRICH 304
 könyvár 96–97, 99, 439, 440, 482, 486, 526, 628
 könyvárus l. stationarius és könyvkereskedő
 könyvárverés 268–269
 könyvesempész 375, 380
 könyvírás 43, 49
 könyvjegyzék l. katalógus
 könyvkereskedelem 128, 133, 143–146, 196–197, 199, 205–206, 207, 250–251, 266–269, 273, 294, 305, 318–319, 338–339, 375, 401, 402, 465–487, 526, 531, 594, 614–615, 684, 692–696, 703–710, 722–723, l. még könyvterjesztés
 könyvkereskedő 133, 143–146, 266–269, 305, 318–319, 346–347, 388, 409, 435, 438, 443, 464, 465, 469–471, 476, 505, 594, 596
 könyvkereskedői bibliográfia 466–469, 471, 472
 könyvkiadás 128, 133–134, 138–139, 143–146, 168–170, 176–177, 250, 267, 268, 293, 304–305, 317–320, 329–330, 337, 338, 343–345, 362–363, 368–369, 370, 372–373, 374, 375–376, 379, 385–393, 394–395, 396, 397, 397–398, 401–402, 405–412, 427–436, 437–443, 453, 481–482, 486, 487, 507, 526, 592–593, 596–598, 628, 692–695, 703–710, 722–723
 könyvkölcsönzés 394–395, 587–588
 könyvkötés 71, 80, 99, 539–540, 663
 könyvkötő 96, 97, 133, 206–207, 228, 250, 268, 269, 294, 305, 476, 478, 540
 könyvkötő cég 133, 305
 könyvkötő műhely 128
 könyvművészet 51, 52, 53, 56, 661–663, 682–684, 695, 710
 könyvnyomatás l. nyomdászat
 könyvrendőrség 272–273
 könyvszekrény 79–80
 könyvszemle 336–337

- könyvtár 24, 133, 134–135, 251–253, 296–298, 308, 324–326, 490, 491, 492, 497, 523, 527–590, 601, 656, 667–668, 685–689, 696–700, 712–722, 724
 könyvtárhasználat 587–588
 könyvtári szabályzat 135, 325, 536–540, 582–590
 könyvtári statisztika 541
 könyvtári tulajdonbavétel 80, 583, 588
 könyvtáros 79–81, 94, 106, 280, 430, 529–530, 536–540, 545, 550–551, 552, 570, 572, 577, 578, 580, 589–590
 könyvtárosi fizetés 134, 580
 könyvtártan 590
 könyvterjesztés 439–440, 441–443, 465–487, l. még könyvkereskedelem
 könyvügynök 252, 441, 442, 443
 Könyvvizsgáló Bizottság l. Zensur-Kommission
 Könyvvizsgáló Főbizottság l. Bücher-Zensur-Hauptkommission
 könyvvizsgáló hivatal 316, 351
 KÖPFF JÁNOS GYÖRGY 294, 465
 KÖRÖSHEGYI LÁSZLÓ 82
 kötelespéldány 308, 325, 548, 551, 582, 586, 590, 593, 594, 613, 615
 kötelezvény 536, 587, 588
 Közhasznú Esméreték Tára 409, 431
 közlésmód 16–18, 25, 26–29, 418–419
 Közlöny 384, 599
 közművelődés 339–340, 341–342, 655, 690, 700–701
 közművelődési könyvtár 297, 542, 601
 közoktatás 132–133, 135, 136, 248, 292, 301, 306, 313, 339–340, 342, 480, 655, 690, 700–701
 Köztársasági Lapok 623
 KRACKER, JOHANN LUKAS 564, 565
 KRÉSZNERICS FERENC 324
 krétapor 70, 71
 Kritikai Lapok 323
 KRONPERGER ANTAL 427, 431
 KULTSÁR ISTVÁN 257, 304, 307, 453, 455
 kurrens bibliográfia 321–322, 466–469
 kurzív 52
 LACZKOVICS GYÖRGY 347, 348
 LACZKOVICS JÁNOS 346, 348, 514, 516
 laikus mozgalmak 50–51
 I. LAJOS 95
 II. LAJOS 119, 131
 LAMBECK, PETER (Petrus Lambeckius) 122–126
 LAMMENAIS, HUGUES FÉLICITÉ ROBERT DE 376, 384
 láncos könyv 81, 97
 LANDERER ANNA 434, 448, 454
 LANDERER FERENC 450, 454
 LANDERER JÁNOS MIHÁLY 293, 397, 398, 399, 400, 451, 453, 454, 455, 456
 LANDERER JÁNOS SEBESTYÉN 249
 LANDERER KATALIN 455
 LANDERER LAJOS 304, 318, 319, 383, 424, 425, 426, 455, 456, 463, 599–600, 603, 605, 606, 640
 LANDERER MIHÁLY 293, 349–351, 397, 403, 451, 455, 456
 LANDERER MIHÁLY JÁNOS 403, 447, 453
 Landerer-család 396, 397, 403
 Landerer-Heckenast 318, 319, 456, 459, 460, 605, 640, 641, 644, 647
 I. LÁSZLÓ 43–44, 63, 578
 I. László dekrétuma (1092) 59
 LÁSZLÓ, esztergomi prépost 49, 50, 75–79
 LÁSZLÓ, ferences fráter 83
 LÁSZLÓ, zalai főesperes 83
 latin írásrendszer 31, 36
 LAUFFER VILMOS 404
 Laurenziana 116
 lechnici kódexek 54, 73–74
 lekciónárium 69, 70
 lekciónárius könyv 63, 65, 71, 72, 83, 89
 leltárkönyv 536, 537, 588, 589
 LENDVAY MÁRTON 427, 431
 Lesekabint 295, 298, 303, 387, 530–532, 700, 715–716
 LESLY, JAKAB 124
 LESLY, WALTER 123
 lexikon 319, 405–412, 492, 493
 liber manualis l. manuális könyv

- liber pontificalis l. pontificale
 libraria 69, 101, l. még könyvtár
 libri sermonum 63–64, 66
 líceumi könyvtár 543–548
 LIECHTENSTEIN, PETER 144
 LIENHART, könyvkereskedő 144
 I. LIPÓT 132
 II. LIPÓT 290, 294
 LIPSZKY JÁNOS 401, 402
 LISTHIUS JÁNOS 152
 LISZT FERENC 384
 litográfia 304, 315, 317–318, 384,
 614
 liturgikus könyvek 48
 littera bononiensis 75
 LORÁNTFFY ZSUZSANNA 130,
 456
 LORENZ VENCEL 641, 647
 LOVASSY LÁSZLÓ 311
 Lőcse nyomdászata 130, 205,
 246, 340, 450
 LUCAS ANTHONIJ 144
 LUKÁCS, esztergomi érsek 47
 LUKÁCS LÁSZLÓ 318, 641, 644,
 647
 LUKÁCS SÁNDOR 372, 384

 MADÁCH IMRE 319
 MADARÁSZ JÓZSEF 379, 385
 magánkönyvtár 82, 252, 497,
 523, 541–542
 MAGOS ERNŐ 632
 MAGYAR BENIGNA 56
 Magyar Gazda 431, 633
 Magyar Hirmondó (Bécs) 492
 Magyar Hirmondó (Pozsony) 251,
 296, 455
 magyar jakobinusok 290–291,
 294, 346–351, 413
 Magyar Könyvesház 488–494
 Magyar Kurir 295, 296, 316, 403,
 447, 453
 Magyar Merkurius 296, 455, 496,
 502
 MAGYAR MIHÁLY 317, 321, 322,
 465–487
 Magyar Minerva (szépirodalmi
 vállalat) 401, 402
 Magyar Museum, kassai 292, 294,
 296, 355–360, 397, 399, 412–
 413
 Magyar Nemzeti Múzeum 325,
 549, 550, 551, 552, 562, 563,
 580
 Magyar Szépirodalmi Szemle 324
 Magyar Tudományos Akadémia
 301, 313, 319, 320, 324–325,
 368, 426, 438, 440, 481–484,
 502–504, 579–581, l. még Tu-
 dós Társaság
 Magyar Tudományos Akadémia
 Könyvtára l. Akadémiai
 Könyvtár
 Magyar Ujság 455
 magyarnyelvűség 50–51, 53, 55–
 56, 327–330, 332–339, 341,
 489–490
 magyarországi frásbeliség 35–38
 MAGYARORSZÁGI MIKLÓS 60–61, 74
 MAILÁTH GYÖRGY 350, 351
 MAILÁTH JÁNOS 459, 460
 Majthényi-könyvtár 553, 563
 MÁLYUSZ ELEMÉR 55
 MAMACHI, THOMAS MARIA 528, 530
 MANLIUS (MANNER) JÁNOS 130,
 201
 MANSFELD, JOSEF 386, 387–388
 MANTSKOVIT BÁLINT 130, 155
 manuális könyv (manuale) 82,
 87, 89
 Máramarossziget nyomdászata
 452, 456
 MARCZIBÁNYI LIVIUS 325
 Márczius Tizenötödike 599, 601,
 633
 Margit-legendák 50, 81
 MÁRIA KRISZTINA 394, 395
 MÁRIA TERÉZIA 274, 287, 289,
 292–293, 453–454
 MARMONTEL, JEAN-FRANÇOIS
 505, 507
 Marosvásárhelyi Református
 Kollégium könyvtára 308, 567
 MARSIGLI 58, 126
 MARSILIO FICINO 58, 113, 114, 115
 MARTINOVICS IGNÁC 290–291,
 346–348
 MÁRTON JÓZSEF 316
 MÁRTONFFI JÓZSEF 556, 563, 569
 MARX, KARL 25
 másolóműhely 44, 55, 57, 72,
 107, 128
 MÁTRAY GÁBOR 325, 552
 matutinális l. lekcionárius könyv
 MÁTYÁS, HUNYADI 57–59, 101–
 102, 108–112, 113–114, 115,
 117, 118, 119, 123, 124, 125,
 126, 127, 141, 142–143, 559,
 677–678

- MÁTYÁSI JÓZSEF 400–401, 558, 564
 MAUS GELLÉRT 294
 MAYER KÁROLY JÓZSEF 450, 455
 mecénás 133, 200–201, 204–205,
 250, 293, 304–305, 386, 387,
 388, 396, 397, 400–401, 401,
 402, 677
 Medgyes nyomdászata 249
 MEDGYESI PÁL 189, 190
 III. MEDICI COSIMO 230, 239
 MEDICI, LORENZO 115, 116, 118
 MÉDNYÁNSZKY JÁNOS 348–349
 MEGGYESI MIKLÓS 53
 MÉHES SÁMUEL 369, 370, 494, 501
 MELIUS PÉTER 155, 157, 190, 191
 Mercurius Veridicus ex Hungaria
 (Mercurius Hungaricus) 138,
 241–247, 251
 Merkur von Ungarn 349
 MESKO, veszprémi püspök 82, 89
 MÉSZÁROS IGNÁC 506, 508
 MIGAZZI KRISTÓF 569, 572, 573
 MIHÁLY, örkanonok 85
 MIHÁLY, veszprémi püspök 83,
 85, 89
 MIKES KELEMEN 253–257, 455
 MIKLÓS, bártfai scriptor 96, 97
 MIKLÓS, prépost 88
 MILES SIMON 197
 MILLER JAKAB FERDINÁND 308,
 551, 554–555, 563, 564
 Minden Gyűjtemény 296
 miniatúra 51
 miniatúra 97
 Miskolc nyomdászata 450, 455
 Miskolci László misekönyve 52
 MISZTÓTFALUSI Kis MIKLÓS I.
 M. Tótfalusi Kis Miklós
 MOHAMED 354, 355
 MOLNÁR GYÖRGY 604, 605
 MOLNÁR JÁNOS 491, 494
 MOLNOS DÁVID 494, 501
 Moniteur 295, 347, 348
 monográfia 543
 MOSSÓCZY ZAKARIÁS 154, 331
 MTA I. Magyar Tudományos
 Akadémia
 MTA Könyvtára I. Akadémiai
 Könyvtár
 M. TÓTFALUSI Kis MIKLÓS 130,
 133, 137, 207–240
 Munkások Ujsága 599, 600,
 629–632, 633, 649, 651
 MUTHMER, szepesi prépost 50
 műemlékkönyvtár 541
 MÜLLER (MILLER) ANTAL 641, 647
 MÜLLER FERENC 298
 MÜLLER JÓZSEF 308
 Műszaki Egyetem Könyvtára,
 Bp. I. József-ipartanoda Könyv-
 tára
 Műveltek Társasága I. Budai
 Olvasókör
 MYOT, párizsi kiadó 380
 NÁDASDY FERENC 134
 NÁDASDY TAMÁS 130, 146, 147–
 150
 NÁDASKAY ANDRÁS 456
 NAGY ISTVÁN, SZERENCSI 394–
 395, 396
 NAGY PÁL, FELSŐBÜKI 425, 426
 NAGY SÁMUEL 276, 279
 Nagyenyed nyomdászata 501,
 576
 Nagyenyedi Református Kollé-
 gium könyvtára 282, 283, 308,
 494–495, 574–576, 601
 Nagykároly nyomdászata 450,
 455
 Nagyszeben nyomdászata 130,
 249, 303, 456
 Nagyszombat nyomdászata 450,
 455, I. még Nagyszombati
 jezsuita nyomda
 Nagyszombati jezsuita kollé-
 gium könyvtára 287
 Nagyszombati jezsuita nyomda
 130, 154, 199, 249, 455, I. még
 Egyetemi nyomda
 Nagyvárad nyomdászata 238,
 249, 266, 450, 455, 456
 NALDO NALDI 57, 108–112, 113
 napilap 420–422, I. még hírlap
 I. NAPÓLEON 413
 naptár I. kalendárium
 narratio 94
 Nekche Dömötör bibliája 52–53
 NÉMETI MIHÁLY 298
 Németújvári misekönyv 51
 nemzeti bibliográfia 306, 488–504
 Nemzeti dal 313, 318, 383, 592,
 598, 603, 606
 Nemzeti Gazda 451, 455
 Nemzeti Kaszinó 310, 314, 320,
 325, 404, 429, 430
 nemzeti könyvtár 58–59, 308,
 548–564
 Nemzeti Kör 314, 320, 427–430,
 434

- Nemzeti Színház 314
 Nemzeti Újság 324, 633
 nemzetközi csere 325, 586, 590
 nemzetőr 633
 neoplatonizmus 58
 Nép Barátja 599, 600, 621, 623–624, 625–629, 631, 633, 649, 650–651
 Nép Ujsága 487
 Népelem 599
 népkönyvtár 601
 néplap 321, 600, 623–627, 629–632, 633, 650–651
 népművelés 339–340, 625
 NEUBURG, FERDINAND 186
 NICOLAUS VON FRANKFURT 144
 nocturnalis 63, 64, 69
 non admittitur 364, 365
 nota 97
 Nova Poseniensia 249, 251, 263
 NOVÁK ISTVÁN 360
 NOVAKOVICS ISTVÁN 453–454
 női olvasóközönség 295, 306, 321, 323, 329–330, 416–417, 509–511
 NYÁRI PÁL 604, 605, 608, 609, 615–616, 623, 625
 nyelvújítás 301, 306, 399
 nyilvános könyvtár 252, 297, 308, 527, 528, 529, 562, 573
 Nyírkállói-kódex 529
 nyomdász 133, 205, 263, 264, 268, 294, 350, 385, 445–446, 448, 593, 595, 596, 611, 629, 630, 637–648
 nyomdász betegsegélyző egyesület 596, 644
 nyomdászat 9–10, 127, 128, 130, 137, 196–197, 198–199, 200–201, 249–250, 263–265, 272, 292–293, 303–304, 317–318, 353, 369, 385–388, 388–389, 394, 395, 398, 400, 419, 444–460, 461, 484, 485–487, 526, 592–593, 594–595, 599–600, 614–615, 629, 630, 632, 642, 643, 676–682, 692–695, 703–710, 722–723
 nyomdászmozgalom 318, 595–596, 637–648, 723
 nyomtatási költségek 428, 429, 436–437
 OESER (ŐSER), ADAM FRIEDRICH 505, 507
 officialis l. benedictionalis
 Ünnerischer Mercurius 251
 oklevél 94, 95
 oklevélírás 43, 52, 660–661
 oktatás l. közoktatás
 OLÁH MIKLÓS 119–120, 131, 152–153
 olvasás 17–18, 19, 26, 27, 177–181, 195, 212–213, 254, 271–272, 294–295, 306, 320–321, 329–330, 339, 343, 352, 412, 416–417, 480, 505–526, 530–531, 541, 571, 619, 631, 689–690
 olvasóegyesület 314, 321
 olvasókabinet l. Leseekabinet
 olvasókör 295, 321, 325–326, 648–650
 olvasóközönség 50, 133, 135, 294–296, 305–306, 313, 320–321, 333, 339, 386–387, 395, 414, 416–417, 422, 423, 425–426, 437–438, 479–481, 517–521, 525–526, 592, 600–601, 626, 631, 700, 722
 ónvessző 70, 71
 Opposition 633
 ORCZY LÁSZLÓ 348, 349
 ORCZY LÖRINC 297, 394, 396
 Orpheus 296, 397, 399
 Országgyűlési Tudósítások 311, 315, 323, 632
 Országos Széchényi Könyvtár 308, 325, 504, 541, 548–564, 580, 594
 Orvosi Tár 633, 636
 OZORAI IMRE 130
 ősnymotatvány 128, 570, 670–672, 677–678
 összeírások 44–45
 P. MESTER l. ANONYMUS
 PACZKÓ FERENC ÁGOST 394, 395, 455
 PACZKÓ FERENC JÓZSEF 383, 451, 455
 PAEP (PAP) JÁNOS 128, 143–146
 PÁKH ALBERT 404
 PÁLFFY ALBERT 599
 PÁLFFY KÁROLY 396, 397
 pálosok 55, 100–101
 PÁNCZÉL DÁNIEL 296, 502
 pannonhalmi alapítólevél 45
 Pannonhalmi könyvtár 577–578

- SÁNDOR ISTVÁN 306, 325, 488–492, 502
 SÁNDOR LIPÓT 355–360
 VI. SÁNDOR, pápa 274
 SÁRI GYÖRGY 84
 SÁRKÁNY ANTAL 148, 150
 SÁROSI GYULA 600
 Sárosataki nyomdászata 130, 451, 456
 Sárosataki Református Kollégium könyvtára 308, 565
 SÁRPATAKI N. MIHÁLY 218, 220, 238
 Sárvár-újszigeti nyomda 146, 149
 SCHAIBA, könyvkereskedő 373, 374, 375
 SCHAUFF JÁNOS 456
 SCHEDIUS LAJOS 410
 SCHEYRINGER 144
 SCHIPPER, németalföldi nyomdász 209
 SCHLOSS MÓRIC papírgyára 461, 462
 SCHMEIZEL MÁRTON 251
 SCHMID GYÖRGY 368, 369
 SCHNISEK KÁROLY GÁSPÁR 451, 455
 scholarisok 49
 SCHWANDTNER JÁNOS 278, 280
 scriptor 46, 47, 54, 55, 70, 97, 98, 99, 100, 119
 scriptorium l. másolóműhely
 selejtezés 537, 546
 Selmecebánya nyomdászata 452, 456
 Selmecebányai bányászati akadémia könyvtára 298
 Sempte nyomdászata 153
 SERÉDI BENEDEK 188–192
 SIESS ANTAL 452, 456
 SIESS JÁNOS JÓZSEF 456
 Siess-nyomda 456
 SINAI MIKLÓS 265, 266
 SINGRENIUS 128
 SKOLKA ANDRÁS 557, 563
 Smith és Meynier-papírgyár 461–462
 Sokféle 488, 492
 SONNENFELS, JOSEPH 275
 Sopron nyomdászata 249, 452, 454, 456
 SPANGÁR ANDRÁS 251
 Spectator, The 414, 417
 SPIELENBERG PÁL 347, 348
 St. Riquier apátság katalógusa (831) 65
 STAFFENBERGER ISTVÁN 604, 606
 STANCICS MIHÁLY I. Táncsics Mihály
 statio 75
 stationarius 49
 STEELE, SIR RICHARD 417
 STEPHANI JÁNOS 449, 454
 STEPHANUS-ÉTIENNE 128
 STOTZ JÁNOS LEOPOLD 450
 STREIBIG JÓZSEF 249, 403, 449, 454
 STREIBIG JÓZSEF ANTAL 454
 STROHMAYER IGNÁC ANTAL 464–465
 STROMBERGH, svéd tábornok 242, 247
 stylus l. íróvessző
 subscriptio 397, 429
 SULTZER JÁNOS FERENC 452, 456
 SÜKEI KÁROLY 623, 624
 SÜSSMILCH, JOHANN PETER 273, 275
 SYLVESTER JÁNOS 130, 146–149, 150, 489, 493
 SYLVESTER MIHÁLY 147, 149–150
 SYNESIUS 113, 115
 szabadalom l. privilégium
 szabadkőművesség 348, 399
 Szabadság 599
 SZÁBEL papírkereskedő 370
 SZABÓ ANDRÁS, püspök 553, 563
 SZABÓ ANDRÁS, tanár 494, 567
 SZABÓ DÁVID 410
 SZABÓ JÁNOS 494, 501
 SZABÓ JÓZSEF 641, 647
 SZABÓ KÁROLY 128, 192
 SZABÓ SÁMUEL 240
 Szabolcs vármegye rendei 559
 SZACSVAY SÁNDOR 296, 453
 SZAICZ LEO 294
 szakkatalógus 538
 szakkönyvtár 298, 308, 325, 530, 541
 szakleltár 537–538
 szakrend 88, 134, 284–285, 535, 537–538, 583, 584–585
 SZALAY LÁSZLÓ 312, 324, 426
 SZÁMMER KLÁRA 452, 456
 SZÁMMER MIHÁLY 456
 SZANISZLÓ FERENC 367
 SZÁSZ MÓZES 494, 501
 SZATMÁRNÉMETHI SÁMUEL 220, 225, 226, 234, 236, 237, 238, 239

- EBENI NYIRŐ JÁNOS 130
 ÉCHÉNYI FERENC 252, 297, 308, 532–533, 548–564, 572
 ÉCHÉNYI ISTVÁN 301, 310–311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 320, 323, 325, 341, 345, 404, 407, 410, 426, 440, 557
 zéchényi Könyvtár l. Országos Széchényi Könyvtár
 ZÉCHÉNYI LAJOS 551, 552
 ZEDER FÁBIÁN 577, 578
 zedőgép 304, 458, 460
 zedő nyomdászata 370–372, 452, 456,
 ZÉKELY ISTVÁN, BENCÉDI 259, 263, 489, 493
 ZÉKELY SÁMUEL, DOBAI 570, 572, 573
 Székesfehérvár nyomdászata 452, 456
 szekularizáció 294, 297, 547, 572, 578
 szekvenciális 63, 64
 SZELEPCSÉNYI GYÖRGY 132
 Szelepcsényi-kódex 49
 SZEMERE BERTALAN 593, 635, 636
 SZEMERE PÁL 307
 SZENCZI KERTÉSZ ÁBRAHÁM 203, 216, 218, 219, 228, 238
 SZENCZI MOLNÁR ALBERT 168–170
 Szent Egyed templom könyvtára (Bártfa) l. Bártfa
 szentenciák könyve 64, 66, 76, 79, 81
 SZENTES JÓZSEF 456
 SZENTIVÁNYI MÁRTON 132
 SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ 398, 400
 SZENTKIRÁLYI MÓRIC 378, 385, 426
 SZENTKUTHY PÁL 239
 SZENTMARJAY FERENC 295, 348, 349
 SZENTMIKLÓS ALAJOS 410
 SZENTPÉTERY IMRE 44
 SZEPESY IGNÁC 529, 530
 szerkesztés 322–323, 625–627
 szerkesztő 389, 406, 407–408, 410–411, 412, 419, 433–434, 596, 623–624, 625, 628, 629
 szerzetesi könyvtárak 294
 szerzetesrendek 655–656
 szerződés (író–kiadó) 320, 368, 371, 374, 432–433
 szerzői jog 134, 433, 704–705
 szerzői tiszteletdíj l. írói tiszteletdíj
 SZIGETHY GYÖRGY 206
 SZIGETI MIHÁLY 450, 455
 SZIGLIGETI EDE 427, 428, 429, 431
 SZILÁGYI FERENC 494, 501
 SZILÁGYI SÁMUEL, id. 398, 400
 SZILÁGYI SÁMUEL, ifj. 398–400
 Szlabócsi papírgyár 461, 462
 szóbeliség 25, 26, 43, 418, 518
 Szokások könyve 71–72, 73
 szólásszabadság 354
 Szombathely nyomdászata 257, 452, 456
 szótár 329, 334–335, 336, 494, 497
 SZÖGYÉNY-MARICH LÁSZLÓ 373, 384
 SZTÁRAY MIHÁLY 347, 348
 Sztáray-könyvtár 297
 SZTROPKÓI GYÖRGY, scriptor 96–97
 tábori nyomda 595
 TADDEO UGOLETTI 108, 110, 112, 117
 TAKÁTS JÓZSEF, PÉTERI 401–402
 TÁLLYAY ISTVÁN 188
 TAMÁS, éneklőkanonok 87, 92
 TÁNCSICS MIHÁLY 312, 313, 316–317, 368–385, 541–542, 594, 596, 599, 601, 604, 605, 607–609, 623, 629–632, 641, 651
 tankönyvek 133, 601
 TASNÁDI KOVÁCS MIKLÓS l. Tusnádi Kovács Mihály
 TATAI BÁLINT mester 87
 TATAI (CSIRKE) FERENC 278
 technikai közlésmódok 17–18, 26–27, 28, 29, 418, 419
 TELEGDI KOVÁCH LAJOS 526
 TELEGDI KOVÁCH LÁSZLÓ l. Csáttári Ottó
 TELEGDI MIKLÓS 130, 152, 153, 154, 199, 287, 331
 TELEGDI SÁMUEL 206
 TELEKI ÁDÁM 396, 397, 581
 TELEKI DOMOKOS 567, 568
 TELEKI FERENC 567, 568
 TELEKI JÓZSEF (†1732) 281, 282, 283
 TELEKI JÓZSEF (1738–1796) 275, 279, 396, 567, 568

- TELEKI JÓZSEF (1790—1855) 279, 324, 440, 577, 579—582
- TELEKI JÓZSEFNÉ, BETHLEN ZSUZSÁNNÁ 567, 568
- TELEKI JÓZSEFNÉ I. Bethlen Kata
- TELEKI LÁSZLÓ (1710—1778) 282, 283
- TELEKI LÁSZLÓ (1764—1821) 252, 324, 580, 581, 582
- TELEKI LÁSZLÓ (1811—1861) 581, 582
- TELEKI LÁSZLÓNÉ, MÉSZÁROS JOHANNA 581, 582
- TELEKI LÁSZLÓNÉ, RÁDAY ESZTER 277, 280
- TELEKI MIHÁLY 207—211, 575, 576
- TELEKI SÁMUEL (1739—1822) 252, 297, 308, 522, 524, 566—568, 572, 574
- TELEKI SÁMUEL (1792—1857) 581
- Teleki-téka 567
- Temesvár nyomdászata 452, 456—457
- teremkönyvtár 252
- természetes közlésmódok 16—17, 26, 418
- Természettudományi Társulat 314, 320, 636
- textuális 52
- textuális rotunda 89
- THAISZ ANDRÁS 391, 408, 410, 411
- THALY KÁLMÁN 247
- Thot, egyiptomi isten 457, 460
- THURÓCZI JÁNOS 575, 577
- THURÓZ SZANISZLÓ 200—201
- TIBOLTH MIHÁLY 562, 563
- TICHY JÁNOS FERENC 455
- TICHY KÁROLY 450, 455
- tihanyi alapítólevél 45, 47
- TINÓDI SEBESTYÉN 134, 160—162, 489, 493
- tipográfus I. nyomdász
- TISZTA FERENC 360
- tiszteletpéldány 264, 388, 404, 439, 466, 597, 623
- titkosrendőrség 302, 303, 307, 315, 316
- Tízec Társasága 324, 434, 435, 605
- Tizenkét pont 313, 318, 383, 591, 592, 603, 604, 605, 606, 620, 635
- TOFEUS MIHÁLY 207—211, 220, 222, 238
- TOLDY FERENC 295—296, 307, 316, 322, 323, 325, 367, 423, 504, 582—590
- TOLLIUS, JACOB 192—194
- TOLNAI DALI JÁNOS 136
- TOMANCSÉK JÁNOS 450, 454
- TOMPA MIHÁLY 391, 393
- TÓTFALUSI KIS MIKLÓS I. M. Tótfalusi Kis Miklós
- TÓTH ENDRE 635
- TÓTH FERENC 446, 454
- TÓTH GÁSPÁR 427, 428, 430, 431, 604, 606
- TÖRÖK JÁNOS 427, 431
- Törvényhatósági Tudósítások 315, 323
- TRATTNER JÁNOS TAMÁS, ID. 293, 320, 452—453
- TRATTNER JÁNOS TAMÁS, IFJ. 303, 304, 389, 391, 446—453, 501, 502
- TRATTNER MÁTYÁS 293, 303, 307, 322, 403, 453
- Trattner—Károlyi-nyomda 317, 318, 319, 453, 640, 641, 644, 647
- TRESSINSZKY FERENC 641, 644, 647
- Tuchl-kávéház 295, 347
- Tudományok s Mesterségek Közönséges Tára 405, 406
- Tudományos Gyűjtemény 307, 321—322, 323, 389, 391, 408, 409, 410, 411, 447, 453, 565
- tudományos könyvtár 325, 542, 601
- Tudománytár 322, 323
- Tudós Társaság 336—339, I. még Magyar Tudományos Akadémia
- TUSNÁDI KOVÁTS MIHÁLY 369, 370, 384
- udvari könyvkultúra 53
- UJFALVY SÁNDOR 522, 524
- újplatonikusok 104, 105, 107, 113, 114, 115
- Újracenzúrázó Bizottság 303, 305
- újság I. hírlap
- újságírás 322—323, 420—423
- újságlevél 423
- Újvidék nyomdászata 452
- II. ULÁSZLÓ 58, 116—118

- unciális 570, 573
 Ungarische Miscellen 534
 Uránia 292, 295, 296, 414–417
 utánnomás 374
- Vác nyomdászata 452, 456
 VACHOTT SÁNDOR 427, 428, 429, 432
 VAHOT IMRE 316, 323, 324, 433, 434, 597
 VAJKOVICS IMRE 269, 274
 VALORI, FILIPPO 113–114
 vámvizsgálat 375
 vándornyomdák 130, 151–152, 153, 201
 VANTE I. Attavante
 VÁRADY ANTAL 427, 429, 432
 Váradai Biblia 238
 városi könyvkultúra a közép-
 korban 96–100
 VAS GERE BEN 599, 616–621, 624, 625, 626, 627, 628, 631, 651
 VASARI, GIORGIO 118
 vásárlás 134, 473, 582, 586, 587, 590
 Vasárnapi Újság 321
 VASVÁRI PÁL 313, 591, 594, 603, 604, 605, 606
 Das Vaterland 316, l. még Hazánk
 Vatikáni könyvtár 528, 529, 530
 Védegyelet 312, 316
 VÉKEI, könyvkötő 206
 Vereinigte Pesther-Ofner Zeitung 448, 454, 534
 VERESEGYHÁZI SZENTYEL MIHÁLY 203
 VERSEGHY FERENC 295, 350, 351
 VESPASIANO DA BISTICCI 101–107
 Veszprém nyomdászata 452, 454, 456
 Veszprémi káptalan könyvei 82–92
 vezércikk 311, 323–324, 404, 426, 626
 Vid mester 92, 93, 94
 VIDÁCS JÁNOS 603, 605, 606
 VIETOR JEROMOS 146, 150
 Világ 324
 VIRÁG BENEDEK 401, 402
 VISKI PÁL 264, 265
 VITÉZ JÁNOS 56, 101–103, 104, 105, 106
 Vizsgálódó Magyar Gazda 455
 Vizsolyi biblia 155–157, 170, 571, 573
- Vizsolyi nyomda 131
 VOJDÁS JÁNOS 529
 VOLTAIRE, FRANÇOIS-MARIE
 AROUET 273, 275, 398, 399, 400, 514, 516
 VÖRÖSMARTY MIHÁLY 301, 307, 320, 323, 325, 367, 391, 410, 423, 427, 428, 429, 430, 437–440, 623
- WÄGNER BÁLINT 130
 WEBER SIMON PÉTER 402, 454, 455, 456
 Weichenstephan apátság katalógusa (XI. sz.) 65–66
 WEIGAND JÁNOS GYÖRGY 461
 WEIGAND JÁNOS MIHÁLY 294, 305, 397, 505, 507
 WEINMÜLLER BÁLINT 454
 WEINMÜLLER BÁLINT IMRE 454
 WEINMÜLLER FRANCISKA 454
 WEINMÜLLER KLÁRA 403, 449, 454
 WERBŐCZI ISTVÁN 92, 133, 189, 488, 492
 WESSELÉNYI MIKLÓS, ID. 494, 501
 WESSELÉNYI MIKLÓS, IFJ. 311, 315–316, 319, 322, 343–345, 360–364, 494, 501, 565, 567
 WESZPRÉMI ISTVÁN 265, 266
 Wiener Zeitung 294, 307
 Wienerisches Diarium 247
 WIGAND F. 467, 487
 WIGAND KÁROLY FRIGYES 374, 384
 WIGAND OTTÓ 318–319, 345, 383, 405–412
 WINDISCHKÄRÖLY 456
 WINDISCHGRÄTZ, ALFRED 426
 WOGGIN, HEINRICH JULIUS 124
- ZÁDOR (STETTNER) GYÖRGY 406, 408, 409, 410
 Zágrábi érseki könyvtár kódexei 44
 zárt-anyag 306, 307, 352
 ZEMÁN JÁNOS 541–542
 Zensur-Kommission 351
 ZICHY OTTÓ 372, 373, 384
 ZIMMERMANN SIMON 134
 ZRÍNYI MIKLÓS 134, 138, 192–194
 ZSOLDOS IGNÁC 318, 456, 460
 zsolozsmás könyv 100
 zsoltaáros könyv 64, 68, 83
 zszurnalisztika l. újságírás

TARTALOM

ELŐSZÓ	5
A KÖNYV ÉS KÖNYVTÁR A TÁRSADALOM ÉLETÉBEN (Kovács Máté)	15
I. Az emberiség egyetemes fejlődésében	15
II. A magyar társadalom fejlődésében	29
A KÖNYV ÉS KÖNYVTÁR A FEUDÁLIS TÁRSADALOMBAN	
I. A KÉZIRATOSSÁG SZÁZADAI (Mezey László)	
A könyv és könyvtár a kéziratosság korában	43
A) Istvántól Mátyásig	
<i>Az első könyvek Magyarországon</i>	
1. A pannonhalmi apátság javainak összeírása (1093 k.)	63
2. A pécsváradi apátság javainak összeírása (1015)	68
<i>Kolostori kódexmásolás</i>	
3. Karthauzi statutumok (XII. sz.) ..	70
4. A ciszterci szokásokból (XII. sz.) ..	71
5. Kódexmásoltatás Franciaországban Magyarországra részére (1234)	72
6. Menedékkő karthauzi kolostorának könyvadománya a lechnici karthauziak számára (1352)	73
7. Egy magyar kolostor könyvvásárlása (1432)	74
<i>Az egyetemes könyvei Magyarországon</i>	
8. Kódexvásárlás Bolognában (1269)	75
9. László mester esztergomi prépost végrendelete (1277)	75

10. Egy kolostori könyvtár és könyvtárosa (XIII. sz.)	79
11. A veszprémi káptalan könyvjegyzéke (1429–1437)	82
<i>A világi feudalizmus és a könyvek</i>	
12. A csatári biblia (1262, 1263)	92
13. I. Lajos parancslevele (1349)	95
<i>A város és a könyv</i>	
14. A bártfai számadások (XV. sz.) ...	96
15. Homonnai Drugeth István levele Bártfa tanácsához (1466)	97
16. Egy antifónás könyv másoltatása (XV. sz.)	98
17. Boldizsár scriptor levele Bártfa tanácsához (1494)	99
<i>Mohács után</i>	
18. Gyöngyösi Gergely pálos krónikájából (1520–1527)	100
B) A m a g y a r o r s z á g i h u m a n i z m u s	
<i>Mátyás és humanistái</i>	
19. Vespasiano da Bisticci három magyar humanista könyvtáráról (XV. sz.)	101
20. A firenzei Naldo Naldi levele Corvin Mátyáshoz a királyi könyvtár dicséretéről (XV. sz.)	108
21. Firenzei levelek Mátyáshoz (XV. sz.)	113
22. Bartolomeo della Fonte: A Corvina híre Itáliában (XV. sz.)	115
<i>A Corvina sorsa</i>	
23. II. Ulászló levélváltása Firenzével (1498)	116
24. Corvin János és a magyar rendek egyezsége (1490)	118
25. Oláh Miklós a Corvináról (1530) ...	119
26. Hogyan kerülnek elő corvinák (1637)	120
27. I. Rákóczi György a szultántól corvinákat kér (1633)	121
28. Petrus Lambeck bécsi császári könyvtáros a Corvina maradványairól (1666)	122

II. A NYOMDÁSZAT KEZDETEITŐL A FELVILÁGOSODÁS IDŐSZAKÁIG

A) A z e l s ő n y o m d á t ó l a s z a t m á r i b é k é i g. 1473–1711 (Scher Tibor)

A könyv és könyvtár a magyar ősnyomdá-
szattól a szatmári békéig 127

A nyomdászat első fél százada

29. Hess András előszava a Magyarok
Kronikájához (1473) 141
30. Frigyes császár rendelete (1488) .. 142
31. Pap János budai könyvkereskedő vég-
rendelete (1509) 143

A reformáció és ellenreformáció küzdelmei

32. Sylvester János buzdító verse tanít-
ványához, ifj. Geszthi Mihályhoz
(1527) 146
33. Sylvester János levelei Nádasdy Tamás-
nak (1540, 1541) 147
34. Abádi Benedek levele Nádasdy Tamás-
nak (1541) 149
35. Huszár Gál levele Kassa város tanács-
csának (1559) 151
36. Kivonat Oláh Miklós esztergomi érsek
végrendeletéből (1562) 152
37. Bornemisza Péter könyveinek elosztá-
sáról (1585) 153
38. Telegdi Miklós hagyatékának szét-
osztása (1586) 154
39. A szepesi kamara jelentése Ernő fő-
hercegnek (1584) 155
40. Károli Gáspár: A vizsolyi biblia elől-
járó beszéde (1589) 155
41. Pázmány Péter: A római anyaszent-
egyház szokásából, minden vásárna-
pokra és egynehány innepekre rendelt
evangéliomokról predikációk (1636) 157

Könyv és irodalom

42. Tinódi Sebestyén: Cronica (1554) .. 160
43. Heltai Gáspár: Száz fabula (1566) 162
44. Rimay János: Előszó Balassi Bálint
verseinek kiadásához (1604) 163

Könyv és tudomány

45. Szenczi Molnár Albert levele Rem
Györgynek (1610) 168
46. Apáczai Csere János: Magyar Encyclo-
paedia (1653) 171
47. Czvittinger Dávid: Specimen Hungariae
Literatae (1711) 185

Könyvtárak, olvasás

48. I. Rákóczi György rendelkezése egyik könyvének megőrzéséről (1629)	188
49. Serédi Benedek könyveinek jegyzéke (1678)	188
50. Zrínyi Miklós könyvtáráról	192
51. Bethlen Miklós Önéletírásából (1708 — 1710)	195

Nyomdászat, papírgyártás, könyvkötés

52. Báthory István rendelete könyvek nyomtatásáról és forgalombahozataláról (1571)	196
53. Báthory István Szeben városának papírgyártó műhely felállítását engedélyezi (1573)	197
54. Rüdolf király rendelete nyomdák felállításáról és könyvek nyomtatásáról (1579)	198
55. Guttgesell bártfai nyomdász levele Kassa város tanácsának (1578)	199
56. Farkas Imre keresztúri könyvnyomtató levele Thurzó Szaniszlónak (1614)	200
57. Hivatalos leltár néhai Gevers Bálint kassai nyomdájáról (1657)	201
58. Veresegyházi Szentyel Mihály szegődménye (1668)	203
59. A kolozsvári unitárius egyház egyezsége nyomdájával (1707)	203
60. II. Rákóczi Ferenchez intézett folyamodvány könyv kinyomtatására kért segély tárgyában (1708)	204
61. II. Rákóczi Ferenc védőlevele a kassai könyvkötőcéh számára (XVIII. sz. eleje)	205
62. Hartmann kolozsvári könyvkötő levele Teleki Sándor tisztartójának (1711)	206

M. Tótfalusi Kis Miklós küzdelmei

63. M. Tótfalusi Kis Miklós levele Teleki Mihálynak és Tofeus Mihálynak (1684)	207
64. M. Tótfalusi Kis Miklós előljáró beszéde az Amszterdamban 1686-ban kiadott zsoltárokhoz	211

65. M. Tótfalusi Kis Miklós: Maga ment-
sége (1698) 214
66. M. Tótfalusi Kis Miklós sírfelirata .. 240

A sajtó és a Rákóczi-szabadságharc

67. Az első hazai hírlap (1705–1710) .. 241

B) A Habsburg-gyarmatosítás kora.
1711–1772 (Fülöp Géza)

- A könyv és könyvtár a Habsburg-gyarmat-
osítás korában 247

Műveltségi viszonyok, írás-olvasás

68. Mikes Kelemen: Az ifjak neveléséről
(1725) 253
69. Bod Péter: Magyar Athénás (1766) 257

Nyomdászat, könyvkereskedelem, cenzúra

70. Dokumentumok a debreceni városi
nyomda történetéből 263
71. Rendelet a Magyarországon állandóan
működő könyvkereskedők érdekében
(1772) 266
72. A cenzúra szervezetéről és tevékeny-
ségéről Mária Terézia idejében 269

Könyvgyűjtés, könyvtárak

73. Bod Péter és Ráday Gedeon levelezé-
séből (1754–1756) 275
74. Bethlen Kata végrendelete könyvtár-
ról (1753, 1757) 281
75. A Ratio Educationis rendelkezései az
akadémiai könyvtárakról, az egyetemi
könyvtárról és az egyetemi nyomdáról
(1777) 283

III. A KÖNYV ÉS KÖNYVTÁR A FEUDALIZMUS-
BÓL A KAPITALIZMUSBA VALÓ ÁTMENET
KORÁBAN 288

A) A felvilágosodástól 1848 márci-
usáig (Fülöp Géza)

- a) A felvilágosodás kora (1772–1795) .. 289
b) A reakciós elnyomás kora a magyar jakobin-
us mozgalom elfojtásától a reform-
kor kezdetéig (1795–1825) 299
c) A reformkor (1825–1848) 310

A haladás hazai programjából

76. Bessenyei György: Magyarság (1778) 327
77. Bessenyei György: Egy magyar társaság iránt való jámbor szándék (1790) 332
78. Berzeviczy Gergely: A parasztok állapotáról és természetéről Magyarországon (1804) 339
79. Széchenyi és Kossuth a közműveltségről
Széchenyi István: Hitel (1830) 341
Kossuth Lajos: Humanizmus, realizmus (1841) 342
80. Wesselényi Miklós: Balítéletekről (1833) 343

A jakobinus mozgalom és a könyvkultúra

81. Martinovics Ignác bizalmas jelentése a magyarországi jakobinusokról a rendőrminiszternek (1793) 346
82. Mednyánszky János bizalmas jelentése a Budai Olvasókörről (1793) 348
83. A Királyi Tábla és a Hétszemélyes Tábla ítélete Landerer Mihály nyomdász felségsértési és hűtlenségi perében (1795) 349

Küzdelem a cenzúra ellen

84. II. József sajtórendelete (1781) 351
85. Cházár András: A cenzúráról (1793) 352
86. Batsányi János kérvénye a nádorhoz a kassai Magyar Museum lefoglalása miatt (1793) 355
87. Wesselényi Miklós: Balítéletekről (1833) 360
88. Bajza József: Szerkesztői jegyzet a cenzúráról (1847) 365

Táncsics és a cenzúra

89. Táncsics Mihály: Életpályám 368

A könyvkiadási viszonyok kritikája

90. Csokonai Vitéz Mihály: Tempefői (1793) 385
91. Katona József: Mi az oka, hogy Magyarországhban a játékszíni költő mesterség lábra nem tud kapni? (1821) 388

92. Tompa Mihály: Könyvkiadási gyönyörúségek (1846) 391

Szerzők, pártfogók, előfizetők, vásárlók

93. Révai Miklós levele Ráday Gedeonnak (1786) 394
 94. Id. Ráday Gedeon levele Kazinczy Ferencnek (1788) 396
 95. Horváth Ádám levele Kazinczy Ferencnek (1788) 397
 96. Kazinczy Ferenc levele ifj. Szilágyi Sámuelnek (1789) 398
 97. Mátyási József: A mecénáskeresés indítókairól (1794) 400
 98. Takáts József levele Aranka Györgynek (1799) 401
 99. A kalendáriumok nagy számáról (1809) 403
 100. Jókai Mór: Az 1840-es évekbeli írói honoráriumokról 403

A lexikon-pör viláirataiból

101. Bajza József: Figyelmeztetés pesti könyváros Wigand Ottó Tudományi s mesterségi közönséges tárára (1830) 405
 102. Bajza József: Válasz Döbrentei Gábornak a Conversationslexikon ügyében (1830) 410

Folyóiratok, hírlapok

103. Batsányi János: A kassai Magyar Museum című folyóirat bevezetése (1788) 412
 104. Kármán József: Uránia (1794) 414
 105. Bajza József: Gondolatközlés s annak eszközei (1837) 418
 106. Kossuth Lajos: A Pesti Hírlap bevezetése (1841) 424

Petőfi és a könyvkiadás

107. Petőfi Sándor verseinek kiadása (1844) 427
 108. Petőfi Sándor és Emich Gusztáv szerződése (1847, 1848) 432
 109. Jókai Mór Petőfi segédszerkesztői tevékenységéről 433

110. Petőfi Sándor levele Arany Jánosnak (1848) 435
 111. Petőfi Sándor levele Arany Jánosnak (1848) 436

Irói társulási tervek a könyvkiadás megjavoltásáért

112. Vörösmarty javaslat a szépirodalmi könyvkiadó vállalkozás alapítására (1840-es évek közepe) 437
 113. Kajna Gábor: A könyvkiadó társulat (1848) 441

Nyomdászat és papírgyártás

114. A magyar papírgyártás és nyomdászat elmaradottságáról (1796) 444
 115. A debreceni nyomda személyzetének folyamodása a városi tanácsshoz helyzete jobbításáért (1807) 445
 116. Trattner János Tamás: Magyarországi könyvnyomtató műhelyek 1817-dikbeli állapotjuk 446
 117. Kliegl-könyv (1842) 457
 118. Kossuth a papírgyártásról (1842) .. 461

Könyvkereskedelem és közművelődés

119. Strohmayer Ignác Antal: Híradás (1790) 464
 120. Magyar Mihály: A magyar könyvkereskedés és irodalom ügyében (1848) 465

Bibliográfiák: művek és tervek

121. Sándor István: Magyar Könyvesház (1803) 488
 122. Kovachich Márton György—Kovachich József Miklós: Planum egy tökéletes magyar bibliografia és szókönyv iránt (1814) 494
 123. Jankovich Miklós levele a Tudós Társaságnak Közönséges magyar könyvtár című bibliográfiai munkája kiadása ügyében (1841) 502

Az olvasás és az olvasók

124. Kazinczy Ferenc: Pályám emlékezete 505
 125. Dombi Márton: Csokonainak és diáktársainak önképzőköre; olvasmányaik 508
 126. Faludi Ferenc: Nemes asszony (1787) 509

127. Alexovics Vazul: A könyvek szabados olvasásáról (1792)	511
128. Holosovszky Imre: A románok hasznos és szükséges voltáról (1810)	517
129. Kis János: Hogyan kell a magyar olvasó publikumot nevelni? (1818) ...	517
130. Ujfalvy Sándor: Emlékiratok	522
131. Csatári Ottó: Irodalmunk 1847. évi termékei	525

Könyvtárak, olvasókabinetek

132. Klimó György könyvtáráról	527
133. Institóris Gábor előszava magyar olvasó-kabinetjének katalógusához (1793)	530
134. Széchényi Ferenc levele Ráday Gedeonnénak (1802)	532
135. Rösler Kristóf a Ráday-könyvtárról (1805)	533
136. Ráday Gedeon könyvtárának állománya (1792)	535
137. Festetics György könyvtárosi instrukciója (1808)	536
138. Táncsics Mihály: Egy pedagógus könyvtára	541
139. Bölöni Farkas Sándor: Utazás Észak-amerikában (1834)	542

Az Egyetemi Könyvtárról

140. Az egyetemi és liceumi könyvtárak rendszeres állománygyarapítása (1785)	543
--	-----

Nemzeti könyvtárunk alapítása és gyarapítása

141. Széchényi Ferenc felterjesztése I. Ferenchez a nemzeti könyvtár alapításáról (1802)	548
142. I. Ferenc válasza Széchényi Ferencnek (1802)	552
143. Széchényi Ferenc levelezése könyvtári ügyekben (1797–1819)	552

Kazinczy a korabeli könyvtárakról

144. Esterházy Károly egri püspök könyvtára	564
145. Teleki Sámuel könyvtárának leírása	566
146. Batthyány Ignác erdélyi püspök gyulafehérvári könyvtára	568

147.	A nagyenyedi református kollégium könyvtára	574
148.	A pannonhalmi könyvtárról (1831)	577
<i>A Magyar Tudományos Akadémia könyvtáráról</i>		
149.	Az Akadémiai Könyvtár alapítólevele (1826)	579
150.	Toldy Ferenc: Utasítás a Magyar Akadémiai Könyvtár tisztviselői számára (1848)	582
 B) Az 1848–49-es polgári forradalom és nemzeti szabadságharc időszaka (Babiczy Béla)		
	A sajtó, a könyv és a könyvtár, az 1848–49-es forradalom és szabadságharc idején ...	591
<i>A sajtószabadság kivívása</i>		
151.	Petőfi Sándor a sajtószabadságról	602
152.	Jókai Mór a sajtó felszabadításáról 1848. március 15-én	606
153.	Táncsics Mihály Kiszabadításom a börtönből március 15-én, 1848-ban ..	607
154.	A sajtótörvény (1848:XVIII. tc.)	610
155.	Nyári Pál levele Kossuth Lajosnak (1848)	615
156.	Vas Gereben: A sajtószabadságról (1848)	616
157.	Birányi Ákos a sajtószabadságról (1848)	621
<i>Sajtóviszonyok a forradalomban</i>		
158.	Petőfi Sándor levele Arany Jánosnak (1848)	623
159.	Arany János levele Petőfi Sándornak (1848)	625
160.	Táncsics Mihály a Munkások Ujsága kiadásáról	629
161.	Hírlapok (1848)	632
162.	A debreceni városi nyomdában 1848-ban a város költségén megjelent nyomtatványok	634
163.	Szemere Bertalan levele ismeretlennek (1849)	635
<i>A nyomdász-munkásság mozgalmai</i>		
164.	A könyvnyomató munkások kérelme (1848)	637

165. A minisztériumi egyeztető bizottság jelentése a buda-pesti nyomdászok és segédek közötti egyeztető tárgyalásról (1848)	640
166. A nyomdatulajdonosok és nyomdászsegédek között létrejött kollektív szerződés (1848)	645
<i>Népi olvasókörok szervezése</i>	
167. Sallai Pál: Két garasos olvasókör a népnek! (1848)	648
BIBLIOGRÁFIA (Szelle Béla)	653
<i>Rövidítések a bibliográfiához</i>	725
NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ	729

Kiadja a Gondolat, a TIT kiadója.
Felelős kiadó a Gondolat Kiadó igazgatója. Felelős szerkesztő: Fögler Klára. Műszaki vezető: Löblin Imre. Műszaki szerkesztő: Kende Frigyes. A táblát Csillag Vera, a burkolót Lengyel Mihály tervezte. Megjelent 2400 példányban, 38 (A/5) ív+2¹/₂ ív képmelléklet terjedelemben. Ez a könyv az MSZ 5601–59 és 5602–55 szabványok szerint készült.

63/29050 Franklin-nyomda
Budapest, VIII., Szentkirályi utca 28

GO 16 – k – 6368
